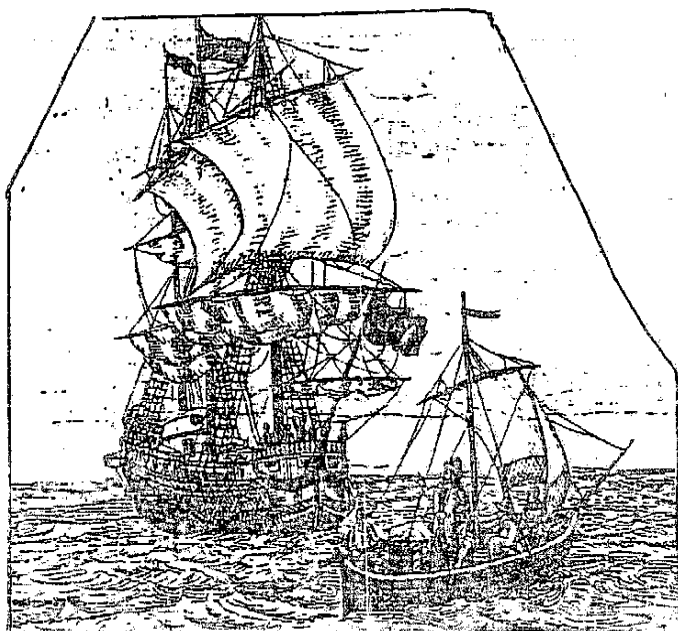

ה א ג ד ה

ל ב י ת ה נ ר י ק

יוסף בן ברית

ה ת ש נ ה

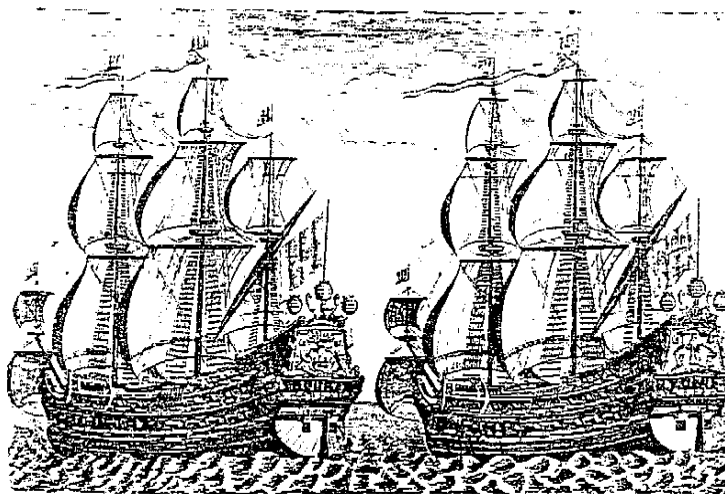
ב ה ו צ א ת ח ח ב ר

בע"ה

קו

דיאמוניס - הנריקס

זה קטרס - סקיבה

האגדה לבית הנריק

ב: האודיסאה לבני הנריקס

א: האודיסאה לבית הנריק

1528 - 1933

חקר וכתב: יוסף בן ברית

לזכר קדמוני-משפחתי הנרדפים - שנאבקו על זכותם להיות יהודים

ולזכר מיוחד להנריק-ישראל דיאמוניס קטרס וזה מילאן , שנשרף על מוקד

האינקוויזיציה בליסבון, בשנת 1609

ולאבי-מורי הי"ד - הח" אלעזר בן הח" נמן בונדהיים , שנשרף על מוקד

הגזענות-הנאצית במידנק, בשנת 1943.

יוסף-משה בן אלעזר בונדהיים - בן ברית.

חבת ציון - שבט התשנ"ה

1995

תוכן הפרקים

<u>האנדיסאה לבית הנריקס - חלק א</u>	<u>האנדיסאה לבני הנריקס - חלק ב</u>
1 הקדמה, תדריך ומבוא הסטודי:	<u>מחקר:</u>
6 <u>מחקר</u> - שושלת דון יחיא, אבות הנריקס בגלוקסטאט.	פרק ז: סקירת השנים 1640-1660. 161
- שושלות דה מילאן וקסרס,	לונדון: סימון דה-קסרס 167
14 אבות בונדהיים וגלוקסטאט	ואברהם ישראל דה סקירה
- מעללי האינקוויזיציה ושיטותיה 20	קדמוני משפ" בונדהיים.
<u>סיפור</u> - מיומנה של ביאטריז	פרק ח: ראובן הנריקס וצאצאיו 179
פרק א: מבית ההורים בליסבון	בגלוקסטאט.
לנישואין בהמבורג	פרק ט: סימון איזאקס וצאצאיו 185
עם אלברטו דיאונסי.	בבונדה ואמזן.
פרק ב: חיי ביאטריז בהמבורג 35	פרק י: מגלוקסטאט להמבורג, 193
תוכניות הצלה ועיכובים	ראובן מרקס וצאצאיו.
הלשנה ומאסר בליסבון.	פרק י"א: מוזס סימונס בונדהיים 206
פרק ג: מאורע מזעזע בליסבון 71	וצאצאיו באמזן.
<u>מחקר</u> בתיקי האינקוויזיציה 80	פרק י"ב: מאמזן להמבורג-אלטונה 218
פרק ד: מילוט בני הנריקס	בני נתן מוזס בונדהיים.
בסתר מפורטוגל להמבורג.	פרק י"ג: ראובן-צבי גליקשטאדט 224
<u>מחקר</u> : 1600-1620, הפורטוגזים 107	ונשותיו בהמבורג.
בצפון-מערב אירופה	פרק י"ד: משפחת נתן בונדהיים 234
פרק ה: התישבות בעיר גלוקסטאט 112	באלטונה.
ובהמבורג. מכתבי ביאטריז	משפחת מוריץ גליקשטאדט
ובנה ראובן; ובין אלברטו	בהמבורג.
וגומז רודריגס באמסטרדם.	פרק ט"ו: דור הורי ודודי; 251
פרק ו: מותה של ביאטריז הנריקס 128	התבגרות ומלחמת-עולם 1.
התכתבויות בין המבורג	תקופת ויימאר בהמבורג.
לאמסטרדם ולונדון.	נישואי בני בונדהיים 268
<u>מחקר</u> : קו דיאונסי-סקירה 136	נישואי בני גליקשטאדט 273
30 הדרשות של שמואל יחיא.	אחרית-דבר 277
חיבורו הלימודי של ראובן	נספחים: ענפים ושושלות 278
"שמחת פורים בגלוקסטאט".	מקבילים למשפחותינו:
ביבליוגרפיה, הערות והערות 148	בונדהיים, סקירה, מרקריין,
סוף חלק א" 160	פריזלנד, לבנשטיין, קרשנבאום,
	ואן-דה-וויק וקסירר.
	גליקשטאדט, הנריקס, הינריכסן,
	דון-יחיא ומוספיה.
	קו דיאונסי-סקירה ישיר להורי 298

מפתח תוכן מפורט יותר, לאישים ואירועים, תמצא בנספחים, בעמודים 301-308.

הקדמה - ובה כמה עניינים:

בשנת 1978 גיליתי עקב התכתבות עם עיירה בשם גליקשטאדט, אשר במחוז הצפון-הגרמני "שלזויג-הולשטיין" - (בעבר חלק מממלכת דניה של המאות ה-16-18 הנוצרית) - כי בייסוד עיר נמל ומכרז זו, בשנת 1617, השתתפו אנוסים יהודים מפורטוגל.

המלך הדני קריסטיאן הרביעי רצה אז למשוך לעיר זו ספנים הולנדים נרדפי הכנסייה הפרוטסטנטית וכן סוחרים פורטוגזים, אנוסים לנצרות בארץ מולדתם. פליטי האינקוויזיציה הפורטוגזית החלו להתישב באמסטרדם ובהמבורג וחפשו מקלט, בו יוכלו לחזור בגלוי לקיום יהדותם הנסתרת.

לאמי לא נאמר על ידי הוריה, כי הם, ששם משפחתם כשם עיר זו, הם ממקור אנוסי. כאשר התחלתי להתעניין למקור שם משפחתה, לקראת תסקית אור-קולית לדגל מסיבת יום הולדתה ה-80, התגלה לי, כי טמון כאן כנראה סוד משפחתי, שהועלם במתכון. טבעי היה להניח, כי משפחת אמי באה אי-פעם מן העיירה בשם זה להמבורג ועל כן נקראו כך בפני תושבי המבורג.

ביום הולדתה האמור לעיל, הצגתי את האפשרות הסבירה הזו, אך התמקדתי יותר על הידוע לנו על תקופות חייה השונות, כנערה וכאם משפחה.

אחרי שהצגתי את התיזה שמשפחת גליקשטאדט באה כנראה מעיירה זו, ניגשה אלי דודתי המנוחה פרידה וולקובסקי לבית בונדהיים, - שנפטרה בשנת 1983 בזקנה טובה, - ושאלה אותי, אם אני יודע מה מקור השם בונדהיים ומהיכן הם הגיעו להמבורג? לא, לא שמעתי על כך אף פעם! אז מסרה לי דודתי תעודה מן העיר אלטונה ליד המבורג, בה אושר, כי "הסוחר ליפמן נתן בונדהיים מאמזן, התקבל כאזרח העיר אלטונה ב-25 לחודש מאי 1852 לפי החלטת מועצת העיר".

ליפמן בן נתן בונדהיים היה סב-אבי. הייתי המום מן הידע הבלתי-צפוי!! מדוע אבינו זכרנו לברכה לא סיפר לנו אף פעם על עבר משפחתו? ההיה טמון גם כאן סוד משפחתי?? השאלה נקרה במחשבותי עד אשר נזכרתי, כי אי-פעם סופר לנו, כי כאשר עמדו אבי ואמי תחת החופה בראשית 1923, אמר להם הרב דוקס, שהיה ידוע כחוקר המשפחות היהודיות בהמבורג-אלטונה, כי חשוב שבני הזוג הטרי ידעו, כי הם ממקור משותף: "בעבר הרחוק היו קדמוניהם אח ואחות ועתה הם סוגרים בנישואיהם מעגל משפחתי שהתפצל עם נישואי האח והאחות...". אך זה היה לפני דורות רבים...

כנראה הם לא התענינו בנושא זה ולא שאלו יותר... כאשר ניסיתי להזכר מתי נאמרו לנו דברים אלו וממי, לא מצאתי תשובה לשאלתי. עוד התברר, כי אחי הבכור נתן לא זוכר אמירה כזו! לעומתו זכרו אחי ישראל ואחותי תרצה את הענין. לישראל נגרמה אף מבוכה, כאשר סיפר זאת לבני כתתו אז בילדותו, כי הכיצד, כך לעגו לו אז בני גילו, "יכולים אח אחות להתחתן"??

- האם אחי נתן שכח ענין פעוט זה, במרוצת העיניים שעברו עליו בשנות 1942-1945, עת היה במחנות עבודה נאציים במזרח אירופה? או, האם ספר לנו זאת אבי ז"ל, כאשר היינו במחנה גורס אשר בדרום צרפת והוא - נתן - לא היה אז אתנו? נתן היה אז כבר משוחרר מן המחנה כאשר אנו, אמנו עם הילדים הצעירים ממנו, הובאנו למחנה הריכוז כפליטים מבליגיה בשנת 1941. נפגשנו אז עם אבי שם. הוא נעצר בבליגיה ב-1940, כאשר פרצו הגרמנים לארץ זו. הבלגים הגלו אז לדרום צרפת את היהודים הפליטים, בעלי תעודת זהות גרמנית. (על זאת בספרי השני)

... אולי זה היה באחד משני לילות הסדר של שנת 1942? האם קבל אבי רשיון מיוחד כדי שנוכל, אנו הגברים, להסב בליל הסדר ביחד עם הנשים של משפחתנו בצריף המגורים שלהן, במכלאה הנפרדת? או, האם שיחד אבי את שומרי המכלאות הנפרדות?? זכור לי שישבנו אחרי פרגוד של שמיכות, אנו ועוד שתיים-שלוש נשים, שברחו אתנו מבליגיה. יתכן והזכרון שלי, של ישראל ותרצה נובע מאותו ליל

סדר, בו סיפר אבי בקצרה את האנקדוטה הזאת, אולי כדי לתת לנו מידע ראשון על עבר שתי המשפחות מאנוסים פורטוגזים שיצאו מעבדות לחרות ?! אך פרטים של ממש לא נמסרו לנו אז. אולי התכוון אבי לספר לנו על כך בפעם אחרת ?? לצערי, לא נדע זאת לעולם !

במשך השנים בארץ התגלה לנו עוד פרט שלא שמנו לב אליו בחו"ל : בסוף ברכת המזון נהוג להוסיף אצלנו, במשפחות גליקשטאדט ובונדהיים, שתי מלים החסרות לפי הנוסח המקובל באשכנז. לפסוק "הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא" הוספנו שתי מילים בנוסח הספרדים ! "הרחמן הוא יזכנו ויחיינו ויקרבנו לימות המשיח... וגו'", עובדה שלא הוסברה לנו אף פעם. כאשר דברתי על עבר משפחתנו עם אמי, היא נזכרה, כי הרופא המילד שלנו, ד"ר קארו בהמבורג (ע"פ שמו בודאי ממוצא ספרדי) הצביע על כתמי הלידה הכהים בעכוזי ילדיה בהוולדם ואמר, כי אלה סימנים מובהקים של ילדי הספרדים !! כך או כך, יותר ויותר הפך ענין מסתורי זה לשאלה שסקרנה אותי...

אישור מפתיע קבלתי בביקורי השני בהמבורג עם שושנה, לרגל אזכרת 50 שנה ליל הפרוגרומים של 10 בנובמבר 1938: יהודי יליד 1904 שבא משוויצריה, חשב להכיר בי את אבי ז"ל. כשאמרתי לו שאני בנו, התרגש מאוד ואמר שאני דומה בקלסטר- פני לסבי נתן בונדהיים, אצלו שמע שיעורים בשבתות: "הידוע לך, שאל אותי, שסבך הוא צאצא של פורטוגזים ?" סוף כל סוף היתה לי עדות חיה, שאמנם ידעו עובדה זו אז, הגם שלנו לא ספרו עבר זה... מדוע ?? אך עדות זו נאמרה לי אחרי שכבר כתבתי, תוצאות מחקרי בשנים 1985-1986. בראשית 1985 החלטתי, שכאשר אסיים תפקידי כמנהל מרכז פדגוגי אזורי בחדרה, אקדיש את שנות גמלאותי לחקר סתומות אלה.

אז גם החלטתי לסיים את תפקידי עם גמר 35 שנות עבודה במשרד החינוך, בסוף שנת הלימודים 1985. הייתי בשל למשימה החדשה. כבר חודשים מקודם הכנתי את נסיעתי הראשונה לאירופה, לאחר שנמלטתי בעור שיני ממנה בנובמבר 1944, בהפליגי מן הנמל הספרדי קדיס, לאחר שהות של חצי שנה בספרד, בציפיה לעלייתי ארצה. --- חצי שנה לפני כן, בראשית חודש מאי 1944 הצלחתי לברוח עם חבורת טלניה, מן הצופים היהודים-הצרפתים, דרך הרי הפירינאים המושלגים, מצרפת הכבושה על ידי הגרמנים, לספרד. --- אחרי מסע מפרך, חכינו אז שלשה חדשים בעיר הצפונית לרידה, חדשיים בברצלונה, וחודש בנמל קדיס לעלייתנו ארצה. לבסוף גויסה אניית חופים פורטוגזית בת כ 5000 טון, וזו השיטה אותנו לנמל חיפה ללא כל תקרית עם צוללות גרמניות, מהן חששנו אז, ליד האי כרתים. לאחר הפלגת האניה "La Guinee" ללב הים התיכון, גמרתי אומר בליבי, לא לחזור אף פעם לאירופה המקוללת...

עתה, לאחר יותר מארבעים שנים מצאתי צידוק לשבירת "הכמעט-נדר", כדי לחפש את עבר משפחתי. לאחר התכתבויות רבות, ולאחר קריאה של כל הספרות אודות יהודי המבורג, אמדן וגלוקשטאדט והאזורים הסמוכים, ידעתי לאיזה בתי קברות ולאיזה ארכיונים לפנות בגרמניה ומה לחפש בכל מקום. כמעט בכל היעדים שלי היו אנשים אשר היו מוכנים להזדריך אותי.

רציתי לחזור עם תשובות ברורות עד כמה שאפשר, לגלות רישומים, מצבות וכדומה, כדי שאוכל ליצור שושלת של דורות שלא ידענו עליהם מאומה עד כה. כאשר חזרנו אחרי חודש מגרמניה הצפונית ומדרום צרפת, שם חיפשתי את חוות המסתור בהן חייתי בשנים 1942-1944, ואחרי מציאת מסלול הבדיחה דרך הרי הפירינאים, - כדי לשחזר גם תקופת חיי זו-, הגיעה העת להתחיל לכתוב.

ביום הולדתי הששים, ב"ז שבט התשמ"ה-, הייתי אז עוד בתפקידי כמנהל המרכז הפדגוגי בחדרה, - הזמנתי את כל קרובי משפחתי. הצאתי והסברתי להם חוליות מעבר משפחתנו, כפי שהצטיידו לי על פי הידע החלקי שהיה אז בידי. אך זה היה שגוי בכמה השערות, שתוקנו רק בשנים מאוחרות יותר.

קבלתי
בו קו
וכך פ

אנ
דברי
ה...
כאשר
הפלגו
אירדו
אראך
במחר
התש"ו
אחרי
היתה
הרי

ש ש
במרח
האעת
באפל
זהזה
ואמנ
ישכח

בע"ה
עתה
- יל
דחיי
תיאו

כששי
לגלו
925
מגלו
מבין
בספו
ועל
והכו

כבלתי מאחייני רפאל בן ברית ומדורית אשתו ספר אלבומי עבה, במטרה שארשום בו קורות המשפחה. ואמנם, התחלתי לכתבם בכתב יד.

וכן פתחתי אז את דברי :

בעזרת השם יתברך   כפר חבת ציון בעמק חפר
כ" מרחשון התשמ"ו - 4.11.1985

מדוע אני כותב ?

אני, יוסף משה בן אלעזר בונדהיים, עתה בשם יוסף בן ברית, כותב ראשית דברי אלה ביום הארבעים ואחת שנה להגיעי ארצה.

...היה זה ביום השבת פרשת "וירא אליו ה'", -י"ח בחשון התש"ה-4.11.1944, כאשר התגלו לעינינו לראשונה רכסי הרי הכרמל והגליל.

הפלגנו מקדיס בדרום ספרד ביום השישי, ט" בחשון-26.10.44, ועזבנו את יבשת אירופה מנמל גיברלטר במוצאי שבת פרשת "לך-לך" מארצך וממולדתך אל הארץ אשר ארצך...

עתה נכנסנו לנמל חיפה לקראת שעות הערב של מוצאי שבת. במחרת, ביום א", ירדנו לרציף הנמל ודרכנו על אדמת ארץ-ישראל ב"ט חשון-התש"ה 5.11.44 והוסענו על ידי חיילים בריטיים למחנה עתלית.

אחרי לילה ראשון בא"י, פקחתי את עיני ומצאתי את עצמי מאחורי גדרות תיל. היתה זו אכזבה מרה, כי שאפתי לדרור ולחיים חופשיים בארץ אבותינו.

הרי עברו עלי שש שנות דיכוי, מעצרים, מחנה ריכוז, הסוואה, מחתרת ובריחות.

שש שנות שעבוד התחילו בשבילי באופן מוחשי וכואב ביותר ביום החמישי, ט"ז במרחשון התרצ"ט - 10.11.1938, בשעה 6.00 בבוקר. כנער בן שלוש עשרה וחצי, הגעתי אז באופניים לכניסה המקורה של בית הכנסת "הקלאוס" לתפילת שחרית.

באפולולית הבוקר נתקלתי בשני גברים ממתפללי בית הכנסת אשר עצרו בעדי והזהירו אותי לבל אכנס לחצר בית הכנסת, כי הנאצים שוברים את רהיטיו.

ואמנם רעש מכות הגרזנים והפטישים וניפוץ הריהוט, השמשות והמנורות לא ישכחו מזכרוני לעולם... חילול הקודש זעזע את עמקי נשמת.

...מאז בוקר זה ועד הגיעי ארצה עברו בדיוק שש שנים.

בע"ה אתאר בספרי השני את שחזור ילדותי, נעורי ובגרותי, מ 1925 עד 1995.

עתה הנני כותב דברי אלה למען בני ובנותי, נכדי ונכדותי והדורות אחריהם,

- ילידי ארץ-ישראל ומדינת ישראל; - למען ידעו להעריך שכולדו בארץ אבותינו וחיים בה ללא נוגשים. אף אם לא תמיד יהיו תנאי חייהם קלים, ישמשו להם תיאורי חיי אחי אבותי עידוד וחיזוק במצבים שונים בחייהם :

נע ונד לא יהיו בחייהם, כמו אבות אבותיהם !

כששים-שבעים דורות עברו מאז חורבן הבית השני והגלית אבות-אבותינו מא"י לגלויות המערב, עד ללידת בהמבורג אשר בגרמניה ביום ד", י"ז בשבט התרפ"ה-11.2.1925.

אחרי מיצוי מלא של חרפת הגלות על בשרי ובנפשי, זכיתי להשתחרר מגלות אשכנז בשנתי העשרים, כדי לבנות עתיד חדש לי, לדעייתי שושנה גמליאל מבית ג"מאל מצנעה אשר בתימן - ולילדינו נעמה, אבנר, שמעון ואפרת בחבת ציון.

בספרי השני "זכרונות לבית בן ברית" אפרט גם תולדות משפחת גמליאל בתימן ועלייתה ארצה בתנאים קשים מאוד, כולל נעורי אשתי שושנה בירושלים והכרותנו בקבוץ טירת-צבי, חלוציותנו בעין צורים ובנין משפחתנו בחבת ציון.

תדריך לקורא

א. "האודיסאה לבני הנריק" נכתבה בשני סגנונות :

1. מחקר הסטורי - מבוסס על ספרות הסטורית כללית - ועל קטעי מחקר - על קטעי מחקר המפרטים עובדות אישיות על אבותינו ;
- על ממצאים בארכיונים, כגון מסמכים ואיזכורים ;
- על מצבות והחרוט עליהן
- ועל עדויות אישיות בעל-פה.
החלק המחקרי הזה כולל את העובדות שהתגלו לי וכן ניתוחי האישי שקושר בין המידע במקורות השונים ובין המשתמע מכך לגבי אישיות זו ואחרת, בשיטה של אנליזה וסינתזה.

2. קטעים ספרותיים-דמיוניים, המתארים הקורות את בני הדור הראשון והשני של שושלת הנריק ויאס דה קסרסודה מילאן ואשתו גויומר גומז .
הסיפור מתבסס על הנתונים ההסטוריים האמיתיים - ונכתב "כאילו" על ידי ביאטריז בת הנריק וגויומר; אחיה גומז דודריגס ; בעלה אלברטו דיאונים ובנם ראובן הנריקס.

- ב. מראי מקומות (ביבליוגרפיה), הערות והארות.
1. בתוך קטעי המחקר מופיעים כאלה בצמוד לטקסט, מודגשים באותיות-דפוס מוקטנות. הביבליוגרפיה מיועדת בעקר להסטוריונים.
2. בתוך הקטעים הספרותיים-דמיוניים ציינתי כוכבית ומספר רץ בתוך סוגריים כגון (1*) ; -וההערה, ההארה או מראה המקום הודפסו בנפרד אחרי החלק הראשון, -הסיפורי-, בעמודים 149-160.
מטרת ההפרדה היא שלא להפדיע את הקריאה השוטפת של סיפור החיים.
3. ציינתי כ 330 כאלה: מהם 8 במבוא; 84 ממוספרים בחלקים הסיפוריים ; כ 180 מודגשים בחלקים המחקריים, 35 כתבי מצבות וכ 20 עדויות אישיות.
4. מפות גיאוגרפיות, תמונות וצילומי מצבות יוסיפו בודאי להבנת התוכן.

חלקי הספר

- א. חלק א' של "האודיסאה" מורכב ממבוא הסטורי-כללי ומשפחתי, מסיפור החיים הדמיוני-, תוך שילוב קטעי מחקר ומן הביבליוגרפיה של החלק הסיפורי.
חלק ב' מורכב ממחקרי המקיף את הדורות 2 עד 11-, עד ללידת דודי, = דור 12. כותרות המחקר הודגשו בהגדלה, לעומת הכותרות בחלק הסיפורי. עובדות החיים הכלליות, השלטון וחי הקהילה היהודית בצילם, משולבים בעובדות חיי אבותינו בכל דור ובכל מקום ואזור.
נספחים מפרטים ענפים מקבילים למשפחות בונדהיים וגלוקשטאדט, אותם גיליתי תוך כדי חיפוש קורות אבותינו.

פתרתי בעיית הכתיב העברי של שמות לועזיים אם על ידי הוספת השם הלועזי באותיות לטיניות-, ואם על ידי שימוש בכתיב העברי שעל המצבות. זה השתנה מדי פעם, בהתאם למבטא הפורטוגזי, ההולנדי, הדני והגרמני של בני הדור. אם לא השתמשתי באותיות לטיניות, כתבתי ההגיה ue ב "ן" ולא כמו בידיש ב "י" ; כדי להיות נאמן לאות בשפת המקור - הדנית או הגרמנית. לכן כתבתי גלוקשטאט או גלוקשטאדט - ולא גליקשטאדט ; או לובק ולא ליבק. אך כאשר בני דור מסוים אייתו שם בצורה מסוימת ושונה, הייתי נאמן למקור. אני מקוה, שקריאת עבודתי תוסיף לך ענין ואף הנאה. המחבר.

גלוח
בחור
השתל

בימי
החשנ
של נ
במרי
האצו

אחרי
נשאו
שלכו
ספר
אנזו
מכאן
במשן
יהו

כאש
ארצ
ומת
פחו
הקט
יתכ
היה
במא
ב 1

הקט
יתכ
צפו
לכן

יהו

היו
חצו
האנ
כמע
אף

מוז
הם
מהו
במו
לאו
הקו
דאי

מבוא הסטורי כרקע:

גלות רומי - ספרד ואשכנז. השערות על מקורות אבותינו הלא-ידועים. בחורבן שומרון ויהודה בימי הבית הראשון הוגלו יהודי מא"י מזרחה. מבניהם השתלשלו יהודי עירק, אירן, הודו, סין, אפגניסטן, בוכרה וכנראה גם גרוזיה.

בימי הבית השני חדרו לא"י היוונים ותרבותם, לאחר מכן הרומאים והשפעותיהם. החשמונאים התקשרו מדינית עם רומא. כבר אז התישבו יהודים מא"י במושבותיה של קיסרות רומא: לאורך חופי הים התיכון, בדרום אשכנז, ספרד וצפון אפריקה. במרידות נגד רומא מאז שלטון פומפיוס (65 לפנ"ס הנוצרית), הוגלו מבני האצולה היהודית לרומא ולמבצרה בגליה, היא אזור הריינוס בצרפת ובגרמניה.

אחרי החורבן השני רוקנה כל ארץ יהודה מתושביה בהרג ובהגליה. (יהודי הגליל נשארו אז על כנם). אלפי שבויים ויותר שבויים הובאו על ידי הגליונות שלקחו חלק בהכנעת יהודה, לארצות כיבושיהם. ילדיהם נולדו באיטליה, אשכנז, ספרד, הבלקנים וצפון אפריקה. בחלקם היו בני אדונים רומיים ובנות-ישראל אנוסות... מכאן ההלכה החכמה, כי הילדים הולכים אחרי האם, כאשר האב נכרי. מכאן גם כנראה המראה הרומי-מערבי (אשכנזי) של חלק מיהודי אשכנז בעקר. במשך הדורות נוצרו מושבות יהודיות, עת התקהלו והתקבצו צאצאיהם לקהילות יהודיות, מתוך רצון לחזור ליהדות הלכתית.

כאשר התמוטטה האימפריה הרומאית, החל משנת 604 לספ"ה והלאה, השתחררו יהודי ארצות הכיבוש מן השעבוד, אשר בחלקו היה נוח יחסית, כי יהודים נהיו סוחרים ומתרגמים-מתווכים עבור אדוניהם. הקהילות לאורך הריינוס נהיו עצמאיות פחות או יותר תחת שלטון הוואנדלים והגוטים למיניהם, לפני השתלטות הכנסייה הקטולית על ארצות אירופה המערבית.

יתכן כי אבות משפחותינו היו כבר אז בספרד ובאשכנז. אך יתכן כי החלק הספרדי היה ברצף הדורות מיושבי ארץ-ישראל שהשתקמו בגליל או בהר חברון הדרומי, במאות לאחר החורבן ועד לכיבוש הערבי, ב 640 לספ"ה בערך.

ב 711 עזרו יהודים למוסלמים בכיבוש ספרד, ממנה גורשו מקודם על ידי הכנסייה הקטולית תחת שלטון הויזיגוטים, בשנת 612-613.

יתכן והגרעין הספרדי שלנו הגיע באותה תקופה או מאוחר יותר מא"י דרך צפון אפריקה לספרד, אם כסוחרים, או כמתרגמים בשרות המוסלמים שעודדו אותם לכך, אז.

יהודי ספרד בימי שלטון המוסלמים בדרום ובממלכות הנוצריות בצפון -

מתור הזהב עד לאינקוויזיציה וגירוש יהודי ספרד.

היהודים שבאו עם המוסלמים לחצי האי האיברי, שמשו לשליטים החדשים כסוכני חצר יודעי קרוא וכתוב: כמתורגמים, דיפלומטים, מדענים בתחומי הרפואה, האסטרונומיה והאסטרולוגיה; כמתימטיקאים, בלשנים ומשוררים; כסוחרים נוסעים, כמשקיעים וכיועצים פיננסיים, כספרני חצר ואף כאנשי צבא בדרגות גבוהות. אף היו ביניהם בעלי אדמות, כורמים ובעלי עדרים, בעלי מלאכה וכמובן הרבה מורים, רבנים וחכמי תורה ותלמוד.

הם ניהלו חיים יהודיים משולבים במדעי החיים על כל תחומיהם ורבייהם. מהם שמשו כדיפלומטים-מתווכים בין החצרות השונות והממלכות השכנות. במשך הדורות התקדמה השליטה הנוצרית מממלכות הצפון דרומה והמוסלמים הוכו לאחר שנאת היהודים הלכה וגברה בין ההמונים, מוסתים על ידי הכמרים הקטוליים. אך שליטים פוליטיים המשיכו לאמץ חכמים יהודיים כסוכני חצרותיהם, ואלה ניצלו את עמדתם לטובת חיי הקהילה היהודיים והגנו עליהם בשם מלכם.

בשנת 1391 החלו פרוגרומים רצחניים בממלכות הצפון. הכמורה דרשה התנצרות הכופרים היהודים או גירושם מארצם. במשך כ 100 שנים, עד לגירוש היהודים סופית מכל חלקי ספרד תחת שלטון משותף של פרדיננד מארגון ואיזבל מקסטיליה, שנישאו מסיבות פוליטיות לשם שלטון מוחלט על כל ספרד, (בלי פורטוגל לע"ע) - נהרגו ע"פ האומדן כ 200.000 יהודים. כ 200.000 התנצרו אם מתוך פחד, אם מתוך שמירת אינטרסים כלכליים ואם מתוך הכרה בעליונות הכנסייה הנוצרית על היהדות החלשה. המתנצרים נקראו "נוצרים חדשים", כדי להדגיש את מוצאם היהודי. עליהם ועל נוהגיהם הוטל פיקוח צמודים, שמא הם שומרים בסודיות כמה ממצוות היהדות, כגון שבת, פסח ויום הכיפורים.

מכאן צמחה האינקוויזיציה, שהפכה למוסד רשמי של הממלכה המאוחדת בשנת 1478. היהודים שלא רצו להתנצר, סיפקו בסתר יין ומצות לפסח, למועדי חג ושבט. אם זה התגלה, נענשו הנוצרים החדשים קשות. כל רכושם הוחרם לטובת הכנסייה. גברים ונשים הושמו בבתי סוהר, עונו עינויים מחרידים כדי שיוודו על פשעם, ואם לא הודו נשרפו בפומבי על מוקדי האינקוויזיציה תוך "תהלכות נצחון" של הכנסייה.

ב-1492 גורשו שארית היהודים הגלויים, שנאמדים ב-כ 200.000 נפש, שלוש מיהדות ספרד מתקופות קודמות. כ 120.000 נמלטו למדינה השכנה פורטוגל, תוך תשלום של כופר נפש של 8 מטבעות זהב לשלטון הפורטוגלי, לרשיון כניסה ל 8 חודשים בלבד. רק בעלי הכסף ומסחר הורשו להשאר במדינה לאחר שהות זו. ב 1497 גורשו המוני יהודים גם מפורטוגל. כ-80.000 מפליטי ספרד ~~שכרו~~ אניות ונמלטו לאיטליה, שהיתה מורכבת אז מממלכות שונות, קטנות וגדולות יותר, ולצפון אפריקה המוסלמית. מאות ואלפים גורשו מרעב וממחלות בתלאות הזרזים, הושלכו לים ע"י בעלי האוניות הסחטנים או הושארו על חופי הים ועל איים, ללא אפשרות להחליץ משם.

שושלת חכמי דון איבן יחיא בספרד ופורטוגל - קדמוני שושלת הנריקס-גלוקסטאדט

הידע הקדום ביותר על קדמוני משפחת גלוקסטאדט הוא ממיסד המשפחה, שהתפרסמה במשך הדורות הבאים כשושלת חכמי דון יחיא איבן יעיש. (יעיש = יחיא בערבית!) אבי השושלת חי בספרד במאה ה 12, ונפטר כנראה בשנת ד'תקמ"ה = 1185. האישיות הזו היתה על פי חישובי - דור 39-40 מגלות ירושלים של הבית השני. ממנו ועד לגירוש ספרד ואינזסי פורטוגל עברו עוד 8 דורות.

הגירוש מספרד גרם להפצת המשפחה למערב, לפורטוגל; ולמזרח, לאיטליה ולממלכה האותומנית, היא טורקיה דהיום. הענף המזרחי הגיע אף לארץ ישראל. באיטליה ידועים עוד 4 דורות של שושלת מפוארת זו, כחכמים, על אף תלאות קשות, נדודים וגירושים.

חלק מבני שושלת דון איבן יחיא נשארו בפורטוגל. החל משנת רנ"ז=1497, נאלצו יהודי פורטוגל להתנצר. מצאצאי אנוסים אלה השתלשל קדמון משפחת גלוקסטאדט, מראשוני היהודים הכמעט-גלויים בהמבורג ב 1605: שמואל יחיא אלוארו או אלברטו דיאונים בשמו המסחרי הלועזי: מיסד ההתישבות היהודית הגלויה בעיר הדנית גלוקסטאדט. אביו היגר כנראה מצפון פורטוגל לנמל אנטוורפן בפלנדריה, מעט לפני 1570. - אך הקדמתי את המאמר, כדי להבהיר, כי אבות משפחת אמי, מקורם במשפחת איבן דון יחיא הקסטיליאנית-פורטוגלית. עתה אפשר את החוליות הקדומות, בלי שאוכל להצביע על חוליות הקשר המדויקת בין אביו של שמואל יחיא באנטוורפן לבין קודמיו שהולידו אותו.

על כל הידועים ברשימה הבאה:

רשימת חכמי שושלת דון אבן יחיא:

עלה אצטט את רשימת הדורות של משפחה זו מתוך אטלס עץ החיים לחכמי היהודים מאת רפאל הלפרין; ותוספות מאת חוקרים נוספים, אותם אציין לפי חלקם: מראה המקור בסוגריים. השנה הרשומה במקור הנה כנראה שנת הפטירה. בדורות מאוחרים יותר יש רישומי לידה וגם פטירה.

אציין שהמלה "אבן" הינה "בן" בערבית. בדורות האחרונים ואחרי זה פגשתי שמות אבנאגליה Don Stone, בפורטוגזית Da Serra, ובעברית אבנצור-Abensur, כתרגום. בצורה Da Serra ואבנצור השתמשו בני הנריק דיאס קסרס-דה מילנו. האם זה רומז על מוצא משפחה זו גם היא ממשפחת דון אבן יחיא? לא יכולתי לגלות זאת, עקב העדר הפול המכוון של הדורות שקדמו להם. יש לי הסבר נוסף לשמות אלה!

דור 1: דון יחיא ב"ר יעיש - מחכמי ספרד. בן הדור שלפני הרמב"ם.

(ערך 892, עמ. 175) מקורב למלכות וידיד המלך.

מתיחס לזרע ישי, מבני הנשיאים שגלו מירושלים. ד'תתקמ"ה=1185

היטיב דבות לאחיו היהודים.

ראש משפחת אבן יחיא המפורסמת.

דור 2: דון יהודה אבן יחיא - בן דון יחיא. מחכמי ספרד. מקורב למלכות.

(ערך 921, עמ. 176) בן דורו של הרד"ק.

ד'תתקפ"ז=1227

(גרץ-כרך ד", עמ. 208) - טוב היה מצב היהודים בממלכה הצעירה בימי

המלך אלפונסו ה-3, 1248-1279

והמלך דיניס, 1279-1325. למלך דיניס היה

שר אוצרות יהודי בשם יהודה, אותו הפקיד

כרב ראשי על פורטוגל. עושרו היה רב.

(אני משער, כי מדובר על דון יהודה אבן יחיא)

דור 3: דון יוסף אבן יחיא - בן דון יהודה. מחכמי ספרד. מקורב למלכות.

(ערך 977, עמ. 180) בן דורו של הרד"ק.

ה"מ=1280

דור 4: דון שלמה אבן יחיא - בן דון יוסף. מחכמי ספרד. מקורב למלכות.

(ערך 1097, עמ. 186) חיבר פסקים וחידושים לש"ס. סמוך אחרי הרא"ש.

היו לו שני בנים חכמים. הק"מ=1340

(גרץ-כרך ד", עמ. 260) בימי המלך אלפונסו ה-4, באלקנטרה-קשטיליה,

סיבך הרשע גונזלו מרטינז בתככים את יועצי

המלך, ביניהם את סולימן-שלמה אבן יעיש.

המזימה נכשלה והמרשיע נשפט ונהרג.

הוא עצמו קודם ע"י יהודי בשם דון יוסף.

דור 5: דון יוסף אבן יחיא - בן דון שלמה. מחכמי ספרד, תלמידו של הרשב"א,

(ערך 1146, עמ. 188) = שלמה בן אדרת, ראש הרבנים בקשטיליה בדורו

של הר"ן. כאביו, חיבר פסקים וחידושים לש"ס. הקכ"ז=1367

דור 5: דון גדליה אבן יחיא - בן דון שלמה. תלמידו של אחיו הגדול דון יוסף.

(ערך 1196, עמ. 190) מחכמי פורטוגל, סמוך אחרי הר"ן.

רופאו של המלך פרננדו. זכה לעושר וכבוד. הקמ"ה=1385

פעל רבות למען אחיו. נפטר בטולישולא. (טולידו)

היו לו שני בנים חכמים.

ב 1391 החלו הפרעות והגזרות הראשונות בסיביליה, ראשית הרעה ליהודי ספרד.

בקשטיליה חיו אז 160.000 יהודים ב 261 קהילות, בארגון 75.000, ובנברה 15.000.

? דור 5: דון יהודה אבן יחיא - מחכמי ספרד בימי הריב"ש. חיבר קינות על חורבן קהילות ספרד בשנת הקנ"א. (ערך 1244, עמ. 192)
? או 6 (ערך 1244, עמ. 192)
הקע"א=1415

דור 6: ר' מורדוס אבן יחיא - בן דון גדליה. מחכמי ספרד. בשנת הקע"ג=1413 השתתף בויכוחי הדת נגד המומר לורקי לפני האפיפיור בספרד, בו היה ראש הדוברים הפילוסוף היהודי ר' יוסף אלבו. (ערך 1251, עמ. 193)
הקפ"ה=1428

דור 6: דון דוד אבן יחיא - גם דוד נגרו (ערך 1250, עמ. 193)
(גם גרץ, כרך ד" - עמ. 296\7)
(גם תולדות היהודים בספרד מאת יצחק בער, עמ. 228)

...כאשר הלך חואן הראשון לפורטוגל, לכבוש את כסא המלוכה בשנת ירושה בשנת 1383, התקשר עם דוד נגרו בן גדליה אבן יחיא, אחד מגדולי המלכות הפורטוגזית שהצטרפו למחנה הקשטיליאני. בעת מסע הכיבוש עשה דוד נגרו בשליחות דיפלומטית מטעם חואן ה-1 בפורטוגל עצמה. מובן שהסוכן היהודי עזר למלך חואן גם בענינים אדמיניסטרטיביים-כספיים. אח"כ נתמנה מטעם המלך לרב כולל על קשטיליה. וכן כחבר מועצת המלך עד ליום מותו. קבור בין הרא"ש לבין ר' מנחם בן זרח בעל "צידה לדרך". היו לו שלשה בנים חכמים. ציוה לבניו אחריו שאת הוננו הרב שיוריש להם, לא ישקיעו בקרקעות, יען כי ליהודי פורטוגל נשקפת הסכנה להיות מגורשים מן הארץ הזאת. ("קברי פורטוגזים ליד האלבה התחתונה." בהתייחסות לדוד נגרו Negro David, מאת מקס גרונולד, עמ. 132)
סמל המשפחה Mohrenkopf = ראש כושי.

נפטר ב הקפ"ו=1426

(ע"פ גרץ, כרך ה" - עמוד 83)

דור 7: דון יהודה אבן יחיא - בן דון דוד נגרו. מחכמי פורטוגל. פייטן. (ערך 1284, עמ. 194)
בן דודו של ר' שמעון בר צמח (הרשב"א)
חיבר חיבורים ותשובות, עליהם חתם נ י ב י, (נאום יהודה בן יחיא)

נפטר הר"ב=1442

(גרץ, כרך ה" עמ. 83)

דור 7: דון שלמה אבן יחיא - בן דון דוד נגרו. בן דודו של הרשב"א. היו לו שני בנים חכמים ומפורסמים. היה מקורב למלכות בלישבוניה. (ערך 1285, עמ. 194)
(גרץ, כרך ה" עמ. 83)

דור 9: דון יוסף אבן יחיא - בן דון דוד נגרו. מחכמי ספרד בדור הגירוש. מקורב למלך פורטוגל אלפונסו ה-5 ו Jaoa ה-2. בן דודו של דון יצחק אברבנאל, יליד 1437. ניתן להקיש מרשימת כתובות, שהינו יליד 1435. אבי זקנו של בעל "שלשלת הדורות" (ראה להלן) ישיש עדין אשר צידד בהתלהבות בקליטת מגורשי ספרד בפורטוגל, בניגוד לותיקים מיהודי פורטוגל שהתנגדו לכך. (!) מוזכר בשנת הרמ"ה=1485.

דור 9: דון יוסף אבן יחיא - (ערך 1323, עמ. 196)

(גרץ, כרך ה" עמ. 97)

(בקטע מיוחד נוסף, אעתיק מלה במלה את דברי חוקר שושלת זו: הרב אליקים כרמולי.
קובץ זה, המשחזר קורות חכמי שושלת דון יחיא וכתביהם, הינו בן 43 עמודים.
דור 8: דון גדליה אבן יחיא הרופא - בן דון שלמה. מחכמי פורטוגל. פייטן.
(ערך 1305, עמ. 195) אסטרוולוג ורופא של של המלך אלפונסו ה-5.
נפטר הרכ"ג=1463 חי בזמנו של ר" יצחק קנפנטון-הגאון מקשטיליה.
דור 8: דון דוד אבן יחיא - בן דון שלמה. מחכמי פורטוגל. בן דודו של
(ערך 1302, עמ. 195) ר" יצחק קנפנטון-הגאון מקשטיליה.
נפטר הרכ"ה=1465 היה מקורב למלכות בימי אלפונסו ה-5.
היו לו שלשה בנים חכמים, ביניהם יוסף, אבי-זקנו
של בעל "שלשלת הקבלה".

דור 9: דון יוסף בן דוד נגד

- דור 9: דון דוד אבן יחיא - בן דון יוסף. נולד בליסבון בשנת הרכ"ב=1462.
(ערך 526, כרך ה" נמלט עם משפחתו מפורטוגל מפאת גזירות השמד.
ועמ. 144, כרך ר" התישב בנאפולי. למד תורה מפני דודו ר" דוד
(נולד הרכ"ב=1462 בן שלמה. שמש כרב ודיין בנאפולי עד ה"ש=1540.
נפטר הש"ג=1543 כאשר גורשו יהודי נאפולי, התישב באימולה Imola.
בעל "לשון לימודים" ועוד חיבורים שלא הודפסו.
עמד בקשרים עם המהר"ם-ר" מאיר מפדואה, שכינה
אותו "אהובי הגאון". היה רב, מדקדק ומשורר.
בנו ר' יוסף בעל "תורה אור". נכדו ר' גדליה
בעל "שלשלת הדורות".
(תגלית חדשה, לאה דפי תשס"ט)
אחרי עמ. 42

נפטר באימולה באיטליה בשנת הש"ג=1543.
-מוזכר ע"י א.מ.הברמן כפייטן בעל קינות על גירוש פורטוגל. הקינות מצוטטות
ב "אוצר יהודי ספרד"-התשכ"ב, עמ. 14-16.
-מוזכר ע"י ישעיה התשבי ב"משיחיות בדור גירושי ספרד ופורטוגל" עמ. 28,
הערה 45.

-במאמר בירחון לגיניאלוגיה יהודית, פרסמה סוזן שרמן מאמר על "הגירת יהודים
ספרדיים לפולין" ("אבותינו", כרך 6, מס. 2, עמ. 15\17) וכותבת בהקשר אל אבי-
אבות משפחת גלוקסמאדט אלוורו דיניז=Alvaro DINIZ, הידוע בהמבורג כאלברטוס
דה ניאז=Albertus De Nyes ובין היהודים כשמואל יחיא, שהשם דיניז=DINIZ
ניתן לבני משפחה זו, ובעקר לבנות בצורה המקורית דינה. יתכן, שהיה צאצא של
דינה אבן יחיא, אשת דוד בן יוסף אשר ברחו מספרד לאיטליה. מסורת רבת דורות
הועברה גם לבני משפחות ביים-Bejm בליטא, המתיחסים למשפחת דון יחיא, כי
מקורם מאמא דינה-Mumma DINA, שברחה מספרד... גם משפחות חדל"פ מתיחסות
לחיא-דאש לגולי פורטוגל... (חיא-HIAE הינו שמואל יחיא, כפי שאבאר בהמשך)
יש הטוענים, כי הפירוש הוא.... לגולי פולין. דעתי אינה כנ"ל.

-הפרטים המצוטטים מחיבורו של הרב אליקים כרמולי ב"ספר דברי הימים לבני
יחיא - תר"י (1950) פראנקפורט על המיין, שופכים אור על האישיות של דינה
אשת דוד אבן יחיא וסיבת ההילה והכבוד שהתבטא בדורות אחריה בהתיחסות אליה:
(המחבר פירט את כל כתבי החכמה של בני השושלת, תוך שימוש בספריית אוקספורד)

פרק חמישי

כבר זכרנו למעלה, כי בא השר דון יוסף נ' דוד נ' יחיא לפיס"א, הוא וביתו
בא. בעת ההיא (שנת רנ"ד=1494) היתה העיר הזאת מאנשי מלחמה קאדלו מלך
צרפת, אשר עלה על אלפונסו מלך נאפולי"ש. וילכדו הצרפתים את בני יחיא,

ויאסרום בנחושתיים ויענום עד שהוציאו מידם ממון נמדך. אחרי כן ויעזבו יוסף ובניו את פיס"א ללכת לפירארה"ה. גם שם היו לבז, כי אדוני הארץ דברו אתם קשות לאמר. "בני מזות אתם, כי עזרתם בממונכם לאנוסים המתיידיים, פעם אחת וארבעתיים". ויאסרו אותם בכלי ברזל, ויפלטם ה" ויוציא ממסגר נפשם בפדיון שבעת אלפים זהובים, מזהב פדונים. ובכל זאת לא מנע יוסף לשבת בפירארה העיר עד יום מותו שנת רנ"ח (=1498) והוא בן שבעים ושתיים שנה. (נולד א"כ 1426)

אחרי הודענו דברי ימי חיי האיש הגדול אשר היה כל ימיו למופת לבני ישראל ולמגן לעם יהודה, נציע לפני הקורא שלשת בניו הנזכרים.

הראשון דוד, הוא הרב החכם רבי דוד יוסף ן' יחייא אשר עוד בלישבונ"ה למד תורה וחכמה, דקדוק הלשון ומליצת השיר מפי המלמד להועיל החכם השלם ר" דוד בן שלמה ן' יחייא, בעל מחבר ספר "לשון לימודים", אשר חיבר לו לשמו.

ויבן במקרא בשום שכל ודעת, ובתלמוד ומפרשיו באר היטב. ומעיר המלוכה פורטוגא"ל ברח עם אביו ואחיו לקשטיליי"א ומשם לאיטליא"ה. ואשתו דינה אשת חיל ויראת ה' לבשה בגדי אנשים וברחה גם היא עמהם בסתר, כאשר יספר ממנה בנה יוסף. ואלה הם אמרותיו ומליצותיו :

"גם הבט אל מקבת בור נקרת הדרך, הקדושה דינה, אשר בהיותה בת עשרים ושלוש
"שנים הרה ממך, בחודש הראשון להריונה בהרגישה כי אנשיה היו בורחים לקדש
"ה' אנא ואנא, צעקה אל אלהים, אנא הושיעה נא. ולבשה בגדי איש ורדפה אחריהם
"ונכנסה בלאט אחריהם ושמה את עצמה הטמינה, ולא הרגישו בה עד אשר היו
"בקשטיליי"א ומאד שמחו אנשיה למולה, ועמדה חמשה חדשים על הים בלי אכילת
"בשר ועוף ועגלה, כי לא יכלו לשחוט להיות הזבח זר בעיני מלחי האניה הגדולה
"ורייח הצלי אש שהיו הם אוכלים מבשר נבלה, היה מבלבל רוחה ורוח העובר אתה
"שבמיעה ונפשה נבהלה. והסכימה למות שם ולבלתי חלל את ה' קדשה בגילה.
"ובעיר פיס"א כשלכדו אנשיה מצרפתים, אנשי דמים גוי כרתים, והיא הרה מששה
"חדשים נאותים, השליחה עצמה מעל גג הבית עשרים אמה על הרפתים, כדי למות
"בקדושה, ונשמנה באחת הפתחים. הרכה והענוגה אשר כף רגלה לא נסתה, וגדולת
"ישועתה קותה. ובחלותו עליה יצאתה משם בקדושה, בלי מום וחסרון באבריה רק
"בריאיה וטובה ועינה לא כהתה. ובסוף התשעה החדשים בעיר פלורנציא"ה המליטה
"זכר אותך האיש שרישומי ניכר."

ומעיר פלורנציא"ה הלך דוד ן' יחייא לגור בעיר וירונ"ה ואח"כ בעיר אימול"ה ושם נטע אהלו עם אשתו ובניו. ויהי שנת רע"ח (=1518) נקרא לבוא לנאפולי"ש להיות שופט ודיין קהילות ישראל במלכות ההוא. ויעבור עליו שם כעשרים ושתיים שנה, עד גלות ישראל מארץ נאפולי"ש, שנת חמשת אלפים ושלוש מאות ליצירה (=1540), וישוב לאימול"א מקום אשר גר בו בתחלה. ויואל לשבת בעיר ההיא כשלוש שנים וימת שם בשנת ש"ג (=1543) זקן ושבע ימים.

ועמו תמו למודיו ונאספו חבוריו אשר כתב בחקירות חכמה ובדקדוק הלשון ובדברי השיר בקוצר. ולא נשאר לנו כי אם למוד אחד אשר הובא על ידי בנו בהקדמת פירושו על תהלים, שיר מי"ט בתים ובדאשי חרוזים חתום
דוד בר יוסף ן' יחייא יצ"ו.

כתבתי לפי המקור. הוספתי רק את שנות החיים ע"פ ספה"נ בסוגריים. פרטתי קטע זה, כדי לקשור בין פיליפ דיניז, אביו של שמואל יחיא, שקרא לעצמו דיאונסיס, לבין הענף הזה של דינה אשת דוד בן יוסף אבן יחייא בצפון איטליה. לפני שאפרט עוד דור 9 + 10 של ענף זה באיטליה, אציין, כי עובדות שונות מחיי שמואל יחיא=אלברט דיאונסיס, כולל הצורה האיטלקית של שמו הפרטי אלברט, כמו גם השליטה שלו בשפה הרומית-איטלקית, גרמה להנחת חוקרים, שהיה לו קשר תרבותי ומסחרי עם איטליה, היותו כבר סוחר ידוע בהמבורג !

הלוח הגניאלוגי של משפחות בונדהיים-גלוקסמאדט:

דוד ודינה אבן יחיא הם הזוג הראשון שרשום בצד שמאל למעלה ברישום הגניאלוגי של משפחותינו, המצורף לחוברת "שמחת פורים בעיר הבצורה ומהוללה גלוקסטאט" הת"י (= 1650), שהוצאה על ידי באדר התש"ן.

לא דשמי דור או דורותיים המקשרים בין זוג זה לבין פיליפ דיניז, אביו המוכח של שמואל יחיא = אלברטו דיאונזיס. אין לי לע"ע ידע ברור בן מי הוא אותו פיליפ דיניז, אשר חי בברגה Braga אשר בצפון פורטוגל, אך היגר לפני שנת 1570 לאנטוורפן אשר בפלנדריה וניהל משם עם בני משפחות אחרות מסחר נרחב, כולל לברזיל אשר בדרום אמריקה.

ענה אמשין פרטים על אחיו ובעקר על צאצאי הזוג דוד ודינה אבן יחיא:

לדוד היו שני אחים: דודן שלמה אבן יחיא, חכם גם הוא, אשר עזב עם משפחתו את איטליה והגר לאי רודוס בשליטת טורקיה, חי ונפטר שם. צאצאיו חיו באזור. אח שני היה דון מאיר אבן יחיא, אשר היה בלשן בלשון העברית, אשר מת ערירי באיטליה. (הפרטים מן הקובץ של הרב א. כרמולי.)

דור-9: דון יוסף אבן יחיא - בר דוד. מחכמי איטליה. נולד בפירנצה בשנת רנ"ד (= 1494). אביו נמלט מפורטוגל בשנת רנ"ג (1493).

ועמ. 166, כרך ו') נפטר על פני אביו בהרצ"ט (1539). כעשר שנים שלחו בניו את עצמותיו לצפת, על פי צוואתו.

בנו ר' גדליה העיד עליו "שהיה חכם כולל בכל חכמה. ספריו: "תורה אור", על גן-עדן וגהינום; "דרך חיים", על אגדות חז"ל; "נר מצוה", על המצוות. חלק מספריו נשרפו בפדובה עם שריפת התלמוד בשנת השי"ד = 1554.

הרב אליקים הכרמולי מפרט

(בספר בני יחיא, עמ. 30-33: ..החכם רבי יוסף בן דוד נ' יחיא, אשר זה פעמיים הרבה נשאתי את שמו על שפתי, היה במעי אמו כשברחו הוריו מפורטוגל לקשטיליי"א, ומספרד לאיטליא"ה ושם נולד בעיר פלורנצא"ה שנת רנ"ד. ומעיר זו בא עם הוריו לוירונ"ה ומשם לאימול"ה עיר ואם ברומאני"א (=רומא) אשר תחת ממשלת האפיפיור ושם נתגדל על ברכי אביו. ויגדל הנער ויהי לבן משכיל וזך הרעיון, וילך ללמוד בישיבת הרב הגדול רבי יהודה מינץ בפדובה ושם הפליא עד מאוד, ויהי לתלמיד מבין, יודע התלמוד, ומבין הלכות ודינים.

מקץ ימים נשא אשה, אשר נפשו חשקה בה ושמה אביגיל בת דון גדליה נ' יחיא במש"א דפישיק"א, וישב בבית חמיו. בעת ההיא החל לפרש בבאר היטב מקראי קודש אשר כתב אחרי כן זכרון בספר. ויהי כאשר ארכו לו הימים בבית דון גדליה, וישב עם אשתו לעיר מולדתו אימול"ה ושם עסק במשא מלך ושרים מחנויות וסחורית, כאשר הזכיר בסוף פירושו על חמש מגלות. (היה איפא גם סוחר!) הפירוש הזה השלים באימול"ה ביום י"ח לחודש שבט שנת עזר"י מעם ה", ויעש אותו להפיק ולמלאות תשוקת האלוף הנעלה דון גדליה נ' יחיא חמיו, אשר זה מאז אמץ את לבו לאמור כי יקבע את עתיו ללמוד התורה ויכתוב על ספר הפירושים וביאורים אשר שמע מפיו בהיותו מיושבי שלחנו, כאשר התנצל המחבר בסופו. ושם מרבה לספר בשבח האפפיור קלימנטו הרחמן על ישראל.

בחודש אב משנת דפ"ו (= 1526) הנזכרת, אחרי אשר עלו על קלימנטו האפפיור השר צבא בורבון עם חילו ולכד את רומי ובזזו אותה וגם היהודים שהיו שם נתנו לשלל, השלים פירושו לתהלים, ובו בסופו מזכיר המאורע ההוא בדברים האלה ממש: "והיתה השלמתו ערב שבת נחמו י"ד אב משנת פז"ר נתן לאביונים אשר ברומי, מדת הדין. כי הביאה ה" על האפפיור קלימנטו אדוננו, גוי עז פנים מקצה הארץ מספר"ד ואשכנ"ז ויבואו על העיר בטח ויהרגו וישללו ולא נמלט

מהם איש ובחוכם ק"ק מרומי ספו תמו מן בלהות, מי בחרב ומי ברעב ומי במגיפה. והנשארים לעבדים ולשפחות נמכרו. ואותנו אשר תחת ממשלתו הוציא מתוך ההפיכה אחרי ששתינו את קובעת כוס התרעלה מהצרות אשר עוד ידם נטויה...."

בהמשך עמ. 32 ו 33 מפרט המחבר עוד ספרי חכמה שכתב לאחר מכן באימול"ה, במש"א דפישקי"א, תחת ממשלת הדוכס מפיראד"ה, ואשר הודפסו בבולוניה"ה, אמשטרדנס, ויניציא"ה... עוד הוא מפרט שריפת התלמוד וספרי חכמה אחרים בפדוב"ה.

...ולרוב שקידתו ורוב לימודו יומם ולילה, השיגוהו חלאים רעים ונאמנים עד שמת על פני אביו בן מ"ה שנה, בשנת הרצ"ט למספר בני ישראל. וכמו עשר שנה אחרי מותו שלחו בניו את עצמותיו, כאשר צוה עליהם, לארץ ישראל, ויקברו בצפת ע"י הרב הגדול ר' יוסף קארו.... יגע רב יוסף נ' יחייא בתורה וחכמה לארבעים וחמש שנים, מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד במאה שנים. "

פרק ששי

ואביגיל אשת המנוח יוסף נ' יחייא, אשה חכמה וטובת טעם, ויהי כאשר מת אישה בעל נעוריה ותקם למלאות מקומו, מקום האב. ותשלח את שלשת בניה אל ישיבות חכמי הארץ, ואת בנותיה הגדילה בשכל טוב והשיאה ארבעתן בכבוד. שמות אנשיהם לא נודעו, גם שמותיהן לא נזכרו, ואולם הבנים נקדפו בשמות האלה. הראשון דון דוד נ' יחייא, השני רבי גדליה נ' יחייא, והשלישי חכם יהודה נ' יחייא. "

חשוב לאיתור שושלתו של פיליפ דיניס ובנו שמואל יחייא, הוא השם אביגיל ! כי שמואל יחייא רשם על קבר אשתו, ב 1632 בהמבורג : אביגיל אשת שמואל יחייא. מחקרי הוכיח, כי נולד לזוג זה רק בן אחד : ראובן הנריקס בר יחייא-ל, הוא מחבר "שמחת פורים בעיר הבצורה ומהוללה גלוקסטאט". באין לשמואל בת, קרא לאשתו ביאטריז הנריקס בשם אביגיל, אולי כדי להנציח את סבתו או אם סבתו.

דור 10:

הרב א. כרמולי מפרט עתה את אישיותם של שלשת בני אביגיל אשת המנוח יוסף יהודה בשם אשה, גר בעיר בולוניי"ה ושם נולדה לו בת שנקראה אביגיל ! "הוא נתכתר בכתר הרפואה שנת שי"ז (=1557) בכבוד גדול, לא נעשה כמוהו, (אם יש להאמין לאחריו גדליה, כפי שכתב בספרו המפורסם שלשלת הקבלה, דף ס"ד ע"ב) לשום יהודי לפניו בפדוב"ה. דון יהודה נפטר בן 31 בשנת הש"ן (=1560) רבי גדליה אבן יחייא התפרסם כמחבר הספר "שלשלת הקבלה" שנקרא גם "ספר יחייא". גם הוא נאלץ לנדוד עקב רדיפות וגירושים, היה בסלונקי, חזר מאוחר יותר לאימול"ה. הוא העיד על עצמו שאבד בגירוש יותר מעשרת אלפים זהב. בסוף מחקרו מזכיר הרב כרמולי את אחרוני חכמי שושלת דון יחייא, תוך ציון, שאיננו יכול לאתר את קשרי המשפחה של האחרונים עם קודמיהם ! "...ובנים אשר קמו אחריהם לא ולא הבינה בחשיכה יתהלכו. אז אוד בית יחייא נהפך לאפלה עד כסתה חשכת ליל זרע יחייא ! "..... (עמ. 42-43)

מוזכרים עוד בונשניור נ' יחייא, בעל מחבר מליצת שחוק האישקק = משחק השח ; זרחיה נ' יחייא בעיר לוגו בשנים ת"ס ו תצ"א (1700 ו 1731) ; בנו ראובן נ' יחייא בלוגו וצונטו בשנים תפ"ו ו תק"ט (=1726 ו 1749. כאן חשוב לי השם ראובן כבן השושלת בדור מאוחר זה.

ואחרון המוזכרים : "שמואל נ' יחייא, רב ודרשן באמשטרדנס, בעל מחבר בלשון פורטוגיזי שלשים דרשות, נדפסו שנת שפ"ט (=1629).... בעיר המבורג"

כאן מסתיימת הקדמתי הכוללת כמה עניינים-, ופירוט שושלת דון איבן-יחייא.

בע"ה השלמות ממנחם-אב ה'תשנ"ו = אוגוסט 1997 עם עדכונים בנובמבר 2005
מחקר חדש מאפשר עתה לחבר בין אביו של שמואל יחיא, הוא פליפ דיניס לבין שושלת דון איבן יחיא.
חיבור גניאלוגי זה היה חסר עד עתה בעולם המחקר. ראה תיאורי בסוף עמוד 12.

החוקר הגרמני Michael Studemund Halevy החי בהמבורג, שמו מסבו האחד שהיה יהודי, פרסם
ברבעון לגניאלוגיה יהודית Die Quelle = המעיין, שהוא רבעון מדעי משותף של החברה הגניאלוגית
היהודית בהמבורג עם זו של שווייצריה, מאמר, המנתח השתייכותם המשפחתית של ראשוני הפורטוגזים
בהמבורג. כידוע היו אלה צאצאי אנוסים, שחזרו ליהדות גלויה בעיר המסחר החופשית הזו. בראשית
המאה ה-17, אחרי כשלושה דורות, או 100 שנים של חיים כנוצרים אנוסים.
להלן תרגום המאמר בחוברת 42 של הרבעון הראשון משנת 1997, בתוספת הערותי-הארותי בסוגריים
מרובעים [.....]. סימני השאלה בסוגריים רגילים (?) הם של החוקר בטקסט המקורי שלו.

Die Familie MARCO-DINIS-JAHIA = משפחת מרקו-דיניס-יחיא.

דוד מרקו – הקרוי גם Tome de NIS, היה נצר למשפחת רופאים וחכמים ידועה. הוא עבד בשרותו של
Dom Louis d'Aviz, שהיה אחיו של מלך פורטוגל, דון חואן השלישי = Dom Joao III - באמצע
המאה ה-16. [מלך זה היה רשע ליהודים שנאנסו כבר לפני שלטונו לנצרות, התנגד לשיפור מצבם והכניס
את האינקבויזיציה לארצו בשנות ה-40 של המאה]

דוד מרקו היה נשוי ל אנה מנריק - Ana Manrique, מן העיר הספרדית Salamanca, והיא נקברה
אחרי מותה בחלקת הקבורה של המנזר הכרמליתי בעיר זו, Santa Andreas.
בנם היה Salomon Marco = Phillip Dinis, אשר זהה כנראה עם שלמה יחיא (?)
פליפ דיניס נולד בעיר הנמל פורטו = Porto בשנת 1530 ונטבל לנצרות עם לידתו, חי שנים רבות
בליסבון, באיים האזוריים ובאי Sao Thome – סן טומה [בים האטלנטי מערבה מצפון-אפריקה].
לאחר מות הוריו הוא התישב בשנת 1570 בעיר אנטוורפן [כפלנדריה]. שם היה קונסול "האומה
הפורטוגזית" [כך קראו לעצמם האנוסים בתפוצה הפורטוגזית]. הוא ואשתו [Gracia Palacios] חיו
באנטוורפן במשך 7-8 שנים וגולדו להם שם הבן אלוואר - Alvaro והבת אנה - Ana. אנה נישאה מאוחר
יותר בהמבורג לסוחר Antonio Falleiro, הוא אברהם אבואב. בהשפעת בני עדתו Diogo + Gaspar
Fernandes חזר פליפ ליהדות. - בשנת 1578 נאלצו הוא ומשפחתו לעזוב את העיר בעקבות
כיבושה על ידי תומכי הנוצרים הפרוטסטנטים [כי הוא ויתר בני "האומה הפורטוגזית" נחשבו לקטולים].
הם התיישבו בעיר קלן - Köln, אך בערך בשנת 1583 הם עזבו גם עיר מפלט זו והתיישבו בוונציה -
Venecia. שם התייחד פליפ בגלוי בהשפעת [אביו] הרופא טומס מרקו = Thomas Marco [החוקר
הלוי לא הבין, כי זה אביו וחשב שהוא אחיו, כי טומס מרקו וטומס דה ניס דוד מרקו הם אותה אישיות!]
שוחטים באו לביתו לשחוט עופות וביתו נוהל בכשרות. משרתת שחזרה שקנה ב 1560 באי סנטה טומה
ושמה פיליפה [כמוכן על שמו] וכן משרת ביתו פרנסיסקו מתייהדים גם הם.

בשנת 1585 נאשם פליפ על ידי בית משפט כנסייתי של האינקבויזיציה בוונציה בהתייחדות ונאסר.
אשתו אביגיל ברחה עם שני ילדיה לסלונקי [אחרי התייחדותם קרא פליפ לאשתו אביגיל, כמסורת רבת
דורות במשפחת דון יחיא. בסלונקי חיו זה מכבר מבני המשפחה, שברחו מפורטוגל בראשית האינסוס
לנצרות ב 1497 לאיטליה השסועה, - אשר חלקים ממנה נכבשו אחרי-כן על ידי פרנקים בורבונים שפרעו
קשות ביהודיה הגלויים, ומשם לסלונקי, בה הייתה בעת ההיא קהילה יהודית בעלת שם וביניהם גם מבני
דון יחיא שגמלו מאיטליה מפני הפרנקים לשם]. תוך שנה נסתה גרסיה-אביגיל לחזור לוונציה אל בעלה
[כדי לפדות אותו משביו, אך היא נפטרה בדרך ונקברה בעיר הנמל היוגוסלבית דהיום - Dubrovnik].
ב 1586 נשבע פליפ ואשתו אביגיל [שהייתה בעצם משרתת ביתו פיליפה, אותה הוא קרא עתה בשם
אשתו אביגיל, כדי להסוות את בריחתה ומותה של זו בדרך] הם נשבעו אמונים מחודשים לכנסייה עקב
לחצי האינקבויזיציה. כנוצרי חדש הוא השתייך מעתה לקהילת Santa Marina בוונציה.
לא ניתן לקבוע את מותו בוונציה, לעומת זאת יש להניח, כי הוא זה שנפטר ונקבר בהמבורג בשנת 1599
בשם שלמה יחיא = Salomon Jahia. ראשית נקבר [כקטולי] אך גופתו הועברה לקבורה יהודית
[מאוחר יותר] בבית העלמין הפורטוגזי בשנת 1613, אשר אותו רכש בנו (?) אלוואר דיניס-שמואל
יחיא ביחד עם קרוב משפחתו יעקב אבואב - Andree Falleiro [שנתיים מוקדם יותר, ב 1611].
כתב מצבתו הוא: פה נמצא ונצטמן - איש ישר מהימן - שלמה יחיא הנאמן -
נפטר י"א תשרי ש"ס - ונקבר פה שנת ש"ע לפ"ק.

[תאריך פטירה זה תואם ל 30.9.1599]

החוקר מ.ס. הלוי טעה באשר לשנת ההעברה של גוף הנפטר לבית העלמין היהודי בקניגשטראסה באלטונה: השנה ה'שע"ה תואמת אמנם לשנת 1615 (ולא 1613), אך יש להניח, כי בנו קבר את אביו שנית ביום הזכרון שלו בשנת ה'שע"ה, שהוא י"א בתשרי, דהיינו בספט=אוקט 1614 !!!
העתקה ידנית ראשונה של כתב המצבה נעשתה בשנים 1927 – 1933 ומספר הקבר מס 2, נקבעה כנראה על ידי חוקרה הראשון של בתי העלמין היהודיים הפורטוגזים בצפון גרמניה: - אלפונסו קסוטו.

עצם הקביעה, כי פיליפ דיניס = שלמה יחייא נפטר ונקבר בסתיו 1599 בהמבורג, מלמדת אותנו, כי אלווארו-אלברטו דיניס = שמואל יחייא היה בעיר זו כבר לפני סוף המאה ה-16, ולא כפי שמניחים חוקרים שונים ב 1603. מאז אמנם נשמר רישום פעילותו המסחרית הבינלאומית הראשונה שלו... גם פרטים אחרים ברשימתו של הלוי שגויים, אך אין באלה להקטין את ערך המידע שרכשתי מחוקר זה בשנים האחרונות אודות משפחתי הקדומה בהמבורג.

בסיפור "האגדה לבית הנריק" כתבתי כמה אירועים, שגם הם שגויים, כי כאשר כתבתי את הספר, עדיין לא ידעתי מה שנודע לי אחרי שנת 1995, מועד סיכום ראשוני של מחקריי. זה נוגע בעיקר לאביו ולאמו של שמואל יחייא, שהנחתי מחוסר ידע עליהם, כי באו מאנטוורפן לבקר את כלתם ביאטריז בהמבורג. גם החוקר הגרמני הרמן קלנבנץ לא ידע הרבה פרטים אודות פיליפ דיניס. כך כתב, שהג"ל חזר אחרי תקופת חייו בקלן לאנטוורפן. אמנם אשתו השנייה משם, אך החוקר וכך אחרים לא הבינו כלל, כי אשתו הראשונה נפטרה ב 1586 בדרך מסלונקי לוונציה, וכי לקח אישה שנייה, היא ביאטריס דה סוליס - Beatrix de Solis. כך לא ידע, או לא רצה לדעת, כי פיליפ דיניס חזר ליהדות גלויה לוונציה, נימול שם כמו גם בנו בן ה 20, אלווארו דיניס = שמואל יחייא. פרטים סופיים אפשר לקרא בהקדמה להוצאת לאור החדשה של הספר המתורגם לעברית - "שלושים הדרשות של שמואל יחייא" בעמודים 16 – 24. בכל אופן עברו על פיליפ דיניס ומשפחתו, כמו על בנו אלווארו-שמואל דיניס-יחייא הרבה תלאות קשת עד אשר יכול היה שמואל יחייא להבטיח את קיומו היהודי שלו ושל צאצאיו בהמבורג וסביבותיה.
- עקב ספרי בגרמנית Die Odyssee der Henrike-Familie בשנת 2001, והשערותי בעמודים 59-61, נמסר לי עדכון אודות שושלת דון יחייא ע"י הגניאלוג הקנדי דוד קגלי ויכולתי להשלים 3 דורות אודותם לא ידעתי ממקורות אחרים. אישור על נכונות הידע החדש מצאתי בעץ היוחסין שנמסר לי ע"י עו"ד בני דון יחייא, אחותו ובן דודו, בשנת 1999 בביקורו בביתי.

- הדורות הבלתי מפוענחים בספרי זה, בעמודים 7 – 12, פוענחו עתה בבירור, תוך כדי עיסוקי בקורות המשפחה, אחרי ההוצאה לאור של ספרי "האגדה לבית הנריק" בעברית ובגרמנית, והם כדלקמן:

1. יחייא בר יעיש, פליט מ קורדובה באנדלוסיה, יועץ אסטרטגי למלך פורטוגל הראשון ורב ראשי.
  2. דון יהודה בר יחייא, יועץ למלך, שר אוצרות ואפוסטרופוס של המדינה החדשה פורטוגל ורבה הראשי.
  3. דון יוסף בר יהודה איבן יחייא הזקן, גם Jose, חכם תלמודי בליסבון ואפוסטרופוס ראשי של הממלכה.
  4. דון שלמה בר יוסף איבן יחייא הזקן, מראשי הקהילה בליסבון, פילוסוף, אסטרטג וראש צבא פורטוגל. נהרג באחד הקרבות נגד המוסלמים.
  5. דון גדליה בר שלמה איבן יחייא הזקן, רופא המלך עד 1370, בורח לקסטיליה, ראש הקהילות שם.
  6. דון דוד נגרו בר גדליה איבן יחייא, יועץ למלוכה בפורטוגל ורב ראשי לקסטיליה ופורטוגל הכבושה.
  7. דון שלמה בר דוד נגרו איבן יחייא, יליד טולידו. עקב פרעות שם ב 1391, חוזר לפורטוגל.
  8. דון גדליה בר שלמה איבן יחייא, רופא ופייטן, פילוסוף ואסטרולוג החצר של 3 מלכים בליסבון.
  9. דון יהודה הקטן בר גדליה יחייא, מת בליסבונה בעת הגירוש. כנראה לא התבלט בתחום ידוע.
  10. דון גדליה בר יהודה יחייא. חי בראשית האינזוס ונמלט, אך נפטר בדרך, בספרד הצפון-מזרחית.
  11. דוד מרקו, גם טומה דה ניס. נאנס לנצרות בילדותו. חונך במנזר והפך לרופאם של ראשי מנזרים.
  12. פליפ דה ניס-דיניס. סוחר, אנוס יליד ליסבון שחזר ליהדות לוונציה, נאסר, ונפטר בהמבורג ב 1599.
  13. אלווארו-אלברט דה ניס-דיניס-דיאונס = שמואל יחייא, נדד עם הוריו, הגיע אף לסלונקי והתיישב בהמבורג שם התחתן עם ביאטריז בת הנריק וגוימר דה מילאו.
- כל הפרטים בספרי זה, בהמשך.

חושב מעפ" דון ית'א בעפון מזרח איטליה, אחרי גיוש ספרד.

• ע"ב בה גרו מבני דון ית'א

מבוא לשחזור ההסטוריה של אבות המשפחות בונדהיים וגלוקסטאדט

בהקדמה הזכרה האישיה של שמואל יחיא כמיסד משפחת גלוקסטאדט בעתיד:-

הוא אלברטו דיאוניס, אשר השם הראשון של "קו דיאוניס-סקיירה" קרוי על שמו. השם השני הוא זה של בן הקדוש הנריק דה קסרסמילאן, אברהם-ישראל דה סקיירה בהמשך סיפורי יביונו הקוראים את בחירת השם, שמציין הן קו המשכי של הצאצאים, שהקימו דורות של המשפחות, שאנו, בני החבר אלעזר-ארנסט בונדהיים הי"ד ואשתו יוהנה לבית גלוקסטאדט, ממשיכיהם הישירים של שני האישים האלה.

זה מה שרמז הרב דוקס מאלטונה בחתונת הורינו בשבט התרפ"ג-פברואר 1923 : שאבי ואמי הם בני אחות ואח, שהתחתנו והקימו משפחות, אשר בחתונת הוריי, עשרה דורות מאוחר יותר, התאחדו שוב.

מצד שני מבטאת המלה "קו" את קו אניות המסחר, אשר הופעל על ידם ובניהם, כפי שיתבהר לקוראים להלן :

החוקר הגרמני פרופסור הרמן קלנבנץ-Kellenbenz, אשר חקר את השפעתם הכלכלית של המתיישבים הפורטוגזים באזור הנהר "אלבה", בפיתוח צפון-מערב אירופה(1*), כותב: "בשנים 1580-1590 הגיעו להמבורג מספר הולך וגדל של סוחרים פורטוגזים-קטולים, אשר מצאו בעיר ההנזה העצמאית המבורג, בה שלטה הדת הלותרנית, תנאים אידיאליים לפתח את סחרם ולהמשיך את מנהגיהם. היו אלה "נוצרים חדשים-cristos novos", אשר הטבילו את ילדיהם, קברו את מתייהם בבית הקברות לנוצרים קטולים - אך לאמיתו של דבר היו יהודים אנוסים. כאשר הורשו הנוצרים החדשים להגר מפורטוגל החל משנת 1601, באו מפלנדריה ומפורטוגל כמה משפחות לישיבת קבע בהמבורג. בשנת 1603 גרו בעיר שבע משפחות ושני רווקים בישיבת קבע.

בין השנים 1604-1607 שלשלו לקופת העיר, בתשלומי מכס ממסחרם, סכום מכובד של 10.000 מרקם, וזאת בנוסף למסים אזרחיים אחרים.

בשנת 1603 באו שלוש אניות עם עצים מלובק (Luebeck) ושלוש אוניות עם סוכר מפרנמבוקו (Fernambuco) אשר בברזיל. ההוראה להוביל סוכר זה להמבורג באה מליסבון (Lissabon-Lisboa). שם היה אחד מסוחריו הסוכר הנריק דיאס מילאן

= HENRIQUE DIAS MILLAO. בניו מנאל קורדוזו מילאן וגומז רודריגו-רויז מילאן = GOMES RODRIGO-ROIZ MILLAO + MANUEL CORDOSO MILLAO היו נציגיו המסחריים בברזיל. במשלוח זה העמיסה משפחה זו 24 חביות סוכר על אחת האניות. 22 סוחרים אחרים העמיסו בס"ה 467 חביות סוכר. שלשה סוחרים אחרים העמיסו ביחד 2100 קוינטל (Quintal) של עץ ברזיליאני.

משפחות אלה עבדו ביחד כקונצרן נרחב (אגודה מסחרית משותפת), סחרו מברזיל ועם הודו-, והם מיבואני אירופה הגדולים, יחד עם הולנדים וסוחרים המבורגיים. הסחורות המיובאות לאירופה הובלו לנמלי ליסבון, פורטו (Porto) ו-ויאנה (Viana do Castelo) בחוף המערבי של פורטוגל ומשם ל-ליוורנו (Livorno) ולנאפולי (Napoli) באיטליה ; לדואן (Rouen) בצרפת, לאמסטרדם בהולנד ולהמבורג. משלוח הסוכר הושט ישירות מברזיל להמבורג, בלי להכנס מקודם לנהר טחו (Tega-Tejo) על פי תקנות המכס הפורטוגזים. עובדה זו גרמה למשפטים ארוכים ומסובכים. כבר עתה, ב 1606 היה בהמבורג בנו האחר של הנריק

דה מילאן, פאולו דה מילאן = PAOLO DE MILAO וחתנו אלברטו דיאוניס = ALBERTO DYONIS. אלברטו היה נשוי לבתם של הנריק דיאס מילאן ואשתו גויומר אביגיל גומז = GUIOMAR ABIGAIL GOMEZ ושמה ביאטריז הנריקז = BEATRIX HENRIQUEZ. (עד כאן הציטוט המתורגם מגרמנית) מידע ראשוני זה גרם לחיפושי למידע משלים, עד שהגעתי לתיקי האינקוויזיציה !

מקור משפחות הנריק דייאס דה קסרס ואשתו גויומר גומז לבית דה מילאן
 כשפניתי להסטוריונית בארכיון האינקוויזיציה בליסבון (2*), תוך פירוט
 שמות משפחתו של הזוג שנודעו לי מקלנבנץ, נעניתי, כי הנריקוס דייאס מילאן
 נאסר אמנם בשנים 1606-1609 והועלה לאחר משפט על מוקד השריפה הפומבית
 של האינקוויזיציה הפורטוגלית, בליסבון. מספר התיק 6677.
 אשתו וחלק מילדיהם נאסרו אף הם, פרט לבתם ביאטריז, שנסעה בשנת 1606
 להמבורג, כדי להתחתן שם עם אלברטו דיאוניס, ופרט לשני הבנים מנואל קרדוזו
 ואנטוניו דייאס מילאן, ששהו בזמן המעצר בברזיל לרגל עסקים.
 לאחר בקשה נוספת לטפל בפרטים, הפנתה אותי החוקרת לספר מחקר של החוקר
 H.P. SALOMON, אשר בו כלולים פרטי המשפט זה, במסגרת משפט של אנוס אחר. (3*)
 אחרי קבלת הספר מפריז, בעזרת אחי נתן, יכולתי לשחזר את תולדות משפחות
 האב והאם, שהתגלו כשורש משותף של משפחות בונדהיים וגלוקסטאדט, דרך הבת
 ביאטריז הנריקס (גלוקסטאדט) והבן גומז רודריגו דה מילאן (בונדהיים).
 הסוד שמסר הרב דוקס להורי בחתונתם, התגלה לי מעתה, וברצוני למוסרו לכם,
 בני ובנותי, נכדי ונכדותי; אחי ואחיותי; בני- ובנות דודי ודודותי משתי
 המשפחות :
 משפחות המקור של אבות אבותינו חיו בצפון מערב ספרד ובממלכה
 קסטיליה, לפני איחוד ספרד כולה תחת שלטונם המשותף של פרדיננד מאראגון
 ואיזבלה מקסטיליה. (שימו לב, גם משפחת דון אבן יחיא מאזור זה !!)
 מקומות המגורים שלהם היו לה וגה - LA VEGA בקרבת הרי דה לה קיירה -
 SIERRA DE LA QUIERRA; סן מילאן - S.MILLAN; סיאודד רודריגו -
 CIUDAD RODRIGO ומערבה בסעקנרוס-SEQUEROS = אזור של הרי גרניט שחורים;
 דרומה בעיר קסרס - CACERES ומעט מזרחה באזור העיר סלמנקה-SALAMANCA.
 לאחר איחוד ספרד וגירוש היהודים הגאים, שלא רצו להתנצר אפילו למראית עין
 בלבד, היגרו אבותינו לפורטוגל והתיישבו באזור ההררי של מזרח המדינה
 הקולטת: סיארה דה אסטrelה - SIERRA DA ESTRELLA, לא רחוק ממולדתם הקודמת.
 העיירות היו קובילה וסנצה קומבו דאן - COVILHA + SANTA COMBA DAO.
 הנריק נולד ב Santa Comba Dao בשנת 1528. גויומר נולדה ב Covilha בשנת 1549.
 - ה.קלנבנץ כותב, כי גויומר נקראה בהמבורג בשם העברי אביגיל, דבר שאינו
 מוזכר במקור קודם. אני מניח, כי כך היא נקראה במותה על ידי חתנה שמואל
 יחיא, אולי לזכר סבתא או סבתא-רבה שלו. עובדה חשובה לנו היא, כי היא נקברה
 בהמבורג כאחד היהודים הראשונים בבית הקברות הנפרד ליהודים, שאדמתו נרכשה
 על ידי חתנה אלברטו=שמואל, ביחד עם בן דודו אנדרה פליירו = יעקב אבואב
 ועם עוד נציג של הקהילה הזעירה של החוזרים ליהדות גלויה בהמבורג, ב 1611.
 מותר לנו להיות גאים על פעלו האמיץ של קדמוננו שמואל יחיא, כפי שיסופר
 בהרחבה לאחר הפרק של רישומי האינקוויזיציה, שכל הפרטים הבאים נלקחו מהם:
 אבותינו הישירים נישאו זה לזו בליסבון בשנת 1569, כאשר הנריק הינו בן 41
 ואשתו גויומר בת 20. הנריק גר בליסבון החל מגיל 13, כמתלמד.
 במפה הגניאלוגית המשפחתית רשומים לפנייהם 4 דורות בצד האם, ו 2 דורות מצד
 האב. הזוג הקדום ביותר ברישום הזה, ילידי 1420-1430 בערך, דהיינו הם בני
 שני דורות לפני דודו של דוד אבן יחיא ואשתו דינה, אלה שברחו מפורטוגל
 לאיטליה בשנת 1597.
 הסבים של הנריק חיו כבר בפורטוגל, כך גם הסבים של גויומר. אך שני הדורות
 הראשונים, שמותיהם מעידים עליהם שהם חיו קודם בספרד, כי אלה גזורים משמות
 ערי המגורים המקוריות של המשפחות.

ומד.
 ירה
 ים,
 שתו

ערב

ים.
 ריה

של
 וכד
 באה
 לאן

ים.
 אנה
 (L)
 ננד

=

קדמוני גויזמר גומז דה מילאן

- דור 1. ד"ר רודריגו דה וגה & יוליאנה דה מנזס
Dr. RODRIGO DA VEIGA - JULIANA DE MENEZES
- דור 2. איזבל רודריגז דה וגה & ד"ר דוארטא סימנס דה ארגון
ISABEL RODRIGUES DA VEIGA - Dr. DUARTE XIMENES DE ARAGAO
- דור 3. (צד האב) ג"ורג" רודריגז & גויזמר גומז
(Covilha) JORGE RODRIGUES - GUIOMAR GOMES
- דור 3. (צד האם) ד"ר גומז דיאז & סרנה לופז
(Covilha) Dr. GOMES DIAS - SERENA LOPES
- דור 4. פרנציסקו רודריגז מילאן (נפל כקצין במלחמה בהודו הפורטוגלית)
FRANCISCO RODRIGUES MILAO - BEATRIZ GOMES
(נפטרה ב 1580 ב Torres Novas בפורטוגל)
- דור 5. אם המשפחה גויזמר גומז נולדה ב 1549 בקובילה - Covilha
GUIOMAR GOMES

קדמוני הנריק דיאס דה קסרס : דור 1. מקביל לדור 3 של משפחת אשתו גויזמר

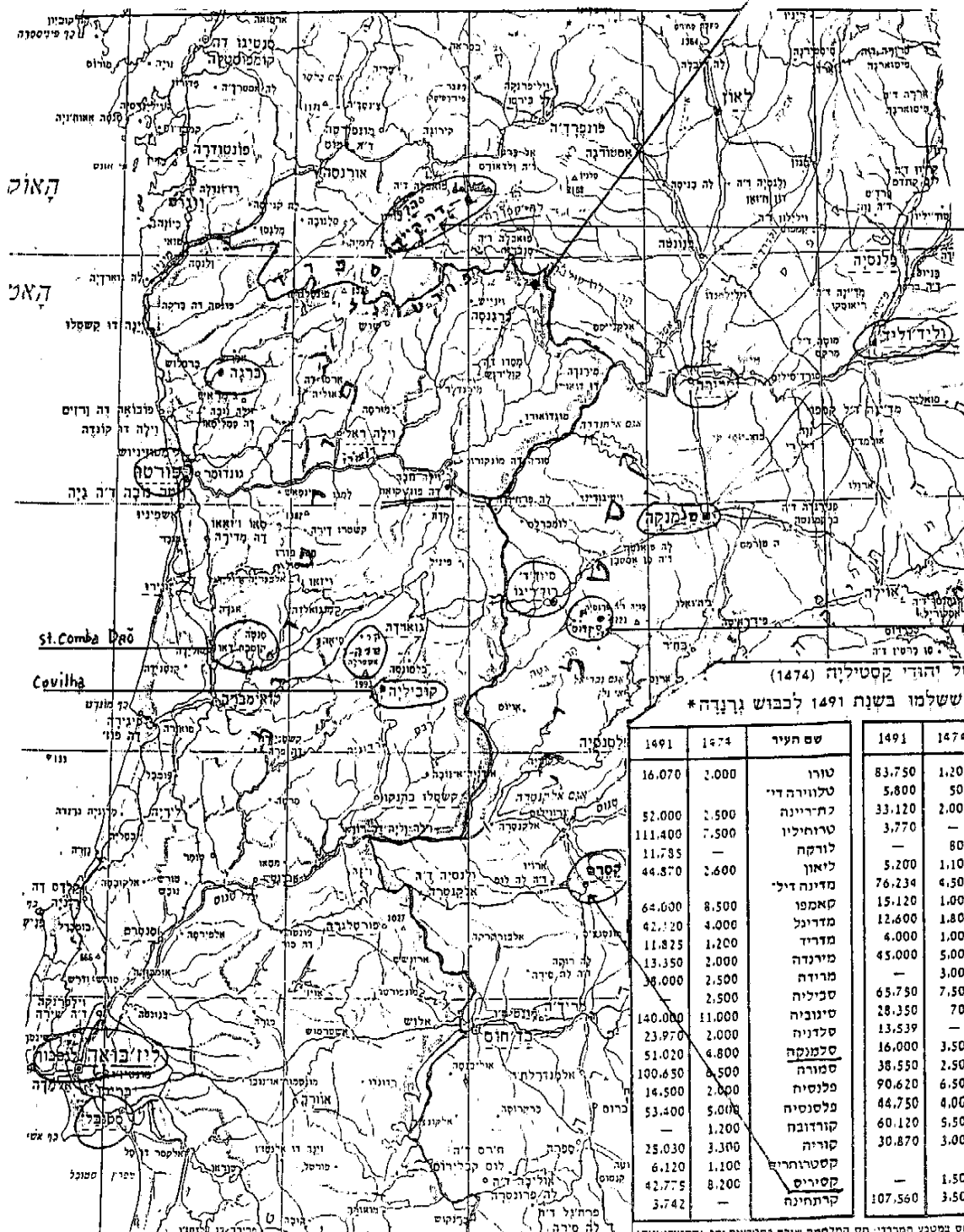
- דור 1. (צד האב) אנטוניו לופז & ביאטריז דיאז
(Santa Comba Dao) ANTONIO LOPES - BEATRIZ DIAS LOPES
- דור 1. (צד האם) פרננדו דה קסרס & איזבל סנטיאגו
(Serra d'Estrella) FERNAO DE CACERES - ISABEL SANTIAGO
- דור 2. מנואל לופז & ליאנור לופז דה קסרס
(Santa Comba Dao) MANUEL LOPES - LEANOR LOPES DE CACERES
- דור 3. הנריק דיאס מנואל דה קסרס
אב המשפחה נולד ב 1528 ב Santa Comba Dao
& אם המשפחה גויזמר התחתנו ב 1569, וחיו מאז בליסבון
ילדיהם שנולדו בליסבון

MANUEL CARDOSO	1571	דה מילאן	מנואל קרדוזו
BEATRIZ HENRIQUES	1573	"	ביאטריז הנריקס
GOMES RODRIGUES	1574	"	גומז רודריגז
FERNAO LOPES	1575	"	פרננדו לופז
LEANOR HENRIQUES	1577	"	ליאנור הנריקס
ANTONIO DIAS	1582	"	אנטוניו דיאז
ANA	1584	"	אנה
PAULO	1585	"	פאולו
ISABEL SANTIAGO HENRIQUES	1590	"	איזבל סנטיאגו הנריקס

(שם הבת הצעירה ביותר מעלה את השערת, כי אם מנואל לופז, אשת פרננדו דה קסרס, נשאה שם זה. ועוד: 3 מן הבנות נישאות את שם אביהן הנריקס)

מחוזות העבר של אבותינו

ST MILLAN
סנט מילאן

Sierra de Vega

גוריומ
(
(Serra

תום השנתי של יהודי קסטיליה (1474)
מס המלחמה ששלמו בשנת 1491 לכבוש גרנדה *

שם העיר	1474	1491	שם העיר	1474	1491
אווילה	1,200	83,750	טורו	2,000	16,070
אוקמידו	500	5,800	טלוריה דה	2,500	52,000
אליון	2,000	33,120	טריהוניה	7,500	111,400
אלאחוס	—	3,770	לורקה	—	11,735
אלמנו	800	—	ליואן	2,600	44,570
אלמנסה	1,100	5,200	מדינה דלי	—	64,000
אלמסן	4,500	76,234	קאמפו	8,500	42,120
אזמארו	1,000	15,120	מדריגל	4,000	11,825
אסטדיליה	1,800	12,600	מדריד	1,200	13,350
אסקאלונה	1,000	4,000	מינדה	2,000	8,000
אקלע	5,000	45,000	מרדיה	2,500	—
ארנידו	3,000	—	סביליה	2,500	140,000
בדחוס	7,500	65,730	סינוביה	11,000	23,970
בורנס	700	28,350	סלדניה	2,000	51,020
כלוויס	—	13,539	סלמנסה	4,800	100,650
בטאוויניס	3,500	16,000	סמרה	6,500	14,500
בריוואסקה	2,500	38,550	פלנסיה	2,000	53,400
נואלחארה	6,500	90,620	פלנסיה	5,000	—
חיסה	4,000	44,750	קורדובה	1,200	25,030
ויליאדוביז	5,500	60,120	קוריה	3,300	6,120
ויטוריה	3,000	30,870	קסטרווריה	1,100	42,775
חיס דויליה	—	—	קסיריס	8,200	3,742
פונטריה	1,500	—	קרתחינה	—	107,560
טולידו	3,500	—			

בשנת 1474 שילמו תום המלחמה ששלמו בשנת 1491 לכבוש גרנדה * (המסמכים)

יקס

גיאוגרפיה של שמות : טיול אל מחוזות העבר של משפחותינו .

כפי שהצלחתי לגלות עברנו בעזרת שמות המשפחה של אבי בונדהיים מבונדה, ושל אמי גלוקסמאדט מעיירה בשם זה, כך נוכל לאמר בודאות, כי השם זה וגה - DA VEGA מעיד כי מקורם הגיאוגרפי של הורי ד"ר רודריגו דה וגה הוא מערי קסטיליה CIUDAD RODRIGO + LA VEGA. העיירה ההדרית LA VEGA נמצאת בשולי הרי סדה דה קיירה - SERRA DA QUEIRRA, מעבר לגבול הצפוני של פורטוגל. בן משפחת סקיירה-SEQUERRA זהיום העיד לפני, כי ההרים האלה בנויים מאבני בזלת שחורות. מכאן יכולתי להסיק, כי השם העברי אבנצור, שאומץ על ידי שלושה מבני הנריק דיאס מילאנו בהמבורג ואמסטרדם, מתיחס למולדת אבותיהם. ביתר בהירות התבטאה מסורת המשפחה, כאשר הענף הלונדוני של אבות "בונדהיים" גומז רודריגז ובנו השני יצחק קראו לעצמם לבסוף דה סקיירה-DE SEQUEIRRA. מסורת מלפני 5 דורות נשתמרה אצלם דרך תקופת האינזוס בפורטוגל על מקורם הספרדי-יהודי לפני אינזוס הוריהם וסביהם !! העיר CIUDAD DE RODRIGO נמצאת מעט מזרחה מעבר לגבול המזרחי של פורטוגל. הממלכה אז היתה קסטיליה.

חתנם של הזוג הראשון המופיע ברשימתי, רופא במקצועו כמו חמיו, נקרא בשם - DE ARAGON. עדות על מקור משפחתו מממלכת ארגון, שבא להתחתן בממלכת קסטיליה. זה קרה לפני איחוד שתי הממלכות תחת פרננדו מאראגון ואיזבלה מקסטיליה. התקופה בראשית המאה ה 15, בערך 1425 או מעט מאוחר יותר. היתה זו תקופת הפרוגרזמים וויכוח טורטוסה בצפון ספרד. - כל אלה משושלת האם.

מצד האב חיים בעיר קסרס - CACERES, מזרחה מן הגבול הפורטוגזי-ספרדי, במרכז המפה. אזור זה ידוע כיבוש וחס מאוחר, לא פורה, עקב מיעוט הגשמים, גם הוא בקסטיליה. מס המלחמה נגד גרנדה, (המעוז האחרון של המוסלמים בחצי האי האיברי, לפני כיבושו על ידי פרדיננד ואיזבלה), שהוטל על הקהילה היהודית שם, מצביע על גודלה הבינוני, בהשוואה לקהילות אחרות (4*).

המקומות הנ"ל היו מקומות המגורים של משפחתנו לפני גירוש ספרד !! הגירוש בשנת 1492, שהושלם בתשעה באב, גרם לטרגדיות נוראיות. "בספר הדמעות" מפורטים רישומים ממקורות יהודיים, אשר רק חלקם נשתמרו. אך הם מספיקים בהחלט לצייר את האסונות שירדו על בית ישראל בחצי האי האיברי. (5*)

... "ואחר זה (בשנת דנ"ב) קרו גרושים ושמדות גדולים בממלכות קסטיליא וארגון ונאורארה וקאטאלוניה ביותר מארבעים אלף בתי יהודים וכמעט שתמו כלם בהריגות והמדות ושמדות אחרות. ובמלכות פורטוגל לוקחו בנים ובנות לעבדים בשביל שלא יצאו מהמלכות לסוף שנה משבאו שם והמידום שמות הבנים והפרידום מאביהם ומאמותיהם והוליתום מעבר לים אלף פרסאות לאי טומי. אשר שמד כזה לא היה מעולם. וקרה גרוש במלכות פורטוגאל תחלת שנת הרנ"ח משך שנה אחת. ובתוך השנה המלך מנואל לא רצה שיצאו מהמלכות אחד מכל היהודים, ולקחו הבנים והבנות בני י"ג שנה והומרו בעל כרחם בבכיה והפרידום מאביהם ומאמהם. ולקחו הממון מאביהם לבנים. ועם כל זה בלא ממון לא יניחו לאביהם צאת מהמלכות אלא שנשמדו. ואחר שכלה הזמן ולא רצו היהודים להמר הזת ברצונם לוקחו בעל כרחם בכל מדינות המלך והכו אותם במקלות ורצועות והוליתום לטעיות ונתנו עליהם מים וקראו אותם פלוני פלוני שמות הגויים לאנשים ולנשים...." (6*)

בספר "משיחיות בדור גירוש ספרד ופורטוגל" (7*) מפורט השמד הגדול בליסבון, גזילת הילדים ושילוחם לאי סנט טומא-St. Thomee מערבה מאפריקה. מחנה ריכוז ממש, בו הורעבו והוטבלו 20.000 מבוגרים היה ארמון OS ESTADOS.

תקופה זו, בשנת 1498, עברה כנראה על דור הסבים של משפחת גויומר והנריק. הוריהם היו אז ילדים קטנים או נולדו בקרבת שנת 1500.

הם הוטבלו אז כגד רצונם ונאלצו לחיות חיים כפולים, יהודים בסתר, עם מעט מאוד של יכולת לדעת משהו ממשי ומקורי מן היהדות. כפי שפורט בכל הרישומים מאותה תקופה, נסגרו כל בתי הכנסת ברחבי פורטוגל וכל ספרי הקודש נאנזו במנזרים הקטוליים. לא נשאר לדור הורי גויומר והנריק שום מקור, פרט לדברים סתומים וסודיים שנמסרו להם רק בהתבגרותם. בחיי היום-יום הם חיו כנוצרים לכל דבר, ביקרו בכנסיות בימי הראשון, שמעו את הטפות הכמרים ונהגו כרומאי ברומא, דהיינו כנוצרים בין הנוצרים.

האבות והאמהות של דור הראשון לאינזוס ידעו עדיון פרטי עקרונות היהדות, אך נמנע מהם למסור את אלה בגלוי לילדיהם הרכים, פן יבולע להם. הדור השני קבל רק במעורפל מידע כלשהו. אולי נודע להם על מוצאם היהודי רק מביטוי שנאה ואפליה של ילדי הנוצרים הותיקים, והם דרשו מהוריהם להסביר להם את פשר ההקנשות, שנאלו להם בלתי מובנות ובלתי הוגנות.

מרישומי האינקוויזיציה נודע לנו על שמות הקדמונים מפי הנריק דיאס מילאן, - במשפטו במשך 3 שנים-, על מקומות מגוריהם ועל מקצועותיהם : סבו, אבי-אביו אנטוניו לופז, היה סוחר בעיירה סנטה קומבה דאן. סבתו, אם אביו היתה ביאטריז לופז, שמתה בעיר זו. אמו היתה בילגור. סבו, אבי אמו היה פרננדו דה קסרס מן האזור הדרי של סרה דה אסטרלה. הנריק לא מסר פרטים על סבתו, אם אמו.

על קדמוני גויומר גומז שמעו האינקוויזטורים מפי אחותה המבוגרת יותר, אנה ד'אנדרדה - ANA d'ANDRADE, עת מעצרה וחקירותיה בשנים 1601-1605 : אביה פרנציסקו רודריגז מילאן היה קצין בצבא פורטוגל, שנפל בקרב בהודו הפורטוגלית. אחיה גספר דה מילאן, קצין אף הוא, נפל כאביו למען המולדת בהודו הפורטוגלית. אחיה השני, גומז רודריגז דה מילאן נעדר באחת המסעות הימיים מול חופי אפריקה המערבית, ליד איי הכף הירוק = Capa Verde. גם הוא שירת כקצין בצי המלחמה הפורטוגלי. ניתן להבין שאננייתו טבעה. עקב מעשי הגבורה של הנופלים ומסירותם למולדת הוענק למשפחה מעמד של "אצילות פורטוגלית". גויומר ואנה נשארו ללא גברים ממשפחתם. זו כנראה הסיבה, מדוע החליף בעלה של גויומר את שם משפחתו בשם משפחת אשתו: דה מילאן. במקום דה קסרס, כדי להנציח את זכר משפחתה שהצטיינה בשרות המולדת הפורטוגלית. עד כאן על הורי הנריק וגויומר. הם עצמם נולדו כאמור בשנים 1528 ו 1549 בתור נוצרים, נטבלו כאשר הוריהם-הם עצמם כבר היו נוצרים מלידה. יש להניח שלא נודע להם מאומה על עברם היהודי בתקופת ילדותם ונעוריהם.

השלטון הפורטוגזי והכנסייה לא השרידו את הדור הראשון של האנוסים, כך מניחים החוקרים. היתה הבנה מסוימת, כי מי שחונך על אמונה מסוימת, לא יוכל להתעלם ממנה לחלוטין. אך בדור השני הקפידו מאוד, שלא ידעו על אמונת אבותיהם מאומה. לכן הוחרמו בשלבי האינזוס הראשונים כל ספרי התפילה, החומשים ויתר ספרי ההגות היהודיים. כל אלה נצברו במנזרים או הושמדו. נאסר על נוצרים חדשים להחזיק כל אביזר יהודי, ספרים, פמוטי שבת, חנוכיות, נרות זכרון, שליתות ותפילין וכן רישומי יוחסין. העבר נמחק כליל. כמובן נאסר עליהם לקיים כל פולחן יהודי ולהזכיר כזה: צומות, שבת, חגים וידיעת הלוח העברי, נטיילת ידיים לעתים ולבישת בגדים נקיים ביום עשי-שבת. יש להניח, כי גדלו כקטולים טובים, ללא כל זיקה מודעת לעברם היהודי. בשנת 1536 הוחל מוסד האינקוויזיציה בפורטוגל, כדי להעניש נוצרים חדשים "מתיידיים". משפט אוטו-דה-פה הראשון התקיים בליסבון בשנת 1540.

מעללי האינקוויזיציה ושיטותיה : החוקר ה.פ.סלומון כותב בראשית ספרו: (8*)

"...בליסבון, כל אדם שהלשינו עליו, שהוא צאצא של "נוצרים חדשים", וקיים נוהג יהודי כל-שהוא, היה צפוי למעצר, ללא התחשבות אם המלשין היה ילד, משרת או מבוגר. מה נחשב עוד לנוהג יהודי ?

- הזכרת המונח "אלוהי השמים" או התיחסות לאלוהות אוניברסלית;

- ביטוי לצער ורחמנות כלפי קרבנות "האושו-דה-פה". (תהלוכת היידוי והעונש)

- ביטוי לרצון לעזוב את ארץ פורטוגל, בתקופות האיסור על הנוצרים החדשים. "הלשנות" הוצאו בכח מעצירים, שהאשמו בעצמם בכפירה, כדי לנקות את עצמם מעונש חמור. בדרך זו היה עליו "להוכיח" את חפותו מאשמה, ושיתוף פעולה עם "הכנסייה הקדושה".

כמובן שהלשנה כזו הביאה למאסר מידי של זה שהולשן עליו. כל הלשנה נרשמה בספר מוסד האינקוויזיציה. האשמות מצטברות כנגד מישהו, שמשו חיזוק לחומדת עבירות העציר החדש, בדרך כלל קרוב משפחה.

חשוד שנחקר והצליח להוכיח את חפותו לא שוחרר, עד אשר הוכיח את "נאמנותו לדת הנוצרית". למטרה זו הוכנס "המתכפר" לתאו של נאשם אחר, כדי לשמע ממנו, לספר לחוקריו, מה היו דבריו של הנאשם, עת צרתו. כל "מתכפר" הפך כך בעל-כורחו ל"משקיף-מרגל" ולמלשין על המכרים שלו.

בשלושת מרכזי האינקוויזיציה בפורטוגל - בליסבון, קוימברה Coimbra ואוורה Evora היו בנוסף לכך אשנבי הצצה נסתרים לתוך תאים מסוימים, דרכם התבוננו שומרים על העצירים, כדי לגלות התנהגויות יהודיות של אלה. בימים ב"ו ה" בשבוע בדקו, אם העציר צם; בימים אחרים אם הוא נוטל ידיו לעתים; עקבו אחרי התפילות הלטיניות, - חובת הנוצרי-, האם יצוטטו במדויק או האם שינו במשהו ? רשימת "הנוהגים היהודיים" כביכול, פורסמו בכנסיות, כדי שיוכלו נאמנים לגלות כופרים. הנוהגים האלה סולפו במתכוון או מתוך אי-ידיעה, כדי להצביע על אמונות טפלות של הדת הכופרת, לאומת טהרת "הדת האמיתית", הקטולית.

- מי שנעצר לפתע, לא ידע מי הלשין עליו, מה היתה האשמה, ומתי נתגלה חטאו הכל היה בנוי על כך, שהנאשם יחשוב שידוע עליו הרבה, על אף שלרוב לא היה כל פגם בהתנהגותו הנוצרית - רק ניסו להוציא ממנו הלשנות על שותפיו לעוון הסתיה. אם הכחיש כל חטא, נדרש לנחש מי הלשין עליו ומדוע ? גם זאת כדי לגלות בני החוג של הנאשם, אולי ביניהם ימצאו שעיר לעזאזל...?

עצירים נכלאו במשך חודשים, לעיתים שנים. בין החקירות האינטנסיביות היו מרווחי זמן בלתי מוגדרים מראש: לריכוך, לאיבוד העצבים; להטלת פחד, אי-בטחון, חידוד הזכרונות על מעשים שנשכחו עד כה "ולחמיה".

בתקופות של חרטה, יכול הנאשם לבקש זימון "לוידי מרצון", לגילוי נשכחות ולהלשנה על חברים וקרובי משפחה. מי שהרבה באלה, סיכויו להחשב "לנאמן הדת" גדלו, ואתם הסיכויים להשתחרר אי-פעם.

כך "הוליד" כל נאשם מתודה ומלשין משפטי אינקוויזיציה רבים חדשים, אשר באמצעותם שגשה הביוקרטיה האינקוויזיציונית. נוצרו תפקידים רבים ופקידים שהתפרנסו ממלאכת החקירות. רכושם של הנעצרים הוחרם והעשיר במאוד את "המוסד הקדוש", שהפך למעצמה מטילה פחד ומרות על העם ועל השלטונות האזרחיים.

נדירים המקרים, שנאשם יצא בריא ושלם ממרתפי האינקוויזיציה. רוב המשתחררים המעטים, יצאו שבורים בגופם ורצוצים בנפשם. מי שהיה יכול להוכיח, כי הוא שייך לקבוצת הנוצרים הקדומים ולא היה נגוע בדם יהודי בעורקיו, היה צריך גם הוא להוכיח אדיקות ברדיפת כופרים, לפני שזוכה סופית.

הנאשם שלא יצא זכאי, יכול היה לבקש "כפרה", תוך וידוי בפומבי במסגרת תהלוכת "אושו-דה-פה Auto da fee", ההכרה בדת האמת. אות הקין שהוטלה על המתודה, לא ניתנה למחיקה בחברה הנפחדת, שהתרחקה מכל קשר עמו, גם אחרי טיהורו. מכאן שתידו היה נעול לפניו בפורטוגל.

עובדה זו יצרה תנועה נסתרת של בורחים במחזרת מפורטוגל, וחוזרים ליהדות

גלויה בארץ המקלט מתוך סלידה וכעס על "הכנסיה הרחמניה".
 לסוג זה של חוזרים בתשובה מתוך גילוי האמת העדומה, שייכים רוב מיסדי
 קהילות אמסטרדם, המבורג ולונדון ואיטליה, ובני משפחתנו בתוכם.
 הרצון להיות מעתה יהודים גלויים, אמיתיים ואמיצים - אחרי העינויים של
 הכנסיה, הוא הדלק לפעלם בקהילות החדשות שיצרו.
 -נאשם שלא היה מוכן להתודות באופן עסיפק את הקלגסים נידון למוות בשריפה.
 אך הוא היה יכול על סף המוות להשלים את "וידויו" ולהשתחרר, תוך נשיאת
 עונש של ריתוק לתקופה של שנה לפחות, במנזר ללימוד מחדש של הנצרות הטהורה.
 היה עונש כבד יותר: עבודת פרך על אניות הצי, תוך ריתוק בשלשלות ברזל,
 לצמיתות או לתקופה של שנים. רק פדיון בכסף-רב איפשר הקלת העונש לתקופה
 קצרה יותר. כמובן היתה זו עילה טובה "למוסד הקדוש" לסחוט סכומי זהב וכסף
 ורכוש אחר מקרובי הנאשם לטובת הכנסיה ומשרתיה.
 - נאשם שנדון למוות בשריפה היה יכול לבקש רחמים מנציגי "הדת הרחמנית"
 ושריפתו על המוקד בעודו בחיים היתה מוחלפת בחניקה למוות לפני השריפה.
 מי שלא ביקש "רחמים נוצריים" אלה, נשרף תוך עינויים קשים היותר חי....

הרקע הפוליטי לפני עצירת משפחת הנריק דיאס מילאן בליסבון : 1540-1606
 אחרי החלת האינקוויזיציה על הנוצרים החדשים, דור שני בפורטוגל, החלו
 נסיונות בריחה והסתננות לכוון צרפת, דרך הפירינאים במערב, ובדרום לא
 ידועות לארצות השפלה, פלנדריה-Flanders. בין ובורדו-Bordeaux, Bayonne בצרפת;
 אנטוורפן ורוטרדם-Rotterdam, Antwerpen בפלנדריה היו ערי נמל
 מועדפות לבורחים. הם התנהלו כקטולים ונחשבו לסוחרים מועילים. היו ביניהם
 רופאים ומשפטנים שהתקבלו בד"כ ברצון על ידי השלטונות.
 - דור מאוחר יותר, ב 1577 עלה על כס המלוכה בפורטוגל סבסטיאן הצעיר, אשר
 התיר לנוצרים חדשים, תמורת תשלום של 250.000 זהובים, למכור את רכושם כדי
 לעזוב את הארץ עם מטלטליהם. אלה היגרו לאן שהתאפשר להם.
 - אך מעט מאוחר יותר, ב 1580, פגע מאורע קשה בפורטוגל. המלך פיליפ השני
 מספרד, כבש את ממלכת פורטוגל המלוכנית בכח הצבא העדיף. האצולה הפורטוגזית
 הושפלה ומעמד אנשי חצר המלוכה קופח. הדבר גרם למבוכה, אף לשנאה. אך הכנסיה
 הקטולית הגבירה עוד את החשדנות כלפי פורטוגזים ממוצא "מפוקפק", בלי
 להחשיב את זכויותיהם כלפי המלוכה הפורטוגזית, לה הראו את נאמנותם בעבר.
 - גם באנגליה תחת המלכה אליזבת הראשונה הופיעו סוחרים פורטוגזים, אשר
 יבאו תפוזים וצימוקים מפורטוגל. אלה שנאו את רודפיהם והגישו לחצר המלכה
 בסתר את עזרתם בריגול ימי נגד ספרד ופורטוגל. היותם יורדי-ים מנוסים, ידעו
 למסור למיטביהם האנגלים תנועות הצי הספרדי-"הארמדה הבלתי מנוצחת".
 כאשר רוכזו בנמלי החוף המערבי של פורטוגל מאות ספינות הצי הספרדי המאוחד
 למסע עונשים צפונה, כדי לדכא תנועת מרי-ורפורמה של הדת הקטולית בארצות
 השפלה, -ואנגליה תומכת בכך מסיבות מדיניות אבטי-ספרדיות-, גילו זאת מרגלים
 ימיים מבין הסוחרים הפורטוגזים.

- ב 1588 הופתעו האניות הספרדיות, ששטו בשיירה מרוכזת לכוון מיצרי-הים
 בין אנגליה הדרומית לחופי צרפת ופלנדריה, על ידי צי אנגלי קטן אך נחרץ.
 132 אניות מלחמה ועליהם 33.000 מלחים וחיילים ספרדיים-פורטוגזים הוטבעו
 במצולות הים! רק 50 אניות הצליחו לחמוק ולחזור לנמלי פורטוגל !!
 תאריך הקרב הימי המפתיע היה 21-29 יולי 1588.
 - האוקיינוס המערבי והים הצפוני היו לפתע כמעט חופשיים מהסגר הציים
 הספרדיים לכיוון צפון-מערב.
 .."ב 1593 נחתה אניה פורטוגזית מלאת סחורות יקרות בלונדון. לאחר זמן היא
 הגיעה לאמזן בליווי אניה שניה. לאחר מכן ירדו נוסעיה, -אנוסים פורטוגזים-

באמסטרדם. שם הם יסדו את הקהילה הפורטוגזית-יהודית הראשונה בצפון-מערב היבשת האירופאית, שהוכרה רשמית על ידי ההולנדים הרפורמים ב 1598.

- באותה שנה מת פיליפ השני, האכזר, במיתה משונה. "גופו כוסה פצעים ורקבון ועשו אותו למעורר גועל נפש. בספרד מלך עתה פיליפ השלישי. המצב הכלכלי הורע מאוד, אחרי מפלת הצי הספרדי. עוד מכה נחתה עליו, כאשר התקיף הצי האנגלי, תחת פיקודו של האציל אסקס-Essex את הנמל הדרומי קדיס-Cadix. עתה הושמדו שאריות הצי הספרדי, שניסה להבנות מחדש בשמונת השנים שקדמו להתקפה נוספת זו. היתה זו מכת-מות לשלטונם באוקיינוסים, למסחר הימי ולכלכלת הממלכה הספרדית-פורטוגלית.

פיליפ השלישי היה זקוק לכסף. האנוסים, שנמנו לרוב על מעמד הנאורים, - היותם סוחרים מקשרים בין המושבות, נציגים מסחריים, צבאיים ותרבותיים, רופאים, פקידים גבוהים ומומחי המשפט ואף כוהני-דת ומרצים תיאולוגיים מפורסמים, יכלו לספק לממלכה את הדרוש לה, בעבר וגם עתה. חצר המלכות היתה תלויה בבעלי הון מן הנוצרים החדשים... והם אמנם מלאו את הקופה המרוששת, אחרי מו"מ מיגע להשיג גם הטבות למצבם הקשה כצאצאי היהודים, על לא עוול בכפם. סכום כסף אדיר הוטל על קהיליית הנוצרים החדשים, שהיו כולם רשומים כקבוצה חשודה. בנוסף לכך שולמו כספי שוחד לפקידים גבוהים ולאפיפיור ברומא, כדי שזה ישפיע על השלטונות לטובתם.

- תמורת זאת הותר ב 1601 יציאתם אל המושבות מעבר לים, לסחור שם ולהעשיר גם על ידי מכס על סחורות היבוא והיצוא את שלטונות הנמלים הפורטוגזים. המצב החדש נוצל היטב וחלק מן היוצאים שינו כיוון והפליגו אל נמלי הצפון. כך הגיעו מהם לנמלי אמסטרדם, רוטרדם, לונדון והמבורג. ערי נמל אלה היו בשלטון אוטונומי של נבחרים האזרחים והסוחרים: הסנט-Senat. הולנד, כמעצמה עולה, לא במעט עקב העבדת המסחר מן המושבות הפורטוגזיות אל נמליה על ידי האנוסים שחזרו ליהדות גלויה, העניקה מקלט וקבלה מסחר עשיר תמורת היחס הזה. (10*)

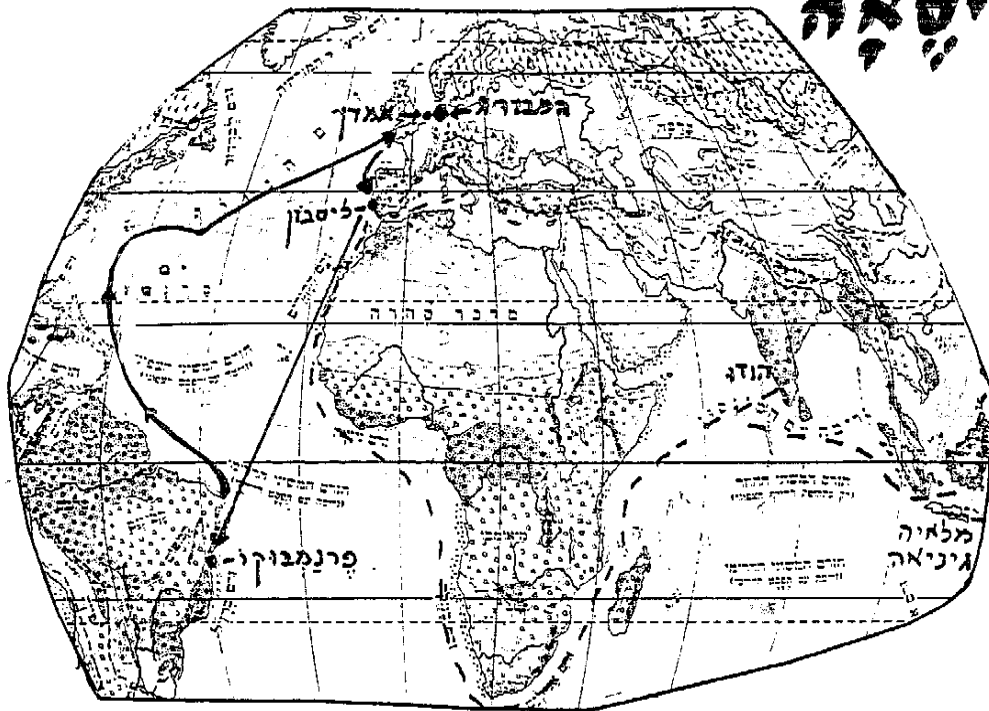
... "במחצית ינואר 1605, ימים ספורים אחד פרסום "החנינה הכללית"-Perdao-

General - שנועדה להקל על יציאתם של אנוסים את המדינה תמורת סכום כסף - עזב ויסנטה פורטדו - VICENTE FURTADO את פורטוגל והפליג ללונדון דרך המבורג... בלונדון התארח בביתו של גבריאל פרננדס. שם נהגו להתכנס אנוסים פורטוגזים רבים כדי לקיים מצוות... ברוטרדם הזמין אותו מנואל קרוואליו לביתו הפרטי... בבואו להמבורג התארח בביתו של בן דודו האנוס אלווארו דיניס-ALVARO DINIS שהיה נשוי לביאטריס אנריקס, אחת מארבע בנותיו של האנוס אנריקה דיאס מילאן. אלווארו דיניס הוא אב-טיפוס של אנוס מבוסס כלכלית, שבתור סוחר אמיד התיר לחלק מהעובדים הנאמנים שלו להתגורר בין כותלי ביתו... מענין לבדוק את השאלה, מדוע החזיק אלווארו דיניס בביתו מספר כה גדול של אנשים...? דיניס בפירושו היה מעונין בנוכחותם של כל כך הרבה אנשים, רובם גברים, לצרכי תפילה ולקיום מצוות ומנהגים יהודיים בכלל... ..

... על האוירה ששררה בביתו של דיניס מעיד התיק (בארכיון יציאה הליסבונאית מאוחר יותר) של פורטדו בעצמו. שם כתוב: "שניהם, פורטדו ודיניס קיימו את מצוות תורת משה, ושניהם ראו את עצמם כאנשים שהתרחקו מהאמונה הנוצרית." ... עם המתישבים הראשונים של "בני האומה הפורטוגלית" בפלנדריה התארח בדירתו של אנריקה דה לימה, יליד ברגה - BRAGA, שם נהגו לקיים מצוות כל בני משפחתו... אלה הרבו לנסוע להמבורג וסביר להניח שבמקום היו מתארחים אצל משפחת מילאן, הידועה בקרב "אנשי האומה"..." (11*)

מעדות פורטדו הובהר, כי אביו של אלווארו דיניס היה פיליפ דיניס באנטוורפן. עתה נפנה ליומנה של ביאטריס הנריקס, בתו השניה של הזוג הנריק וגויומר. ראשית כתיבתו בהמבורג ביולי 1606, אחרי הברחתה לשם מליסבון:

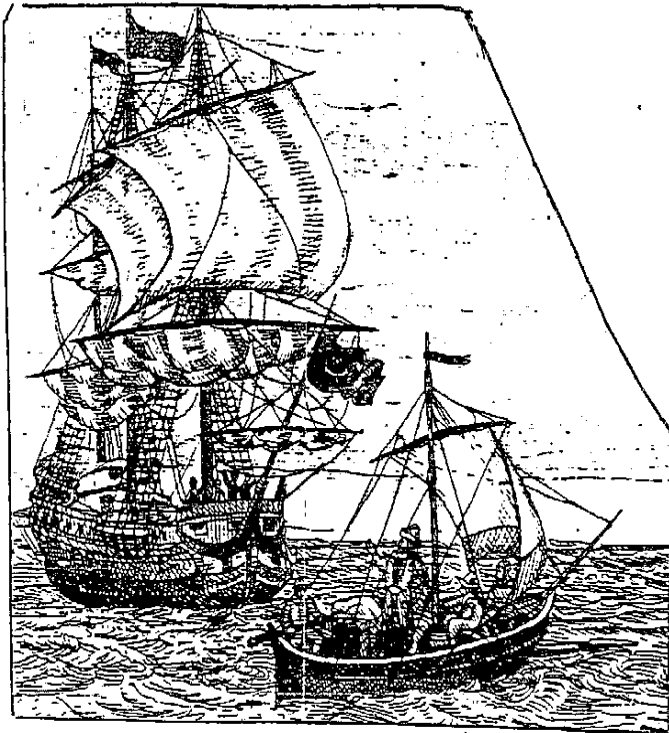
קו המסחר של בעי הנריק בין ליסבון, ברדיל והמבורג

האודיססאה

לבית

הברחה של ביאטריז

הי?יק

הבית הלבן בליסבון

חלק "א"

שנת יס'ב/בכ"א

סיפור המבוסס על מאמר

פרק א.

ביאטריז בהמבורג (מיומנה - , ליסבון-פרנמבוקו-המבורג - 12*)

מצבנו מחמיר...

יולי 1606....אני כותבת שורות אלה בדאגה הולכת וגוברת..
אמש חיכיתי עם בעלי אלברטו לשוא לבואם של הורי ואחיותי.הגענו לנמל בעוד
האור גדול.ישבנו בכרכרה הסגורה,כאשר מבטינו פונים אל עבר נהר האלבה.
מאחורינו עגלה נוספת,עם סוסים בלגיים חזקים,סייס ומשרתי הבית שלנו.
היינו מוכנים לקבל את משפחתנו באהבה רבה ובתקווה לבנות להם עתיד טוב יותר
בעיר החדשה,לידינו.

חסרת סבלנות ראיתי מרחוק את ספינת התרנים ההמבורגית,כשהיא מתקדמת עם
מפרשיה הפתוחים נגד זרם הנהר לכיוון המזח הראשי. רעדתי בכל גופי ללא
יכולת להשתלט על רגשותי. הרי עמדנו עתה סוף כל סוף לפני שינוי חיינו,
לו ציפינו כל כך הרבה חודשים....

ערפילים כיסו את מימי ה Elbe ורוח קרירה,אליה עוד לא הספקתי להתרגל,
גירו את עיני וערפלו את ראיתי,ודמעותי זלגו ללא שליטה.

...כמה שעות מוקדם יותר הזעיק אותנו משרתי הנאמן אנטוניו ברבוסה,כדי
שנחלש ונצא לנמל לקבל את אהובינו. הוא צפה החל משעות הבוקר ממרומי
גבעות החול אשר מערבה לעיר אל פיתולי הנהר,כדי לגלות את התלת-תורנית,
ספינת המפרשים האבירה,בעודה במרחקים. עתה כשהוא גילה אותה,היה לנו
זמן די והותר להתכונן לקראת יקירינה.

כאשר קרבה האניה למזח כדי לעגון לידו,חפשו עיני לשוא את אמי האהובה,את
אבי הנערץ ואת אחותי הצעירה אנה עם תינוקה הטרי. רק את פאולו ראיתי מיד
בירכתי הספינה...אך הוא הביט אלינו עם סבר פנים חמורים וחתומים,ללא כל
סימן של שמחה! הוא אפילו לא הגיב לקריאותינו...לבי החסיר כמה דפיקות..
מה קרה ?? משהו בלתי צפוי קרה בודאי! בהתרגשות חיכינו,בעלי הטרי אלברטו
ואנוכי - מלווה על ידי משרתת הבית שלי,ויולנטה ברבוסה,שהיתה ידידת נפשי,
לירידת אחי הצעיר והנועז פאולו מסיפון האניה. ידענו שהעמיס על כתפיו
הצעירים אחריות כה כבירה.הוא היה רק בן 22 שנה,אך רק ביכולתו-הוא היה
להוציא את משפחתי מן התופת הליסבונית!.

--- רק חדשים עברו מאז שהגניב אותי ואת משרתו הנאמן של אבי,אנטוניו,
מליסבון להמבורג. הוא ידע דרכים נסתרות והיה אמיץ וערמומי יותר מכל אחיו
המבוגרים ממנו. הייתי גאה בו,הגם שהתנהגותו לא תאמה את נימוסי הטובים.
מילדותו הוא התאים עצמו למצבנו האומלל. אבי צדק: הוא היה המתאים ביותר
לארגן את בריחתנו מליסבון,על אף שהיה כה צעיר!

לפני חודשים השיט אותי ואת אנטוניו בלילה אפל בסירת משוטים לאורך חופו
של הנהר Tejo. מחוץ לעיר עמדה מוכנה כרכרה קלה רתומה לסוס מהיר.שלוש
שעות ארכה נסיעתנו בכרכרה המקפצת בדרך ההררית של הכיף הסלעי "Capo Roca".
כשהגענו למורדותיו המערביים,קשר את הסוסה לעץ,והוביל אותנו רגלית בשביל
צר דרך שיחים צפופים עד לחופו של מפרץ. איש לא ראה אותנו. היה זה ליל
חורף אפל,ללא ירח כלל. בצל סלע ענק חיכתה לנו סירת דייגים מתנדנדת בגלי
הים. היה עליה רק הדייג,ללא עוזריו. כך קבע פאולו מראש,כדי להקטין
סיכוני הפטפוט וההלשנות. לאחר שיט לילי של כשעה אל לב-ים,התגלתה לפנינו
לפתע אניית תרנים,שנראתה לי ענקית מתוך קליפת האגוז בה שטנו.

רק מאוחר יותר הבנתי,שהיתה זו אניית המסחר ההמבורגית התלת-תורנית,עליה
הובלה סחורה חשובה ומבוקשת לפורטוגאלים,בהוראת אלברטו,מהמבורג.
לפני יומיים עזבה האניה את נמל ליסבון אל לב-ים.שם חיכתה במרחק יממה.
שלטונות הים הפורטוגאלים וסירות המשטרה לא יכלו לדעת זאת,אך בלילה

דה מילאן, אנדרדה, דה קסרס ופלסיוס. אחי הבכור מנואל ועמו האהוב מבין אחי, גומז רודריגז, חיו שם זה שנים, מאז שהיו תלמידיו ושותפיו של אבינו בעסקיו. זה 14 שנים לא ראיתי את גומז אחי, מאז ששלחו אותו הורי לפרנמבוקו, שנה לאחר שגילו לו את סוד מוצאנו היהודי בהגיעו לגיל 18.

הוא התרגש כל כך, הוא, שעד כה היה כל כך עדין ונבון, שלא הצליחו להשקיט את כעסו הגדול, על כי כפרו עלינו אמונת דת זרה לקדמונינו. הוא התעקש עתה, שעליו ללמוד יותר על דת-אבותיו-היהודית, שזה סיכן אותו ואותנו כולנו.

הוא לא רצה לחיות בשקר, על פי אופיו הישר והתמים לא סבל זאת יותר. הפתרון היחידי היה לשלוח אותו הרחק מחבריו ומסביבת נעוריו. אחיו הבכור מנואל קורדוזו התאים להיות מורה הן במסחר והן בתבונה אנושית. שם בברזיל היה מצב שונה בין הילידים האליליים. גומז כיבד מאוד את מנואל השקול והלוגי במחשבותיו, אף הוא אז רק בן 23. הוא הצליח מאוד שם בברזיל, ביצוג חברות המסחר של משפחותינו. הוא נולד לכך. מאז שקבל לידינו את קניית הסוכר הטבעי ואת עצי היער הברזילאי אצל הילידים, ומאז שניהל עם שותפיו האחרים את היצוא משם והיבוא לליסבון, עלו חברות המסחר שלנו על דרך המלך.

מנואל היה חיש מהר למומחה של משא ומתן עם הברזילאים, ילידי היערות הטרופיים ולא חשש לנסוע אליהם לכפריהם ובנהרותיהם. הוא למד מהר את רזי גידול הסוכר ואת השפות שלהם והכיר את המנטליות השונה שלהם. בקיצור-, בשביל גומז, שהיה יותר רוחני ופחות פרגמטי, היה מנואל המורה הטוב ביותר בענייני העולם הזה, הרציונלי. הם הצליחו אף להקים חוות גידול לקנה-סוכר בניהולם-הם, דוגמה למתישבים נוספים, בני אומתנו.

מנואל הגיע מדי שנה על אחת מספינותינו לליסבון. גומז לעומתו לא ביקר אצלנו אף פעם, מאז שהורינו החליטו לשלחו לפרנמבוקו בשנת 1592, לטובתו ולטובתנו. רק זמן קצר לפני הברחתי להמבורג, הזמינוהו הורי לבא לליסבון, כדי להפרד ממני-, שכה אהבתי אותו-, וכן כדי שיכיר את בת דודתו ביאטריז רודריגז למטרת נישואין. הרי הוא היה כבר בן 32. ביאטריז היתה בת-אחות אבינו ג'ורג' מנואל ובעלה פדרו רודריגז, והיתה חברתי הכי טובה.

ברצינות ועדינות היא התאימה מאוד לאחי גומז. הייתי מאושרת לדעת שיועזו על ידי הורינו והוריה לנישואין. רק בעיה אחת הפריעה: הנוצרים הותיקים אינם מתחתנים נישואי קרובים מדרגת בני דודים. לעומתם אצלנו היה זה מנהג קבוע וחשוב. כך היינו בטוחים בנישואין התואמים את עברנו היהודי. זה היה בעצם ההבדל היחידי המשמעותי בינינו לבין אחים... אך לדעת הורינו יאשר האפיפיור את הקשר המשפחתי המשמר את יחודנו, כי האפיפיור קלמנט השמיני הכיר במורשתנו זו, שמקורה בתנ"ך.

היתה לו השפעה ממתנת על שלטונות הכנסייה הספרדית, הקשוחה מדי, בדיכפוניה אותנו על לא-עוול בכפינו. זה היה הוא, שהתערב בהחלטיות לטובת דודתי המסכנה אנה דה מילאן-ד'אנדרדה, אחותה הבכורה של אמי. היא היתה באמת נוצריה קטולית נאמנה ואדוקה! ודוקא אותה אסרו בשנת 1602 והחזיקוה מעל לשלוש שנים במרתפי האינקוויזיציה! שתיים מעוזרות הבית שלה הלשינו עליה, שהיא מקיימת מנהגים יהודיים בסתר, זאת מן הסיבה הברורה, שפיטרה אחת מהן. אחר-כך פוטרה השניה על ידי הדוד, בעלה, כי הוא לא היה זקוק לה כתופרת, כשאשתו במעצר. הורינו סמכו עתה על האפיפיור, לאחר שבהתערבותו שוחררה דודתי אנה זה עתה מן העינויים. על כן שלחו להודות לו ולבקש רשיון נישואין מיוחד לאחי גומז ולבת דודתנו ביאטריז. שניהם נשאו מלידתם את שמם המשותף רודריגז.

מכל הסיבות האלה היה גומז שוב בבית. אך היתה עוד מטרה והיא היתה באמת סודית ביותר: לאחרונה מכרנו את ביתנו ברוא דו בראן במרכז העיר ועברנו לגור בבתי הפרבר באלקנטרה, אותם רכשנו תמורת זאת. על גומז הוטל התפקיד הרגיש, למכור את מירב הסחורות שאוחסנו במחסנינו ליד הנהר באלקנטרה.

כמובן היתה מכירה זו צריכה להעשות בלי שירגישו את התרוקנות המחסנים. פאולו היה עסוק בזמן ההוא בארגון הברחתי הסודית מלסבון להמבורג, לכן נעדר מן הבית יותר משהיה נוכח. במקום גומז הפליג עתה אחי אנטוניו לברזיל, לנהל את המשרד ואת חשבונות החברה שם. הוא הפליג על אנייתנו "סרה ד'אסטרלה", עליה הגיע גומז עם קפה וסוכר לליסבון.

שניהם, גומז ואנטוניו התאימו לעבודה זו, לחשבונאות ולניהול משרד. אנטוניו עזב עתה לראשונה את הבית אל מעבר לים, היותו בן 23. הוא לא התלהב ביותר, לא אהב הרפתקנות כאחיו, אך היה עליו ללמוד מסחר אצל מנואל. היה לי איפא מזל גדול להפגש שוב עם אחי אהובי גומז, ששמו בברזיל היה רויז, לפני שנפרדתי בדמעות וכאב מבית משפחתי האהובה; מאחי רויז-גומז, מפרננדו הפילוסוף שבינינו-, ומאנטוניו המפליג אף הוא למרחקים....

ומאחיותי ליאנור, אנה ותינוקה ומאייזבל. כן, הלב היה כבד עלי מאוד! הרי היה עלי להתרגל למחשבה שאתחתן במרחקים מביתי עם אלברטו בהמבורג. איזה שינוי קיצוני עמד לפני? נכון, כך הסכמתי עם הורי, הרי אני עצמי כבר לא הכי צעירה, עתידי הכלכלי מובטח לי כאשת אלברטו וכן עתידי האישי. "אלוהים בכבודו ובעצמו זימן לך שידוך זה, וזה יותר מסתם מזל", כך הבטיחו לי הורי ואחי ואחיותי. הם צדקו בודאי!

שנה לפני-כן נסע בן דודו של אלברטו, וינסנט פורטדו להמבורג, כדי להעביר את הסכמתי לנישואין אליו, אחרי שנפגשנו קודם בליסבון והסכמתי בעל-פה.

... בלילה של ה 19 במרץ התחילה הרפתקאתי המרגשת : אחרי שהועלנו על ספינת האוקייאנוסים, הפליגו זו במלא הרוח במפרשיה הפרושים אל תוך מרחבי הים. היתה זו הפלגתי הראשונה. במזרח, מעל פורטוגאל מולדתי נראו סימני עלות השחר, כאשר אנייתנו פנתה לכוון צפון-מערב. רוח בוקר קרירה נשבה מכוון היבשה. נשארתי על הסיפון, כדי לצפות בשינויי הצבע המרהיבים בשמים ובו זמנית בגלי הים שהתרוזמו וירדו כמו חזה נושם של ענק רדום.

רציתי לצפות בזריחת השמש מעל ליסבון מעבר לאופק, שם נשארו בני משפחתי שליוו אותי בבדרכותיהם, בדרך אל נישואי עם אלווארו דיניז, שקרא לעצמו אלברטו דיאונסיס. אבי הכיר אותו באמצעות קשרי המסחר שלנו עם משפחת דה פלסיוס. אלברטו היה בן ביאטריז פלסיוס שנשאה לפיליפ דיניס. הם חיו בעבר בצפון-פורטוגל בעיר Braga, אך היגרו לפני יותר משלושים שנה לארצות השפלה, שם חיו כסוחרים קטולים-פורטוגאליים בעיר. הנמל אנטוורפן.

אחי מנואל וגומז עשו את הכרותם עם אלברטו, כאשר הגיע לברזיל כדי לקנות סוכר בעבור צפון-אירופה. כך קמה השותפות המסחרית ביניהם. לאלברטו היה יתרון מסחרי על משפחתנו, שהיינו מוגבלים בכללי היבוא והיצוא של המכס הפורטוגאלי : כל סחורותינו חויבו להכנס לנמל ליסבון תחילה. רק לאחר תשלום מיסי היבוא הותר לנו ליצא את אותן הסחורות לנמלים צפוניים, לא לפני ששלמנו מסי יצוא, אף בלי להוריד את הסחורה מאניותינו. כך שילמנו מסים כפולים על כל מטען, כמובן לטובת הקופה הפורטוגאלית.

יום בהיר אחד-, כך סופר לי-, הגיעה אניית פאר מסחרית, בעלת ארבעה תרנים לפרנמבוקו, כאשר מתנופף בירכתיה דגל בלתי ידוע, זה של עיר המסחר החופשית המבורג. כל סוחר העיר רצו לנמל לראות בפלא, כי אנייותיהם היו רק בעלות שלשה תרנים. בעל האניה הנמרץ קרא לעצמו "SAMAQ HYAE". שם האניה היה "A.J. DYONISUS". זה היה בשנת 1602. הסוחר פנה ישירות לאחי מנואל.

הוא ידע אודותיו לפני הגיעו וסיפר לו, שאמו ממשפחת DE PALACIOS מליסבון. הדודים שלו הציעו לו לפתח עם חברת דה מילאן קו מסחרי ישיר להמבורג. אחי הסכימו מיד, כי כך יכלו לחסוך במסים כפולים שהוטלו על סחורות שיועדו להמבורג ויתר נמלי הצפון. אלברטו קנה סוכר אצלנו, אחרי שאחי בדקו היטב, אם

אין להם עסק עם פרובוקטור מוסוה, שמנסה להפיל אותם במלכודת האינקוויזיציה בעזרת מתחרים, שמקנאים בהצלחת משפחתי. כך החלה להתפתח החברה הימית שקבלה את השם: "קו דיאונניס-הנריקס".

שנה לאחר ההתארגנות החדשה, שייטו בקו פרנמבוקו-המבורג שתי ספינות המסחר שלנו, - ה "סרה ד'אסטרלה", שנקראה כך על שם הרי מחוז המולדת של הורי - וה "פ.ד.מילאן", שנקראה על שם סבי פרנאן רודריגז מילאן, גיבור פורטוגאל. אוניותינו הפליגו אמנם בדגל ארצנו פורטוגאל, אך לפנייהן הובילה ספינתו של בעלי לעתיד, ה "א.י.דיאונניסוס". אלברטו הסביר לי, כי השם נבחר על ידו מכמה סיבות נסתרות: א=אלברטו, י=יחיא, ודיאונניסוס מבוסס על שם דיניס, אך מוסוה בשם חצי-האל היווני בשם זה, אל-יין. זאת כדי לשוות לאוניה צליל מתאים ליעודה: שהיא מובילה בקביעות ענבים וצימוקים ממחוז הולדתו, צפון פורטוגאל, מנמל פורטו, לארצות השפלה ולבלטיקום. בנוסף למשמעות זו, ביטא אלברטו את סודו, היותו מן האנוסים=דה אנוס. אנייתו שייטה בדגל עיר ההנזה החופשית המבורג. הסחורות על סיפוני-אוניות משפחתי היו מצוידות בהוראות. משלוח המבורגיות. הן שמשו איפא "רק" להובלתן, בפיקוד בעל הסחורות, הסוחר ההמבורגי ALBERTUS DE NIES, - כך רשם אלברט בדרכון הימי שלו. צליל שמו היה נורדי. כדי להגביר עוד יותר את הביטחון שלא להעזר על ידי אניות מלחמה ספרדיות. שייטו הרחק מן התואי הברזילאי שלהן, בחצי קשת רחבה צפון-מערבה לאזור הים הקאריבי ורק אחר-כך בזרם הגולף מזרחה, כדי לחבור עם מיצר קלה, בין אנגליה לצרפת. כל התחכומים האלה היו פרי תכנונו של אלברטו, כמובן בהסכמת משפחתי. כך הצלחנו להעביר במשך שלוש שנים חלק ניכר מסחורותינו אל מחוץ לפורטוגאל. אבי ואחי תכננו לנו עתיד הרחק מטווח זרועותיהן האכזריות של מוסדות הכנסייה הספרדית-פורטוגאלית.

בקיץ 1604 הגיע אלברטוס דה ניס על אניית שותפו ההמבורגי לנמל לייסבון. הקפיטן היה JUERGEN JANSSEN ושם האניה "HELGOLAND", על שם אי בשפך האלבה בים הצפוני. מתוך זהירות לא בא אלברטו עם אוניותיו-הוא לליסבון. הוא חישב את צעדיו גם לעתיד תכניות המילוט של משפחתי מליסבון. בלבוש קצין-ים המבורגי הוא הופיע בביתנו ברחוב Rua de Barao. אחרי הודעה מוקדמת מאחי הבכור מנואל. הכירו לי אותו, לאחר הפגשו עם הורי ובברכתם. אלברטו-, כך הוא ביקשני לקרא לו, התגלה לפנינו כאיש משכיל. הוא ידע כמה שפות, הכיר נפש בני האדם ומניעיהם הנסתרים, היה דיפלומטי בפגישותיו עם בני תרבויות שונות, סוחר ממולח ובעל ראיה מקיפה, אך גם ידען ביהדות ורזיה. הוא הרשים את הורי, כמו את אחי וגם אותי.

הוא קבל את השכלתו הכללית והיהודית באיטליה. הוריו, שהגרו לאנטוורפן כשהיה ילד בן חמש, נאלצו להמלט מעיד זו בשנת 1577, לאחר מהפך שלטוני:

עתה היה ידם של הפלמים הפרוטסטנטים על העליונה. הוריו היו רשמית קטולים. צחוק הגורל, ואנו צחקנו עם אלברטו שתיאר לנו בשניות מצבם המגוחך בעיני עצמם: "יהודים אנוסים מגורשים על ידי נוצרים פרוטסטנטים, היותם כביכול נוצרים-קטולים". !! זה היה מגוחך יותר ממצחיק, אך כזה היה מצב האנוסים. משפחתו היגרה לעיר Cologne, קלן ליד נהר הריינוס בגרמניה. רק ב 1585 הורשו לחזור לאנטוורפן, משם פיתח אביו את מסחרו חובק הארצות. עד פרנמבוקו הגיע, וכך נוצר הקשר עם אחי. כך למד אלברטו בילדותו פורטוגאלית, פלמית, הולנדית, גרמנית ואיטלקית-רומית. כי הוריו שלחו אותו בתקופות הסוערות לקרובי משפחת האב ל Imula ללימודים יהודיים בסיסיים.

החכם גדליה בר יוסף אבן יחיא, אשר בביתו הוא גדל, עד אשר נפטר הדוד בשנת 1588. כבוגר בן 24 חזר אלברטו לאנטוורפן והפך לשותפו של אביו בעסקיו. כל היתרונות של השכלתו הנרחבת עמדו עתה לרשותו. בינתיים אמא את שמו היהודי, שניתן לו במשפחת אביו באיטליה - שמואל יחיא.

הוא רמז לי עם-כך, כי קורות ילדותו ונעוריו מפותלות ומטובכות הרבה יותר ממה שסיפר, אך בגלל מצבנו הכפוי לא רצוי לפרט יותר, מפני "אחניים בכותל", וכדי לא להזיק בשעת דחק ולחץ. אולי בעתיד יספר לי את האמת כולה, את טלטולי משפחתו מפורטו ועד להמבורג, עם הרבה תחנות נוספות. ((פרטים אלה סוכמו בחוברת מאוחרת יותר "שושלת דון יחיא" ובעתיד יהיו אלה מבוא להוצאה לאור של 30 דרשותיו בפורטוגזית, מתורגמות לעברית, בע"ה. י.ב.ב.))

הוא היה גא במוצאו ממשפחת חכמים מפורסמים בקסטיליה, בפורטוגאל ובאיטליה ! הוא יזם את התישבותו בהמבורג, עיר מסחר חופשית ונכנס שם בשותפות עם בעל אוניות מקומי, עמו התחיל להוביל צימוקי יין ועלי טבק ממחוזות הצפוניים של פורטוגאל להמבורג. בו-זמנית הובילו תבואה מנמלי הים הבלטי לפורטו ולליסבון, אך תמיד רק על אניית השותף ההמבורגי שלו ! פחד האינקוויזיציה הועברו לו על ידי אביו, וכך היה זהיר ביותר, לא לסכן את אונייתו הגדולה. גם עתה, כאמור הופיע במדי קצין-מלחים המבורגי בביתנו. מנואל הכיר לנו אותו אישית. מראהו היה זר מאוד בחיצוניותו, אך חיש מהר הקרינה אישיותו הפנימית, היהודית הבלתי מוסוית את השפעתו עלינו, שהיינו כה "נוצריים" בהוויתנו. הקרח בינינו נשבר לאחר שסיפר לנו על ילדותו ונעוריו-, לא לפני ששלחנו את משרתי הבית לחופשת יום הראשון הקדוש, ותוך כדי אמצעי זהירות מופלגים אחרים. אלברטו הגיע אל ביתנו בחשכת הלילה, לן אצלנו ועזב רק בלילה השני. איש לא היה יכול לדעת, ששהה בביתנו 24 שעות.

במשך היממה הציע להורי את תכניתו רחוקת-הרואי, לבנות לנו עתיד בהמבורג בעזרתו הפעילה: העברת סתורות ואגירתן במחסני הנמל החפשי, נישואיו עמי, הבת הבכורה של הורי אחרי מנואל, כדי שזה ישמש לנו ולו בטחון בעתיד שותפותנו. כן! במצבנו המתוח, מאז שנאסרה דודתי אנה, היה בהצעותיו פתח מילוט "מן השמים" כך הבינו הורי, אחי ואנוכי בעצמי. היינו בסכנה מתמדת להיות מואשמים יום אחד, עקב "הודאותיה" הכפויות על דודתי המסכנה, שם, במרתפי האינקוויזיציה ! אלברטו, בחוכמתו, קלט מני-ובי את פחדינו המוצדקים להיות נאסרים לפתע, ביום או בלילה. כיצד הגענו למצב אומלל זה, בו היינו לפתע חסרי אונים ?? לפני שאפרט, אכתוב רק עוד זאת: בעלה של דודה אנה, רודריגו ד'אנדראה-ד'אבורה (Rodrigo d'Andrade-d'Evora), איש ממשפחה אצילה, ברח מדוב פחד לאנטוורפן. זה היה הוא אשר ניהל את המו"מ עם יורש העצר, המלך פיליפ השלישי, אחרי מות אביו ב 1598. ב 1601 נסתיים אמנם המו"מ "בהצלחה" :

לראשונה הותר לנוצרים חדשים רשמית לנסוע בגלוי למושבות פורטוגאליות מעבר לים, כדי לסחור משם. ההישג היה חשוב מאוד. אך לעומתו היתה פרושה מלכודת לפני משפחות הקבוצה שלנו, שרצינו להבלע לתוך החברה הכללית של הנוצרים הותיקים. התברר, כי מוסדות הכנסיה החזיקו בידם רשימה סודית של 6000 משפחות של "מרנוס", כך נקראנו לגבאי, אשר לא חיתנו את בנותיהן ובניהן כי אם ביניהן ולא עם הנוצרים הותיקים. נכון, זו היתה מסורת מושרשת אצלנו, אך לא ידענו, כי יש לזה קשר עם יהדות נסתרת. הרי גם אוכלוסיות אחרות נהגו כך ושמרו על קשרי משפחותיהם מדורות, על מנהגים אזוריים, בדרום או בצפון, בכפר או בעיר. עתה הוטל מס מיוחד על 6000 המשפחות של הנוצרים החדשים. נדרשנו לרכז 200.000 קרוזדוס זהב לקופת המדינה. דודי ונכבדים אחרים, ביניהם גם אבי היו "ערבים" להסכם זה, למעשה בני ערובה בידי השלטונות. בראשית 1605, לאחר ביצוע התשלום הוגדל זה ללא סיבה לסכום אדיר של 1.700.000 קרוזדוס. בנוסף למס הגלוי, היינו צריכים עוד לשחד פקידים פורטוגאליים גבוהים בחצר הספרדית בעוד 110.000 קרוזדוס, כדמי אל-יחרק ! מיסוי-מרושש זה פתח לראשונה את עיני אבי, כי אין לנו כל סיכוי ועתיד !! דודי ברח, בעוד אשתו נמקה במרתפי האינקוויזיציה, כי חיו-הוא היו בסכנה. לפתע הוטל כל עול האחריות על משפחתנו ! היינו מן האמידים שבין סוחר ליסבון ופורטוגאל. אך רק בהמבורג נודע לי, כי דודי המדוכא מת באנטוורפן מדוב צער ודאגה, זמן קצר לאחר הגיעו לחוף מבטחים. את אשתו ואת שמו הטוב איבד זה מכבר ! אך את כספו הצליח להבריח עמו.

מאסרה של דודה אנה קרה לפני הופעתו של אלברטו בביתנו והוא הבין כבר אז, שיסחטו אותנו מעתה, כקדובי משפחת הנמלט. הדוד לא רצו להיות כה פסימיים, אך עתה, ב 1605 היה ברור גם להם, כי אנו אבודים במלכודת הכנסיה.

ציה
ובלה

וסחר

אל.

של

כמה

סוה

אים

אל,

את

שית

לוח

רגי

די.

ות,

זים

ליה

זי.

גאל.

נסיה

ן.

זבה

שב

ענה

נס.

מה

ה.

זיה

ס.

ני

ול

ס.

15

קו

ת,

ות

וד

יו

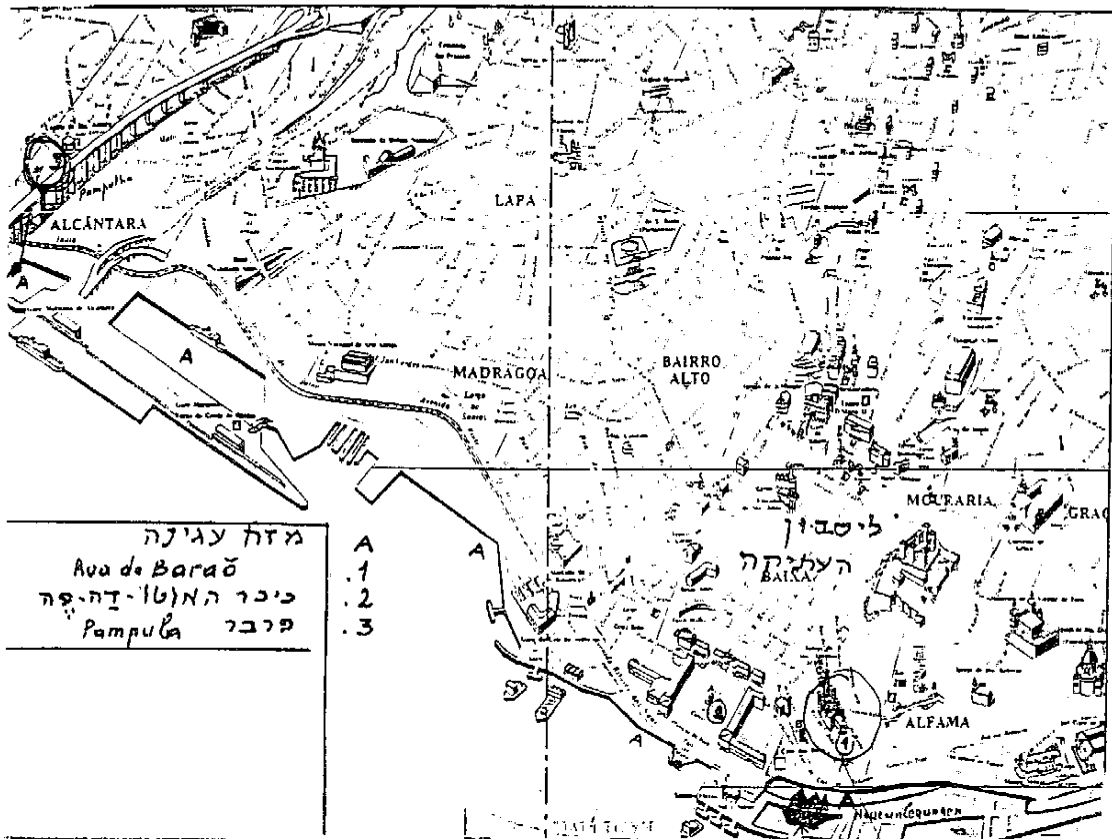
את

מכאן נבעה החלטתם הסופית לשלוח אותי מיד להמבורג !
הוחלט בסוד, למכור את ביתנו הגדול במרכז העיר ולקנות כמה בתים קטנים
בפרבר Pampulha, בין רובעי המגורים Alcantara-Santa Amaro. גם בדעיון
זה היה אלברטו שותף. אזירותיו נקלטו על ידינו והוא עזב אותנו אחר 24 שעות
של התדברות אינטימסיבית. בחודש יוני ביצענו את חילוף מגורינו ממרכז העיר
אל המורדות הירוקים ליד הנהר טחו. מחסנינו היו בקרבת מקום מאז ומתמיד.
עוד לפני-כן, בתחילת השנה, הוטל על בן דודו של אלברטו לנסוע להמבורג,
כדי להחתימו שם על הסכם נישואין סופי, עמי. Vicente Furtado היה בנה של
דודתו של אלברטו, אחות אמו ושמה Francisca de Palacios, שנישאה ל Duarte
Furtado. ויסנטה היה בגילו של אחי פאולו, סקרן כמו כל בני הנעורים להכיר
את המושבות ומקומות אחרים במרחקים. הוא שש לקבל את התפקיד המכובד, גם כדי
להתוודע לקרובי משפחתו שחיו בארצות השפלה, בפלנדריה, בלונדון ובהמבורג.
הוא למד שם לראשונה על היהדות הקדומה, אותה ניסו לחדש בני אומתנו בארצות
הצפון. המתירות חופש פולחן. אצל אלברטו הוא נפגש עם סוחרים מתיידיים-מחדש
והשתתף לראשונה בליל סדר עברי ופסח יהודי, על מאכליו ומנהגיו האקזוטיים.
כשחזר לבסוף לליסבון, הביא עמו הסכמתו החתומה של אלברטו לקחת אותי לאשה.
כן הודיע על תכניתו של אלברטו, כי זה ישלח באביב 1606 אניה המבורגית עם
סחורה לליסבון, וכי על אחד מאחי להעלותני עליה בדרך סמויה וללוותני עד
הגיעי להמבורג. מאוחר יותר תחזור אותה אניה עם סחורות נוספות, ועליה יוברחו
בני משפחתי מליסבון, כל חודשיים קבוצה. קטנה נוספת. הראשונים בתור יהיו
הורי המזדקנים עם אחותי אנה ותינוקה. לאחר מכן יתר אחיותי ולבסוף אחי גומז
ופרנאן. הם ימכרו באותה תקופה יותר סחורות מן המחסנים, מאשר יאחסנו שם.
הכל צריך להעשות בזהירות מירבית. הוא, אלברטו ירכוש בינתיים זכות מגורים
בכמה בתים צמודים למגורינו בהמבורג, וכן מחסן מתאים לסחורותינו.
כך נעביר לעיר עתידנו בהדרגה, גם את משפחתנו וגם את כספנו, בסחורות יקרות.
הורי החליטו בינתיים, כי פאולו מתאים להיות המתכנן והמבצע של הברחתו.
יחד עמי יבואו גם משרת ביתנו הנאמן Antonio Barbosa ואחותו הצעירה, בת
הליוי שלי Violante Barbosa. על שניהם הוטל להכשיר את מגורי הורינו,
אחיותינו ואחינו לפני בואם. פאולו יסע הלך וחזור כסוכן, אך גם כמבריח.
במשך הזמן יחסלו אחינו מנואל ואנטוניו את עסקינו בברזיל ויבואו להמבורג
אף הם, כך שלא ישאר תחת שלטון ספרד ופורטוגל איש מבני ביתנו, כדי שלא
יוכלו לאסור אותם כבני ערובה, או כנקמה. כל רכושנו יועבר להמבורג ושם יהיה
מושבו החדש ומרכז המסחר לצפון, למזרח, למערב ולדרום. התכנית כולה היתה פרי
מחשבתו של אלברטו, בעלי היקר. רק את בתינו ותכולתם נאלץ להשאיר מאחור...

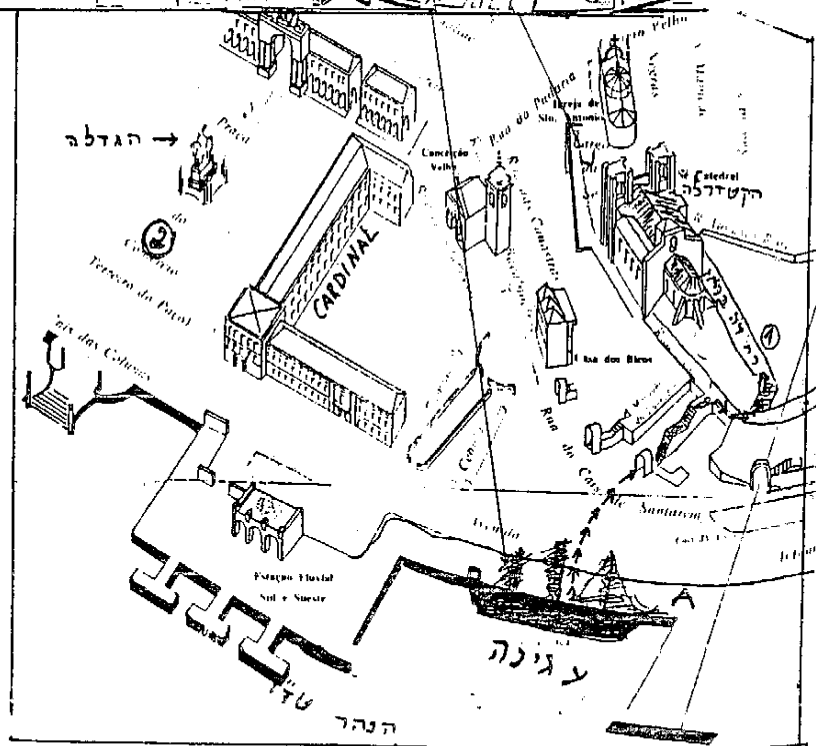
...אך עתה חיינו על המזח, והשלב השני של תכניתנו לא התגשם. מה גרם לעיכוב
בוא הורי עם אנה והתינוק ? רק פאולו הגיע וירד עתה מן הסיפון אלינו.
פניו העידו על כשלון. לבי עמד להחסיר דפיקותיו, כאשר חבק אותי בחום ובעצב.
הוא השקיט מיד את חששנו ואמר, כי לא קרה משהו חמור. אך ברגע האחרון הוחלט
שם בליסבון, לדחות את תכנית הבריחה לזמן מסוים !

הדרך אל ביתנו היתה מהירה. לאחר החלפת בגדיו ושתיית קפה ריחני, סיפר לנו
באופן שקט ומפורט את קורותיו וסיבות העיכוב :

"בהפליגו עליה מהמבורג, הובילה האניה סחורות מבוקשות במיוחד בליסבון : אבק
שריפה לחימוש הצבא הספרדי, עצי תורן וחבלים מפולין, וכתמיד- תבואה פולנית.
האניה "הלגולנד" היתה צריכה להפך לאניה מבוקשת בנמלי פורטוגל !
היה בכך לשרת את תכניותינו בהמשך. פאולו לבש בגדי מלח המבורגי, וירד ליבשה
בתחושת זו. כמקודם, בחר רב החובל כמקום עגינה את המזח הראשי. השלטונות תמכו
בעגינה שם, מאינטרסים עסקיים שלהם. הם הוקירו את הסחורות במיוחד, כצפוי.

רחוב ברון. Rua de Barão
והקטדורה במעלה הרובע

פאולו נצל את פריקת הסחורות על ידי הסבלים, ועלה בסמטת המדרגות שהובילה ממזחי Cais de Santarem אל רחוב Rua St. Joa, חלף דרך סמטת החיבור עד לרחוב ביתנו הקודם ב Rua de Barao, ונעלם בביתנו הקודם, שם גדה עתה משפחת Furtado. כצפוי הוא פגש שם את השליח-השדכן שלי, ויסנטה. זה ביקש בעבר וקיבל עתה לוח שנה קסטיליאני, בו רשומים גם החודשים העבריים וחגינו העתיקים על תאריכיהם. פאולו הסתירו במעילו העליון בקפל מיוחד. ויסנטה ביקש מתנה זו מאלברטו, בנקרו בהמבורג. הוא התרשם אז עמוקות ממנהגי היהודים, כמו כבר קודם, בביקורו בלונדון אצל האחים Manuel Rodrigues Veiga ו Gabriel Fernandes.

- עתה התברר לפאולו, כי ויסנטה שינה בינתיים את דעתו מלפני שנה. כעת הוא חזר בו וחש עצמו כנוצרי נאמן לכל דבר, כך אמר לו מפורשות ובהדגשה! הוא סיפר לפאולו בגאווה בלתי מוסתרת את סיבת השינוי בדעותיו: האב הקדוש Padre Francisco Cardoso, השדכן העממי הישועי הציע לו לאחרונה נערה אצילה נוצריה אמיתית לנישואין. ויסנטה נטה לקבל הצעה קוסמת זו, כי נישואין אלה יבטיחו לו חסד הכנסייה וימנעו סכנת החשדה, על כי הוא ממשיך לדבוק בנישואין כמסורת הנוצרים החדשים. כך יהיו חיינו מוגנים לעתיד. הוא הבטיח עם זאת לפאולו, שהוא נשאר ידידותי ונאמן למשפחתו המקורית. אולי יעלה בידו לעזור בשעת צורך, היותו עתה ידידו המקורב של האב הקדוש פרנסיסקו קרדוזו...

פאולו, שלא היה תמים, החליט בו-במקום לא לספר לויסנטה ההפכפך מאומה מאתנו ומתוכניותינו. מה שבטוח-בטוח! הוא נפרד בשלום, הוציא מאמתחתו את שכמית השרד הצבאית שירש מדודנו גומז רודריגז הנעדר, התעטף בה מעל למדי המלח, חגר את חרב הקצינים של דודו על מותניו, - ושם את פעמיו בגלוי ובבטחה לכיוון מגורינו החדשים בפרברי העיר, ליד אלקנטרה. בכוונה הלך רגלית, כדי להראות בפרהסיה ולברך מכרים בדרך. זה היה תכסיסו מאז ומתמיד: להופיע בטבעיות ובבטחון לעיני הציבור, כמימים-ימימה.

- באמצע מרס עזב עמי את עיר הולדתנו וחזר אליה עתה באמצע חודש מאי. הפעם הוא רצה להבריח אל ה"הלאגולנד", באותה דרך מלפני שלשה חודשים, את הורי ואת אחותי אנה עם הפעוט הבכור Goncelo, כי היא היתה שוב הרה. לפאולו היו נחוצים שלשה ימים לגייס את ספינת המשוטים, את הכרכרה מעברה השני של העיר ואת ספינת הדייג ליד כיף רוקו. באותם הימים המעטים, היה על הורי להכין את חפציהם המעטים ההכרחיים, להפלגה בים. עם רב החובל ינסן קבע את אותו תרגיל הפלגה מליסבון אל תוך לב-ים, שהייה במרחק בטוח עד ללילה הבא, שיוט לילי אל קרבת החוף מעבר לכיף הסלעי Capo de Roco, כדי לקבל שם את הבורחים לפני הנץ השחר... כאשר נדברו עתה בביתנו אודות פרטי התוכנית, התברר כי לא לקחו בחשבון כמה נתונים: לילות הקיץ עתה, היו קצרים בהרבה לעומת לילות חודש מרס. להרפתקת המילוט נדרשו 6-7 שעות, ואלה קיימות בעונה זו בצימצום. שנית היה השיוט על נהר השחו, ההתגנבות והבריחה בכרכרה על דרך-לא-דרך, ולבסוף הירידה בין שיחים צפופים וסלעים עד לקו המים במשך כשעה, קשים מדי עבור אבינו הקשיש, שמלאו לו 78 שנים. הוא היה עדין ולא מתורגל למאמץ כזה. אך גם לאמי, הצעירה ממנו ב 21 שנים היתה זו דרך קשה מדי. צעירים לא חושבים מספיק על מגבלות הזקנים מהם. אך התגלתה עוד בעיה חמורה, שלא נודעה לפאולו עת העדרו מליסבון: מול בתינו, מעברו השני של שביל השדה שהוביל אליהם, היה ממוקם מנזר של נזירות פלמיות-קטוליות שברחו מארצות השפלה עקב המהפכה הפרוטסטנטית שם. אלה, בחוסר המעש שלהן, היו סקרניות לדעת מה מתרחש מול חלונותיהן תמיד, יומם ולילה. מאז שנעלמתי מעיניהן הבולשות, "התענינו" יותר מן הנימוס המקובל, לאן נסעתי ומתי אחזור? כמוהן הרגישו, כי עמי נעלמה בת לוייתי ויולנטה ואחיה משרת הבית. בני ביתי סיפרו להן, כי נסענו לאחינו לבדזיל, לביקור של חצי שנה. אך אלה לא הסתפקו בכך והכבידו בסקרנותן המוגזמת... ובשאלותיהן השורדניות.

הן ידעו כנראה, מה שלא ידענו אנו באותה עת : Francisco Barbosa, אחיהם הצעיר של משרת-הבית הנאמן אנטוניו ובת לויתיו ויולנטה-, פיטפט, אם מתוך קלות ראש, או בזדון. הוא היה רק בן 18, ושירת בביתנו רק כשנה כפקיד מתלמד, על פי בקשתו והמלצתו של אנטוניו, -אחיו הבכור-, ששימש לו כאב, מאז פטירת הוריהם לפני שנים... התברר עתה, כי העלמותם של הורי כעת, עם אנה ובנה הפעוט, תעורר גל של לחשים ושמועות, שיגיעו חיש מהר לידיעת הממונים על המנזר ואלה ילשינו מיד לכנסייה. אם אמנם ינצלו הורי ואנה, יאסרו בודאי מיד את יתר אחיותי ואחי, יענו אותם עד שימסרו את כל תכניותינו ויחזיקו בהם כבני ערובה, עד שנחזור ונסגיר את עצמנו לידי הרודפים... חיינו ורכושנו יהיו אבודים אז ללא תקווה !

בודאי ישגינו עליהם מעתה סוכני הכנסייה בשבע עיניים. סיכוייהם לחסל את עסקינו ולהמלט לאחר מכן באין-רואים, היו קלושים ביותר. לכן הוחלט, לאחר שיקול כל האפשרויות והסיכונים, לדחות לעת עתה את בריחת הורי עם אנה, לתכנן תוכנית אחרת, על פיה יוברחו כל בני המשפחה בבד אחת, בדרך קצרה יותר. לילות הסתיו הארוכים יותר, החשוכים עת חידוש הירח התאימו יותר. ההברחה צריכה להעשות משטחי המורד אחרי בתינו, בהפלגה ישירה על נהר טחו. יש לשחד את משמרות הנמל, או לעקוף אותם בצורה זו או אחרת, כדי לשוט על ספינת-נהר אל מוצא הנהר לים, ולעלות שם על אניה המפליגה לארצות הצפון.

עד אז יש למכור את רוב סחורותינו בהסתר. לאחר שסוכמו הקוים הכללים האלה, חזר פאולו בסתר אל ה"הלגולנד".

לאחר שייט מוצלח הגיע עתה בריא ושלם אלינו... נשמנו לרווחה ! " אמנם הוברר לנו עתה מצבם המסובך יותר, המסוכן יותר, המאויס יותר, בו נמצאו עתה הורי ובני ביתנו, אחרי שלשת חודשי העלמותנו משם. הקיץ היה עתה בעיצומו, בסוף חודש יולי. עלינו לחכות עתה עד חודש אוקטובר.

אלברטו ופאולו תכננו עתה דרך אחרת להצלת משפחתנו מציפורני הקלגסים. לשם-כך התקשרו עם מכריו הרבים של אלברטו בנמלים אנגליים וצרפתיים. על פאולו ואנטוניו הוטל לנהל את ההברחה מליסבון אל לב-ים, שם תחכה לנמלטים אניה זרה, רצוי תחת דגל צרפת.

לאנטוניו היו הרבה חברים בליסבון, נוצרים ותיקים. הם היו פטריוטים של חצר המלכות הפורטוגאלית, שונאי הכיבוש הספרדי. אם ירצו, יוכלו לעזור לנו. הכיבוש הספרדי משנת 1580 השפיל אותם מאז. לכן היה אנטוניו בצד שלנו, הצד הנרדף. דודו היה קצין במשמר החצר הפורטוגאלית, והיה מן המגינים על עיר הבירה ליסבון נגד הכיבוש של הגנרל הספרדי De Alba, ונפל בקרב האחרון על העיר בשדות Alcantara, שם עמדו עתה בתינו.

לזכר הנופלים בגבורה, הקימו בני משפחות הנופלים, ומשפחתו ביניהם, את מנזר הנזירות הפלמיות ב 1582. בתינו נבנו בו-זמנית ממולו. לאחר שנפטרו הוריו, הפקיד אנטוניו את חינוכו של אחיו הקטן פרנסיסקו בידי אם המנזר.

עתה בשמעו, כי אחיו פטפט לדעת משפחתנו, הזדעזע עמוקות. הרי אדון הבית, אבינו הנדיק היה פטרוני ידידותי ואמין, שקבל אותנו ואחותו ולאחרונה גם את פרנסיסקו, כבני ביתו ממש. ועתה בגד האח חסר-המצפון והתבונה במשפחת אדונו ??

לכן רצה לחזור לליסבון עם פאולו, כדי ללמדו לקח, אך מה שהיה חשוב עתה יותר, להיות שותף מלא בהצלת משפחתי. הוא ישכנע את אחיו, כך חשב, להכחיש את דבריו הבוגדניים, אפילו לפני עורך-דין, אם יהיה צורך בכך, כדי לבטל כל חשד נגד משפחתי. כן, הוא הבין עתה, כי פרנסיסקו היה מושפע מחינוך הנזירות הזרות, ואולי מתוך שהורגל לכך, מסר לנזירות מידע מחשיד גם על המנהגים בבית אדונו. אם כך, הרי זה איום ונורא ממש ! מצפוני ייסר אותו עתה. האם זה "נוצרי",

כך התבטא אנטוניו במר לבו, לפטפט, לרכל או אף להוציא שם רע על אנשים נוצריים אחרים, מן הטובים והישרים ביותר, שפגש עד עתה בחייו ?!

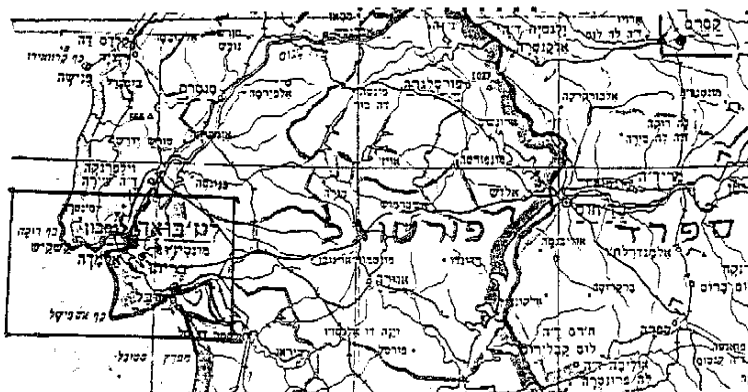
לכן היה נחרץ, שעליו לקחת חלק פעיל בהצלת "משפחתו", כך קרא לנו מעתה. גם ויולנטה בכתה נואשות בזרועותי: "במקום חינוך נוצרי טוב, קיבל אחיה הצעיר חינוך של נשים רעות, נקמניות, בוגדניות. איזה ניגוד משווע ליחס השוויוני, הנאמן והרחמן במשפחתנו, שנחשבנו בחוגי הכנסייה לנוצרים "פחותים"; כך קוננה בת-לוייתי הנאמנה, הנוצריה מדורי-דורות, על החינוך ה"נוצרי" שקיבל אחיה הצעיר. היינו נבוכים ונרגשים, חשנו אחדות ואהבה בתוך חוגנו החדש.

תכנית ההצלה: אלברטו הפליג לאנטוורפן, כדי לפגוש שם את הוריו ולפתח בעזרת אביו קשריו עם חוגי המסחר והשלטון של זה. אביו סחר בין היתר גם בדרכי היבשה לערי צפון-צרפת Rouen-Paris, ולדרום ל Nantes-Bordeaux. פאולו ואנטוניו ישארו לעת-עתה בהמבורג, עד אשר יגייס אלברטו אניה שמפליגה תחת דגל צרפת, מבין האניות של משפחת דה-קסרס, קרובי אביו. הם יהיו בודאי מוכנים להשתתף בהצלת משפחתי. אחרי קביעת כל הפרטים במשותף עם כל אלה שיקחו חלק במסע ההצלה, יפליגו פאולו ואנטוניו לצרפת ומשם לאיים שונים. לבסוף יעלו על אניה שחוזרת מברזיל לליסבון, דרך האי מדיירה. כך יסוו את שהותם מחוץ לפורטוגאל, כאילו חזרו עתה מפרנמבוקו בעניני עסקים עם אחינו שם. אני "הושארתי כביכול" בברזיל, מפאת בריאותי הרופפת.

בו-זמנית תאורגן אניה צרפתית למסע מסחרי מבורדו לנמל Setubal, השוכן דרומה למפרץ טחו, מעבר לקרן Espijel. בסתיו יפליג עליה אלברטו אישית כסוכן צרפתי של איגוד המסחר "פלסיוס-דה קסרס", שהיו לה שותפים נוספים מבין משפחות ד'אנדרדה-ד'אוורה באנטוורפן ודה-וגה בלונדון ואמסטרדם. בני משפחות אלה היו נשואים זה לזו במשך דורות, - מסורת של יותר ממאה שנה. האניה אמורה להוביל לסטובל סחורות צרפתיות ולחזור עם מטען פורטוגאלי רגיל לרואן בצפון צרפת. ההפלגה בחזרה נקבעה ללילה בין 21-22 לאוקטובר. ביום, מול השפך של נהר טז'ו היא תעגון בלב ים... בינתיים ידאגו פאולו עם אנטוניו לשחד משמרות הנמל. בקרבת מחסנינו, במורד הנהר, יעלו בני משפחתנו על אניית נהר סדירה, שמפליגה בקו נמלי הנהר לסטובל. משמרת הנמל לא תערוך בדיקה שגרתית וכך תעזוב משפחתנו את ליסבון באין מפריע... כן, אנטוניו ופאולו רצו לנצל את שנאתם של הפטריוטים הפורטוגאליים ולגייסם לציידנו.

כל תקוותנו היתה נתונה עתה להצלחת התכנית והתכסיסים של בעלי ואחי הצעיר. הם חשבו על הכל ! הם גם תכננו מועד לילי אלטרנטיבי, במקרה ויהיה עיכוב בלתי צפוי בלילה שנקבע. במקרה כזה תועבר הודעה לקברניט ספינת הנהר וזה יתקשר ביציאה משפך הנהר עם אלברטו שעל האניה הצרפתית ויודיע לו על התאריך החילופי. האניה תשייט בקרבת החופים או תחזור לנמל סטובל "לתיקונים" דרושים... עד למועד החדש.

ויולנטה הציעה, שלא להשאיר את אחיה פרנסיסקו בליסבון, אלא לשכנעו לבוא עם המשפחה להמבורג, תוך כדי הבטחה, לעשותו לפקיד חשוב בקרבתנו. כך לא יוכל להזיק יותר ויושפע מאוירת המשפחתיות שלנו ויורחק מהשפעתן הרעה של נזירות פנאטיות, ביניהן גדל...

פרק ב: חיי בהמבורג...אני מתרגלת ולומדת להיות יהודיה אמיתית.

...ויולנטה היא בחורה נבונה, עתה בת 28 שנים. היא חרוצה, נאה ומעודנת. צעירה פורטוגזית טיפוסית. כשטיילנו ברחובות העיר המבורג, כדי להכיר את סביבתנו החדשה, סובבו הגבררים כולם את ראשם, אף קרצו לה קריצות התפעלות. משרתת הבית של אלברטו ליוותה והדריכה אותנו. שמה Felipe. עורה שחום בצבע שוקולד, כי היא ילידת המושבה Goa בהודו. הוריו של אלברטו גידלו אותה מילדותה באנטוורפן. כשעבר אלברטו להמבורג, מסרו אותה לשרותו, כי היא למדה אצלם כל דבר שדרוש בביתו של יהודי כמו אלברטו. היא ידעה לבשל בשיטה היהודית מאכלים מיוחדים לכל חג שלהם; ידעה אפילו לברך את ברכות המזון לכל סוג של פירות, לחם, תבשילים ועוגות - כמוכן בלשון הקודש היהודית. בשבילנו זה היה מדהים ממש! כי לא שמענו ולא ידענו מאומה מכל הדברים היהודיים האלה בביתנו בליסבון. במיוחד התפעלנו ממנה, כי הרי היא בודאי לא היתה ממוצא עברי קדום, כמונו. אלברטו לא חייב אותה להיות כיהודיה, אך היא השתכנעה שזה נכון וטוב גם בשבילה! יהודיה כהת עור?...חידוש בשבילנו! בשבועות האחרונים למדתי אצלה, איזה מדגי הנהר והים "כשרים" לאכילה. גם על כך לא ידעתי מאומה. כן למדה אותי פיליפה, כמה זמן יש להמתין בין אכילת בשר למאכלי חלב, כיצד להמליח בשר לפני שיהיה כשר, כיצד להפריד בין כלי המטבח. החלטתי עוד בליסבון להיות אשה נאמנה לאלברטו, גם בעניינים יהודיים, אף שלא הבנתי את חשיבותם ותוכנם. צחקתי ביחד עם פליפה ועם ויולנטה על כי אני, בת לעם היהודי צריכה ללמוד כשרות ותפילות מבחורה יהודית. פליפה השתוממה, הכיצד לא ידענו מקודם על דברים בסיסיים כאלה? בשבילה זה היה כה טבעי, כי כך ידעה מילדותה הראשונה. היא אומצה על ידי הורי אלברטו, כשהיתה ילדה יתומה, פעוטה ממש. היא לא ידעה בת כמה היא: בת עשרים בערך, אך לא בדיוק. אף היא היתה יפיפיה, במובן האקזוטי, השונה מאוד מאתנו. היתה יותר עגלגלה מויולנטה הדקיקה, וממני. היו לה שערות שחורות כעורב, אסופות וצמודות לראשה, אותן קלעה לצמה אחת, עבה. אך בעיקר בלטו עיניה וגבותיה, שהיו שחורות כפחם. טוב שטיילה אתנו, כך נראינו שתינו חיזורות ובהירות לעומתה. ויולנטה היתה בת לפורטוגאליים אצילים, משרתי החצר המלכותית זה דורות. הם היו כמוכן קטולים אדוקים. אלברטו הבהיר לה, כי איננה צריכה לשנות את מנהגיה ואמונתה, עקב מגוריה אצל משפחה יהודית גלויה. בשום פנים נהג כמו הכנסייה הקטולית הכפיתית! זה נחשב אצלנו לשיא האכזריות הרוחנית. משפחת ברבוסה היו לוזיטאנים, דהיינו מותיקי התושבים בפורטוגאל. עד 1580, לפני כיבוש פורטוגאל על ידי הספרדים, שמש אביה כנציג החצר המלכותית של מלכי פורטוגאל במדריד, בירת ספרד. מאז שלטון פיליפ השני, האכזר, נאלצו בני ברבוסה לחפש להם עיסוק נחות יותר. כך הגיע אנטוניו, אחיה של ויולנטה כשרת-בית אלינו והצטיין בחריצותו, נאמנותו ויושרו. לאחריו התקבלה גם ויולנטה. היא נבחרה להיות בת משחק ולוויה לי. מאז אנו קשורות כשתי אחיות תאומות, הגם שאני מבוגרת ממנה בחמש שנים. כמונו, לא אהבו בני ברבוסה את השחצנות של הספרדים הכובשים. הם כמונו חשו את עצמם מבוזים, אנו מן הסיבה שלנו, הם מסיבתם הם. המשותף היה, שנחשבנו בעיני הכובשים הזרים כפחותים, אנו, בני פורטוגאל. אצלנו נהגו בכבוד אנושי זה כלפי האחר, לכן אהבו אותנו בני ברבוסה, הלוזיטאנים הגאים במוצאם, שלא נהגנו כאדונים כלפיהם, אלא כשורים. ויולנטה התענינה לא פחות ממני במנהגי היהדות, חדשים בשבילי כשבבילה. גם היא למדה לבשל, הקשיבה לברכות של פיליפה וביסתה אף היא לחזור על המילים בעלי הצליל המוזר בשבילנו, בשפת תורת משה, העברית העתיקה. עכשיו בטיילנו, בלטו לנו הבחורות המקומיות, לבנות העור וצהובות השיער. אנו, הפורטוגזיות, היינו מסודקות בתסדוקות גבוהות, הן, המקומיות, קלעו את

שערן בשתי צמות, שנראו בבירור כמחצית פשתן. עיניהן היו כחולות כמימי הים, עורן אדמדם-חיוור, בשרן הורדרד השתקף מתוכו. אנו היינו שזופות מהן. אהבנו לשוטט ברחובות הצרים ובאזורי השוק והנמל. היה מה לראות. יש ונדמה לנו שאנו בליסבון: ריח הנמל, האניות העוגנות והסירות המשיטות; הסבלים והרעשים המתלווים להטענת סחורות או לפריקתן; צריחותיהם של השחפים מעל לתרני האוניות ובצללם אל תוך הגלים השוצפים, בשולם דגיגים חיים מתוכם; קצף הגלים בשעת רוחות סערה.

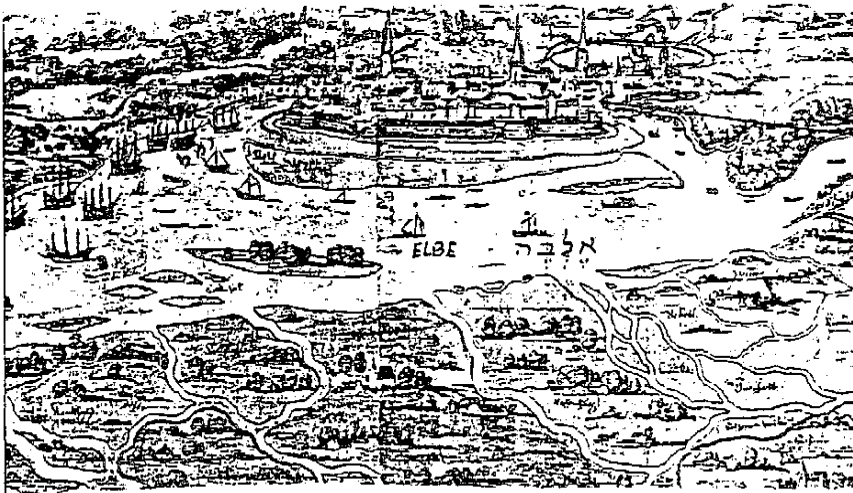
בליסבון גרנו מעל לנמל, בגבעות גבוהות מעט מאזור המזחים. השקפנו משם על האוניות הנכנסות והיוצאות, על נהר טאחו הרחב, על הגבעות מעבר לנהר ועל השמים והמים המשנים צבעם בהתאם למזג האוויר.

כאן בהמבורג היה האזור כולו שטוח. ובכל זאת, גם בעונת הקיץ נשבו פה רוחות קרירות בהרבה וארפלים כיסו את הנהר אלבה. במקרים. לעיתים התכסו השמים בעננים כבדים, גשמים עזים, מלווים בברקים ורעמים שטפו את הבתים, העצים ואת המזחים. הכל היה נקי יותר, אבל לא נראה כאן כלל.

השוני העקרי בשבילנו היו האנשים והנשים, ההתנהגות שלהם והמנטליות הזרה לנו. במיוחד הצחיקה אותנו לשונם המוזרה. אלברטו הסביר לנו, כי זו שפה מיוחדת לאזור השפלה הצפונית, מין גרמנית הדומה לפלמית שקוראים לה פלאט-דיטש. הגרמנית שהוא למד בילדותו בהיות משפחתו מתושבי העיר קלן, היתה שונה בתכלית. אך הוא התרגל מהר לדיאלקט ההמבורגי, בידעו פלמית מאנטוורפן והולנדית מאמסטרדם. שאלנו את עצמנו, האם אי-פעם נצליח ללמוד את השפה המקומית המוזרה?

בטיולינו ליוו אותנו פאולו אחיואנטוניו, אחיה של ויולנטה. - כך היה נהוג אצלנו: לצעירות לא נתנו לטייל ללא הגנת בחורים מבני המשפחה. הם התעניינו בדברים אחרים מאתנו. על אף שאנטוניו היה מבודד בכעשרים שנה מפאולו, רצה הוא להראות בעיני הבחורות כרוק צעיר. בבית לעומת זאת הוא התנהג כגבר מכובד, אציל. לכן יצר לעצמו בעיני דימוי דציני. עתה ראיתי להפתעתי, כי הוא פוזל לעומת בחורות צעירות והתלהט מהן לא פחות מאחי פאולו, שהיה צעיר באמת, בן 21 בקושי. אך חשוב היה לשניהם, ללמוד במגיעיהם את הפלאט-דיטש. הם הבינו, כי עתידנו כאן יחייב אותם להתאים את עצמם לשפת המקום, להופעה החיצונית, להתנהגות ולמנטליות. לכן הם התחברו לצעירים מבני המקום, ניסו לדבר איתם ובשבתנו בערב בבית, הם יצאו לבלות אתם בבתי המרזח. אלברטו דיבר אל ליבם להזהר בדיבוריהם לפני זרים, לא להשתכר בנוכחותם ולא להתחבר לבחורות פרובוקטיביות. כבני האומה פורטוגזית עלינו להראות כבני רמה, סוחרים מכובדים, - ולא כאחד מהם. לא לזלזל בהם, אך לא להטמע בתוכם. אני הצדקתי את בעלי היקר בגישתו הזהירה, כי לא באנו הנה, כדי להחליף את עורנו ונשמתנו. אם עד כה היינו אנוסים לנהוג כנוצרים בליסבון, עתה היינו ברשות עצמנו, ואיש לא דורש מאתנו להדמות לבני המבורג הלותרנים או לבני השכבות העממיות. לא היינו גאותנים, אך אלברטו נטע בליבנו, כי אנו שונים מן הגוים מסביב. כן, הזהיתי יותר ויותר עם מוצאי הישן, הנשכח כמעט לגמרי! גרנו ברחוב צדדי המהדר בין השוק שנקרא Roedingsmarkt לבין שדרה רחבה יחסית הנקראת An der Herrlichkeit. אחוריה זרם נהר בשם Alster. בינו לבין נהר ה Elbe הגדול יותר חיברה תעלת מים, ששטו עליה בסירות בין שתי הנהרות. הרבה סחורות חקלאיות הועברו דרך התעלה אל הנמל, ואחרות, שיובאו ממרחקים להמבורג, הושטו דרכה אל תוך הארץ. התעלה נקראת בשפת המקום Alsterfleet. היה אפל בסמטה הצרה בה גרנו ואני הורגלתי בליסבון לשמים פתוחים ולאוויר הגבעות וליותר שמש, גם בחורף, אך בודאי בקיץ.

אך החלטתי להתרגל ללא תלונות לסביבתי החדשה, כי עתידנו היה כאן. אלברטו נתן לי חופש פעולה לשנות בדירתנו את הנראה לי כחשוב לתחושותי.

בערך 1600

מראה

העיר המבורג

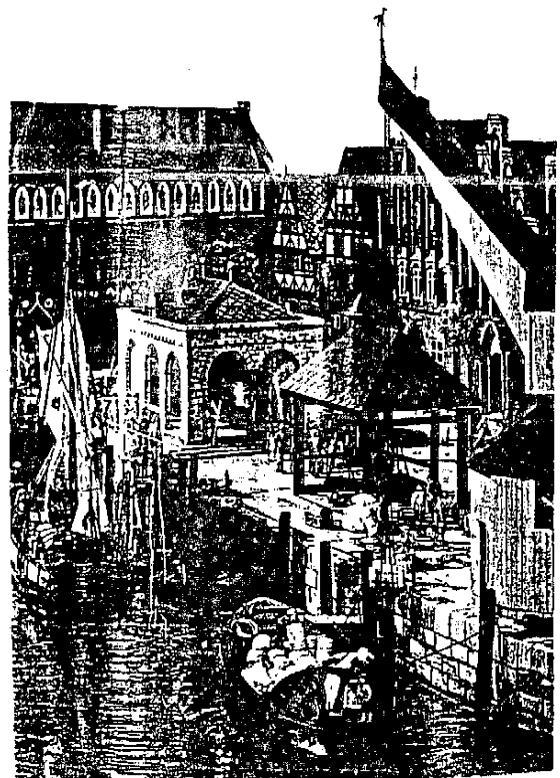
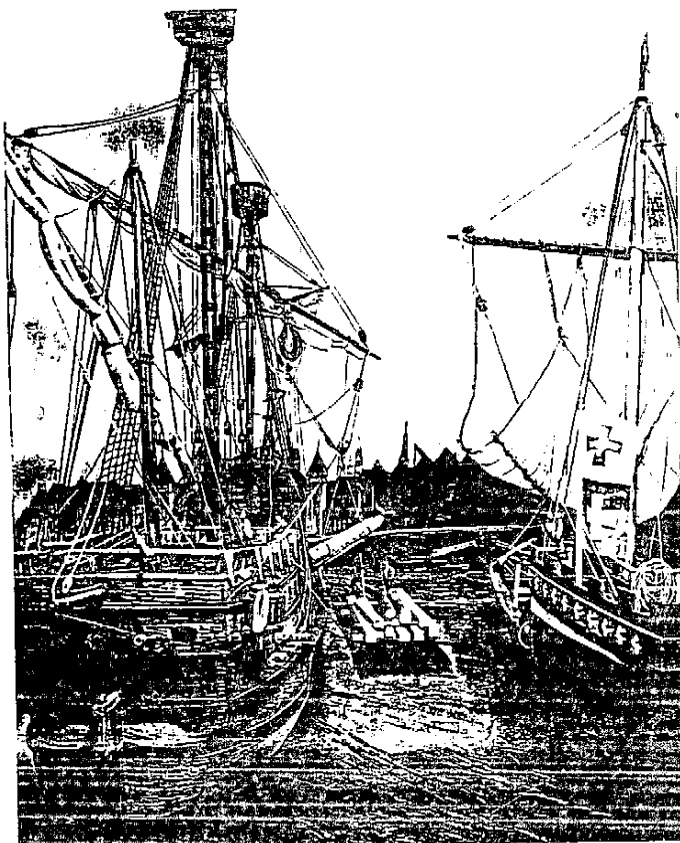
מחבט מעבר האֵלְבֶה

בוקע נהר אֵלְסֶטֶר

ומשאל התחברות

אל נמל האֵלְבֶה

ליד המזחים

העמדת סחורות בנמל

מי
ן
מה
ים
זעל
ים

זרת
ים
את

רה
ופה
ט-

פך
ופה

זיה

ונה
זרא

תי
וחי

את
ופת

כי
ח.

לא
כי

ם.
את

כו
כי

ים
י.

בה
כו

תי
או

ום
ים

י.

סוף ספטמבר 1606

אלברטו חזר לאושרי מנסיעתו לאנטוורפן. עמו באו הוריו, שרצו להכירני ולברכני ככלתם החדשה. קבלתי אותם בשמחה, הגם שהייתי מעט חרדה למצוא חן בעיניהם. הם נראו אצילים והיו סימפטיים בהחלט. גם אנוכי התאמתי כנראה לציפיותיהם... הם ידעו פורטוגזית ויכולנו לשוחח בחופשיות. ⓧ

לאחר מספר ימים הם הפליגו בחזרה לפלנדריה ואתם פאולו ואנטוניו. מאנטוורפן היו צריכים אחי ואנטוניו לנסוע בדרך היבשתית לפריז. שם רצו להפגש עם הקרדינל Mafo שהיה יכול להשפיע כנציג האפיפיור על הנזירות הפלמיות בליסבון, שאלה תפסקנה עם הצקותיהן ובילושיהן, - ובמיוחד כדי למסור הוראת הכס הקדוש לבטל את פטפוטי אחיה של ויולנטה לפני נציגי הכנסייה בליסבון באמצעותן... הוראותיו יועברו ישירות ממנו למנזר הפלמי-קטולי.

המשפחות שלנו בני רודריגז, דה-וגה ומילאן באנטוורפן, הכינו עבור פאולו ואנטוניו את מסלול החזרה לליסבון בדרך מוסלית. הורי אלברטו ריכזו את הקשרים והתוכניות. בני אומתנו עמדו זה לצד זה בעת סכנה לאחד מהם, הגם שבעניני מסחר התעוררו ביניהם לא מעט תחרות ומחלוקת. אך זה לחוד מזה !! בעבר היגרו מליסבון באין-רואה, כדי להמלט מרדיפות המכבידות של הכנסייה. האחרונים מביניהם השאירו את התחייבותיהם במסים המיוחדים לאנוסים על שכמי הנשואים מאחור, במקרה זה על הורי ועוד משפחות מקרובינו. כך הפך אבי למוקד הרדיפה הכנסייתית, כבעל החברה העשירה. בשום אופן לא היה ביכולתו לגייס את סכומי העתק לתשלום חובות הנמלטים משם. אך עתה, לעת סכנת חיים, היו כולם מוכנים להושיט את מלוא העזרה, היותם'הם במקום מבטחים.

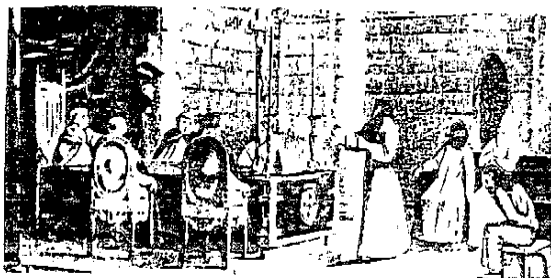
...מפריז היה על אחי ומלווהו לנסוע לרואן כדי להפליג מנמל זה לבורדו, משם לאיים האזוריים. שם עליהם לעלות על אוניה לאי מדרידה ולהצטרף לאוניה שלנו שחוזרת מברזיל לליסבון בראשית חודש אוקטובר.

איש בליסבון לא היה יכול לדעת, שהם באו מצרפת, עקב החלפות אניות ונמלים בדרך. בלילות. כל האניות היו שייכות לאיגוד המסחר של משפחותינו ואיש לא היה חשוד על פטפוטי-יתר. כולם היו מאוחדים בסכנה מול האויב המשותף... !!

בהיותו באנטוורפן ביקר אלברטו את דודתי אנה האבלה. היא שוחררה מאוחר מני. מן הכלא הפורטוגאלי והגיעה בדרשות המוסדות הממשלתיים לאנטוורפן, כדי להתאחד שם עם בעלה, שנמלט מפחד האינקוויזיציה לליסבון. אך דודה אנה התבשרה שם, שבעלה רודריגז ד'אנדרדה מת משברון-לב מן קצר לפני שחרורה. דודתי האומללה !.. היא היתה כל כך ישרה באמונתה בכנסייה ובדת הקטולית... ודוקא אותה בחרו הרודפים "כנוצריה כופרת" כביכול ?

...אלברטו סיפר לי עתה, מה שמע תוך התקפי בכי עצבניים ממנה על שלושת השנים האיומות שהיא נאלצה לשהות במרתפי האינקוויזיציה של "הכנסייה הקדושה".

"...לא, כך נשבעה, היא לא האשימה איש ממשפחתנו ולא הלשינה עלינו. לא פגעו בגופה ולא עינו אותה פיסית. אך כל יום במעצר וכל לילה ללא שינה פגעו בה מבחינה נפשית... ועוד איך... !! הרי היא היתה גלויה וישרה ולא העלימה מן החוקרים מאומה מכל מה שרצו לדעת על משפחותינו. לא היתה לה סיבה להסתיר דבר-מה. קרובינו כולם היו נוצרים מלידה, מילאו אחרי מצוות הדת הקטולית בדייקנות ולא חטאו אי-פעם נגד הכס הקדוש. לכן מסרה ללא חששות את שמות קרוביה ואת יחסי המשפחה של כולם, כי היא חשבה זאת לטובת כולם: לטובתנו אנו ולטובת נציגי הכנסייה. הכל נרשם והיא היתה מפילו גאה בכך, שיכלה לעזור בכך לנו ולאמונה האמיתית..."

הגרים מאפריקה

ⓧ קטע זה בסיפוי בלגיות יסודו, מאגין של אלברטו נפטר כבר ב'א השני 1539 בהיותו פרטיק מעדכנאם אודות הוריו, בספר "300 דרכשות של שמואל יחיא" 2 מבא הריסטורי של קדמוני, בעמ' 20-16.

כאשר הבין אלברטו את תמימותה ואמונתה המוגזמת כלפי חוקריה, העיר לה, שהיא נאיבית מדי. רק אז הודתה דודה אנה, "כי בחלוף השנים במעצר, עלתה בלבה התחושה הטורדנית והמדכאת, כי השלטונות בוחרים דוקא במשפחות הכי אצילות מבין הנוצרים החדשים, אלה שהצטיינו בעבר בעד מלכות פורטוגאל העצמאית, כדי להתעמר עתה בהם ולדכאם. כן, כך הודתה עתה, היה להם נוח להאשים דוקא את הנוצרים הנקראים חדשים בכפירה בדת הכנסיה הקדושה, דבר שלא היה נכון כלל. למטרותיהם הם השתמשו בשכנים ממעמד נחות יותר ובמשרתי הבית ובקנאתם בהצלחת הנוצרים החדשים, כדי שאלה ילשינו על אדוניהם במעשי כפירה, כביכול. הכנסיה הבטיחה להם חלק ברכוש, שיחרם לטובתה, אם ימצאו פגמים בהתנהגותם ויעידו על אלה לפני בית המשפט. כך הסיתו אותם ממש לשנאת נותני לחם וחסותם..."

במשך החודשים והשנים למדה דודה אנה לדעת, כי המלשינות נגדה היו משרתות הבית שלה, אותם טיפחה. וכך השתלשלה העלילה המרושעת : בעלה רודריגו, ביחד עם ג'ורג' רודריגז דה סוליס קיימו משא ומתן, בשם קהיליית הנוצרים החדשים, הסוחרים, עם הדוקס DE LERMA, נציג השלטון הספרדי בליסבון, אודות זכויות-שויון של משפחות הסוחרים. הספרדים מצידם היו מעוניינים במו"מ זה, כדי להבטיח לעצמם את תמיכת הסוחרים בשלטונם בליסבון נגד קבוצת מורדים מקרב אנשי המלוכה הפורטוגאלית. הם קיוו כמובן גם למס מיוחד לטובתם, תמורת "ויתוריהם לטובת מעמדם". במסגרת הפגישות, הוזמן הדוקס לרמה לשולחן-יום-ראשון בביתה של דודה אנה. כאשר היטיב ליבו במאכלים הטעימים ממטבח המעולה של אנה, התעניין האורח המכובד אודות הרכב התבשילים ושיטת בישולם. לאנה היתה ההתעניינות כמחמאה למטבח. לכן הזמינה את המטבחית הצעירה פרנסיסקה דה קוסטה לחדר האוכל, כדי שזו תפרט את אומנות הבישול... רק מאוחר התגלה, כי הסבריה על הכנת הצלי הטעים שירתו את ההאשמה הראשונה נגד אנה, כי זו מכינה את הבשר בביתה בדרך יהודית : "קודם שוטפים, אחרי כן ממליחים, ואז צולים את הבשר ביחד עם בצל"... אך רק לאחר גמר המו"מ לטובת שני הצדדים, אחרי החתימה החגיגית של בעלה וג'ורג' בנוכחות מכובדים מכל צד, ואחרי ששולמו לדוקס באופן פרטי סך של 50.000 קרוזדוס, הופיעו לפתע שוטרים בליווי חוקרי הכנסיה בביתה, עצרו את אנה ושמו אותה בבית כלא. בעלה הושאר חופשי, כדי שיערוב להמשך ההסכם, באיסוף סכום כסף אדיר לטובת הכתר הספרדי.

כאשר הוזמנה אנה לחקירתה הראשונה אחרי שבועות של ציפיה מודעת עצבים, האשימו אותה ביהדות נסתרת ! עובדה, היא ממשיכה לנהל מטבח יהודי, על פי כללי הכשרות של הכופרים האלה ! אנה הגנה על שיטת הבישול, "כי כך למדה בבית אמה, אף היא נוצריה מלידה, וכיצד תדע מה זה בישול יהודי ?? שיטת הבישול היתה אומנות של בתי האצילים בכל פורטוגאל"... כך טענה בלהט תמים. אך לא שחררו אותה ממאסרה.

מאוחר יותר הואשמה "בחטא" נוסף : התופרת שלה, מרגריטה אנטונס העידה נגדה, כי היא ובעלה מתפללים בביתם, כאשר מבטם אינו מופנה לצלב והצלוב שעל כותל חדרם ; אלא הם מביטים מבעד לחלון אל השמים. אנה כפרה בהאשמה זו וטענה כנגד התופרת, כי זו פוטרה על ידי בעלה לאחר מאסרה היא, כי מה תתפור מרגריטה, כאשר בעלת הבית עצורה בבגדי אסירות בכלא ? היא צדקה, אך לא שוחררה. מה שלא הגיעה לאוזניה היה, כי בעלה ברח בינתיים מפורטוגאל, בלקחו עמו חלק מדרכושו הנייד. מטרתו היתה לפנות מאנשורפן אל האפיפיור קלמנס השמיני ברומא, כדי שזה יתערב לטובת אשתו בליסבון. מתברר, כי זה אמנם פעל כמיטב יכולתו. אך רק בשנת 1604 הוא דדש בכתב חתום על ידו אישית, אח שחרורם של 410 הנוצרים החדשים, שהוחזקו ועונו ללא עוול בכפם במוותפי האינקוויזיציה בשלושת הערים הפורטוגאלים ליסבון, Coimbra ו Evora.

האפיפיור דרש מן הכנסייה, כי עם שחרורם, יש להחזיר להם את רכושם שהוחרם בעת מאסרם. כמובן הוא דרש גם את שחרורה של אנה, אך זו אוכזבה קשות, כאשר לא שוחררה במועד שנקבע: ה 16 בינואר 1605.

רק בעקבות זאת הובהר לה, כי הוסתר ממנה עד כה על ידי חוקריה, כי גם משרתת הבית היפנית לוסיה פיריירה העידה נגדה... היא סיפרה לחוקרים, כי באוטו-דה-פה שהתקיים ב 3 בספטמבר 1600, היא אנה, התיפחה כאשר נשרפו שלוש נשים וגבר בפומבי... "האשימו אותי אם כן גם בחטא הלא נוצרי, לחוש דגשי רחמים בעבור כופרים", כך סיפרה בדמעות ובפלצות לאלברטו. "אני הסברתי לחוקרי, שנראו לי עתה כמפלצות מרושעות", כך המשיכה דודה אנה בסיפורה, "כי התיפחתי על חטאם של כאלה שנקראים נוצרים והם למעשה בזים לאדוננו ישו. - אך אם הם לא חטאו, אלא הואשמו על לא עוול בכפם, וכי לא אשפוך דמעות על קרבתות תמימים אלה...? באותו רגע חשבתי גם על עצמי ועל ההאשמות השקריות, שהפכו אותי לכופרת ללא כל הצדקה... בפעם הראשונה במשך שלוש שנות החקירות והמעצר, התחלתי עתה לבכות בצורה היסטורית ללא יכולת להתאפק ולעצור את הזוועה שחשתי ופחד המוות שאחז בי לפתע... כי לא אצא חיה מן הכלא הנורא הזה... שעות צרחתי ובכיתי ונורא התביישתי לאחר מכן...

אך התברר, כי זו היתה תגובתי האינסטינקטיבית הנכונה היחידה במשך כל שנות הדין הזה... לאחר זמן יחסית קצר, וללא כל חקירה נוספת, שוחררתי לפתע מן הכלא... זה קרה בתחילת מרס 1605".

כאשר חשה לביתה, חשכו עיניה. הבית והרכוש הוחרם על ידי השלטון. בעלה לא נמצא, כי הוא נמלט ביאושו מליסבון לקרוביו באנטוורפן, כך סופר לה בסוד. אמי, אחותה הצעירה-ואבי, קבלה לביתנו. עקב מאמצנו קבלה לבסוף רשות להפליג אל מקום המפלט שלו. אך זאת לא לפני שהיא חתמה על מסמך, המעביר כל רכושם לכנסייה, תמורת "ההוצאות של לינה, מזון וביגוד שהיא זכתה מידיה בבית הסוהר במשך שלוש וחצי השנים הרעות ביותר בחייה; וכן תמורת אשרת היציאה וחלקו של בעלה במס הנוצרים החדשים, שהוא היה ממתכנניו... צחוק, לעג וקלס לרש! בהגיעה לאנטוורפן נפלה מן הפח. אצל הפחת, כאשר נודע לה, כי בעלה נפטר זמן קצר לפני בואה מעגמת נפש, בושה ועצב, על אף שהוא זה שהצליח להפעיל את קשריו הטובים עם האפיפיור קלמנס ב' נמא, דרך משפחת אביו ד"ר אבורה. (13*) אך הוא לא זכה לראות בחייו בהצלחת מאמציו בשבילה ובעבור עוד 409 אנוסים... איזו טרגדיה נוראה... כך בא סיפור עתה בעלי האהוב אלברטו, בחוזרו משם. בכיתי מכעס, בושה וצער עמוק על דודתי התמימה, שהיתה חופשית עתה, אך שבורה בגופה ובנפשה. היא המשיכה לשמור אמונים לטבילה ולנצרות, אך אמונתה "בבני האדם" המיצגים את האמונה ואת הכנסייה איבדה כמובן. הם הטיפו "לאהבה בשם ישו", אך פעלו בקנאה ושנאה אין-קץ...

אחרי שמעו את פרטי סיפורה מסמר השיער, הפכה דאגת אלברטו להורי עתה ליותר מוחשית. עתה הבין, מה מצפה למשפחתי, לאחר שדודה אנה מסרה בתמימותה כל מידע על קרוביה ועסקיהם. הוא הצטער עתה מאוד, על כי פאולו לא היה נוכח בגילוי כל הפרטים האלה, כדי שיוכל להזהר ולקחת בחשבון את המידע הרב שמסרה הדודה. תוכניות הבריחה היו צריכות להיות מותאמות לסכנות המיידיות, שעברו לכולם שם. אך הוא ואנמוניו נסעו מזה, כדי להשיג את האניה שיוצאת מרואן לדרום. חשתי היטב, על אף נסיונו של אלברטו להתמסר גם לי, עד כמה שהוא נהיה עצבני וחסר מנוחה. קיווינו להצלחת התוכנית שעובדה בקפדנות, אך אלברטו חשש, שמא אחרנו את המועד: שלטונות ליסבון הבינו היטב, כי בעלה של אנה סידר אותם, בפעלו מאחורי גבם אצל האפיפיור. מעתה כל החושים היו בידם להשגיח על הורי ואחי, כדי למנוע מהם להברית רכוש, שהיה צריך לפצותם על בריחת דוד רודריגו עם כספו וזהבו הרב ושחרור יתר השבויים ורכושם. הם לא יסתפקו עם השארית שחתמה דודה אנה לזכותם, הבית והמגרש. ומה עם הנקמנות שלהם כלפי קרוביו??

בשנאה, וקנאה הם היו אלופים.
חבל, סיכם אלברטו בינינו לבין עצמנו, על כי אני לא הכיר בדחיפות ההסתלקות בכל מחיר מפורטוגל מוקדם יותר, גם במחיר של איבוד חלק מרכושנו והשארותו שם. כבר לפני שנה היינו צריכים לברוח משם ! עתה המצב מסובך פי כמה, כך סבר, והבילוש אחריהם לא יופסק אפילו לרגע קט, יומם ולילה.
מודאג מאוד, פנה אלברטו כדרכו המעשית אל פעולות ההצלה שתוכננו. -
הוא שמע מפאולו ומאנטוניו, כי הם יתרכזו בניטרול שומרי הנמל הספרדיים. אצל אנטוניו פעל הרגש הפטריוטי הלוציטני נגד הכובשים ופאולו התלהב מכך. בעיני אלברטו היו עתה הבולשים הכנסיתיים הסכנה העקרית בשביל הבורחים. אך לא היתה כל דרך להעביר אזהרה חשובה זו לליסבון, כדי להמנע מפעולות, שניתן לצפות אותן מבתי מנזר הנזירות הפלמיות, הקרובים כל כך לבתינו ...

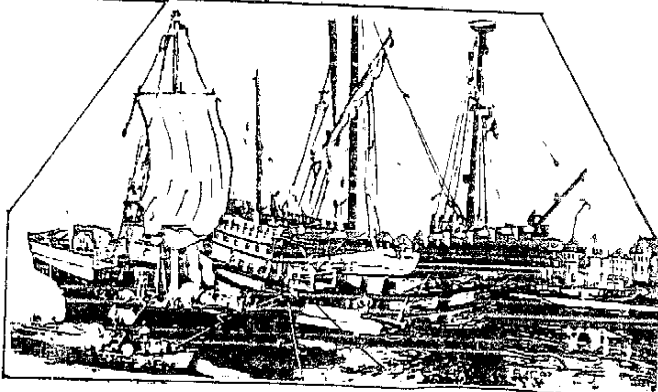
אלברטו יוצא למסע ההצלה.

שוב העמיסו על ספינת ההנזה ההמבורגית סחורות שהיו חשובות לצבא הכיבוש הספרדי בליסבון. חואן מן המשלוח הרגיל של תבואה מן המרחב הבלטי, הוסיף עתה אלברטו, אשר שמו כסוכן בפורטוגל היה אלברטוס דה ניש (Albertus de Nies), רובים ותחמושת. הוא התכוון למצוא חן בעיני המשטר הספרדי לקראת תכניות העתיד. אולי יצטרך להם, נגד הפורטוגאליים ? האניה יצאה בחישוב הזמן כך, שתעגון במזח Doca de Marinha שלושה ימים לפני תאריך הבריחה המתוכנן. פאולו שידע על התאריך מראש, יצפה את בואה מבתינו ב Alcantara באור יום, בשירותה על הנמל בכיוון הנמל. בשבילו היה זה הסימן, כי בו-בזמן תעגון אניית משפחת De Caceres עליה, בנמל הקרוב לליסבון - Setubal. אלברטו יצטרף לאניה זו ביציאתה מנמל Bayonne בדרום צרפת. אוניה זו שימשה בקביעות בין צרפת לנמל הפורטוגאלי סאטובל, מעברו הדרומי של חצי האי

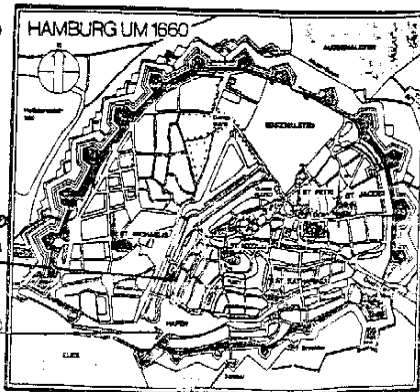
Capo Roca - הכיף הסלעי.
אחרי שלשה ימים, בלילה של ה 21-22 באוקטובר, יעזוב אלברטו את נמל סאטובל ויעגון עם אניית משפחתו במפרץ הים של נהר ה Tago. שם יחכה ליציאת ספינה מקומית ועליה הנמלטים. במקרה של עיכוב מסיבה כל-שהיא, יודיע פאולו באמצעות רב החובל Janassen, אשר, אנייתו תפליג בבוקרו של 22 באוקטובר מליסבון, כי חל שינוי. היה חשוב להכין מראש אלטרנטיבה כזו.

המסר יועבר בקוד בלתי מובן לרב החובל, שלא הוכנס לסוד תוכנית משפחתו. כמתווך בין פאולו לרב החובל נקבע בן דודו של אלברטו Vicente Furtado, שגר בביתנו הקודם, מעל לנמל. במקרה של תקלה, ימסור ויסנטה לרב החובל הודעה מוצפנת עבור אלברטו, בעל פה. בשום פנים דבר בכתב ! אמנם אלברטו סמך על שותפו ההמבורגי, שהיה קשור עמו דרך אינטרסים מסחריים עם ליסבון, אך מוטב שלא יהיה מעורב ישירות. אנייתנו הצרפתית תחזור אז לנמל סאטובל באמתלה של תיקונים דרושים, ותעגון שם בדיק שבוע ימים... ותחזור שנית אל המפרץ, בחוזרו על התכנית לאסוף את הנמלטים שם... קיוונו שלא יהיה צורך בפעם השניה, אך מי יכול לדעת זאת מראש ? ...

העמסת ספינות בנמל המבורג

המבורג ב 1660

הת
ה-
בר
ור
לי
אם
ו,
2.
לא
תה
חד

ות
מן

יג
שם
הר
קו
!

מן
את
(

ס.

ס.

הה

ני

שם

זר

רע

רי

ה.

לס

ס.

ני

מא

י

י

גר

ית

??

דאגות.
הפרידה מאלברטו היתה 'קשה' כי זו הפעם השניה שעזב אותי, ואנו נישואים זה זמן כה קצר, אך התקנה להבאת כל משפחתי הנה להמבורג, היתה חזקה יותר, כדי לתת לי אומץ לב וסבלנות... התגעגעתי אליהם, כמו כמובן גם לאלברטו, בעלי. לאחר הפלגתו, הייתי שוב לבד... אך לא לגמרי.

אני לומדת גם על ראש השנה, יום הכיפורים ורג הסוכות.

עמי היו שתי חברותי, ויולנטה ופיליפה. אך היו גם שלשת חבריו של אלברטו, שהתנדבו להיות מלווינו, שומרינו ויועצינו. שניים מהם היו בני דודיו Antonio ו Andree Falleiro והשלישי היה אחד מראשוני המתישבים הפורטוגאליים בהמבורג - Ruy Fernandes Cardoso. בשני לאוקטובר עמד לחול בשנה זו ראש השנה היהודי. לראשונה בחיי עמדתי לחוג חג יהודי בכלל, וזה היה היום הראשון על פי הלוח העברי, שאינו תואם את הראשון בינואר, מוזר בשבילי לעת עתה. אלברטו הסביר לי לפני נסיעתו, כי היהדות מחשיבה חיי אדם יותר משמירה על ימי חג ומנוחה. "הצלת חיי יהודי דוחה שבת ותפילות", כך התבטא. "האלוהים אינו זקוק לעזרת בני אדם לביצור מעמדו, אך בני האדם זקוקים זה לזה בשעת סכנה לחייהם, וזה רצונו האמיתי של בורא האדם, שכל אחד יעשה משהו לטובת ברואיו. אם נצליח בעזרת האל, נקיים בשנה הבאה את כל מצוות התורה בהודיה ובקפדנות". כך הבטיח. עתה היה על קרוביו לארגן עבורנו חגים אלה, בלעדיו. אפילו ביום הכיפור הקרב הוא צריך לעסוק בהצלת משפחה יהודית שלמה, הגם שהוא יצום בדרך. בלי מנין יהודים, זאת אומרת שלא בחברת גברים מבוגרים.

את אנייתו ה "A.J. DYONISUS" שלח אלברטו כבר לפני כמה שבועות ל Pernambuco בברזיל, כדי שתפליג משם לאחר העמסת סחורות יקרות, ביחד עם שתי אניות אבי עמוסות גם הן, -ועם אחי Manuel ו Antonio להמבורג. כך תתאחד כל משפחתנו החופשיה מעול השטן הקטולי, כאן בהמבורג החופשית בחג החנוכה, חג המכבים, חג הגבורה היהודית - זו לראשונה בחיינו! מוזשבה זו השקיטה את געגועי במעט.

סוף אוקטובר 1606

בימים האחרונים לא חשתי בטוב. ראשי היה כבד, כך גם גופי. בלילות קבלתי דפיקות לב שהעירו אותי. חשתי דכאון ועצבות שלא על פי טבעי. פליפה הזמינה בעבורי את רופא הנשים המפורסם ד"ר Rodrigo de Castro. הוא היה ותיק תושבים של "הלאום הפורטוגז" - Nacao Portuguesa בהמבורג. לאחר ששמע את תלונותי ובדק אותי, חייך בעדינות ואמר בחיבה שאני כנראה "רק הרה". בעוד חודש זה יתברר, עם אז לא יפקוד אותי המחזור החודשי. לפתע הייתי מאושרת כל כך, ששכחתי את מכאובי, גם אם באו לי הקאות מדי פעם. הרי זו תהיה מתנה נהדרת לאלברטו, להורי ולמשפחתי כולה, כאשר יגיעו הנה כולם בעוד כחודש... לפתע נזכרתי באחותי הקטנה אנה. היא היתה כל כך צעירה! רק לפני שנתיים היא נישאה ל Manuel Nunes de Matos. היא היתה רק בת 20, כאשר היא עשתה מעשה שטות ונכנסה להריון ממנו. כמובן זה הכריח אותה להנשא מיד. הורי הוכיחו את עצמם כהורים טובים ונבונים, וקיבלו את חתנם הבלתי מתוכנן אל תוך משפחתנו בחמימות, וללא הסתייגות. אבי צירף אותו מיד לחברת המסחר שלנו, כדי ללמדו מקצוע וכדי לתת לו פרנסה מכובדת. הבכור שנוולד לאחותי נקרא Gonsales. הוא היה נכדם הראשון של הורי. כאשר ברחתי בחודש מרס להמבורג, היתה אנה שוב בהריון. אז החליטו הורי לשלוח את חתנם הבלתי מחושב אל אחי בברזיל, כדי שילמד אצלם להרצין ולהתפכח.

הרי הוא לא היה עדיין עצמאי ורק עתה החל ללמוד לפרנסתו... אך אנה, כך נזכרתי עתה. נמצאת בשלבי הריונה האחרונים וצריכה במצב זה לצאת אל הים, לנסיעה קשה לאדם רגיל... האם תלך בדרך? או האם היא תלך אולי בימים האחרונים לפני הבריחה?? כיצד תגבור על טלטולי הדרך עם הפעוט הראשון שלה ואולי כבר עם תינוקה השני. בן ימים מעטים?? הרי חשתי עתה אנוכי, המבוגרת בהרבה ממנה, מה הן תחושות ההריון... האם הכביד עלי גם הפחד על אלברטו והוריו ומשפחתי?? ויולנטה עמדה לצידו, אך בעיני הריון לא היה לה כל נסיון. אצלנו בבית לא היה נהוג לדבר בגלוי על דברים מסוג זה. עתה הבנתי, כי זו אינה הכנה טובה לחיים. היו צריכים להסביר לנו, לבחורות המתבגרות, את סודות יצירת החיים בגופנו. למולי גרה בקרבתנו גיסתי, אחותו של אלברטו Brites, כך קראו לה. Beatriz Antunes בשמה המלא, היתה מבוגרת ממני וחיה עם ארבעת ילדיה בהמבורג, בו בזמן שבעלה Henrique De Lima היה שותפו של אלברטו בפלנדריה ובהולנד. כרגע הוא שהה באמסטרדם. מדי פעם בא לביקור אצל משפחתו בהמבורג. הוא נולד בפורטוגל בעיירה Ponte de Lima, מכאן שמו השני. הוריו היו מן העיר Braga, כמו אלברטו והוריו. שתי המשפחות היו קשורות זו לזו עוד משם. הנריק ואלברטו הכירו עוד מילדות. בריטס הדריכה אותי עתה בכל הקשור להריון וללידה. באשר לטיפול בתינוקות, הייתי מנוסה מטיפולי באנה, בפאולו ובאיזבל, אחיותי ואחי הצעירים ממני. כאשר נולדה אנה ב-1584, הייתי בת 11. ב-1585 נולד פאולו ואני בת 12. אך כאשר נולדה איזבל בשנת 1590, הייתי כבר בת 17, בוגרת בהחלט על פי הרגשתי. אך אף פעם לא העזתי לשאול את אמי, כיצד באים תינוקות לעולם... עתה היתה גיסתי בריטס עזרתי הנחוצה בעיני נשים.

ראש השנה הגיע. הייתי סקרנית מאוד לחוות חג יהודי ראשון זה. כי אצלנו בליסבון שמעתי רק השמעות על מנהגי ה-Judeos, היהודים הכופרים. החודש הראשון בשנה העברית נקרא תשרי. בחודש לפני-כן, באלול, הורגשה כבר רצינות ההתייחסות של ידידינו הקרובים אל הכנות החג. בביתנו התקיימו פגישות ההכנה לקראת התפילות של ה-2+3 באוקטובר, בשביל כל חברי הקהילה הקטנה של בני אמונת תורת-משה בהמבורג. פרט לקרובי בעלי האחים פליירו, וד"ר קסטרו, לקח Hieronimo Freire חלק פעיל בארגון החג. הוא היה מנהל החשבונות של אלברטו וישמש כחזן של התפילות. גם אני הוזמתי לדיונים, כי עלי היה להכין את שני החדרים כמקום התפילה, לגברים ולנשים. כן היה עלינו להכין כיבוד, עוגות ומשקאות, כי התפילות עמדו להתקיים כל שעות הבוקר. התברר לי, כי אלברטו היה מרכז החיים היהודיים בקהילתנו הזעירה. הוא זה אשר נחשב לרוח החיה של השאיפה לחזור למצוות תורת-משה כאן. כבר שנתיים לפני בואי התקיימו תפילות בבית שלו. פרט למוזכרים לעיל יבואו הסוחרים בני אומתנו Rodrigo Pires Brandao, Ruy Fernandes Cardoso, - בנה הבכור של ברייטס-Diogo, נחשב אף הוא למבוגר המשתתף במנין, כי מלאו לו 13 שנה. אנו הנשים, לא יכולנו להחשב לעשרת חייבי מצוות התפילה והיו חסדים עוד 4 גברים יהודיים. לפני שנה, כשאלברטו ניהל את התפילות, היה נוכח גם בן דודו Vicente Furtado, אך מאחר והוא לא נימול כמצוות אברהם, הוא לא נחשב למנין. כל זה למדתי רק עתה, והבנתי, כי היהדות היא ענין רציני ועמוק, בניגוד לדברי הבלע, ששמעתי בליסבון בצעירותי, היותי עצמי בעיני-עצמי נוצריה מבטן ומילדה. ציפו לבואם של בני-האומה מלונדון, שם אין להם עדיין העוז להופיע בגלוי כבני דת משה, וכן לבעלה של בריטס מאמסטרדם, הנריק דה לימה. במיוחד ציפיתי להכיר את אחותו הצעירה של אלברטו ובריטס, אביגיל. היא נישאה לאחיו הצעיר של הנריק, Diogo de Lima, שהיו מזומנים לבוא אף הם. היינו מלאי עבודה. הגברים חיפשו דידות לארח את אורחיהם בבתי מכרינו למשך

שבועיים. כי עשרה ימים לאחר ראש השנה חל יום הכיפורים, יום צום, תפילה ודיורי. כך נודעו לי הן חברי קהילייתנו וכן בתיים, שהיו רובם ברחובות בקרבתנו: והן חיי הדת של בני אברהם, יצחק ויעקב, דת תורת-משה. עתה נזכרתי בדברי הורי, אחרי שגילו לי בסוד כי אנו בני עם-ישראל: אז ניסו לשכנע אותי, כי עברנו הלאומי אינו בושה, כי אם יתרון על הפורטוגאלים הלוציטנים, כמונו חברי הכנסיה הקטולית. אך לא השתכנעתי אז וחשתי אף מבוכה נפשית, בהיותי שטופת-מוח מסיפורי-זוועה על מנהגי הכופרים, היהודים. אך עתה התחלתי לחוש, כי ילדותי קופחה בשקרים רעים ומסולפים וחשתי לראשונה סיפוק וגאווה להיות בת-ישראל! לא נדרשה ממני יותר מאם הכרה בכך, וטבילה בימי מי הנהר Alster, באחד מלילות הקיץ החמימים. עשיתי מצוה זו בהכרה מלאה. בריטס ופיליפה השגיוחו עלי ולימדו אותי בדיוק כיצד לטבול. גם פיליפה ההודית מלידה, היתה יהודיה מקיימת מצוות התורה. חשתי נהדר מאז אותו ליל טבילה: "כאילו ירדו מעלי מאה שנות עול זר, עול כפיית הנצרות עלי, על הורי ועל הוריהם"... נפשי חשה כה נעלה ומרוממת, שלא אוכל לתאר הרגשה נפלאה זאת במלים. חוברתי מחדש אל צור מחצבתי האמיתית. חשבתי בליבי, כי ברגע שיכצלו הורי ואחי מרוע גזירת הכנסיה, עליהם להקרא אחרת, אולי "בני צור משה"?

החלטתי להציע להם זאת, כי חשתי לפתע, כי לשם האדם יש משמעות! התפלאתי, כיצד השתנו לאט, אך במידה הולכת וגוברת תחושותי ומחשבותי! האם צדק הד"ר קסטרו עם הדיאגנוזה המוקדמת שלו, שאולי אני בהריון? האם יכול להיות, שעם נביטת חיים חדשים בקרבי, נובטות בי מחשבות חדשות? האם הצטרפה לגופי נשמה קטנה בנפחה, אך חזקה בעוצמתה הנפשית? חשתי כה אחרת! חשתי לפתע, כי אני יהודיה, הגם שנשבלתי לנצרות אחרי לידתי. עתה הבנתי לפתע בחושי העמוקים כל כך, כי הורי היקרים, שהיו נוצרים אף הם, יעדו לי גורל אחר, יהודי. לכן רצו שאתחנן עם יהודי בהכרה ולמעשה, עם שמואל יחיא, אלברטו שלי. לא רק שיקוליהם הכלכליים עמדו במרכז השידוך, אלא הרצון הפנימי שלהם, הלא-מבוטא כלפי, כי הם רוצים שמישהו מצאצאיהם יחזור ליהדות גלויה וידאג בכך להמשך קיום המשפחה האנוסה בצורה האמיתית, היהודית... נזכרתי עתה, כי לפני הסכמתי להתחנן עם אדם כמעט בלתי ידוע לי, החי הרחק מאתנו, אמר לי אבי השקול והרציונלי, כי יש לי מזל מיוחד במינו, וכי נישואי לשמואל יחיא, כך קרא לו באותה שיחה, הם מתנת-אלוהים לו ולאמי, ולכל משפחת אבותיהם, - וכמובן לי שהתמזל לי מזלי... רק עתה, לאחר זמן, הבנתי את כוונתו! ועוד היה נדמה לי עתה, כי גומז אחי האהוב יזם כל זאת, אף בפגשו את אלברטו בפרנמבוקו, בברזיל. כי כיצד עלה רעיון זה עתה לפתע מתוך תוכי? גומז תמיד קרא את מחשבותי בצורה מדהימה, כפי שאני, אחותו המבוגרת רק בשנה אחת, קראתי את מחשבותיו ואת רגישויותיו כאילו שאמרם לי. היו בינינו חילופי רגש ונפש מופלאים מילדותנו הצעירה, כאילו שהיינו תאומים. הוא עלי בדבר אחד: הוא היה מודע לכך, אני לא כל-כך. הוא ידע לכוון את מילותיו המוגדרות בדיוק לתחושותי הלא מבוטאות, בו-זמנית להדהים. עתה הודיתי לו ולהורי, במחשבה ובתפילה, על כי הבינו לנפשי הלא-מודעת, האנוסה, כי אם רק יותן לי, אהיה ליהודיה מודעת וגאה... כן! כזאת הייתי יותר ויותר! חשתי בשלה פיסית ונפשית להרות ולהוליד צאצא יהודי מלידה, ממשיך שושלת האבות הלא-ידועים, אף לפני גידוש ספרד והאינוס בפורטוגאל, עליהם הספיק לספר לי בפרוטרוט אלברטו יקירי החכם. חשתי עתה מאושרת על כי נפל בגורלי לחזור לאמונת אבותי!!!

הימים הנוראים:

האורחים הגיעו כולם. נמל המבורג התמלא באוניותיהם, על דגלי אנגליה, הולנד ואחת מצרפת. הסחורות פורקו לשמחת סוחריו המבורג ועובדי הנמל, שהתפרנסו מכך. לכולם מצאנו מקום ללון. התכוננו ליום הקדוש, לימים הנוראים.

התפילות היהודיות היו מרגשות. קראו מתורה אמיתית ושרו ביחד פיוטי דוד. הירונים החזן, קרא מדי פעם קטעים לבדו, במנגינות מתוקות שחדרו ללבי.

היו קטעים שהוקראו אחרי העברית בקסטיליאנית, כמנהג אבותינו הספרדים. לאחר מכן תרגם משהו קטע חשוב לפורטוגאלית, כדי שגם אנו, הנשים נבין את תוכנם. השעות חלפו בלי שנרגיש בכך. בהפסקה באמצע, הגשנו תקרובות, לחיזוק המתפללים. האוירה היתה רצינית, חגיגית, מרוממת.

הכיצד סיפרו לנו על מנהגים רעים של היהודים ומשפילים את הכנסיה, בצעירותי בליסבון ??? ההיפך היה נכון ! הכל היה שקר גס והמצאה זדונית של המטיפים הישועים ! למה עשו לנו את זה ?? הבנתי, כי הקנאה ויצר השלטון של הכנסיה הנוצרית, הם אלה שסילפו את האמת ושטפו להמונים את המוח, בדברים שנראו לי עתה מבסורדיים עד אין גבול.

אלברטו לימד את הירונים את השחיטה היהודית. הוא שחט ברוזים ותרנגולות ופיליפה לימדה אותי את הכשרת הבשר: השריה, המלחה ושטיפה. נזכרתי בדודה אנה. האם זהו המנהג היהודי הבלתי מודע, שהועבר לה מאמה ?

פיליפה הפעילה כעת את אמנות הבישול היהודית שלה. היא השתמשה בתבלינים שונים, בנוסף לבצל והשום.

כמובן שההכנות נעשו לפני ההגעה. עתה, לאחר התפילה המרוממת, הכל היה מוכן. הגברים יצאו להתאורר כחצי שעה וכל הנשים ארכו בזריזות את השולחנות.

האורחים התישבו וחיכו בענין לארוחה הפיקנטית, פרי ידיה של פיליפה. קידשו על הארוחה ביין מתוק מארץ ישראל, כמוהו טעמתי לראשונה בחיי.

המנה הראשונה היתה המבורגית: דגים משיאס מן הים הצפוני. לאחר מכן ירקות מכפרי הסביבה, מבושלים ברוטבים איטלקיים, כפי שאהבם אלברטו. הברוזה הצלויים תובלו בשיטה היהודית. יין חמצמץ מפורטו התאים לבשר המתובל. לאחר מכן הוגשו פירות מכל העולם: מברזיל הובאו פאפאיות בדבש וסוכר; מהודו מנגו אדום ואינגבר חריף, מפורטוגאל, זיתים, צימוקי ענבים ותפוזים.

פיליפה זכתה לשבחים רבים שהגיעו לה ללא ספק. היא מצאה יותר ויותר חן בעיני, אפילו נראתה לי יפה בהתאם למוצאה, עם שערה השחור והסארי הלבן, בו עטפה את גופה העגלגל מעט, כלבוש חגיגי עליון. היא דמתה לספינת מפרשים אצילה. לא היתה לה סיבה לחוש פחותה מאתנו בגלל צבעה השונה וכתם היופי על מצחה ובצמחה השחורה. היא האירה פנים והופעתה נעמה לכולם.

הפירות והתבלינים האקזוטיים היו מסחורות היבוא של אלברטו. אחת לשנה הפליגה אונייתו להודו, להביא משם תבלינים יקרים, קלי-משקל ומעוטי-נפח, אשר מחירם הגבוה הכניסו לו רווח מכובד. ביתר שתי ההפלגות השנתיות הגיעה ספינתו לברזיל, לאיים האטלנטיים ולחופי הים התיכון השונים. כל הפלגה וכל מסע הביאו את תועלתם הכלכלית וקשרים לטווח עתידני.

אנייתו הפליגה לכל מסע עם סחורות צפוניות מן הבלטיקום, מן האזורים הדניים ומארצות השפלה: כגון תבואות, פשתה גולמית, טקסטילים וכלי בית ממתכת.

היו אלה שני ימי חג נהדרים בשבילי ובשביל האחרים. לאחר שבוע צמנו כולנו ביום הכיפורים והתפילות נמשכו במשך רוב שעות היום. שמחתי לקבל הסברים מוקדמים מאלברטו, כך שלא הייתי זרה לגמדי בעניני היום.

התפעלתי מן התפישת היהודית, כי היום הקדוש אינו פוטר את האדם החוטא מעוונותיו, אם הוא מתכוון לחזור אליהם לאחר מכן. כמה שונה מן הירודי הנוצרי. כמו-כן אינו נפטר מחטאיו כלפי בני אדם אחרים, אם הוא לא מבקש ומקבל את סליחתו של זה, בו פגע..

בות
יסו
זלים
זוכה
זוכה
זכרה
יפה
ליל
זאת
זכרא
רתי
הם,
זואל
יצון
זדות
זרחק
זואי
שפחת
זו !
זרטו
זשנה
זופי
זעת,
ידה,

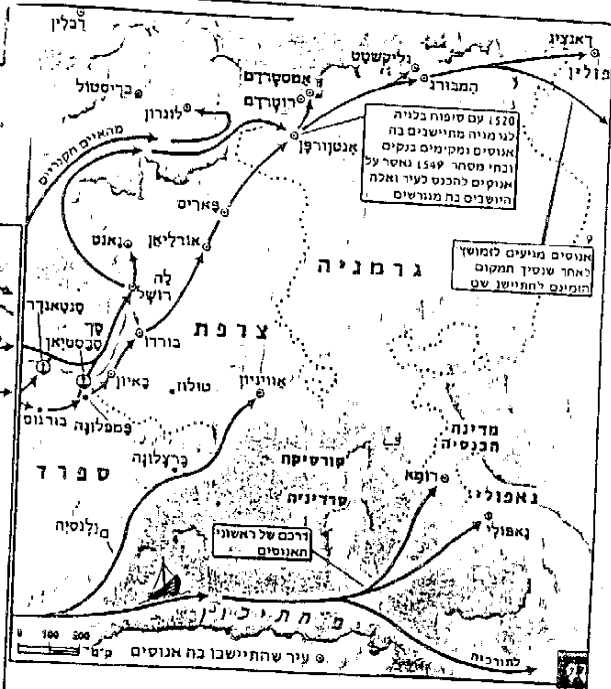
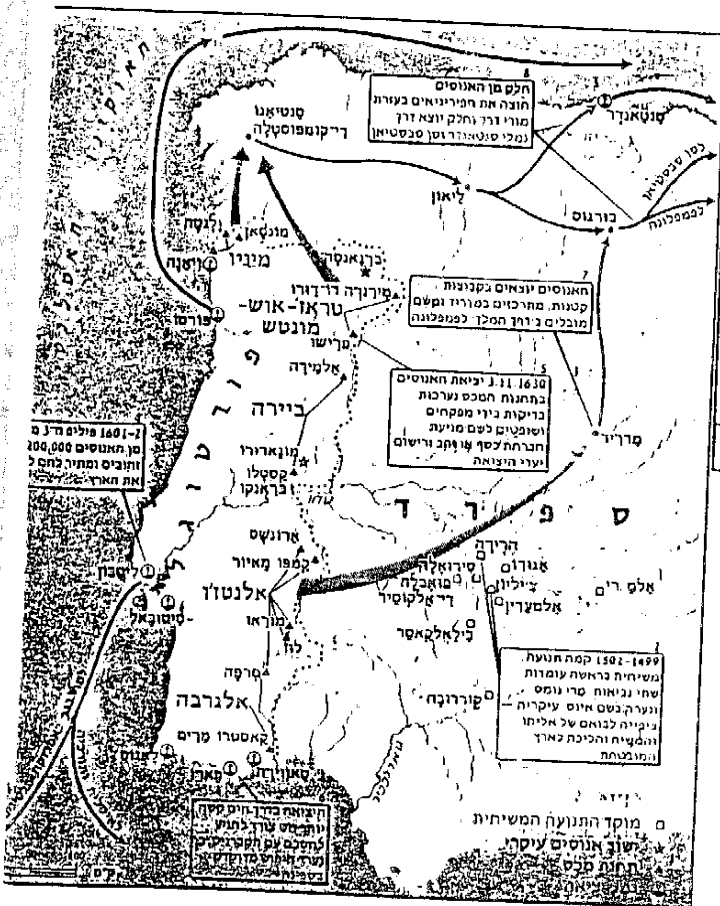
הבנתי עתה, כי רימו אותנו. כאשר טענו, כי היהדות היא בזויה והנצרות נעלה, ההיפר הוא הנכון, כפי שיכולתי לשפוט עתה בעצמי, תוך השוואה בין שתי הדתות.

אחרי היום הקדוש עזבו רוב האורחים את המבורג, כל אחד למקומו. ב 16 לאוקטובר חל השנה חג הסוכות. הזמנו לארוחות החג הראשון את שני בני דודיו של אלברטו וכן שני חברים של קהילת המראנים של לונדון, שלא חיו שם בגלוי כיהודים. הם הרגישו כנראה את המתח הגובר, בו הייתי שרויה עקב התקרבותו של מועד בריחת משפחתי מליסבון. מאורע זה אמור היה להתגשם בעוד חמישה ימים. כדי להשקיט את רוחי, החליטו הלונדונים לספר מעשים דומים מן העבר הלא רחוק, שהתעוזה וההצלחה הביאו לסוף-טוב של מעשים נועזים.

יציאת האנוסים מפורטוגל

מאטלס כרטא

המאות הששעשרה והשבע-עשרה

אנוסים נועזים:

GABRIEL LOUIS FERNANDES סיפר, כיצד עזרו אנוסים מלונדון להכשיל את הצי הספרדי-פורטוגאלי ולהביא לנצחון הצי האנגלי הקטן.

וכך סיפר:

זה היה בשנת 1588, שמונה שנים לאחר כיבוש פורטוגאל על ידי ספרד. פיליפ השני מספרד, הכובש היומרכי והאכזרי הצליח לכפות כבר מוקדם יותר את שלטונו המדיני והכנסייתי-קטולי על ארצות השפלה. פיליפ נעזר בידי מלך הפרנקים, קרל החמישי. הפרוטסטנטים, הקלוויניסטים, הלותרנים והיהודים האנוסים שהצליחו לברוח מפורטוגאל ולמצא מקלט בנסיכויות פריזיה, פלנדריה, בראבאנט ונדרלנד, דוכאו שוב ביד גסה. עד כה חיו כל בני האמונות והדתות האלה בהבנה הדדית טובה, תוך חופש פולחני יחסי, לא תמיד גלוי, אך אפשרי.

היה זה בזכותו של הנסיך Wilhelm הראשון מבית הנסיכים Oranien. הוא דגל בליברליות כלפי קבוצות שונות באוכלוסיית ארצות השפלה.

בשנת 1579 הוכרזה ב-Utrecht ההולנדית על חרות הדתות על ידי ברית השלום של נסיכי בית אורניה. מעתה נפתחה הארץ להגירת אנוסים בחבורות קטנות.

אך הכנסייה הקטולית, בחסות המעצמה הימית והצבאית הספרדית התנגדה לפריקת העול הכופרנית ויצאה למסע עונשים ודיכוי נגד הנסיכים לבית אורניה. כלונדון ובהמפטון חיו מספר אנוסים, אשר פרט למסחרם הבינלאומי, שמשו את הממלכה האנגלית כאנשי מודיעין נגד ספרד ופורטוגאל ושלטונם שהיה פרוס נחופי פלנדריה, ברבנט והולנד ממול לאנגליה.

כמי שנאלצו לנהל חלק מחייהם בסתר, היו שבילי הפעילות החשאית נהירים להם. הם ידעו שפות שונות והכירו ארצות רבות. הם קיימו קשרים הדוקים עם אחיהם הפזורים על פני מדינות שונות: מן הלבנט למצרים וטורקיה; מדינות איטליה בדרום ובצפון; בשולטנות המרוקאית ושלוחותיה-, בספרד ופורטוגאל-, בצרפת, בארצות השפלה ועתה גם באנגליה. היתה להם מוטיבציה חזקה לפעול נגד ספרד אשר כה התאכזרה להם, ואשר היתה עתה יריבתה העיקרית של אנגליה, כמו גם של בית הנסיכים ההולנדיים.

הממלכה האנגלית תחת שלטונה של המלכה Elisabeth הראשונה ומחלקת המודיעין שלה, ניצלה את הפלגת אוניות הסוחרים הפורטוגזים לנמלי פורטוגאל ולאי הים האטלנטי אשר תחת שלטון פורטוגאל. אלה ריגלו לטובת המלכה אליזבת והביאו ידיעות על ריכוז אוניות מלחמה ספרדיות ופורטוגאליות בנמלי הים האטלנטי. DON STONE D'ONIS היה בין היתר יבואן של תפוזים מספרד. אחד מבניו, יעקב, יושב בליסבון כנציגו המסחרי, אך אסף אף הוא ידיעות מודיעיניות על "הארמאדה הבלתי מנוצחת" של הממלכה הספרדית המורחבת.

יעקב ואחיו ויליאם יצאו כבר ב 1582 לאיים האזוריים (Azores), וחזרו לאנגליה עם מידע צבאי רב, שאמור היה לשרת את האדמירל האנגלי המפורסם Sir Francis DRYK. אח אחד, בנימין, הביא אף הוא מידע סודי רב לכתר האנגלי. (14*)

"כאשר יצאו מכל נמלי הים האטלנטי מעל ל 150 אוניות המלחמה של הארמאדה ושטו בכיוון צפון, קבלה האדמירליות האנגלית התדאה מוקדמת על כך מאנשינו. בעזרת הנתונים על כיוון, זמן ומספר האוניות, הכין האדמירל דרייק מכת נגד בלתי-צפויה לספרדים. כאשר התקרבה הארמאדה בשיוט לילי לחופים הסלעיים של דרום אנגליה, חיכו לה בין מפרציו אוניות הצי הקטן אך הנחוש של האנגלים. כאשר חלפה השיירה המלחמתית הצפופה במיצר בין צרפת לאנגליה, הותקפה זו לפתע בידי אוניות תותחים מהירות וקלות תנועה מכל עבריה. ההפתעה היתה מוחלטת! פניקה ואנדלמוסיה היתה מנת חלקם של הספרדים. רבות מאוניות הארמאדה שובעו, אחרות עלו על שרטונים כנסיונם להסתובב ולהמלט. הקטל היה נורא. הלילה עבר ועוד ימים אחדים צדו אוניות אנגליות מהירות את המסתתרות

יליפ השני
1588, 200,000
זכור לחם

מאוניות הספרדים. אלפי גוויות של מלחי האויב נשטפו אל החופים, עשרות רבות של שלדי אניותיהם שקעו למצולות או נערמו על סלעי דרום אנגליה ומערב צרפת. "הארמאדה הבלתי מנוצחת" פסקה מלהתקיים בים האטלנטי הצפון-מערבי". השליטה בים זה עברה לאנגליה ולהולנד, כך סיים גבריאל לואיז פרננדס את סיפורו הדרמטי. "האוקיינוס הצפוני היה עתה פתוח ובטוח לסוחרים מראנים, יותר מאי פעם... בני עמנו ואמונתנו תרמו את חלקם המכריע במהפך הצבאי..."

הלכנו לישון מאוחר בלילה, לאחר שהסיפור הדרמטי ריתק אותנו ולא יכולתי להרדם. אך גם כאשר ישנתי לבסוף, התרוצצו פרטי הסיפור בתוך מוחי. ..הרי הייתי אז בת 15 שנים. גם כאשר התבגרנו, לא שמענו על מפלת הצי הספרדי והפורטוגאלי. האם הממשלה העלימה עובדה מכריעה זו מתושביה ? ... אך עובדה: אחי מנואל ומעט אחריו גומז, הפליגו מיד אחרי החלשת העוצמה הספרדית פורטוגאלית לברזיל. האם היה לכך קשר ? האם הם כן ידעו על מצב הדברים ? ...

במחרת, ליד שולחן אלוות הבוקר, צצה במוחי לפתע שאלה בלתי צפויה, אותה הפניתי ללא עיכוב לגבריאל פרננדס: "תגיד לי בבקשה - השם דון סטון ד'אנסי אותו הזכרת אמש כאבי המשפחה המרגלת לטובת אנגליה... - השם הזה נשמע לי כתרגום לאנגלית לשם דון אבן דיניס... האם במקרה הסוחרים-המרגלים היו ממשפחת בעלי...?" "על דבר כזה לא מדברים אצלנו..." היתה תשובתו הקצרה ולא יסף... אך היה נדמה לי, כי ראיתי חיוך מוסתר בעיניו...

לא שאלתי יותר... גם כאן שמעו על סודיות לפני...!!! בארוחת הצהריים הפתיע אותי אחיו של גבריאל לואיז פרננדס, ברצותו לנדב לנו סיפור גבורה אחר, עליו לא ידעתי מאומה לפני כן. וכך האריך בסיפורו Manuel Rodrigues da VEIGA:

"לסיפורו של אחי מאמש יש המשך טבעי, הנוגע לניצול המצב המדיני החדש באזורנו על ידי אחינו האנוסים בפורטוגל. שמעו כיצד באו אחרי זמן קצר הראשונים מהם ללונדון, אמדן ואמסטרדם. (15*)

אך קודם אגלה לך, ביאטריז, כי אנו קרובי משפחה, מדורות קדומים: הסבא-רבה שלנו, ד"ר רודריגז דה ויגה, אשר את שמו אני נושא, הוא אבי-סבא-רבה של אמך. משפחת ד'אבורה באנטוורפן היא משפחתי. אך אנו שומדים על סודיות, מחשש של ריגול נגדנו מצד הפורטוגאלים הקטולים. לכן שמרי ידע זה לעצמך. עתה אספר, כי כבר בשנת 1591 נשלח מטעם השולטן המרוקאי ציר מדיני להולנד, כדי ליצור שיתוף פעולה מדיני וכלכלי נגד ספרד השנואה, שגירשה את השלטון המוסלמי מתחומי חצי האי האיברי. החולשה הימית של ספרד אחרי המפלה של "הארמאדה" היה מאורע, שהיה צריך לנצלו. הציר שנשלח היה יהודי נשוא-פנים ושמו Samuel Fallache. הוא הציע לשלטון חבל Seeland להרשות לאנוסים יהודים להתישב בעיר Middelburg ולתת להם שם חופש דתי. תמורת זאת הם יהפכו את העיר הזאת למרכז מסחרי עולמי, בהביאם עמם רכוש רב ועוד יותר חשוב, קשרי מסחר הדוקים, שטיפחו עם מושבות מרוחקות מעבר לימים. עתה יעבירו את קשריהם להולנד וזו תירש את הממלכה הנחלשת של ספרד ופורטוגאל.

ראשית יציאת פורטוגל ללונדון, לאמדן ולאמסטרדם:

אשה אמיצת-רוח מן האנוסים, Major Rodrigues ובעלה Gaspar Lopes דבקו ביהדות בסתר ובחלו בצביעות הכפויה עליהם, לשמור מנהגי הנוצרים. ...בסוף שנת 1592 הפליגה אונית סוחר מנמל Porto ועליה 10 גברים וכמה נשים וילדים. מנהיג הקבוצה היה Jaacob Tirado בן יצחק, יליד 1560. ההפלגה היתה חשאית, באישון לילה. יעקב היה בעל ידע בשפות שונות, בין היתר גם בשפת רומא. הזוג מייור רודריגז וגספר לופז הומם הפקידו בידי יעקב את

שני ילדיהם המתבגרים Maria Nunes ו Manuel Homem . ההורים קיוו, שילדיהם יגיעו אל החופש ויהיו יהודים חופשיים משקר החיים הכפולים. אתם הפליג גם דודם מצד האב. האוניה היתה עמוסה בסחורות יקרות: פנינים וזהב, תבלינים יקרים מן המזרח, קפה ותה וגם בדי משי יפופיים. הנמלטים רצו להגיע לחבל זילנד בהולנד, לנמל דוטרדם או לחילופין לאמסטרדם.

מאחר והימים הצפוניים נשלטו עתה על ידי צי אנגליה, נעצרה אוניות על ידי אוניות מלחמה אנגליות. בהתקרבה למיצרי הים בין צרפת לאנגליה. בהפלגתם השתמשו האנוסים בדגל פורטוגאל, כדי לא להיעצר על ידי רוזפים אפשריים, אך עתה נישבו בידי אנגלים. רב חובלה של אונית המלחמה פקד עליהם לשוט ללונדון בליווי צמוד של אוניות התותחים שלו. תוך כדי משא ומתן נישבה האציל האנגלי ביופיה האקזוטי של מריה נונס הצעירה, ואחרי ששמע מן השבויים, כי מטרתם לבדוח מפורטוגאל, וכי הם נרדפים שם, הציע למריה לקחתה לו לאשה.

אך היא הסבירה לו, כי מאחר והוא נוצרי והיא יהודיה, היא לא יכולה להענות להצעתו הנדיבה והנוגעת ללבה... כאשר נאסרה הקבוצה בלונדון, שמעה המלכה אליזבת על יופיה ועל דחייתה את הצעתו המיוחדת של נתינה, האציל האנגלי. היה זה כפלא בעיני המלכה, על כי נרדפת מסכנה, שבויה עתה באנגליה, מסרבת לקבל מקלט מזיני ונתינות אנגלית בדרך רומנטית וקלה כזו, להפך לאצילה אשת אציל ! כדי להשתכנע אישית מאישיותה של צעירה זו, בת ה 17, הזמינה אותה לאדמונה, לפגישה עמה. ואמנם כן, המלכה התרשמה עמוקות גם מיופיה של מריה-מרים וגם מכנותה ומאומן רוחה הבלתי רגיל ! לכן הסיעה בכבוד במרכבתה המלכותית דרך החובות לונדון, כאות הוקרה לה ולרצונה הגא לשמור על דת אבותיה. המלכה השתכנעה גם מאופיה המיוחד של קבוצת הפליטים והורתה לשחרר את השבויים. כן ציוותה להגיש לקבוצה עזרת הממלכה האנגלית באמצעותנו, הפורטוגזים אשר חיים בלונדון ופועלים שם לטובת אנגליה.

מאחר ורכשנו לעצמנו בלונדון שם של תומכים פעילים במלכה, יכולנו ליעץ ליעקב טירדו ולאנשיו ואף לעזור לקבוצה באופן מעשי. היה לנו ענין ממשי להעזר במציאות המיוחדת שנוצרה זה עתה ולהשתמש בקבוצה הנועזת לפיתוח קשרינו הכלכליים ביבשה מול אנגליה. מאנשינו ישבו וסחרו כבר בארצות השפלה, באנטוורפן, בזילנד, ברוטרדם ובגנט. בישיבה סודית שקיימנו עם ראשי הסוחרים הפורטוגזים בלונדון הוחלט, לשגר את טירדו עם אוניותו לנמל אמדן, כדי להשחרש גם צפונה יותר, בפרויזיה המזרחית. עד כה לא היתה לנו עדיין נציגות שם. אינני יכול לפרט לעת עתה את הקשרים שהיו לנו באנגליה, רק זאת, שהעמדנו לרשות המלכה את יחסינו המסחריים עם פורטוגאל ועם ספרד.

אך בחצר המלכה היו מאבקי כוח ואינטריגות בין שני אישים רבי השפעה, אשר כל אחד מהם נתמך בקבוצת אינטרסנטים מאצילי המלוכה. גם אנו נשתרבנו בניגוד לדוננו בין שתי הקבוצות, אשר כל אחת מהן סיבכה אותנו בהאשמות-שוא, כדי להכות את הקבוצה הנגדית באמצעותנו. הואשמונו למשל בריגול נגד המלוכה, מאחר והיו מבין אנשינו כאלה, שנשתלו בחצר הממלכה הספרדית בדמות יועצים מסחריים. למעשה היו אלה צריכים להעביר למלכה אליזבת ידיעות סודיות על פעולות ימיות ספרדיות. עתה הואשמו שניים מהם כסוכנים-כפולים לרעת המלכה דוקא, שקר גס ובלתי הגיוני, כי שנאנו את הספרדים, מעני אבותינו ומשפחותינו זה דורות ! הרי זו היתה הסיבה שהגדנו לאנגליה ולארצות השפלה הצפוניות. משפחותינו פה ומעבר למיצר-הים היו קשורות ביניהן בנישואין ובמסחר.

עתה חיפשנו דרך כיצד להרחיב את האחזותנו בערי החוף ממול. יעקב טירדו וקבוצתו והחן שמצאו בעיני המלכה אליזבת בזכות הנערה היפיפיה והחכמה, היו מאורע חשוב בשבילנו. שיכול ליצור בסיס חדש להתישבות אנוסים נוספים, שיבואו בעתיד לחופינו.

בעבר הפלגתי כבר כמה פעמים לנמל Emden המתפתח, שמיקומו במפרץ הנהר Ems

הבטיח קשרי מסחר עם המחוזות בפנים הארץ, והובלת סחורות על מימיו אליהם. ומרם בחזרה לאמזון פגשתי שם להפתעתי בכמה יהודים, אשכנזים, שקראנו להם. Tudesco. הם היו מעטים, אך כמה מהם היו סוחרים עם קשרים וזה היה החשוב. גם רב היה ביניהם, דבר שקסם לאנשי טירדו, שרצו לחזור ליהדות גלויה בכל לב. כאן בלונדון חיינו כנוצרים קטולים, וכך משפחותינו באנטוורפן וביתר הנמלים. אך אנשי טירדו רצו לחזור ליהדות גלויה, אחרי שסבלו מרדיפות הכנסיה, דבר שאדם להם סלידה מן הנצרות. לכן בא לי הרעיון להציע להם את אמזון כמפלג. הם שמעו על החכם היהודי באמזון, - והתלהבו. עתה היה עלי לשכנע את הועד הלונדוני של הסוחרים הפורטוגזים לתמוך בהם. לאבי FERNANDO LOUIS היתה אחות בלונדון, אשת Doctor HECTOR NUNES. דודי זה תרם הרבה למלכת אנגליה, והיה אחד מן האישים המרכזיים בין בני קהילתנו, שנפטר לאחרונה.

אשתו האלמנה, דודתי, היתה בפנימיותה יהודיה מודעת וגאה, שלא יכלה להגשים את שאיפתה האישית לחיות בגלוי על פי מצוות התורה הקדושה, לדאבון לבה. לכן הבינה את רצון אנשי טירדו והשפיעה בדעתה הנחרצת גם על המסתייגים ביותר מבין אנשינו לחשושנים, לאפשר לפליטים הנועזים להפליג לאמזון בתמיכתנו הפעילה. לא רצינו לסכן את מעמדנו בלונדון בגילויי יהדות. הצעתי התקבלה איפא לטובת שני הצדדים: הוטיקים כאן והפליטים שזה עתה הגיעו וכבר עוררו כל כך הרבה תשומת לב. היינו צריכים לחשוש גם מרגשות העלבון והנקם של הקפיטן המאוהב, שאהבתו לשבויתו נדחתה על ידה מסיבה בלתי סבירה מבחנתו. מי יכול לדעת, כיצד ומתי יסבך את כולנו בפעולות הנקם שלו? הרי אין גבול לנקמת אציל אנגלי נעלב! גם בלעדיו לא חסדו כאן קנאים לדת האבנגלית וכאלה אשר עינם היתה צרה בהצלחתנו הכלכלית!! והרי חיינו תמיד בין הסדן לבין הפטיש של אנשי החצר המתחרים ביניהם על מעמדם, כפי שהזכרתי זאת כבר. הרי אלה אדמירלים, גנרלים וכן סוכני חרש, נסיכים, אצילים וסוכנים מסחריים עוינים זה את זה.

עניי טירדו הביאו עמם אבני חן, זהב, משי, כל אלה סחורות קלות משקל אך יקרות טי. עובדה שהוכיחה את חוכמתם של אנשי הקבוצה, שלא הביאו סחורות מתכלות. הוטל עלי ללוות אותם במסעם הימי צפונה אל מעבר למיצרי La Manche. היר לי עיין ייחסי להדריכם אל מחוז חפצם, הנמל אמזון. הפלגנו בדצמבר 1592. על יף סכנת הסופות של עונה זו, בכיוון צפון-מזרח. הם היו ימיים מנוסים, אין לא התמצאו בגיאוגרפיה של הים הצפוני, לכן הפלגתי לפניהם על אונייתי. והזכרת אותם מראש בהכרת הזרמים הימיים, הרוחות הצפון-מערביות ובהכרת האיים הפריזיים שהיוו רצועה חצי-קשתית לפני חופי היבשת ממולנו. הסכנה העיקרית היתה להיקלע למשברי הגלים לפניהם ולהיתקע בקרקעיות הבלתי נראות כשהים קוצף. לא היה להם כמובן דרכון לעגינה בנמלי פריזיה מטעם ממלכה כל-שהיא. לכן תכננתי להגיע אתם לנמל אמזון בעיצומה של סערת-ים צפונית ולבקש מכלט-הצלה, דבר שלא ידחה על ידי כל נמל באזורי הסכנה בעונה זו. התחשבות בחפנים במצוקה היו מעשרת הדברות של כל נמלי האזור ומכל אוכלוסיה בחופים, בלי חשבון לאיזו אומה שייכת הספינה במצוקה.

כשהפלגנו אחרי התיעצויותינו, התפללו כולם לטובת המאמינים והנועזים, גם אלה שראו היו מאושרים משהיית הפליטים הזרים בתוכנו... כל אחד נטעמו עמו. אלה שרצו בהרחבת התישבותנו... ואלה שרצו שיעזבו כבר את מושבתנו ולא יגרמו לנו צרות חדשות בלונדון. אני העמסתי על אנייתי שבק ספרדי, בתקוה שלא ירטב בדרך. אחרי ספינתי שטה אנייתם שעונה בסחורות יותר בטוחות בים סוער. הגענו ללא נזקים לנמל אמזון. שם סיפרנו על סערה מסוכנת שהסיטה אותנו מיעד הפלגתנו, וכי חדרו מים לסיפונים התחתונים לאחר שנקרעו חלק ממפרשינו. טולטלנו ללא כיוון על הגלים השוצפים ורק בנס הצלחנו להנצל לנמל אמזון אליו הוטחנו בגלי הים. כפי שתכננתי, קבלנו רשות עגינה מתוך מצוקה.

אחרי סידורים פורמליים לקחתי את טירדו עמי לרבי משה אורי הלוי, אשר שמו הלועזי באמזן היה PHOEBUS-PHILIP JOOST. בדרך פגשנו את בנו אהרון, אשר שחט זה עתה ארוז גדול לכבוד חג החנוכה והיה בדרך לאביו.

הראיתי לטירדו את סמל היהודים במזוזת הבית של הרב, וטירדו המתון התרגש כפי שלא ראיתיו עד כה. ביקשנו מבן הרב, אותו הכרתי מהפלגות קודמות, לבקש מאביו הנכבד לקבל אותנו ביחידות ובסודיות. כך נהגנו מתוך זהירות תמיד. לא היינו מעוניינים באוזניים זרות. הצגתי לפני הרב את יעקב, הפליט האנוס מפורטוגאל ואת בקשתו לקבל אותו ואת מלויו הזכרים ליהדות ולמול אותם.

הרב נבהל נורא ואמר ליעקב, שאינו רשאי להעביר נוצרים על דתם, והרי נוצרים הם, הספנים הזרים. גם כאן באמזן, כך הסביר החכם בעצבנות ניכרת, אין ליהודים מעמד שווה לנוצרים, והעברת נוצרים לדת היהודים יחשב לו לפשע חמור עד כדי סכנת חיים לו ולמשפחתו. העונש המינימלי יהיה גירוש היהודים הגלויים.

המעטים מאמזן ומפריזיה המזרחית. פני יעקב טירדו נפלו, לאחר שמקודם הוא תלה כל כך הרבה תקוות במקום המפלט היחידי ביבשת אירופה הצפונית, בו נודע על יהודים שחיים שם בגלוי. הרב השתכנע מכנות רצונו של יעקב טירדו וביקש שהות להתייעץ עם בנו אהרון בבקשה המיוחדת שהובאה לפניו, בפעם הראשונה בחייו, כך הדגיש. הוא הראה ליעקב את מנורת שמונה הנרות, אשר הועמדה ליד החלון, לרגל חג המכבים שיחול הערב. הוא הבטיח ליעקב לתת לו תשובתו מחר בבוקר והציע לו לטייל עם אנשיו בערב ליד ביתו "באופן מקרי" כביכול, עת הוא הרב ובני ביתו ידליקו את נר החנוכה הראשון. כך יזכו לדאות הראשונה אור החשמל, ובדאי סמלי הוא וסימן טוב לבאות, כי הם הגיעו בדיוק אליו בעת הזאת. הרמז היה ברור ועיני יעקב טירדו אןרו. בסיפוק ובשמחה חזרנו לספינותינו, לבשר על הקושי אך גם על התקוות שחלומם עשוי להתגשם. (16*)

כולם התלבשו בלבוש חגיגי ולעת ערב יצאה כל חבורת טירדו האקזוטית בבגדיה לטיול ברחוב הראשי אשר ליד הנמל. בחלפם לאיטם ליד בית הרב, ראו את נר הגבורה הראשון דולק על מנורת החנוכה שהועמדה קרוב לחלון. השמחה היתה מאופקת בגלל עינא בישא, אך עצומה... למחרת חזרתי עם יעקב לבדו לבית הרב. וכך הציע הרב לטירדו, כאשר מתרגם בנו אהרון את דבריו לדומית :

"שהקבוצה תנצל את הרשיון של סנט אמזן לשהות בעיר במשך חודשי החורף, תתרגל לשפת האזור, ההולנדית, תמכור את סחורותיה היקרים לסוחרים האזור ותעשה לעצמה שם טוב של יבואנים. באותה עת יתנו פרנסה לפועלי הנמל, לסבליה, לנגרי המספנה ולצבעים בתיקון הספינות שלנו, תקנה אצל סוחרים הארץ סחורות חליפין ותתפרסם גם כיצואנים. כך נביא תועלת לרוב תושבי העיר בפרנסה בלתי צפויה בעונה זו. באביב נפליג לאמסטרדם, שם המצב שונה. הרב ובנו יבואו אחרינו לשם, ימולו את הגברים וילמדו אותנו את עקרי היהדות. חופשהדת שם גדול, וסכנת גירוש של קהילתו מאמזן על מעשהו החריג זה שם באמסטרדם, לא יחול עליהם כאן באמזן. שם לא יסכן איש זולת עצמו. אך הוא לפחות יוכל לחזור לאמזן במקרה הגרוע. בעצמם יצטרכו למצוא פתרון לקבוצתם, אם מוכנים הם להסתכן עד כדי כך... ההצעה נדונה בין אנשי טירדו והתקבלה כפתרון מתקבל על הדעת.

אני הצהרתי מיד, כי אני לא שייך לטירדו ולקבוצתו וכי אני מלווה אותם עד למחוז חפצם. אנצל את שהותי באמזן למסחר בטבק, לפני שאחזור ללונדון. התקשרתי עם סוחרים אמזן והסביבה והכנסתי את טירדו לעניינים פה. הכרנו שם סוחרים שונים, אחד מהם "טודסקו", יהודי אשכנזי ושמו מאיר סלומון. (17*) היהודי היה חשוב לי מאוד, כי רציתי למצוא מקלט לאבי המזדקן, שהיה מאוים בלונדון מאינטריגות אנשי חצר המלכה. לאחר שהתברר לי, כי אין המקום כאן מתאים לכך, החלטתי לקחתו לקרובינו לאנטוורפן. אכיר לאנשי טירדו את חבורתנו שם, ויאתר כך אדריך אותם כיצד לשוב לאמסטרדם. וכך היה.

לאחר שעשינו עסקים טובים בממון, לטובת כל הצדדים, הפלגנו באפריל 1593. ניצלנו היטב את חודשי החורף בהכרת הסביבה והאוכלוסיה, שפתה ומנהגיה. סחרנו גם עם פנים הארץ והפלגנו בדרכי הנהר אמס ובתעלות השייט של זה. בן הרב מסר לאנשי טירדו פרטים על רכישת בתים מסוימים באמסטרדם, והפלגנו את אבי הקשיש LOUIS FERNANDES השמרתי באנטוורפן. האשימו אותו בלונדון כסוכן כפול. במדריד הוא נאסר כמרגל אנגלי ביחד עם GERONIMO FARDO, שהוצא להורג. אבי הצליח להשתחרר ממאסרו, עקב קשריו הטובים עם קצינים ספרדים. מכאן האשמת השוא, כי הוא קבל תפקיד ריגול לטובת ספרד בחוזרו ללונדון. היה זה שקר, הגם שזה נשמע הגיוני. הסתכלו עלינו כלא-נאמנים למלכה, היותנו ממוצא ספרדי. לנסיעתי עם טירדו היתה אם כן תפקיד הצלה נוסף, גם לאבי. (18*)

טירדו וקבוצתו הגיעו לאמסטרדם ב 22 באפריל 1593. הם פנו לכתובת שהוכנה על ידי אהרון הלוי, בן הרב, שכרו דירות והתארגנו במקום. כאשר הגיע מעט מאוחר יותר הרב הלוי עם משפחתו, נימול יעקב טירדו ראשון על ידי אהרון ולאחריו כל הגברים, גם הבנים הצעירים. הם הכשירו חדר אחד מחדריהם כבית-תפילה ולימוד היהדות. הרב ובנו לימדו אותם שם את רזי היהדות על פי נוסח המשכנזים, כפי שהם ידעו זאת. התפילות נוהלו כמנהג הטודסקוס. ההתלהבות היתה עמוקה. זו הפעם הראשונה, שאנוסים חזרו ליהדות בארצות השפלה. הם התודעו לקונסול המרוקאי, SAMUEL PALLACHE, שהיה בסוד העניינים עקב שליחותו המקדימה של בן הרב, אהרון, שהיה אדם מעשי ופיקח. שמואל פלג"י והמשורר האנוסי JACOB ISRAEL BELMONTE, שהיגר לאמסטרדם בבואו מ Madeira, השתתפו ביצירת פעילות קהילתית ראשונית זו.

בתחילה נתקלו בקשיים, מכיוון שתושבי השכונה חשדו בזרים שהם קטולים, אותם שנאו ומהם חששו ההולנדים. בסתיו של אותה שנה, ביום הכיפור, פרצה משטרת העיר לתפילת הקהילה, לאחר שדמויות עושות גלימות נראו מתאספות באחד הבתים. חשבו אותם לאסיפה סודית של מורדים. בעיצומה של התפילה נאסרו כולם ביום הקדוש הזה. אך יעקב טירדו ידע להסביר היטב את שנאת האנוסים הנרדפים לספרדים ולפורטוגאלים משדתיים, וכי הם יהודים ולא קטולים !

דבריו שכנעו את השלטונות העיר ותמיכת הקונסול היהודי-המרוקאי הוסיפה ממשקלה הדיפלומטי. הנאסרים שוחררו עוד בו-ביום והותר להם להמשיך ולסיים את התפילות ואם יצו.

מרגע זה נוצרה התדברות בין מנהיגי הקהילה החדשה והנהגת העיר, שהבינה היטב את התועלת המסחרית והמדינית שתצמח לעיר מן הסוחרים העשירים והמנוסים. מקרה זה, שהפך את החשדנות לאהדה ולשיתוף פעולה, קרה בסתיו 1593.

כך אושר להם אפילו לרכוש מגרש לבניית בית כנסת אמיתי בעיר אמסטרדם ! ואמנם, בבניית בית הכנסת בעיר זו היה מאודע ראשון מסוגו בכל מערב אירופה מזה דורי-דורות !!

למאורע מקומי זה קדם אירוע הסטורי שהשפיע על השייט באוקיינוס האטלנטי על מרחביו: שבועות מעטים לפני-כן הפתיע האדמירל האנגלי Essex עם צי קטן עשרות אוניות מלחמה ספרדיות, שנאספו בנמל הספרדי הדרומי Cadix לקראת מבצע מלחמתי נגד השליטה האנגלית בימים, מאז מפלת 1588. הרעשת-פתע הטביעה את רוב הארמאדה. המידע על ריכוז האוניות הגיע מסוחרים אנוסים ששייטו שם. הנוצרים החדשים הבינו, שהימים נפתחו עתה לפניהם, כמעט ללא חשש של הפרעה והתנכלות מצד השולטים עליהם, הממשלה הספרדית-פורטוגאלית. זו היתה עתה זקוקה לאוניות המסחר של האנוסים, כדי לא לאבד גם את קוי המסחר אל מושבותיה מעבר לימים. הקלות מפליגות אפשרו מעתה למשפחות האנוסים לצאת בגלוי להפלגות מסחר.

גם אביך ואחיו, כך סיים מנואל רודריגז דה ויגה את ניתוחו ההסטורי המרתק, ניצלו את מצב העניינים החדש ופיתחו קו-ימי-מסחרי לברזיל וממנו, בשלחם את

נציגי המשפחה כסוכנים לפרנמבוקו, שם הם פעילים עד לימים אלה ממש. את הבנת בודאי עתה, ביאטריז, מדוע נמצאים תמיד שניים מאחריך וכן נציגי משפחות אחרות מליסבון מעבר לימים. הם מועילים לעצמם, אך לא פחות הם מועילים לסחר הבין-יבשתי של פורטוגאל.

כך הכרת לפני שנים מעטות את בעלך אלברטו, בבואו מפרנמבוקו עם אחריך מנואל קרדוזו להשתדך אליך בליסבון, בסודי-סודות. וכך נוצר הקשר בין משפחתך לבינו והוקם הקו המסחרי "דיאונים-הנריקס".

אוסף רק עוד, אמר המספר המענין, כי באותה שנה 1598, שנבנה בה בית הכנסת הראשון באמסטרדם, מת בספרד המלך האכזרי פיליפ השני, תוך יסורים קשים.

היה זה בודאי עונש משמים שחלה במחלה איומה, בעקבותיה נרקבו אבריו, והוא גסס באיטיות, למרבה רגשי הזוועה והפלצות לכל קרוביו, מכיריו ואנשי חצרו. יורשו, פיליפ השלישי ירש קופה ממלכתית ריקה, צי הרוס וממלכה נחלשת.

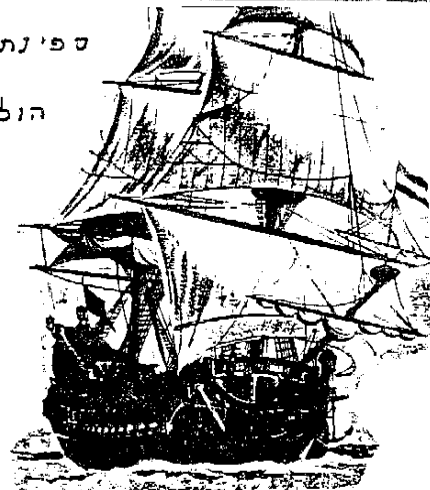
הוא גייס את הנוצרים החדשים לצדו בהבטיחו להם הקלות מסחר, תוך הסכם כספי עם ממלכתו. דורך קורנליגו ד'אנדרדה היה אחד מן השתדלנים האנוסים, ודודתך

אנה סבלה קשות עקב נסיונות הסחיטה של הכנסייה. פרטים אלה ידועים לך, אך

גם לנו, כל קהיליית האנוסים המפוזרים באנגליה, בצרפת ובארצות השפלה. לכן כולנו ביחד נעשה בכל מרצנו ורגש נקמתנו להציל את הורריך ומשפחתך מציפורני האינקוויזיציה...". כך סיים מנואל את סיפורו, שריגש אותי עד מאוד.

ספינת מלחמה

הולנדית

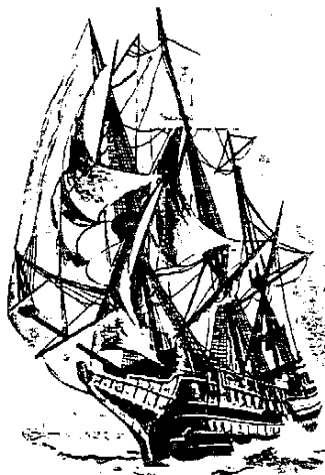
ספינת

לוחמים

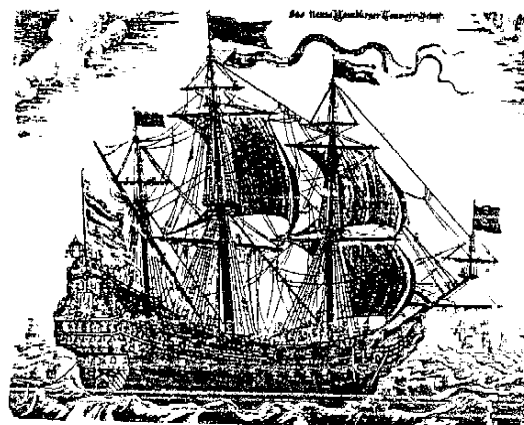
אנגלית

מהירה

עם 112 לוחמים

ספינת ליווי

מדויינת המבורגית

רק עתה התחלתי להבין הרבה קשרים נסתרים בין משפחתי הקרובה בליסבון לבין משפחות נוספות בפזורה האנוסים באנגליה ובארצות השפלה ובמושבות הפורטוגאליות מעבר לימים. רובן היו מהותנות אלו באלה. עתה התגלתה האחדות שלהן, לאחר שעינני דודתי אנה ונסיונות הסחיטה כלפיינו, שנשארנו בפורטוגאל, הגיעו לשיא ושברו את גב הגמל של הבלגה ומתינות עם מות דודי. כולם עמדו לצידנו להצילנו מציפורני האינקוויזיציה. הכרה עכשוית זו החזירה אותי לקרקע המציאות ונזכרתי בגעגועים בבעלי האהוב אלברטו, שהיה בדרך להוציא את הורי ואחי מליסבון בדרכים מסוכנות. מהם לא ידעתי בליסבון. שמרו גם לפנינו בסוד פתח לי צוהר לענינים הסודיים, מהם לא ידעתי בליסבון. ישפר משהו. גם במקרה של כל ידיעה שעלולה היתה להיות לדועק לכולנו, אם בטעות מישוהו יספר משהו. רק עתה נודע לי, שהיו לנו הרבה קרובים בכל כך הרבה מקומות. גם במקרה של מאסר, מוטב היה אם כן לא לדעת דברים שהסודיות המוחלטת טובה להם. ... גיסי הנריק דה לימה, שותפו של אלברטו, איש שקט ורציני בדרך כלל, חש כנראה בדאגתי ורצה לתרום אף הוא להרמת המוראל שלי ולחזיוקי. בודאי בשל כך תרם אף הוא עתה סיפור אגדי, שהדהים אותי :

שמואל פלאחה החכם והנועז:

"איש מעשי זה הציע להולנדים להתנהג עם הספרדים, כפי שאלה התנהגו תמיד נגד ארצות אחרות. הרי הכובשים האלה שדדו את החלשים מהם, ביבשה ובים. עתה, כאשר איבדו את עוצמתם הצבאית בימים, אך המשיכו לנצל את מושבותיהם באמצעות צי מסחרי, בחלקם היו אלה אוניות של נוצרים חדשים, הוא מציע להולנדים לגייס את האנוסים לצידם, כדי שאלה ישימו את סחורותיהם מעבר לים אל נמלים הולנדיים, במקום אל נמלי ליסבון ופורטו. כך יחלשו האיברים עוד יותר והולנד תרויח דרכם את הקשר עם המושבות הפורטוגאליות. בו-זמנית על הולנד לבנות צי סוחר גדול, אף צי מלחמתי להבטחת דרכי הים. הוא, ביחד עם אחיו יוסף פלאחה היו בעבר צירי מרוקו במדריד, והם מכירים את כל מושבות ספרד ופורטוגאל, דרכי הים וקשרי המסחר עם סוחרים ממוצא יהודי במושבות האנוסים, בהכוונת שמואל ויוסף פלאחה יעבירו את ספרד ופורטוגאל !! (19%)

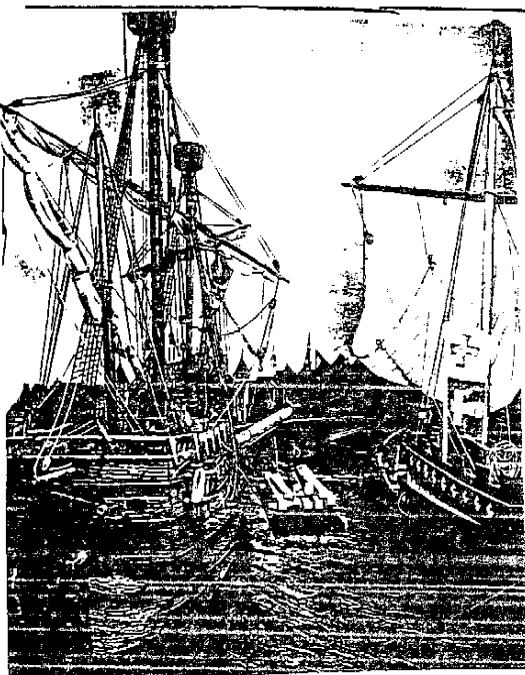
יהפכו אותה למעצמה בין-ימית על חשבונם של ספרד ופורטוגאל !! (20%) הוא ואחיו יקימו ביחד עם סוחריו רוטרדם ואמסטרדם חברה "מערב-הודית" הולנדית, אשר מרכזיה יהיה בשני הנמלים הנ"ל. האנוסים הנרדפים יבנו מעתה את עתידם בהולנד הליברלית, לא יתישבו כנרדפים מסכנים בעריה, אלא להיפך, יתרמו לעושרה ושגשוגה של ארץ המקלט החדשה. ... כאשר סיפר גיסי המתון את הדברים האלה, להטו עיניו ודוק של אודם כיסה את לחייו החיוורים בדרך כלל. "מסיבה זו, אני בא רק מדי פעם להמבורג, לפקוד את אשתי ואת ילדי, כי הרי אני לוקח חלק מעשי בבנין החברה המערב-הודית בהולנד, ואני זקוק שם לכל כוחי וזמני להבטחת עתיד לנו ולכל בני אומתנו שיבואו מפורטוגאל. - האנגלים הם אלה, שניצחו את העוצמה הספרדית, אך הם לא תומכים באנוסים הנרדפים, כפי שרמז מנואל רודריגז לפני. לא, - הם מנצלים אותנו, אך לא מוכנים לתת לנו תמורה בצורת חופש הדת, כמו ההולנדים !! ועוד יותר גרוע, הם מסבכים את אנשינו באינטריגות החצר שלהם על לא-עוול בכפס, ומסכנים את חייהם בהאשמות נבזיות, כדי להפטר מהם, אחרי שביצעו עבורם את המשימות המסוכנות ביותר. ... ראש שרותי הבולשת הימית Wellington תומך באדמירל Sir Francis Drake, מנצח הקרב הימי הגדול מ-1588; אך מתחרהו הלורד Bergly תומך באדמירל Essex, מטביע שארית הצי-הספרדי בנמל קדיס ב-1598. ברור לנו, כי אין עתיד בטוח לפליטינו באנגליה. לאומת האנגלים, נתמכנו בדוחב לב על ידי הנסיך האציל Wilhelm מבית Oranien; ועתה נוהגים עמנו כך בחוכמה ובאצילות יורשיו, הנסיכים Wilhelm ו-Heinrich, Moritz השני מבית הנסיכות Oranien-Nassau. הצעת דון

שמואל פלאחה. כיצד לבסס את שלטונם הנאור בעזרתנו, משתלמת להם היטב. אך הספרדים לא טמנו את ידיהם החמסניות בצלחת וניסו לחבל בתכניתו של דון שמואל. הם ארבו לשיירות שלנו בים הפתוח והצליחו לשדוד כמה מאוניותינו. אך לא איש כשמואל פלאחה יכנע לשודדי ים. פרטיים או קורסארים, שפועלים בחסות מדינית. דון שמואל ואחיו יוסף ציידו אוניות תמימות-מראה בתותחים וכלי מלחמה אחרים ואלה התנפלו על ספינות ספרדיות מעונות זהב, כסף וסוכר, שדדו את תכולתם ואף הביאו את הספינות לנמל רוטרדם. הספרדים הבינו את הרמז העבה ונמנעים לאחרונה לפעול באליםות, בידעם, כי זו חרב פיפיות. כן, כזה הוא דון שמואל פלאחה ! הוא היה לאישיות מפורסמת בין הנוצרים ההולנדים, המוסלמים המרוקאים והיהודים האנוסים והחופשיים. דון שמואל הוא הראשון שהצליח לפתח הסכמים מסחריים בין ארץ נוצרית לארץ מוסלמית !

כל זה קרה וקורה בשנים ובימים אלה ממש, ביאשריז ! אבהיר עוד, כי שוד-ימי הוא ענין מדיני מקובל בין ארצות אויבות. כך היה הספן דרייק שודד-ים פרטי, עד אשר הציע את שרותיו למלכה אליזבת. זו העלתה אותו לדרגת אדמירל לאחר נצחונו המדהים על הארמדה הספרדית. מאחר והיו אלה אנוסים שהיו אנשי המודיעין של ולסינגהם שתכנן קרב ימי זה, מקנאים אנשי בארגלי ואדמירל אסקס בנו, ובמקום בטחון ומנוחה אנו קוצרים פורענות באנגליה. על כן הופך דון שמואל פלאחה את גורלנו הרע באנגליה של אליזבת, להצלחה הולכת וגוברת בהולנד. הוא יהודי גדול ומפורסם, משכמו ומעלה, כעין מרדכי בשושן הבירה, אשר בזכותו נהפך גורלנו מאבל לשמחה"...

כך סיים גיסי הנריק דה לימה את סיפורו המפליא. הסיפורים עודדו את רוחי. דאגתי למשפחתי ולאלברטו נמוגה בהרבה. הבנתי עתה, כי אנשינו הם נועזים, חכמים ויודעים את תרמיות החיים כדי לגבור עליהם במהלכים מבדקים. עלי להיות סבלנית עד סוף חודש נובמבר, ואז אוכל ברצות האלהים לחבק את הוריי ואחיי... הלואי בקרוב.

... חג הסוכות חלף עבר, האורחים הפליגו איש-איש לדרכו... הימים הנוראים וימי חג אלה היו בשבילי ובשביל ויולנטה, - על אף העדרו של בעלי אלברטו, - תקופה מהפכנית באשר להבנת היהדות מחד והחיים הכללים מאידך. אופק ידיעותי והבנתי התרחבו בתקופה קצרה זו בהמבורג, הרבה מעבר לשנות חיים רבות בביתי בליסבון... הייתי, בדהמת, אך יותר מכך מאושרת מתגלית זו.

ספינות
בנמל
המבורג.
העמסת
שוליות
לסני
ההפלגה.

בית על קלונס-אנה-עץ
בהמבורג (למקנהא)

1 בנובמבר 1606

הכנות לחורף הצפוני.

אלברטו הזמין עוז לפני הפלגת ההצלה פועלי צביעה לביתנו. היה עליהם לאטום סדקים וחורים ברצפת העץ המוגבהת מן הקרקע ולצבוע את קירות הבנין. בתחילה הם מרחו את הקלונסאות העבות, התקועות עמוק בתוך הקרקע השחורה ואשר עליהן מונח בית-העץ שלנו, בזפת. הזפת חוממה בחביות ברזל. כל האויר בבית ומסביבו הסריח נורא במשך ימים רבים... אך היינו צריכים לסבול זאת. פליפה הסבירה לנו, כי לעיתים עובר נהר האלבה על גדותיו בימי סער וסופה. המים יזרמו אז מתחת לרצפת העץ שלנו. לכן על העמודים להיות עמידים לפנייהם. לאחר מכן סתמו את החריצים בין קרשי הרצפה בחבלים שזורים, טבולים בנפט וזפת. אחר-כך מרחו את תחתית הקרשים בעיסה סמיכה של שמנים ועיטורן. כך נהגו בקירות החיצוניים עד גובה קומת אדם. מעל גובה זה ובפנים הבית נצבע הכל בצבע שמן, כהה בחוץ, בהיר בפנים. הפועלים עבדו כשבועיים בעבודה מלוכלכת ומסריחה זו.

הרחוב שלנו ממוקם קרוב לתעלת החיבור שבין הנהר הרומנטי Alster, לבין אזור העגינה של נמל ה- Elbe. בחורף מצוי, בעת סערה עולים המים אחר, שנים ואף שלשה מטרים מעל לגובה פני המזחים. יש ימים שאין אפשרות לצאת מפתחי הבתים. לכן יש להכין מזונות במזווה שליד המטבח. ואמנם יצאנו לקניות בהדרכתה הנאמנה של פליפה המנוסה.

בליסבון לא התנסינו בדברים כאלה. נהר ה- Tejo והנמל היו נמוכים מגבעות המגורים עליהם נבנו בתי העיר. בתינו, שם היו בנויים מאבן. הכל היה שונה כאן גם מבחינה זו. אך קבלתי הכל באהבה: בעיקר רציתי לראות כבר את משפחתי כאן, ללא רדיפות ובבטחה.

פועלי הצביעה פזלו לעברינו, היותינו אקזוטיות בעיניהם התכולות. התבוננתי ביחד עם ויולנטה במעשיהם, כאשר הם שורקים מנגינות מוזרות, או שרים מלים לא מובנות לנו. כאשר הרגישו שאנו מתבוננות בהם דרך הוילונות, העירו הערות כנראה חצופות, כי כולם פרצו בצחוק פרחי.

רצינו שפיליפה תתרגם לנו את "פניניהם", אך פיליפה טענה, שזה רק יבייש אותנו, שאנו לא רגילות לחוצפות המחוספסות של פועלי הבנין הפשוטים.

אך רצינו לדעת את מחשבות הגברדים המקומיים ואת הבדיחות שלהם, לכן תרגמה לנו פיליפה כמה מהן. נדהמתי לגלות, כי גם עור כהה כעורה של פיליפה יכול להאדים מבושה, כאשר לבסוף נענתה לנו, בגלל דרישתנו המפורשת, ופרטה ממילות הצחוק וההתגרות של הבחורים. כמובן שחשנו מבושות. אך אז עמדה פיליפה על כך, שעלינו לקבל זאת כדבר של מה בכך, שאינו עלבון לנו, אלא ביטוי לתרבותם של הצבעים, וכי אינם חושבים זאת לרעתנו, אלא רואים זאת כסתם דברי לצון. בחברת הבנות מסוגם אף יתכן, כי "חוכמות" אלה מתקבלות בחיוך וכקומפלימנט.

25 בנובמבר 1606

החורף הגיע עם פרצי סערות, ברקים ורעמים. גשמי עוז קצרים התחלפו עם ימים אפורים. ערפילים וזרזיפי גשם שקטים, מתמשכים יומם ולילה. ושוב כמה ימים בהירים יחסית ואחריהם עננים כבדים, ברד ופתיתי שלג ראשוניים.

פיליפה הראתה לנו, כיצד מתלבשים כאן בחורף, בלי לשים לב לגזרה ולמראה החיצוני: העקר שחם בגליים ובגוף כולו. למדנו כיצד להבעיר אש באח הפתוח, בלי לגרום לשריפה בבית העץ שלנו. עתה הבנו את החוכמה של אלברטו, ששכר בית ברחוב צר, ולא מול הצד הפתוח של נהר האלבה. הרוח יללה בין רעפי הגג ותריסי החלון, הרעשיה בין הסמטאות ותחת קלונסאות הבנין. חשתי פחד ודכאון. פיליפה סיפרה לי, כיצד באה הנה לפני חמש שנים וחשה אותם רגשות, אך עתה היתה מוכנה למזג אויר חודפי זה בצפון, קרוב לנהר ולים.

הימים התקצרו מאוד, הלילות התארכו. בקשתי שויולנטה תישן עמי בחדר, כי אני

חשה עצבות, עצבנות וחולמת חלומות זנועה. הרגשתי אינה טובה ; כן, בודאי אני הרה. בימים הנוחים אנו מבקרות את גיסתי Brites Antunes וילדיה. הם גרים מעבר לפינה, ברחוב הראשי הפונה לשוק המרכזי, ה Roedingsmarkt. שמה המקורי הינו Beatriz כמוני, אך בעלה קורא לה מתוך חיבה בריטס. כמוכן שזה מוצלח, כי כך מבדילים בינה לביני. Diogo-Gonsales הוא בנם בכורם. הוא לא מוצא חן בעיני, כי הוא נרגן ורגזן. לא אוהב חיבת אנשים, גם לא את חיבתי; אני, שרוצה להיות לו לדודה אוהבת. הוא בן 13, אך לא רוצה לקבל שם יהודי, כשהוא מצלנו. בריטס הסבירה לי, כי הוא סובל כנראה מן השינויים הרבים בחייו הצעירים : קודם בפורטו, לאחר מכן באנטוורפן, שוב באמסטרדם ועתה הוא מתחיל להתבגר בהמבורג. הוא לא השתרש באף מקום וחש מתוסכל.

הכני מבינה אותו, הגם שהוא מתנהג כילד רע, ממש מופרע. לעומתו השני, Duarte רציני ונעים-הליכות, עדין ותרבותי. אחרי שעזבו את פורטוגאל, הוסיפו לו שם יהודי, ידוד.

השלישי, שמואל, נולד באנטוורפן ולא נתנו לו שם פורטוגזי בכלל, רק שם עברי. הוא קטן עדיין, אך עושה רושם שיהיה אינטליגנטי במיוחד. בריטס שוב בהריון. היא באה להמבורג לפני שלוש שנים, מאז שבעלה הנריק דה לימה פועל בשליחות "האומה" בהקמת חברת הספנות והמסחר המערב-הודית, בהולנד. אלברטו והנריק הם שותפים בעסקיהם מאז צעירותם. הם מיוודים עוד מילדות והם בני גיל אחד. שניהם נולדו באותו אזור צפוני בפורטוגאל, אלברטו בעיר BRAGA והנריק ב FONTE DE LIMA ומכאן שמו דה לימה, כדי לציין את מקורו, כפי שנוהגים רוב בני האנוסים.

אחי מגיעים מברזיל.

שלושם היה לנו יום נהדר. לקראת הצהריים הודיעו לנו מן הנמל, ששתי אוניות המסחר שלנו, ה "F.R. MILAO" וה "SIERRA D'ESTRELLA" שטות במעלה האלבה ומתקרבות לעגון בקרוב בנמל. הראשונה קראה על שם סבי הגיבור פרנסיסקו רודריגז מילאן, - והשניה על שם מחוז המולדת והילדות של שני הוריי. הרי סיידה ד'אסטרלה, דהיינו "הרי הכוכבים" אשר במרכזה של פורטוגאל. לבשנו מהר בגדי חג ורצנו לנמל, לקבל את שני אחי שבאו מברזיל. אלה רצו להקדים ולהגיע לקבלת הפנים של משפחתנו בבואם מליסבון, כדי לחגוג אתנו ביחד את החופש וכדי לבנות בהמבורג את בסיס משפחתנו ועתידנו.

על סיפון האניה הראשונה הכרתי מרחוק את אחי הבכור MANUEL CARDOSO, ועל השניה את אחי הצעיר ממני ב 9 שנים, את ANTONIO DIAS. מראם היה מפואר, במדי רבי-החובלים הספרדיים שלהם. האוניות שטו בדגל פורטוגאל. קציני הנמל ההמבורגיים הכירו אותם כבר מהפלגות קודמות, בבואם הנה לייבא סחורות ברזילניות, כגון קפה וסוכר. לכן יכלו לקצר את זמן הדישומים והפרוצידורות ולהתמסר לחיבוקי ולנשיקות, אחרי ציפיתי הארוכה והגעגועים לקרובי. צחקתי ובכיתי בו-זמנית. הם נתנו את הוראותיהם לקציניהם, ואלה דאגו להמשך הנחום: לארגון הורדת הסחורות מתוך בטן האוניות אל המזחים ואל מחסני הנמל. רוב קציניהם ומלחיהם היו מהמבורג ומהולנד, אותם גייסו בהפלגתם הקודמת מהמבורג. את צוותם הברזיליאני השאירו הפעם במולדתם, כי לא רצו שידעו על בוא הוריי ואחי מליסבון הנה, בגלל הסכנה שיפטטו שם. בני דודיו של אלברטו שכרו מראש דירות ברחוב על הדייק החדש, החיצוני, שנקרא כאן Drecval, דיק הפסולת, ליד האלסטר. כן שכרו שתי עגלות עם סוסים פלמיים כבדי גוף, וכל הכבודה שלהם הוסעה מיד לדירות, לפני שהחשיך.

לאחר שהתארגנו שם, אכלנו ארוחת ערב חגיגית, מפרי ידיה המבורכות של פיליפה, הפעם בתוספות הביתיות של וילנמה אותם אהבו אחי במיוחד; ושוחחנו. כן, - תיארונו לעצמנו כיצד ישתנו מעתה חיינו כבר בשביע הבא, בראשית חודש דצמבר, מועד ההגעה המתוכנן של אלברטו, ביחד עם יקירינו...

יתכן וימאחרו בעוד שבוע או שבועיים, אם יצטרכו לשנות משהו מן התכנית, ברגע האחרון...

הם עומדים לצאת ממימי פורטוגאל על אוניותם של בני דה קרס, תחת דגל צרפת. נמל היעד הראשון הינו אנטוורפן. שם מחכה להם אונייתו של אלברטו, ששטה תחת דגל איגוד הסוחרים Hanse, ואשר נקראת על שמו של בעלי- "A.J. DYONISUS". זו הפליגה בשיירה עם שתי אוניות אחי מפרנמבוקו, אך עוגנת באנטוורפן, עד הגיעם לשם. שלושת אוניותינו הובילו סחורות יקרות במיוחד, כי מטרת קו "A.D. HENRIQUE-A.J. DYONISUS" היתה לבסס אותנו כאן בנמל הצפוני, בהמבורג, תוך העברת רוב נכסינו להנה. כבר לפני שנתיים החלה האגודה המשפחתית שלנו במבצע סודי זה, אף יסדה בנק פרטי, בו רוכז ממוננו המשותף. נכון, איננו מבינה מספיק בעניני מסחר וכספים, אך את העקרון אני תופסת.

15 בדצמבר 1606

עיכובים בתכנית ההצלה.

.. לפני עשרה ימים עגבה ה"הלאולנד", אונייתו התלת-תדנית של שותפו ההמבורגי של אלברטו, במזח מולנו. מאחר והיא הגיעה באישון לילה, לא ידעתי על-כך, אלא למחרת, כאשר הוא הופיע בביתנו בשליחות בעלי ומסר לנו בשורה לא כל-כך משמחת: "בלילה של ה 22 באוקטובר עלה פאולו בהסתור על סיפון אונייתו ואמר לו, - כי בהפליגו ממפרץ הטז"ו אל לב-ים, יפגוש שם את אלברטו על אוניה תחת דגל צרפתי. עליו למסור לו אישית, בגרמנית המיוחדת, בה מדברים ימאי המבורג, כי היציאה מתאחרת בשבוע, כי ספן סירת הנמל ביטל את שירותו ברגע האחרון... לכן תופעל התוכנית החילוופית." כנראה פחד הספן לפתע.

על פי האלטרנטיבה המתוכננת מראש, יזמין פאולו לבעוד שבוע מקום הפלגה לכל הבורחים על ספינת משא, שמפליגה בקביעות מנמל הפנים Abrantes, - אשר במעלה הנהר טז"ו-י, דרך לויסבון אל נמל סטובל. הספינה משייטת בקו קבוע, כדי ליצא סחורות חקלאיות לנמל הים הזה, משם הן מועלות על אוניות ממדינות אחרות בכוון לצרפת ולנמליה. אברנטס נמצאת במעלה הנהר, במרחק שיוט של יממה. בדרך זו תהיה ההפלגה מוסוית יותר, כי משמרת הנמל בליסבון לא עורכת בדרך כלל חיפושים בקו מסחרי זה. בעל האוניה מוכר לממסד הנמל, ואינו חשוד בהברחה או בפעולה בלתי ליגאלית אחרת. אלברטו ידע, מה לעשות עד לשבוע הבא. לא הייתי שקטה וסבלנותי הועמדה במבחן נוסף, לאחר שכבר פקעה זה מכבר. אך אחי השקיעו אותי ושכנעו שאין מקום לדאגה, עקב עיכוב קטן זה. עובדה: פאולו שולט בענינים ומסדיר הפלגה אלטרנטיבית במיטב התחכום שלו... נרגעתי במעט... ארחנו את קפיטן ינסן במיטב הידידות.

25 בדצמבר 1606

רוחות עזות, הים סוער ודאגתי גוברת...

הטבע משתולל, וזה גורם לי למצב רוח רע ממש. השמים שחורים, ברקים ורעמים ורוח צפון-מערבית שורקת יומם ולילה. גלי המים פורצים מעבר למזחים וזורמים בשצף-קצף ברחובות העיר ומתחת לבתים המוגבהים. מראה נורא. עתה הבנתי את חשיבות הזיפות והצביעה מלפני קרוב לחודשיים. אי-אפשר היה לצאת מן הבית. מנואל ופרננדו באו בכל זאת במגפיהם הגבוהים ומוגנים במעילי רוח חזקים, לראות לשלומי. הם סיפרו, כי אין תנועת אוניות על נהר האלבה, אין יוצא ואין בא במזג אויר כזה. הם ניסו כל הזמן להשקיט את עצבנותי באמנם, שאלברטו הוא ספן מנוסה ומכיר את כל נמלי הים האטלנטי והצפוני. בודאי הוא עוגן עתה בנמל הבטוח והמוגן של אנטוורפן, מארח את הורינו ואחינו בבית הוריו ובבית משפחתנו הענפה שם. הוא יחכה שם בשלוה בנמל שעל הנהר Schelde, עד אשר יפוג הסער. נמל זה הוא אחד מנמלי החורף המוגנים והבטוחים ביותר בחלק זה של היבשת. אינני צריכה לדאוג, במיוחד שאני הרה, כי זה לא בריא לעובר... טוב שפיליפה וקרובי אלברטו דאגו לאספקת חורף, שהיתה מאוכסנת בבית.

בימים אפורים אלה ניסיתי לתאר לי, כיצד עוברים הימים על יקירינו שם באנטוורפן, בין קרובינו. אמי היקרה יושבת בודאי עם אחותה המבוגרת ממנה בחמש שנים, דודה אנה, ושומעת ממנה על העיבוים הקשים שזו עברה, ביושבה שלוש שנים ויותר במרתפי האונקו-זיצייה, על לא-כל-עול בכפה. מסכנה דודתי, כי הרי היא קטולית כזו מדוקה, והיא זו שנבחרה על ידי האכזרים, להיות מואשמת על יהדות נסתרת!! איזה אבסורד! כן, אלברט צדק בודאי: זו היתה אמתלא, והיא שמשלה לרודפים אמצעי סחיטה נגד בעלה, דוד רודריגו ד'אנדרדה, כדי שזה יספק את ההון שהבטיח לשלשל לקופת המדינה והכנסיה, בשם כל הנוצרים החדשים.

ועתה היא הגיעה אל החופש באנטוורפן מאוחר מדי, לאחר שבעלה מת מצער עליה... האם היא יכולה עוד להאמין בדת "החסד והאהבה", כהתחסדות הכנסיה, בו בזמן שנציגיה מתנהגים באכזריות ובשקריות שאין לה גבול, בשם דת זו??!!

האשמת המשרתת המפורטת, שאנה מביטה לשמים בהתפללה, ולא אל הצלב העלוב, הזה יכול להיות חטא חמור מספיק, כדי לענות בת-אדם בכל העינויים האלה? אני למדתי להבדיל בתקופה הקצרה שחייתי עם בעלי המלומד בהמבורג, בין האמונה בילוד אשה ואמו "הבתולה" כביכול, לבין האמונה באלוהי העולם הבלתי נראה והבלתי נתפס בחושים אנושיים, שהוא יחיד ואין-גבולי; אשר אנו ברואיו ואשר בנו ניצוץ מרוחו ונשמתו... אשר אינו מרשה אכזריות בשמו, כדי שיאמיבו בו ויעבדו אותו!

היום חג "לידת בן האשה הנצרתית מרחו הקודש" כביכול. - אלברטו הסביר לי, כי בתלמוד היהודי מוסבר, כי האשה הרתה מחייל רומי והמציאה את סיפור "רוח הקודש" ככזוה, כדי שלא יגרשוה מן הקהילה, סיפור אנושי בהחלט. (21*) מפרים לי, כי גם כאן יש מן האנוסים לשעבר, שממשיכים לחגוג אותו, בלי שום הכרח, או שהם לא יכולים לשנות את הדגליהם, או שהם רוצים למצוא חן בעיני הלותרנים המקומיים. אותי זה מרגיז ומעליב. הרי בעוד ימים מספר חל חג המכבים הגיבורים, שלא היו מוכנים להכנע לדרישת השליטים היווניים, לא רצו להשתחוות לאיליליהם ולחמו על חירותם הדתית, לעבוד את אלוהי אברהם-יצחק-יעקב, הבלתי-נראה. מה צורך יש לקלי-הדעת מאומתנו להשאר דבקים בדת הכפויה עלינו שם בפורטוגאל, אך לא כאן בהמבורג?? אינני מבינה לנפשם כלל!

25 בדצמבר 1606

לראשונה אני חוגגת את חג החנוכה.

אמש הדלקנו בהסתר את הנר הראשון של מנורת החנוכה. כל בני שבע המשפחות ממקור האנוסי-יהודי בהמבורג באו לביתנו, כדי להשתתף באירוע החגיגי. מפלס מי השטפונות ירד. מאחר ורחובות העיר מרוצפים באבנים עגולות, -הנקראות "Kopfplaster", שראשיהם המעוגלים בולטים כלפי מעלה, ובשקעים ביניהם זורמים המים בחזרה אל הנהר בודת המפלס, יכלו ללכת עתה גם ברחובות הסמוכים לנהר, תוך זמן קצר לאחר נסיגת המים מהם. מנורת הזהב נשמרה מוסתרת בין חפצי הערך של אלברטו. הוא הביאה מאיטליה. עתה עם חושך, שרו שלש ברכות בעברית והדליקו רק את הנר הקיצוני הימני. כולם כיבדו בהדלקה את מנהל החשבון של אלברטו, שהיה הכי מלומד בעניינים יהודיים, פרט לאלברטו הנעדר. לאחר ההדלקה שרו "מזמור שיר לחנוכה הבית, לדוד" בנימה ספרדית נוגה. פיליפה, המתייחסת היהודית לוותה את שירת Hieronimo בקולה הגרונני המצלצל. להודיות יש קול מיוחד, כך למדתי לדעת, וחשתי מוקסמת. שתקתי אך קיויתי, כי בשנה הבאה אדע להצטרף לשירה, וכי אלברטו ילמד אותי ואת יתר בני משפחתי את התפילות העבריות ואת משמעותם בשפתנו... חבל שבואם התאחר עד כה. עתה עם שיפור במזג האוויר, יפליגו בודאי מאנטוורפן. השייט עד להמבורג, אם הדוחות הן לטובת הספינה, כך הבטיח לי מנאל המנוסה, יערוך חמישה עד ששה ימים. אני מקווה, שיגיעו עד ליום השמיני של חג המכבים, ונוכל להדליק את שמונת נרות החנוכה, כשכולנו נגאלנו משבי הנצרות...

הדאגה גוברת שוב.

5 בינואר 1607

אי-שקט גובר והולך מציף אותי זה כמה זמן. הימים והלילות עברו וספינתנו לא הגיעה. סילבסטר עבר והשנה החדשה 1607 באה עם עננים כבדים וגשמים עזים. נדמה, שהשמים בוכים. גם אני בוכה. מה קרה? גם אחי אינם שקטים עתה. שוב ושוב הם מחשבים את זמני ההפלגה מליסבון לצרפת ומשם לאנטוורפן. גם הם הגיעו למסקנה המעצבנת, כי משהו השתבש במסע הימי. אך מה זה היה יכול להיות?? הסערה כבדה ומתמשכת ובעקבותיה קור עז. נהר האלסטר התכסה כבר בשכבת קרח דקה, לשמחתי האלבה עוד פתוחה לשיט, נחמה קטנה בעת הזאת. כמה זמן אחזיק עוד מעמד בדאגתי הנוראה האוכלת את ליבי ונשמת?...

אלברטו מביא לנו בשורת איוב... מי הלשין?

21 בינואר 1607

עם שחר של יום אתמול נצפתה ה "א.י. דיאוניסוס", בהתקרבה באלבה אל הנמל. רצתי כמטורפת למזח, לבי עמד להתפוצץ. אחי הגיעו אחרי, גם הם מודאגים מאוד. היה ברור גם להם, כי המצב אינו כפי שתוכנן... רק אלברטו היה על הסיפון. לא ההורים ולא האחיות והאחים! חבקותיו ביובה. הוא ביקשני ברוך אך בעצב ניכר. לא להראות את כאבי ברבים, הוא יסביר לי ולאחי את הקורות את משפחתי, בהיותנו ישובים לבד בבית שלנו. אין זה ענין לפרהסיה כלל, ועלינו להראות כלפי זרים כתמול-שלשום. ובכן הבנתי, משהו לא טוב קרה!! הלכנו הביתה בשתיקה. השולחן נערך חיש-מהר על ידי ויולנטה ופיליפה. אך לא יכולתי לשעום כלום, כך אחי ואלברטו בעצמו, שנראת עייף ויגע, כפי שלא ראיתיו עד כה. וזו הבשורה שהביא לנו:

... "לאחר שמסר לי יורגן ינסן, הקפיטן ההמבורגי ושותפי, בהפליגו מליסבון אל לב-ים, כי פאולו מסר לו על עיכוב של שבוע בהברחת המשפחה, חזרה האוניה של האחים דה קרס לנמל סטובל. שם ביקשנו להכין לנו תורן קדמי חילופי, מתוך חשש שזה שלנו לא יחזיק מעמד בסערות החורף החזירות. בנימוק זה היתה לנו אמתלה הגיונית לחזור לנמל ולשהות בו עוד שבוע. כמוכן היינו אורחים רצויים, כי ספקנו עבודה ופרנסה לבוני האוניות המקומיים.

הפלגנו שנית ב 21 באוקטובר. הטלנו עוגן במפרץ St. Catharina, מול המוצא של נהר הטחו. שם חיכינו לספינת המשא מן העיר Abrantes. הלילה היה אפל, לכן התקרבנו לחוף, כדי לא לפספס את ספינת הנהרות, המהלכת קרוב לחופים. חוסר הירח התאים היטב ליציאה בלתי ליגאלית של משפחה בת נפשות רבות.

בשעה שלוש לפנות בוקר עגנה הספינה לידנו. לא נשמע כל רחש בלתי רגיל מעל סיפונה. ואז עלה רק רב החובל על אוניתנו. הוא היה גם בעליה של הספינה

והציג את עצמו בלחשו לי לאוזן, כי שמו MANUEL RODRIGUES MARINHO. (22*)

הוא קבל הזמנה מפאולו דה מילאן מליסבון, לקחת נוסעים מן המורדות של הפרבר המלגנטי Alcantara, במפרצון הנקרא Boca de Santo Amaro. הוא עשה כן.

האנשים עלו על ספינתנו עם חפצים מעטים יחסית. כאשר הפליג שוב, לווה אותנו Falua, ספינת נופש משפחתית, ועליה ראה חמשה אזרחים מזוינים בחרבות, ביניהם גם פאולו המוזכר. הם שייטו במורד הנהר, עברו את אזור הנמל וחלפו ללא כל

הפרעה ליד המגדל המבוצר ביציאתו, הנקרא Torre de Belem, ובו משמר ימי ספרדי. משם הפליגה ספינה משטרית פורטוגזית ללוותם ועליה ארבעה שוטרים

מזוינים. הכל נראה נורמלי עד כאן. לאחר כחצי שעה חזרה ספינה זו למגדל. לאחר ששט כבר בפתח המפרץ, הופיעה לפתע ספינת משמר ספרדית מתוך האפילה,

פקדה עליו לעצור ושני פקידיו אינקוויזיציה ידועים ערכו חיפוש בספינתו.

הם הציגו את עצמם בדרגתם. שם THOME NUNES "Meirinho" ו "Familiar" JOAO GONCALVES הראו לו צוי מעצר אישיים על שם כל בני משפחת דה מילאן

ומשרתיים, גברים ונשים.

התדהמה וההלם היו כה גדולים, עד שגם המלווים על ה Falua קפאו תחתם, לא

ניסו להמלט ונעצרו עם בני המשפחה. התברר, כי כולם, פרט למלווה מזוין אחד, היו נוצרים חדשים. הנוצרי מלידה ידוע לו כפטריוש משפחת המלוכה הפורטוגאלית, שהורדה מגדולתה. הוא מכיר את כולם, אך אינו מוכן לפרט... אחרי שהורדו הנוסעים המסכנים מספינתו, ולא הראו כל סימני התנגדות אך רעדו מפחד. - הורשה להמשיך בהפלגתו, מאחר והנאסרים היו מצוידים בכרטיסי הפלגה תקפים ורגילים. הקו שלו הרי היה מוכר להסעת נוסעים וסחורות. הוא לא נחשד בשיתוף פעולה עם הנאסרים, כי לא ידע כלל, במה הם מואשמים. אך עתה, לאחר ההלם הראשוני, הוא רוצה לעזור למשפחה המכובדת, אשר ידועה לו ולכל הסביבה כמשפחה פורטוגזית אמידה וישרת דרך, אשר יש לה הרבה ידידים ומכרים בעיר ליסבון. הנריק דה מילאנו בעצמו סוחר מכובד מאוד וזו בושה למולדת, אם אדם כזה צריך לנסות לברוח מארצו, כפי שניסה עתה לעשות, כך נאמר לו על ידי הבכיר מפקדי הכנסייה. הפקיד הסביר לו, שהוטל על הסוחר הקשיש מס גבוה, והנ"ל ניסה להתחמק מחובתו לארץ פורטוגאל ביציאה בלתי-ליגאלית. עתה, מאחר והוא מבין, כי העניין הוא עסקי-כספי, יש לו הצעה מעשית, כיצד לפדות את הנאסרים ממעצרים...".

וכך הציע לו: "אם אני מוכן להסתכן במעט, הוא מנואל דוזריגז מרינו יוכל לקשר אותי עם עורכי הדין הידועים ביותר בליסבון וגם עם נציגי הכנסייה, כי כל בני הנריק הם חברים בקהילה הקטולית, ונמבלו על ידי נזירים וכוהני דת מן הידועים ביותר של ליסבון. אלה יוכלו להעיד בודאי לטובת התנהגותם הנוצרית של בני חסותם. רק הצד הכספי צריך לבא על פתרונו והנאסרים יישוחררו בודאי, אם יוצע לכנסייה ולממלכה הספרדית פדיון חובם. יש לו, למתווך, קשרים טובים עם PADRE CARDOSO וזה יוכל לקשר בין בני הנריק שנמצאים בברזיל, לבין הבישוף DE LERMA, הממונה על הקשרים עם קהיליית הנוצרים החדשים והאינקוויזיטור הראשי DOM PEDRO DE CASTILHO. הוא, המתווך מניח, שלא יעצרו את שני הבנים בברזיל, כל עוד שהם מספקים סחורות כפדיון החוב הגדול הרובץ כנראה על המשפחה. הוא בטוח, שזו הבעיה הכואבת, ובגין החוב נאסרו, לכן כסף יענה את הכל !!!"

אלה היו דבריו של הספן ואלברטו החליט בו-במקום, כי עליו להענות לאתגר, כי הפתרון שהוצע היה הגיוני ביותר, וגם דרך הטיפול נראתה מבטיחה, במצב האומלל החדש הזה. הרי הוא, -אלברטו הבין זה מכבר, כי הורי בסכנה, בגלל בריחת דודי לאנטוורפן ומותו שם, בלי שהשלטונות יכלו לשים את ידם על הונו ומשלתיו. מאסרה של אשתו, אנה, לא הביא לתוצאה המבוקשת במשך שלוש שנים ויותר !

עתה על הורי לערוב בגופם וברכושם על "האבידה" של הממלכה. אלברטו הורה לבני קסרס להפליג בלעדיו בחזרה לצרפת והוא הצטרף לספן מרינהו והפליג עמו קודם לסטובל. מרינו התגלה כאיש נאמן ורב-תחבולות, שהלביש את אלברטו כנזיר ישועי ולקחו עמו לעירו במעלה הטז'ו, ל Abrantes. בתחפושת זו חיכה אלברטו לתוצאות המשא ומתן שניהל האיש בחריצות ונשאר בצל באברנטש. התוצאה היתה כפי שציפה וחזה מרינו הפיקח :

נכתב חוזה בן שלושה עמודים, אשר הבטיח למלוכה הספרדית, לכנסייה הקטולית ולמשרד המסחר אספקת סחורות על פי רשימה מוכתבת. היו צריכים להביאם תוך שנתיים בצורה שוטפת מן המושבות הפורטוגאליות, כמובן ללא תמורה תחתם, אלה כתשלום החוב. בנוסף לסחורות מבדזיל ואפריקה המערבית, היו צריכים בני הנריק לספק מאירופה הצפונית נשק, תחמושת וחומרי נפץ על חשבון המשפחה. לאחר שההסכם נחתם על ידי באי-כח הנוצרים החדשים בליסבון ועורכי דין אמנים על השלטונות, הביא מרינהו, ידידינו הסודי והחדש, את "הנזיר" לסטובל באחת מהפלגותיו, בלי שמישהו בדק את זהותו. משם הפליג אלברטו על אניה הולנדית לאנטוורפן, ביקר קצרות את הוריו ואת דודה אנה, והשיט את אונייתו "א.י. דיאניסוס" להמבורג. - שאלה אחת הטרידה אותו: מי הלשין על משפחתנו??

.....
 ישבנו שותקים, כהלומי רעם. חלומנו התנפץ לפתע... שוב ושוב שאלנו את אלברטו, אם הספן מרינה לא רמז לו, מי היה יכול להלשין על יציאת משפחתנו לפני השלטונות?? כי מאין ידעו פקידי האינקוויזיציה, כי ספינתנו של מרינה אסף בדרכו את אנשינו?? וכיצד באה לידם רשימה מדויקת של כל משתתפי הבריהה?? לא! חזר והדגיש אלברטו, מרינה נשבע לו, שהוא לא יודע ולא יכול לשער זאת. עובדה היא, כי היה נדגש ביותר, לא שיער דבר כזה ולבסוף גינה מעשה רע זה. ההוכחה הניצחת שלא הוא היה יכול להיות מעורב בכך, היתה כנותו בהגשת עזרתו המכריעה, לו לאלברטו ולכל המשפחה, בתיווכו ובפשרה שהשיג להצלחתם. הוא קיבל תשלום מלא להסעת כולם, ומהימנות הקו הקבוע שלו מאברנטס לסטובל היתה חשובה לו ביותר, כי פרנסת משפחתו בכך! לא, הוא לא היה אשם בכך!

תוכנית פעולה.

הבגידה מלאה אותנו בדאגה משתקת. לא יכולנו להרגע ממחשבה זו. לאחר זמן-מה אמר אלברטו בדרכו המשכנעת: די - הרהורים לא יפתרו את הבעיה. צריך לגשת למעשים. ננוח עתה מעט. בעוד שעה נתישב ונתכנן תוכנית פעולה, כיצד לפדות את השבויים תוך השנתיים שהוקצבו לנו. אין לנו שום ברירה אחרת, כי אם לספק לשובים את הסחורות שהם דורשים תמורת מס האנוסים, שהוא על קהילת המראנים בפורטוגאל. נחשב את הכספים הדרושים, הסחורות והיכן לקנות מכאן לברזיל ומשם לליסבון. נחשב את הכספים הדרושים, הסחורות והיכן לקנות סוגים שונים מהם, צוותי מלחים לשלושת'אוניותינו, וחלוקת התפקידים בינינו. נעבוד מעתה ללא רווח, נשקיע את כל משאבינו, רכוש, כח וזמן, עד אשר נשלים את פדיון השבויים. נפנה גם לבני אומתנו כאן בהמבורג, באנטוורפן, באמסטרדם, בלונדון ובצרפת, כדי שאלה יקחו חלק במבצע ההצלה; כי גם בני משפחותיהם בליסבון על הכוונת של האינקוויזיציה - כי זה ברור לגמרי. חשתני מכך, מאז שעמתי את סיפורה של דודה אנה ד'אנדרדה, מאסרה המרושע ובריהת בעלה, שהיתה האישיות המרכזית במו"מ בין DE LERMA וקבוצת הנוצרים החדשים ב 1601. מאז הפליגו הרבה אנוסים מליסבון אל החופש, אך הכנסיה והמלוכה לא מוכנים לוותר על חלקם-הם בהסכם ההדדי. עתה הכל מוטל על הפזורה מחוץ לפורטוגאל יש להבהיר זאת לאנשינו שהצילו את עצמם בעוד מועד ולשתפם בהצלת הנשירים. מנואל קרדוזו ואנטוניו דיאס אחי הסכימו מיד עם בעלי המעשי והמבין. ברור היה לכולם, כי עומדות פנינו שנתיים של ויתור על מנוחה, רווח וחיים נוחים. רכושנו שנאגר, צריך להיות הבסיס לאספקת הסחורות. יוזמת הקו הימי שלנו - "קו דיאונס-הנריקס" צריך להיות לדוגמה ליתר הסוחרים מבני אומתנו. הכוונה למשפחות D'ANDRADE, RODRIGUES, DE GOMES, XEMINES, DA VEIGA, DE LIMA, ואולי גם את ארבעתם התישבו והחלו בהכנת תוכנית מפורטת, כפי שהציע אלברטו.... מרוב התרגשות שכחתי לציין, כי עם אלברטו הגיע מאנטוורפן גיסי הצעיר, בעל אחותי הקטנה אנה הנריקס: MANUEL NUNES DE MATOS. הוא ירד מאוניית אחי באנטוורפן, בבואו אתם לשם מברזיל. הוא רצה כמובן לפגוש את אשתו הצעירה ברגע הגיעה אל החופש, אותה ואת בנו בכורו GONSALES, ואולי גם את הנולד הרך, שעמד להיוולד זה עתה. מסכן! הוא התאכזב עתה נורא! שנה לא ראה את אשתו ואת ילדו, מאז שאבי שלחו לפרנמבוקו, כדי ללמוד שם אצל מנואל קרדוזו, כיצד להתפרנס בכבוד... הוא חש עתה כמו אלמן צעיר והיה מדוכא מאוד... "האם אי-פעם יזכה לראות את משפחתו הצעירה"?... כך בכה. אך אחי לא נתנו לו מנוחה למחשבות רעות וצרפו אותו לצוות התכנון והבצוע. הוא עצמו נולד בעיר הנמל Porto והיה בנו של GONSALES NUNES, שנפטר צעיר. לכן קרא לבנו-בכורו על שם אביו גונזלס, ולא על מישהו מצד אמו. מסכן, עתה הוא היה זקוק לעידוד מצדנו. כמובן ניסינו למלא אותו תקווה לעתיד.

וכך סוכם לאחר כמה ימי דינונים:

אנטוניו ישוט על ה SIERRA D'ESTRELLA לליסבון, כאשר על סיפונה נשק, תחמושת וחומרי נפץ, אותם יביא מנמל דנציג, בים הבלטי. לאלברטו הקשרים המתאימים והוא יצייד אותו בפספורט ימי של איגוד הסוחרים Hanse.

לאנטוניו קשרי ידידות עם צעירי ליסבון. באמצעותם הוא יתקשר עם עורכי הדין ועם האישים המרכזיים של השלטון ויבטיח להם את מלא כמות הסחורה הנדרשת לפדיון האסורים, גם בשם מנואל. על שניהם לקבל הבטחה חתומה, שיתנו להם חופש לצאת ולבא לליסבון לפי האינטרס של שני הצדדים. הם יחתמו מצדם על נאמנות לדגל פורטוגאל ולהספקת המס בצורת סחורה יקרה. משלוח הנשק היא ההוכחה לרצינותם. אם הכל ילך כשורה, יחזור אנטוניו לאנטוורפן וימסור את ההבטחה בעותק שני למנואל, והעיסקה תוצא אל הפועל תוך השנתיים הבאות, עד לפדיון השבויים ממאסרם.

בו-זמנית יצאו אלברטו ומנואל לאמסטרדם ויארגנו משם את השתתפותם של הקרובים בני האומה במבצע "פדיון השבויים". אתם יפליג מנואל נונס דה מטוס. באמסטרדם ירכשו אוניה רביעית בעבור הקו המשפחתי, והוא, מנואל נונס יוכשר עליה לרב חובלה, לאחר שיודרך בהפלגות השנה הראשונה עלי ידי רב-חובל הולנדי מנוסה. אונייתו תשוט בקו אנגולה-ליסבון וגואה-ליסבון, בהביאה משם משי, תבלינים, זהב, פנינים ואלמוגים. על האוניה להיות מן הגדולות, כמו שלושת אוניותינו, כדי שתוכל להוביל בכל מסע 500 טון סחורה ולעמוד בסערות מרופיות. באמסטרדם ירכז את הענינים הנריק דה לימה, בעלה של בריטס, מאחר והוא מעורה היטב בארגון החברה המערב-הודית. מעתה ירחיבו את החברה גם למזרח-הודו, ביחד עם סוחרים וספנים מרוטרדם ואמסטרדם.

חשבנו לקרא לאוניה החדשה "SIERRA DE QUEIRA", על שם האזור ההרי, מולדת חלק ממשפחותינו בגבול ספרד-פורטוגאל, לפני גירוש ספרד בשנת 1492. אלברטו ישוט בקו הבלטיקום ויקנה בנמלים הפולנים נחושת, חבלים, תרנים, עורות, שעווה ותבואה. הוא יפליג תחת דגל ההנזה ובשמו ההמבורגי, בלי להיות מזוהה כקרוב משפחה, אך מצויד בהוראת מספקה לליסבון מטעם משפחת דה מילאן.

כך ינהג גם שותפו ההמבורגי יורגן ינסן על אונייתו "הלגולנד", בהובילו בעקר נשק, תחמושת ומלחי-אשלג וסלפטר. הוא לא ידע על התסבוכת המשפחתית !! מנואל קרדוזו ישוט בקו פרנמבוקו-ליסבון עם קפה, סוכר ועץ ברזיליאני.

- עם צי של חמש אוניות, נספיק לספק לספרדים ולפורטוגאלים את הנדרש תוך הזמן שהוקצב, כך חישבו הגברים ! אכן היתה זו תוכנית מקיפה ונועזת.

כמוכן צריך היה הקפיטן ההמבורגי לקבל את מלוא הרווח ממסחרו. ההוצאות היו רק על משפחתנו, ממאגרי הסחורות שארגנו בשנים 1603-1606.

החלטנו לחיות מעתה ברמה צנועה, בו-בזמן שהיקרים לנו אסורים ומתענים במרתפי האינקוויזיציה.

מנואל היה בטוח בכך, שנציגי הסוחרים מן הנוצרים החדשים שפועלים בברזיל, והם כ 30 במספר, יקחו חלק בקרן "פדיון השבויים". שם הם קנינים בעבור

23 יבואנים בליסבון. כולם עתה בסכנה. אביו של אלברטו, פיליפ דיניס היה שם מראשוני היזמים. הוא זה אשר יסביר להם את יוזמת בנו, כדי שלא תתעורר התנגדות מתוך קנאת-תחרות נגד משפחת דה מילאן. גם יצרים רעים של מתחרים היה צריך לקחת בחשבון, כך דברו ביניהם בדאגת-מה.

הייתי כמוכן גאה באלברטו, היוזם, המתכנן והרוח החיה. ידעתי גם ידעתי, כי אאלץ לוותר על חיים שלווים לצידו של בעלי האהוב. אך הרי רק לטובת הוריי, -לא הוריו-, הוא עשה את כל זה, תוך ויתור על נוחותו ורווחיו.

הייתי הרה וחשתי את חובי גם כלפי עוברי שעלי לשמור על בריאות התפתחותו, והן את חובתי כלפי אלברטו וכמוכן ביתר שאת כלפי הוריי, אחיותי ואחי בשבי. אחרי שכל זה תוכנן במשך ימים אחדים, התחזקנו בתקווה חדשה לעתיד...

15 במרס 1607

הכנות מעשיות .

עברו כמה שבועות ולא כתבתי ביומני .
היו אלה שבועות של הכנות מעשיות בשיפוץ האוניות להפלגות ארוכות טווח .
תוכנן מראש, כי האוניות של אלברטו ושל הקפיטן ההמבורגי יעגנו שוב בחורף
הבא כאן בהמבורג . לכן תמופלנה אז שוב, לכן היו עבודות התחזוקה שגרתיות.
הן תפלגנה כל אחת שלוש מסעות לשנה מן הבלטיקום לליסבון, דהיינו יובילו
12 מסעות-ים בשנתיים הבאות, בהיקף של 5000 טון . ה"הלגולנד" היתה קטנה
בנפח מן ה"א.י.דיאניסוס" במאה טון, 400 טון למסע בלבד.
שתי אוניות אחי והעתידיה של גיסי היו בעלות נפח של 500 טון כל אחת.
הפלגתן באוקיינוסים הדרומיים תהיה ללא הפסקה, לאורך השנתיים הבאות.
לכן התמקדו בהכנתן הקפדנית לשייט ארוך .
ה"פ.ד.מילאן" וה"סדה ד'אסטרלה" תוכננו להפלגה שלוש פעמים בשנה בקו
הישר פרנמבוקו-ליסבון להובלת סחורות בנפח של 6000 טון בשנתיים, ב 12
מסעות . מי יודע, אם לא היתה ברורה לשלטונות פורטוגאל, כי שתי האוניות פקדו
בשנים האחרונות רק מחצית מזמנן ונפחן את ליסבון ? האם הריגול הימי גילה,
שמחצית ההובלות הושטו ישירות להמבורג ? האם היתה זאת הסיבה לחשדם של
השלטונות והמאסר הנוכחי, ולוא דוקא הלשנה אישית של מישהו עלום-שם ?
כן או כן, עתה על שני אחי, בעלי וגיסי לפצות את השלטונות גם על אובדן
הכנסתם ממכס ייצוא-וייבוא של חבדתנו בשנים האחרונות.
גיסי על ה"סיירה דה קיירה" צריך להקיף את אפריקה להודו ובחזרה, אחת
לשנה . עליו להספיק עוד שלוש הפלגות בשנה בקו מערב-אפריקה . אונייתו
אמורה להוביל 4000 טון סחורות יקרות במיוחד, בשמונה הפלגות בשנתיים.
הערך הספי של 15.000 טון של סחורות היה אדיר, וזו היתה דרישת השלטון,
כאשר ממסד האינקוויזיציה משמש לו כשוט מאיים וכגובה-חוב.
כל אלה למדתי מן הדיונים של אלברטו עם שני אחי וגיסי. כל אחד הבין את
רצינות תפקידו האישי .
אני מבינה, כי עלי לקבל את המציאות הקשה לי, שבעלי יעדר רוב חודשי השנה מן
הבית, יפקוד אותי רק בעברו מן הבלטיקום לליסבון ושוב בדרך חזרה לדנציג .
רק בחורף ישהה עמנו לתקופת הקרח והסערות . את שני אחי ואת גיסי הצעיר לא
אראה כלל בשנתיים הבאות, עד אשר ישוחררו הודי ואחי לאחר השלמת המכסה...
חישובתי בעזרת בריטס, כי אלד בעזרת השם בראשית יוני, כאשר מזג האוויר כאן
נאה . עד אז עלי להיות רגועה . שאלתי את עצמי שוב ושוב, האם יהיה זה בן או
בת ? "אל תחשבי על כך" אמר אלברטו, "תשאירי זאת לבורא העולם והאדם..."
קבלתי בשבועות האחרונים הרבה הדרכה באמונה בה, והייתי מאושרת שכזה היה
בעלי ! הודי ואחי הבוגרים צדקו, כאשר אמרו לי אז בליסבון, שהאלוהים בחר
בשבילי באלברטו וכי לא היה זה מקרה, כאשר הופיע ממרחקים בפרנמבוקו ונוצרו
הקשרים עם משפחתנו... עתה הוכח שאמנם כן הוא.
רציתי רק עוד דבר אחד לפני הפלגתו : לקיים טקס נישואין יהודי כשר.
ואמנם קיימנו חופה כדת משה וישראל לפני עדים, כדרוש. עתה הייתי שקטה...

15 במאי 1607

דחיית ההפלגה . חג הפסח נחגג ביחד .

כאשר הגיע זמן ההפלגה המתוכנן, פרצה סערה חזקה, שלוותה בקור מקפיא ובשלג
עמוק . אלברט החליט, כי סימן הוא מן השמים, כי עלינו לחגוג ביחד לפני
הפרידה - את חג החרות - חג הפסח. בשבילי-אישית היה באילון הזה מזל גדול.
HIERONIMO FREIRE, מנהל החשבונות של אלברטו, היה מומחה באפיית המצות.
הוא התגרש מאשתו הפורטוגאלית, ילידת העיר Santarem צפון-מזרחה מליסבון,
כי היא לא רצתה לעזוב את מולדתה עמו . עתה הוא היה יהודי חופשי וגא.
לידו עזרה מי, אם לא בת הבית היהודית-יהודית שלנו, פיליפה ?

ושוב קלטתי רוח יהודית אמיתית בימים לפני הפסח, בליל הסדר המופלא ובימי החג. החקיימו טקסים ותפילות בעלי משמעות עמוקה: הסטורית, לאומית, אמונית ומושגית. כמה שקרית היתה התעמולה שינקתי בילדותי, בנעוריי ובגרותי מן הכנסיה הקטולית! איזה השמצות זועזעות חסרות יסוד סיפרו לנו על המנהגים "הנוראים" של היהודים "צמאי-דם הנוצרים"! טיפת דם של אווז או תרנגול מטריפה את האוכל כולו, ודם של ילד נוצרי דרוש ליהודים לחגיגת הפסח?? שמעתי עתה גם על לילות סדר סודיים של אנוסים בספרד ואיטליה, אך אצלנו בליסבון לא נודע לי אף פעם דבר דומה. הכל היה חדש ומרגש בשבילי.

גם חברתי הנוצרית ויולנטה התענינה בכל, הגם שאלברטו חזר והדגיש לפניה, כי היא לא חייבת לנהוג כמונו בביתנו, מותר לה לנהוג כמנהג אבותיה בחופשיות. אנו לא ננהוג בכפיה כלפי בן דת אחרת! רעיון זה פסול בדת משה! כך אמר. ראיתי, כי היא מתענינת אישית בהירונימו השתקן והרציני. ידעתי, כי הוא לא יקחנה לאשה, כל עוד לא תמיד את דתה, שהפכה לו לזרא. לכן לא עודדתי אותה. אך מי יודע, האם לא תבין במשך הזמן, כי היהדות היא אמיתית, הנצרות שקרית וחיקוי מזויף...??

ב 1 באפריל, יום אחד לפני חג הפסח, הגיע בדרכי היבשה מהולנד בעלה של בריטס, הנריק דה לימה. חגגנו חג נהדר, כולנו ביחד. חשבנו והזכרנו את משפחתנו בשבי פורטוגאל; קוינו והאמנו שיציאת מצרים תחזור על עצמה בזמן נראה לעין, לאחר תקופה בצבת פורטוגאל המשעבדת.

מאחר והגברים עמדו "לעלות לתורה" במשך התפילה שהתקיימה "במנין" ביום החג, דהיינו תוך השתתפותם של עשרה גברים; הציע אלברטו לפני "הוצאת ספר התורה" האמיתי, שהובא על ידי הנריק דה לימה מאמסטרדם; כי על הגברים לאמץ לעצמם שם עברי, בנוסף לשמם הרשמי מלידה. כי אי אפשר לברך על תורת משה, כאשר שמך הוא שם טבילה נוצרי, כך הסביר. כולם הבינו זאת והסכימו מיד.

אלברטו בעצמו נקרא עוד מגיל 13 שמואל. המשמעות, כך הסביר לנו, שמו-אל. זו הכרה באל האמיתי. זה היה גם שם הנביא הגדול שמשך את שאול ואת דוד למלך על ישראל. מאחר ואביו מתיחס לסבתא קדומה בשם דינה, שמו היהודי השני הינו דיניס. דיאניסוס היתה הסוואה, בהובילו צימוקי יין מפורטו לצפון.

גיסי הנריק דה לימה בחר בשם משה כשם ראשון וכשם היכר שני, אבי-נון, כי אביו נקרא יהושע. הוא נושא שמות שני המנהיגים, שהוציאו את ישראל מעבדות לחרות.

אחי מנואל קרא לעצמו פשוט עמנו-אל, ואנטוניו בחר ביהושע, לאחר ששמע על כובש ארץ כנען אמיץ זה.

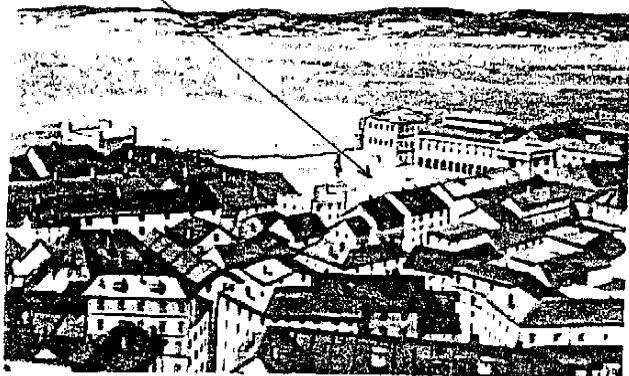
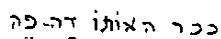
בני דודיו של אלברטו התייעצו ביניהם. אנטוניו פליירו קרא לעצמו אברהם, ואחיו אנדרי בחר ביעקב. הם קבעו גם שם משפחתי חדש: אבו-אב, בהתייחס לשם משפחה עתיק בספרד, שידעו, כי זה היה שם עברם ההסטורי.

הירונימו פריירה בחר בירמיה כשם פרטי. פריירה סימל בעבורו מקור משפחתו באיטליה, בימים קדומים יותר.

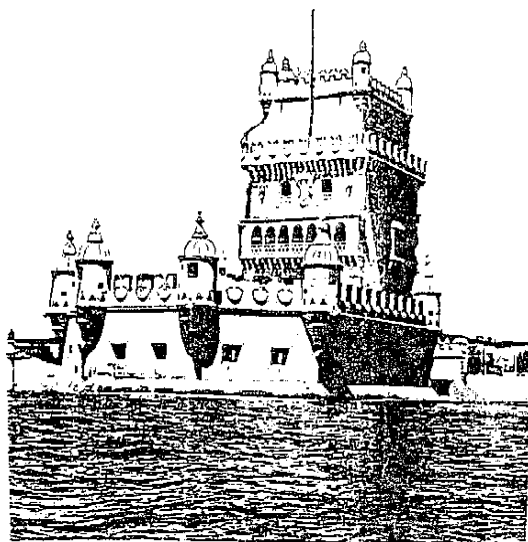
היה זה חג חרות אמיתי, גם בחידוש מהותנו העברית, השמית.

.....

הנריק דה לימה קיבל על עצמו לפתח חברת ספנות הולנדית-מזרח הודית. לאחרונה, כך הסביר, מנסים הספרדים לפתח יחסי מסחר משותפים עם ההולנדים, כי רק כך הם יכולים להתחרות נגד האנגלים, שנואי נפשם. מציאות חדשה זו תאפשר לאנשינו החדשה "סיירה דה קיירה" לשוט בדגל הולנד לאפריקה המערבית ומסביב ליבשת זו להודו, אף למלאיה ולגינאה המזרחית. רוח של שלום מרחף בין שתי האויבות מתמול-שלשום, בגלל אינטרסים כלכליים מקבילים. התוכנית הושלמה, נדרשת מעתה תעוזה רבה בביצועה, וזו לא חסרה לגברינו !!!

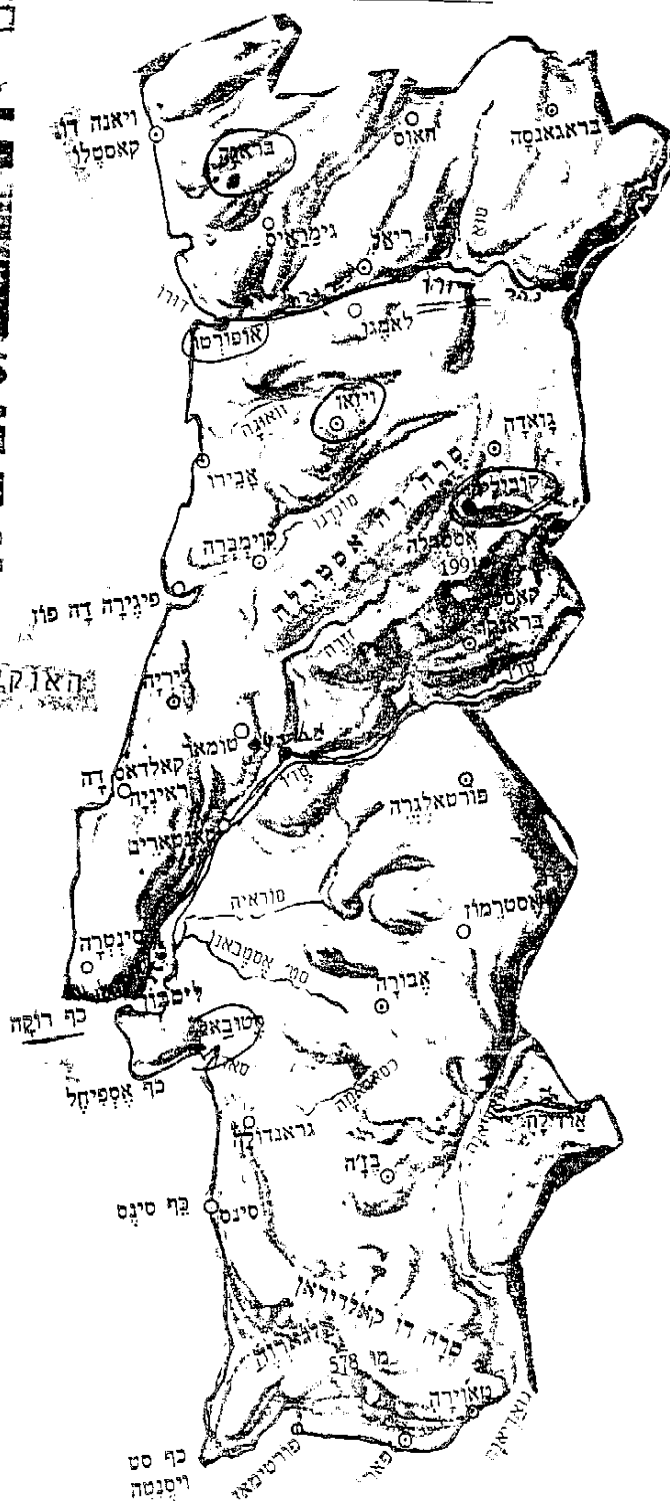
מראה ליסבון על שפך הקטן. למעלה: איתורה של העיר על גדתו הימנית של הנהר

254 ל'דגל ב'אמא.

מלך ואימל

1 : 3000 000

ההפלגה.

25 במאי 1607

הגיע יום הפרידה. היה לי קשה מאוד לראות את יקירי מפליגים למרחקים. המראה עצמו בבוקר הנאה, היה מרהיב. הרבה מאזרחי המבורג עמדו משתאים נוכח שיירת הספינות היוצאות מצוחצחות מן הנמל ופונות אל המים הפתוחים בכיוון לים הצפוני. ה "הלגולנד" בדאש, לאחריה ה "פ.ד.מילאן", ה "סיירה ד'אסטרלה". אונייתו של אלברטו, - ה "א.י.דיאזיסוס" סגרה את השיירה. (23*)
בראשה ובסופה דגלי ההנזה והמבורג, ודגל פורטוגאל על שתי הספינות בתור. אלברטו הבהיר לי, כי האותיות א.י. באונייתנו, מציינות את אותיות

שמו הפרטי הלועזי והעברי: אלברטו נחיא. דרכנו הימי כדב-חובל נשא את שמו ההמבורגי: ALBERTUS DE NYES. כמובן "לא יבין אף מלה בשפה הפורטוגזית או הספרדית" בעגנו בליסבון, אלא ישתמש במתורגמן במגעיו שם. כך יוכל אולי לשמוע סיפורים ורמזים הנוגעים למשפחתנו, בלי שהמשוחחים המקומיים יעלו על דעתם, כי אופן זה מבינה כל מלה מדבריהם, שאינה מיועדת לאנשי חוץ....

עוד רעיון מדעיונותיו מרחיקי הראות. הוא יעמיד פני תם, אך ישאל שאלות מכוונות דרך המתורגמן, הנוגעות לדכושנו העזוב שם, האם הוחרם, האם נשמר?? ומה מדברים בעיר על ענין משפחת הסוחר הנריק דה מילאן...?
הבית התרוקן... הירונימו-ירמיה בא כל בוקר למשרדו בביתנו, לעשות מלאכתו. היה ברור לי, כי עקב האיחור בהפלגה, בעלי לא יהיה נוכח עת לידתי.

אך הוא ברח אותי באהבתו ובברכת עזרת בורא העולם, שאליו עלינו להתפלל.
הוא ימוד לצידי! אך אלברטו קבע גם עם Dr. RODRIGUES DE CASTRO, רופא הנשים המפורסם של המבורג, שזה יבקר אותי כל שבוע וידאג לבריאותי. (24*)
דוקטור קסטרו התפרסם מאוד לפני שנים-עשרה שנים, כאשר טיפל בחולי המגפה הנוראה שהפילה חללים רבים בין האזרחים מכל השכבות. הוא זה שלימד את נבערי העת, לשמור על היגיינה בבית וברחובות, לרחוק ידיים לעיתים קרובות ולדאוג לקבורת פסולת הבתים מחוץ לעיר. התורה שלנו צוותה מצוות אלה כבר לפני שנים רבות. ושוב הוכח, כי "תורת חיים היא, למחזיקים בה"!
לצידי היתה ויולנטה חברת הנעורים שלי, גיסתי בריטס המנוסה בהריונות ולידות ופיליפה המעשית, שהכירה את השוק, בעלי המלאכה, חברי קהילת "האומה" וידעה אפילו לדבר בשפת ההמבורגים, הנקראת כאן Plattduetsch.

אני עם יהודיה.

15 ביוני 1607

...ילדתי והייתי לאם גאה.

זה קרה בחג השבועות, יום מתן תורה והבאת הביכורים... (25*)
אמר לי כי יציאת מצרים ומתן תורה היו לפני כ 2750 שנה.
וכך היה: היו בביתנו מנין גברים ואנו הנשים בחדר השני. החזן היה הפעם FERNANDO PIRES BRANDAO. לאחר התפילה קרא ירמיה את פרשת מתן התורה.
כאשר הקריא את האירוע הדרמתי של "קולות וברקים וקול שופר חזק מאוד"... החלו לפתע צירי הלידה. הצלחתי להתגבר ולחכות לתום קריאת עשרת הדברות.
רק אז ביקשתי שיקראו לד"ר קסטרו מחדר הגברים... הוא דאג להשכיבני בחדרי, בו היו מוכנים כל הדברים הנחוצים ללידה. הייתי שקטה ורגועה, על אף הצירים ההולכים וגוברים. הודרכתי היטב מראש.

...כאשר יצא היצור הקטן אל אויר העולם, הרימו אותו ושמו לי אותו על גופי, בהכריזם "הנה נולד בן". בקשתי שמישהו יאמר לי זאת בעברית. מישהו, אני חושבת שזה היה ירמיה, קרא מבחון ד א ו - ב נ. בו בדגע החלשתי שזה יהיה שמו: ראובן הנריקס. כי הרי אני בת הנריק, ואבי זכאי שיקראו את בני בכורי על שמו, לכבודו...! סגדתי את העיניים ונרדמתי, לאחר שטיפלו בי כולם ברוך ובאהבה. שמונה ימים מאוחר יותר מל ד"ר קסטרו את בני והוא בורך בשם זה. הייתי עם יהודיה. איזה מהפך בחיי ובחיי משפחתי האנוסה, העצורה בליסבון.

ד"ר קסטרו הסביר לי את חשיבות הניתוח הקטן הזה, המצווה לעבריים מאז אברהם אבינו, מלפני כ-3750 שנים. הכיצד יוכלו הנוצרים לקרא לברית המילה "מעשה דמים אכזרי", אם מעשה זה מגן על זכרי היהודים מפני תחלואות שחולים בהם הערלים?? שוב הייתי מאושרת להיות בת לעם זה, המבוצה מתוך קנאה, כך הבנתי. חשתי גאווה אך גם כעס רב על הכנסייה הסלפנית, המוציאה שם רע על תורת משה. מחשבותי פנו להודי במעצר, לאחי ואחיותי, למשרדות הבית ולאנחנו ברבוסה הנאמן. איזה סבל עליהם עוד לסבול, עד אשר יפדו אותם גברינו ממאסרם...? האם מישור יצליח להפיח בהם תקווה, תוך לחישה לאוזנם, שאנו יודעים ופועלים לטובתם? אם ידעו זאת, יקל עליהם הדבר! אם לא ידעו זאת, הם יסבלו גם מן המחשבה שנותקנו מהם, בלי הבנת הסיבה החמורה. חבל, על כך לא דברנו בינינו! האם יצליח מישור להעביר להם מסר??

מחשבות... למה אני מיעדת את בני בכורי?

לפתע נזכרתי, כי בילדותי ומאוחר יותר היו לי ולאבי העברת-מחשבות בלי אומר-ודברים, כאילו ידענו לקרא זה את מחשבותיה של זו וגם בכיוון ההפוך. גם עם אחי גומז קרא לי דבר מופלא זה, לכן אהבתי במיוחד. גלי המחשבה זרמו ממני אליו וממנו אלי. החלטתי שמעתה אעביר להם את מחשבותי באופן מודע, כל ערב בשכבי על מטתי לפני השינה, וכך בבוקר בהתעוררי. האמנתי שאצליח להעביר להם הגיגי-לבי וזדמי מחשבותי... ונרגעתי. ואמנם... בימים ובשבועות הבאים חשתי את רוח אבי בקרבתי, בשינה ובערנות. הבטחתי לו בפנימיותי ובמחשבה, כי נכדו זה, בכורי ובכורו של אלברטו יהיה נציגו היהודי החופשי בחיינו החדשים. הוא-ראובן יחונך להיות נצר למשפחתנו האנוסה, שיחזיר עטרת ליושנה. הוא לא ילך בדרך אבות במסחר, בחומר. בסופו של דבר, זה לא מבטיח את עושרנו, כפי שהתברר שוב ושוב בדורות האחרונים. "אני מבטיחה לך אבי, שראובן מיועד לחיי-רוח, להוראת היהדות, שרצו לגזול אותה מאתנו באונס ובאכזריות. הוא יהיה מורה עברי שילמד את ילדי ישראל את תורתנו הקדושה. בכורי יוקדש לתורה, כפי שיעדה חנה את בנה לה" בשילה". גם אני רציתי עתה בשם העברי אבי - ג י ל, כי אבי יגל בי, בני, שילדה את הילד היהודי הראשון במשפחתנו והחזירה חיים יהודים לשושלתנו. כן! הלידה חידשה בי חיים חדשים ושאפתי הרבה כח ממנה. אבי היה עמי. בני לא החליש אותי, אלא הוסיף לי חיות וכח, רוח והעמקה. הוא נולד בו-זמנית עם קריאת עשרת הדברות ששמעתי אותן לראשונה בשפת אבותינו. רעדתי מרוב התרגשות, כאשר ניתחתי עם עצמי את המאורע הזה ומה הוא עשה לי. לפתע הבנתי דבר נוסף: ממתי בעצם אחז בי יצר הכתיבה, שלא הכרתיו מקודם, בליסבון? האם זו אינה איזו השראה שהוכתבה לי ממרחקים על ידי רוח אבי? כי הרי אני לא הייתי בנויה לכך מקודם, רק מאז בואי להמבורג! החלטתי, שמחובתי להמשיך לכתוב את יומני זה, למסרו לצאצאי ולהעביר להם את עבר משפחתנו המיוסרת, למען ידעו להודות ולברך על החיים החופשיים שהם זכו בהם מלידה...

15 באוגוסט 1607

ראובן מתפתח היטב. הקיץ נוח ואנו מטיילים הרבה לאורך תעלת השייט, המתברת בין הנמל לנהר הצידורי האלסטד. ראובן צוהל בדאווה את עופות המים, השחפים למיניהם וסנוניות הקיץ המרחפים מעל למי Fleet, כפי שקוראים כאן לתעלה. מחשבותי מרחפות לעיתים אל עברי בליסבון, להורי ולקרוביהם. עתה התחלתי להבין, כי אבי היה בלבו יהודי בהכרה, הגם שלא ביטא זאת החוצה. הוא לא רצה אף פעם שנשתתף בהשמצת ה-Judeos, כאשר בנות גילי דברו על כך. הוא אמר לא פעם כבדרך אגף, כי לכל בני האדם יש אמונות מאמונות שונות ואין לאף אחד את הזכות ואת היכולת לקבוע, מה היא האמת הצרופה. כל אחד צריך לשקול מה יקר לו ובמה הוא מאמין, מתוך יושר אינטלקטואלי וברי חנופה...

דודי הגיבור, אנטוניו דיאס קסרס.

אחד מן הסימנים לאמונתו הנסתרת של אבי על היותו יהודי, הגם נוצרים אנוסים, הבנתי רק עתה, תוך כדי שחזור נעורי :

אבי סיפר לנו בהבעת כבוד והערצה אודות אחיו, הצעיר ממנו ב 13 שנה - ANTONIO DIAS CACERES. הוא נולד כאבי, ב Santa Comba Dao.

סבי MANUEL LOPES הביא את אבי ואת אחיו בן התשע לליסבון בשנת 1550, כדי ששם יתפתחו ויבנו את עתידם. אמי, GUIOMAR GOMES DE MILAO, שנולדה בשנת 1549 בעיירת המחוז Covilha, היתה אז רק בת שנה, כשאבי כבר בן 22.

דודי אנטוניו גדל בבית האציל Comptes de VIMIOSO ושמש לו כנער שליח. מאוחר שמש את חצר המלוכה. לאחר שבגר, השתלם כמלח על ספינות המלחמה של האדמירל DE CUNHA. לבסוף התחתן בליסבון, אך אשתו מתה צעירה והוא התאלמן. הוא העדיף להגר למקסיקו, שהיתה אז מושבה ספרדית. שם התחתן שנית בשנת 1586 עם CATHALINA DE CUEVA. זו היתה אחותו של LUIS DE CARVAJAL EL MOCO.

אני הייתי אז בת ארבע. בשנת 1596 שרפו את לאויס ואת אחותו קטלינה על מוקד האינקוויזיציה תוך האשמה, שהם חזרו שם ליהדות והדבר התגלה.

לדודי ולאשתו היתה אז כבר בת, LEONOR DE CACERES, בערך בת תשע.

כאשר מסרו את אשתו וגיסו, היה דודי על הים. כאשר חזר מן ההפלגה, נאסר מיד והושלך למרתפי האינקוויזיציה. הוא לא שיער שאשתו מסורה וכי מנסים לסחוט ממנו אישור על "התיהדותה". הוא כפר בכך מכל וכל. רק חודש מאוחר יותר, כאשר הוא הובל בשרשראות אל כיכר ה Auto de Fee, כדי שיואשם ברבים ויושפל, ראה לפתע את אשתו ואת אחיה והם מובלים למות ולשריפה... איזה הלם נוראי.

אך דודי לא נשבר, גם כאשר עינו אותו עוד חמש שנים בכלא. איש לא עונה לפניו כמוהו, כך הכריזו האינקוויזטורים האכזריים. כאשר זה לא הואיל להם, הם שוב הוציאו אותו "כאילו לשריפה" והעמידו לפניו את ילדתו בת ה 14, עתה עלמה. הם קיוו, האכזרים, כי לרגל מצב זה הוא ירצה להציל את עצמו לפחות ממוות, ולהודות במשהו כדי להפיס את דעתם, מתוך רגשות רחמים לבתו. אך הוא נשאר איתן בשלם !!! רק אז שחררו אותו...

אני מניחה עתה, כי אבי סיפר לנו על דודי בערך בשנה זו, כי הדברים נחרטו חזק בתודעתי, תוך רגשות מעורבים: מצד אחד גאווה על דודי עז-הרוח והרצון, מצד שני תוך תחושה של אי-נוחות על כי דודתי במקסיקו היתה מתיזה... לא שיערתי אז, לפני רק חמש-עשר שנים בלבד, כי גם אנו נהיה נאשמים בדרך דומה, רק בגלל היותנו אנוסים ממוצא יהודי. אחזה בי צמרמורת בחושבי עתה על הודי ואחי. מה עלולים לעולל להם בהמשך המעצר...?

דודי אנטוניו הפך עקב עינויי הגוף והנפש לשונא הספרדים וכנסייתם "הקדושה". אך כאדם מפוכח לא הראה זאת כלפי חוץ.

הוא חזר לים והתפרנס כבעל אוניית מסחר, עצמאי. הוא שיט בקווי-ים בין מקסיקו-חצי האי האיברי-אפריקה והמזרח הקרוב והרחוק. הוא התנזר מאז מחיי יבשה, אהב את מרחבי הים והחופש. הוא היה ספן נועז מאין כמוהו.

כן! אבי אהב אותו, התגאה ברוחו... אלה המחשבות שפקדו אותי עכשיו, בחושבי על הודי. בשנים האחרונות קבע דודי לעצמו שני בסיסים באירופה: ב Rouen קרוב לפריז וב Weymouth בדרום אנגליה. מן הנמל האחרון הוא ביקר אותנו בשנה לפני הברחתי להמבורג וגר עמנו זמן-מה. עתה קלטתי לפתע, כי הוא האיש הנחרץ, אשר הציע להודי לשלוח אותי הנה, לבנות עתידם מחוצה לפורטוגאל. הוא כנראה גם הספן, שלקח את אלברטו למסע לסטובל, כדי לאסוף במפרץ הטז"ו את משפחתי. כן! הוא למד היטב את לקחי האינקוויזיציה ופעל להצילנו מגורלו, שהתנסה בו, לצערנו הנוראי. לא נודע לי, היכן חיה עתה בתו האומללה ליאונורה, אך אני מקוה, שאביה הנמרץ הצליח להביאה למקום מבטחים ולבנות לה עתיד בטוח. אהבתי עתה את דודי האמין בליבי והערצתי אותו מאוד !!!

15 בספטמבר 1607

בעלי חוזר מהפלגתו הראשונה ועמו בן דודי.

אלברטו חזר לאושרי הרב לפני שבועים. עמו בא במפתיע בן דודי, -בן אחות אבי וזהו GUIDOMAR MANUEL, שנישאה ל PEDRO RODRIGUES. בן דודי HENRIQUE RODRIGUES היה ארוסה של אחותי LEANOR, שהיתה צעירה ממני בארבע שנים. בן דודי זה למד רפואה. בקיץ 1606 נסע לדומא, כדי לקבל רשוי לנישואיו עם בת-דודתו. נישואי קרובים מדרגה שניה היו מסורים משעם הכנסיה הקטולית. אך המפיצור, שידע את התורה ואת נישואי אבות הנוצרים ממוצא יהודי-אברהם, יצחק ויעקב, נתן הסכמתו המיוחדת, במקרים ואלה הובאו לפניו תוך הוכחה, שהמבקשים, החתן וגם הכלה, הם אומנם בני ישראל ממקור.

כמובן שהמבקשים נדרשו גם לשלם מס מיוחד לכנסיה. באותה עת שהנריק רודריגז נסע לדומא, בשביל עצמו ואחותי, היה צריך לבקש רשויון-נישואים גם בעבור אחותו BEATRIZ RODRIGUES עם אחי האהוב GOMES RODRIGUES DE MILAO. אהבתי את בת-דודתי זו במיוחד. היא התאימה מאוד להיות אשתו העתידית של אחי האהוב. שניהם היו בעלי אופי איתן, עקרוניים וישרים, שלא היו מוכנים להתפשר רק כדי למצא חן בעיני אחרים, החולקים עליהם. הורינו הסכימו ביניהם על השידוך הכפול של ילדיהם זה לזו, עוד לפני שנים. כאשר חזר בן-דודי מדומא לליסבון, הוכה בהלם! כלתו ליאנור נאסרה עם הוריה; אך גם אחותו, כלתו העתידית של אחי גומז ועוד בת-דוד נאסרו אף הם, כי הם היו בחברת הבורחים ונאסרו עמם. לכן הסתתר אצל מכרים, שלא ממשפחתנו. כאשר נחת אלברט דה-ניאס, הספן ההמבורגי בליסבון, נרמז לבן דודי, שרבי החובל הזר הוא מאנשי שלומנו הנסתרים. וכי כדאי לו, להתקשר עמו. כך הגיע בלילה אחד אל אונייתנו.

אלברטו הבין מיד את הסכנה בעבורו ולא נתן לו לרדת שוב אל המזח, אלא הסתירו בתא רב-החובלים שלו, שהיה מוגן על פי חוק מפני בולשים-זרים. למשפחה טובת-הלב שהסתירה אותו כמה שבועות, שלח אלברטו מסר מוצנע, בלי לגלות כמובן מקומו החדש ומטרתו, כדי שלא ידאגו מהעלמותו הבלתי מוסברת והפתאומית של בן חסותם.

עתה הגיע לשמחתנו בדיא ושלם אלינו. בואו סימל תרומה מיוחדת גם בשביל קהילתנו הקטנה, קהילת "האומה הפורטוגזית", כפי שקראנו לעצמנו בפזורה, כי היה צאצא של שבט לוי, כהן במעמדו. כך סיפר לו בצעירותו אביו בסוד, כך שהיה עתה ביניו גם כהן יהודי. אלברטו הסביר לי את החשיבות למנין הקטן בהמבורג. למטרת תפקיד הכהונה לימד אותו אלברטו בקצרה את הדרוש. הוא נדרש להימול על ידי הד"ר קסטרו, שאשתו המנוחה היתה קרובת משפחתנו, מצד אבי ומצד אמו הוא. הנריק רודריגז נקרא מעתה בשם עברי שמואל כהן-רודריגז. הוא סיפר לנו הרבה מן הדברים האיומים, הקורים בליסבון. הנוצרים החדשים היו הלומי-פחד ולא ידעו כיצד לנהוג, אחרי שנעצר אחד המכובדים ביותר של סוחר לייסבון עם כל משפחתו: האם יתחנפו עוד יותר לכנסיה בסימני אדיקות קטולית, ויוכיחו בכך את נאמנותם, תוך הבעת גינוי פומבי של משפחתנו "הבוגדנית"? האם זה עשוי להציל אותם מחשד של קשר או הזדהות אילמת עם מעלימי-המס ומבריחי-הונם?? אך גם העולם הנוצרי מלידה היה נדהם ופחד נפל על הרבה מידידי המשפחה, אשר היו מעורבים במשפחתנו מבחינה עסקית וגם תרבותית וחברתית. מאחר והוא בעצמו הסתתר מאז חוזרו לעירנו, לא יכול היה לדעת, כיצד שופטים אותנו בני המעמדות השונים? מארחיו טובי-הלב סיפרו לו מעט מהרבה, מחשש לבטחונם. המצב בליסבון היה של אי-ביטחון וחשד איש מאחיו, מצב מחפיר ומזעזע... ואני לא יודעת אם לשמוח שאני כאן, או להצטער שאני לא עם משפחתי הסובלת. אני חשה רגשי אשמה, אך בעלי הנבון שכנע אותי, כי הורי הם אלה, אשר החליטו על יציאתי מעיר הולדתי בעוד מועד! הוא צודק... בקשתי שיחזק את אמונתי היהודית וילמדני תפילות ובדכות בלשוננו העתיקה.

פרק ג.

שנה מאוחר יותר...

15 באוקטובר 1608

עוד עיכוב בשחרור יקירינו. למה ???

עברה יותר משנה, מאז שכתבתי את הרהורי. הפסקתי אז, כי הייתי עסוקה מאוד בגידול ילדי ראובן. הגברים של משפחתי היו במרחקים, עמלו בודאי קשה, כדי לספק לשובי משפחתי את הסחורות שהוסכם עליהם, כדי לפדות אותם ממסי הנוצרים החדשים וממסי הייבוא והייצוא, שדרשו הכנסיה ומוסדות הנמל בליסבון. רק בואו של אלברטו עם בן-דודי בסתיו המאוחר, שבר את השגרה שנכפתה עלינו. אלברטו נשאר עמי רוב ימי-החורף ויצא שוב למסעותיו. כך גם שותפו ההמבורגי, שלא ידע מן הסיבוכים שלנו וסיפק לליסבון את חלקו-הוא בעיסקי ההובלה, שאת פדיונם הוא קבל כרגיל, שלא כבני משפחתי. הם קנו סחורות והובילו אותם על חשבון נכסינו, שהלכו והתמעטו במהירות.

אלברטו סיפר לי בקיץ, כי מנואל ואנטוניו גייסו עוד שתי אוניות חזקות למספכת הכמות העצומה של סחורות מרחבי תבל, כדי לסיים מוקדם מן המוסכם את המכסה. ואמנם הצליחו להשלים את הנדרש על פי הרשימה בסתיו השנה.

עתה היה תור הפורטוגלים למלא את חלקם בהסכם - ולשחרר את יקירינו. כמה ציפיתי להם !! קיוונו לדאותם כאן בראש-השנה היהודי, בספטמבר 1608. אחי מנואל בא מברזיל, גייסי מנואל דה-מטוס הגיע אף הוא מסיבובו האחרון מהודו ומאפריקה. גייסי הנריק דה-לימה הגיע מרוטרדם. עתה חיכינו לאנטוניו, שהיה צריך לקבל את הודי ובני-ביתם בעגינתו האחרונה בליסבון עם אונייתו ה H.D. MILAO. הוא חתם לפני שנה וחצי על ההסכם עם הממסד בליסבון. עתה הוא זה, אשר בא לקבל את התמורה, שחרור המשפחה. הוסכם גם על גיוסות דמי הגירה של כל אחד ואחת מבני הבית ואנטוניו היה מצויד במלא הסכום בזהב שהודו ובפנינים !!

כאשר הגיעה ספינתו לנמל המבורג, הוכינו שוב בתדהמה וביאוש !! משפחתנו לא שוחררה !! אנטוניו חיכה להם לשוא. לא הוסבר לו, מדוע נמנעים מלמלא חלקם בהסכם. הוא ביקש שוב ושוב פגישה עם הממונים על העיסקה, אך אלה לא נענו לו. פקידיהם מסרו לו תשובות מתחמקות : זה בחופשה, השני חולה, השלישי לא נמצא בעיר... תחזור בעוד חודש... וכו'...

אחרי המתנה מורטת-עצבים וכאשר נרמז לו, כי עלינו להתקשר שוב בעוד שלשה חודשים-, אך מוצע לו שלא ישרה בליסבון אם החופש אמנם יקר לו...! החליט אנטוניו, כי מוטב שיסתלק משם ויחבור אלינו בהמבורג, כדי להתייעץ עמנו עמנו בענין הדחיות והעיכובים... הדדישה האחרונה שנמסרה לו, ממש כאשר עמד להפליג בגלוי, היתה : "תשלום נוסף על הוצאות מגורים-ביגוד-ומזון, שקיבלו כל האסורים בכלא, אחד עשרה מבני הבית שלנו, על חשבון הכנסיה הקדושה !!

כן עלינו לשאת בהוצאות המשפט שנוהל על ידי שופטים, לבלרים ופקידים שונים. גם טיפול רפואי ניתן להם, על פי טענתם, - וכמובן אין הממלכה הפורטוגאלית-ספרדית אחראית על העבירות של משפחתנו, אשר גרמה לממשל כל כך הרבה דאגה, טיפול והוצאות. גם ריבית עלינו לשלם, על האיחור בתשלום מסי הנוצרים החדשים, ועל העלמת סחורות בשנים 1603-1606". תביעות חדשות אלה היו בשורת איוב בשבילנו. החגים עברו עלינו הפעם במצב רוח ירוד, דאגה, פחד וכעס נורא ! דימו אותנו !! ניסינו בכל כוחנו לשוות לימים הנוראים צביון חגיגי, אך זה עלה במאמצים נפשיים בלתי אפשריים. אנו עתה שפופים ומוכים נפשית ורגשית.

מסקנת כולנו היתה אחת : האינקוויזטורים רוצים לסחוט אותנו !!

"הרי הוכחנו להם את יכולתנו להעשיר את קופת המדינה והכנסיה."

עתה הם ינצלו את חריצותנו ואת יכולתנו, לסחוט מאתנו עוד ועוד סחורות,

כי הרי "הערבון-, משפחתנו-, בידם. שאלנו את עצמנו שוב ושוב :

עד מתי ?? ומה מטרתם הסופית ?? האם יש להם מטרה וגבול לדרישות החדשות ?? היכן הגבול ?? מתי יגידו לנו, שמטרתם הושגה ועתה ישחררו את יקירינו ??

מסקנות כואבות ותכניות חדשות.

הדיונים נמשכו ימים רבים. אך לכולם היה ברור, כי אין לנו לעת עתה כל דרך יחידה, הגם שהדרישות החדשות נראות לנו קנטרניות ונצלניות !! הששנו לחייהם. הרי מסוגלים לאיים על חייהם, את זאת למדנו מדוד אנטוניו דה קסרס ומדודה אנה ד"אנדרדה בשנים האחרונות !! לא היתה לנו ברירה אלא להשתתף שוב במשחקם האכזרי, אם חיי-יְקִידֵינו חשובים לנו !! אסור לנו להתיאש. עלינו להתאמץ ולקוות... ואז התגלה לי גיסי הנריק דה-לימה כבעל החזון הנכון במקום הנכון ! וכך סיפר והציע : "כפי שחזיתי לפני שנתיים, התגשם השלום ההולנדי-הספרדי. הספרדים הבינו, כי לעתיד ממלכתם עליהם לבלוע את הצפרדע של הכרה בעוצמה העולה של הולנד הקטנה. בלי צי מלחמה לא יכולים הספרדים לפקח על דרכי הים ועל מושבותיהם. הם הבינו, כי הנוצרים האנוסים שנסו מממלכתם אל חיק הולנד הידידותית, הם עתה מן המובילים במסחר העולמי החדש. דון שמואל פלאחה לימד אותם לאחרונה לקח חשוב זה בצורה מכאיבה ומעליבה. עלינו לנצל מצב חדל זה לטובת תוכניותינו. המסחר והקשרים שלנו צריכים לשמש לנו עתה כנשק נגד יצר הסחיטה שלהם. הוא, הנריק, שותף עם סוחר רוטטרס ואמסטרדם בהפעלת החברה המזרח-הודית. לכן יפתח עתה בליסבון, מצויד בדרכון הולנדי, משרד למסחר משעם הולנד. הוא זה אשר יפתח מעתה את הקשרים המסחריים בין שתי המדינות והנמלים. כך הוא יבא במגע עם אנשי המסחר והממשל בליסבון, ינצל את ציפיותם שיקדם גם את האינטרסים של מארחיו בפורטוגאל ולא רק אלה של החברה בשמה הוא פועל. לכן יעצור את קידומם, תוך הפעלת לחצים על הממסד שם ואף יכרוך את שחרור משפחתנו משבים... עם המשך שיתוף הפעולה הבין-לאומי עם בת-בריתם החדשה, החברה המזרח-הודית, כמו גם המערב-הודית. כך יהיה עליהם לשקול מה שזה להם יותר : המסחר הכללי, או רווחיהם מסחיטת משפחת דה-מילאן. הוא יפעל ויסחרר כמובן כהולנדי, לא כקרוב משפחה, כי שמו יהיה בליסבון HENDRIK VAN DER BOM. איש לא מכיר אותו בליסבון, כי הוא נולד וגדל בצפונה של המדינה, אשר אותה עזב לפני עשרים שנה, בשנת מפלת הארמדה. (27*) כשיטתו של אלברטו, לא יבין אף מילה בשפת הארץ וישתמש במתורגמן. איש לא יעלה על דעתו, שהוא, ההולנדי, מבין דיבורים שיאמרו בנוכחותו בפורטוגזית", כך סיכם הנריק דה לימה את תוכניותיו. כך צמחה לנו תקווה מתוך היאוש הקודר. הוא היה עתה תקותנו. הוא ירגל, ינווט וישפיע על עניינינו. נשמע ממנו דרך סוכניו ברוטרדם ובאמסטרדם ! החגים עברו. לפני כניסת החורף הפליגו כל הגברים, חוץ מן הקפיטן ההמבורגי לאמסטרדם, כדי לחכות שם להתפתחויות. הנריק אמר היה להפליג משם לליסבון. אלברטו הפליג אף הוא, כדי לקנות בפורטו צימוקי-יין. הוא יחזור עם הסחורה להמבורג, ישהה עמי במשך החורף ויביא חלק מן הסחורה באביב לנמלי הבלטיקום, לדנציג ולדיגה. משם הוא ימשיך בדכישת סחורה פולנית, ביחד עם יורגן ינסן שותפו. מסחרם חייב להמשיך כרגיל ובנותק מן הקשר עם הכלואים במרתפי האינקוויזיציה. שתי ספינותיהם תחת דגל המבורג יועדו לתכניות מילוט מוסוות, אולי בעתיד ?

ממני נדרשה עתה מנה נוספת של סבלנות !!!

15 בנובמבר 1608

...טוב שאלברטו חזר אתמול לביתנו. העצבים שלי לא עומדים במתח הבלתי-ידוע. אינני ישנה טוב. רק בני החמוד ראובן מדגיע אותי. עתה יחזיר לי בעלי היקר מעט מבטחוני בעתיד ובעזרת השם, בנוכחותו. הוא משרה עלי שקט נפשי לו אני זקוקה, כי אני מפחדת מאוד בשביל הורי, אחיותי ואחי...

25 במאי 1609

חלום בלהות.

... קרה לי משהו איום. לא התאוששתי עד היום, כדי לבטא את כאבי ודאבון לבי. אך אני חייבת זאת לצאצאי משפחתנו בעתיד, כדי שיזכרו בכבוד את אבי... אני מתיפחת... אך חייבת להתאפק... בני ראובן זקוק לאם שלוה יותר. גם אלברטו זכאי לאשה אוהבת וחזקה יותר!

ב 5 באפריל עשיתי את קניות היום, ביחד עם ויולנטה. זה קרה בעמדנו בשוק ב Roedingsmarkt בערך בשעת צהריים... לפתע טלטלה אותי צמרמורת בלתי נשלטת. בטרם שהתעלפתי באמצע הרחוב, חשתי את נשמתי פורחת ממני. היא נעלמה מתוך גופי וזרמה אל תוך החלל האפור. אש תופת סובבה אותי. הכל בער מסביבי. הלהבות אחזו גם בגופי. צרחתי בכל כוחי...

לפתע חשתי את נשימת-אפו של אבי ודמותו רחפה לידי ודברה אלי בחיוכה הנעים ובשלוה עילאית: "ב י א ט ר י ז... ב ת י ה א ה ו ב ה... אל תצטערי ואל תתאבלי. אני הגעתי אל מטרתי, אל המנוחה ואל הנחלה... הצלתי את נפשי!! תמיד נשארתי יהודי בלבי ובנשמתי, הגם שנאלצתי להסתיר זאת!! עתה הוכחתי להם, כי לא לנצח הם יכולים לגנוב לי את נשמתי, לדרוס את כבודי ולחלל את קודשי. עתה אני מוסר את נשמתי בגאווה לבוראה... אל תתאבלי מעבר למקובל... בנך יהיה תקותך ותקותי... יהדותו הגלויה תהא נקמתי ונקמתך מן המתנשאים האכזריים... אני מקוה שאשתי האהובה-, אמך היקרה-, וילדי יעברו את העינויים ויגיעו שלמים בגופם ובנפשם אל החופש... אליכם. הם צעירים מדי כדי למות, לכן ציויתי עליהם לשקר למעניהם, כדי להנצל!!

לי אישית היה חשוב יותר להציל עתה את נפשי משקר, לאחר ששקרתי לעצמי רוב ימי חיי, אמנם לא מאשמתי. לא היתה לי דרך אחרת כדי להתחנך ולהוליד את כולכם, בני ובנותי, עתיד משפחתי. כשיגיעו כולם אל החופש, כך אני מצוה, עליהם להתחנך ולהוליד הרבה בנים ובנות... שיהיו יהודים אמיתיים, בגאווה ובגאון... שימלאו אחרי מצוות תורת האמת, תורת משה מסיני...

מאוחר יותר ספרו לי, כי נשאו אותי קודחת הביתה. נשארתי שלשה שבועות בעלפוני המוחלט. ד"ר קסטרו עשה כמיטב יכולתו. אותי החזיקו בחיים בהזלפת נוזלים לפי ובקרוך גופי. בערב פסח התעוררתי מתרדמתי. הייתי חלשה מבחינה גופנית, אך נפשי היתה רגועה לגמרי. כפי שציווני אבי בחזונו... הושיבו אותי בכורסה ליד שולחן ליל הסדר ודאגו לי מאוד. בעלי ניהל את אמירת הברכות וסיפורי יציאת מצרים בקולו המלא... ואני לא יודעת... האם אני ערה או חולמת כל-זאת... כשהגיע לאמירת ההלל, מפיוטי דוד המלך, בקשתי לספר להם את חלומי המפחיד והמרגיע כאחד... הקשיבו לי בראשים מורכנים... זככו חרישית... אך איש לא הגיב ולא אמר דבר... האם היו אלה חזונות-תענועים, מדוב חום ??? לא קבלתי מענה מהם... בתוכי הייתי בטוחה שראיתי דברים ממשיים... הרי ידעתי את קשרי הנפש ביני לבין אבי...

היחיד מביין הגברים שלנו שבא מבחוק, היה הנריק דה לימה. הוא ישב ושתק. נראתה עליו עצבות ולאות. האם העלימו ממני משהו שידעו, אך לא רצו לזעזע אותי, שהייתי חולה כל-כך? האם רצו שאחשוב, שהחום הוא זה שגרם למחזה הזה אשר חזיתי??...

טיפלו בי ברגישות ובאהבה. כולם התהלכו מסביבי כמו על בהונות רגליהם. בעלי האוהב ישב לידי שעות על גבי שעות, ליטף את ידי זאת ראשי ושר לי משירי דוד המלך, במנגינות הקסמליות הענוגות, אותן אהבתי. הוא ידע, כי זה מחזק את נפשי. "יש לך נשמה יהודיה מלידה, בלי שחינכו אותך לכך. זהו יסוד טבעי, אותו הורישו לך בודאי אביך ואימך"... אלברטו ידע את נפשי וידע לעודד בי עוצמת חיים חדשה... התחזקתי לאט אך בהתמדה.

ממה חליתי בעצם ?? שאלתי לאחר זמן-מה, אינני יודעת לאחר כמה זמן.
תפישת המציאות והזמן היו ממושגים ימים דבים... "לא יודעים זאת", ענו לי
כולם. גם ד"ר קסטרו לא יודע. אין עתה כל מחלה מדבקת בהמבורג, ברוך השם.
זוהי חידה, כך הודה הרופא המפורסם בפני-כל. גם גיסי שמואל הכהן דודריג?
לא היה יכול לענות על שאלתי לו. הוא ברכני בברכת-כהן וגרם לי אושר רב
ובטחון. בשיחה שהתפתחה, הוא הסביר לי את קשרי המשפחה שלו ושלי, עם אשתו
המנוחה של הד"ר קסטרו, שנפטרה בשנת 1603 כאן בהמבורג. "זהו הגורל", כך
אמר בהרהורים, "על כי רופא נשים כה מצליח כמוהו, לא הצליח להציל את אשת-
חיקו לאחר לידתה! מכאן עלינו ללמוד, כי החיים והמוות אינם נתונים בידינו
ועלינו לקבל דין שמים". נסיתי להבין, אם הוא רומז לי משהו, שנוגע לחזיוני
בדמדומי העלפון... אך הוא לא רצה להכחיש או לאשר.
הוא סיפר לי, כי שכר דירה על הדייק החדש, שנקרא בפני ההמון Dreckwall, כי
ראשיתו במצבורי הפסולת שהערימו שם. הדירות שם, קרוב לנהר האלסטר היו
זולות יחסית, כי המקום מרוחק ממרכז העיר. ד"ר קסטרו הוא היחידי מבין בני
האומה שלנו, שקיבל רשות לקנות לו ממש בית במקום מיועד לאצילים, ליד כנר
Sankt Nicolai Kerkhof. עשירי המבורג לא דאו בעין רעה, על כי הוא מתהלך
ביניהם, הגם שידעו בודאי, כי יהודי מוסוה הוא. הרי הם היו מעוניינים בקרבתו,
למען בריאותם. "הכל עניין של אינטרסים", לימד אותי בן דודתי, הרופא המשכיל.
שני הרופאים במשפחתנו תהו, הכיצד אני לא חשה בכל כאב בגופי, כך שגם מחלת
האינפלואנצה העונתית אינה מחלתי. עצתם היתה: מנוחה, זמן ואוכל מזין.
כך עברו כל שמונת ימי החג.

מאורע מזעזע בליסבון :

רק לאחר תום ימי הפסח "העיזה" גיסתי בריטס לספר לי את מה שידעתי זה מכבר
מתוך "חויית העלפון" מלפני חודש. וכך היא סיפרה בפרוטרוט, כאשר הבינה כי
אינני נבהלת מן האמת :

"לאחר התארגנותו של בעלה הנריק, עתה הנדריק ואן-דער-בום, במשרדו החדש
בליסבון, יצר הוא קשרי מסחר כמתוכנן, בשם סוחריו הולנד. הוא למד על המושבות
הספרדיות והפורטוגאליות מעבר לימים, על צרכיהם וצורותיהם, על העזרה לה ציפו
ממנו ומחברתו שהוא מיצג. הוא היה עד להרבה דיבורים אודות משפחת דה-מילאן
והפגיעה בה, למטרות לא גלויות. כך נודע לו דבר, שלא נאמר לאנטוניו אחי, לפני
הפליגו משם, הגם שהמשוחחים לא העלו על דעתם, כי הוא מבין כל מלה בשפתם...
"בסתיו 1608 האשימה האינקוויזיציה את משפחתו של הנריק דיאס מילאן ביהדות
נסתרת. הנאשמים יכולים להנצל ממות רק אם יביעו בפומבי את אשמתם, יחזרו בהם
ויבקשו כפרה בקבלת עול הכנסיה מחדש לעיני-כל. אחר-כך עליהם לעבור תקופה
של לימוד מחדש של תורת-ישו בבית הספר למתכפרים של הישועים."
כל מכריהם של המשפחה לא האמינו להאשמות, אך הבינו, כי הכנסיה זקוקה לסיבה
של הפרת האמונה, כדי להצדיק את המאסר הכפוי על המשפחה. הרי נציגיה לא
יהיו מוכנים להודות, כי בצע-כסף היתה הסיבה האמיתית של מאסרם. לאחר שנודע,
כי שולם כל מס "הנוצרים החדשים" וחובות המשפחה על ידי שני הבנים בברזיל,
היתה הכנסיה זקוקה עתה להאשמה מפוברקת מסוג כפירה בדת ישו. היה ברור
למקומיים, כי אחרי שיוודו הנאשמים בכל סעיפי ההאשמה, הם ישוחררו בבושת-
פנים, רכושם יוחרם כעונש ויצטרכו להיות מושפלים לכל ימי חייהם.
מקורות פרנסתם ילקחו מהם ועתידם יהיה תלוי "במוסדות החסד הנוצריים".
המתכפרים יהיו עתה מעניי-העיר ואיש מכובד לא ירצה להסתכן בהושיטו להם
מפת-לחמו, שמא יוחשד באהדה בלתי-נוצרית לכופרים.
הנדריק ניסה להשפיע בדרכים משלו, אך הוזהר שלא יתערב בעניינה הפנימי
של ממלכת פורטוגאל, שמא יואשם אף הוא בשיתוף-פעולה עם מחריבי המדינה...

... הנריק ציפה בדריכות, אך גם בפחד, להתפתחויות שלא היו בשליטתו.
ב 1 לאפריל 1609 פורסם כרוז פומבי בכל הכפרות של העיר ליסבון ובו הודעת הכנסיה, כי ב 5 באפריל יקוים טקס "הכרה בדת הנכונה" - Auto-Da-Fee, בכרך PLACA DE RIBEIRA אשר בקרבת הנמל, כדי לכבד את הכנסיה ואת ישו, המשיח. בכרוז פורטו 75 נאשמים. - 30 גברים ו 37 נשים התודו על פשעי הכפירה שלהם. לכן יקבלו חנינה, אך עליהם להיות נוכחים בהוצאה להורג של אלה שלא חזרו בתשובה. המתכפרים יצמדו בתהלוכה לפני המוני העם, כדי לקבל את עונש כפירתם בצורת גינוי פומבי. הם יהיו לבושים בבגדי מתכפרים, אשר מצויירים עליהם להבות אשר פונות כלפי הארץ, סימן שעונשם יכופר להם על ידי שנת לימוד הדת בבית הספר של הישועים. אך קודם עליהם לדאות במו עיניהם את שריפת הנדונים למוות על המוקד. רק אחרי זה הם יופנו, חלקם אף יסגרו במוסד לחינוך מחדש. בין 67 "הנחונים" קרא הנריק את שמות אמך גויומר גומז דה מילאן, ואחייך גומז רודריגז, פרנאו לופז ופאולו; ואחיותייך ליאנור הנריקס, אנה ואיזבל סנטיאגו הנריקס, כולם לבית דה מילאן. כן מצא ברשימה את בת הדודה ברנקה רודריגז ואת משרתת הבית הסינית-הודית ויקטוריה דיאס.

שמונה נאשמים לא הודו באשמתם, לכן לא יחוננו וישרפו על המוקד. אלה מהם, אשר יבקשו חסד נוצרי, יחנקו לפני שריפת גופותיהם. אך אלה אשר יסרבו גם לחסד אחרון זה, ישרפו בעודם חיים...
שני הגברים שישרפו חיים הם הסוחר העשיר אנריקה דיאס דה מילאן ומשרתו, הנוצרי מלידה, הכופר אנטוניו דיאס.

מתוך שבע הנשים תשרף חיים בת הדודה ביאטריז רודריגז הגאה, שלא הודתה בפה מלא בפשעיה.

התובע הכנסייתי, אשר ינאם לכבוד האמונה האמיתית לפני הקהל, הוא הכומר הישועי PADRE JERONIMO DIAS. חתום על פסקי בית הדין של האינקוויזיציה היה האינקוויזיטור הראשי, INQUISIDORE GERAIS - DUQUES DE LEIRA. "

כל זאת סיפרה לי בריטס רק, לאחר שעמדתי על כך כי לא יעלימו ממני את האמת, כי כבר ידעתי, שאבי אינו יותר בין החיים. חברתי היקרה ויולנטה, שאף היא רצתה לדעת את האמת, התעלפה בשמעה על הגורל האכזרי של אחיה הבכור, ששימש לה אח, אב ומדריך אחרי מות הוריה, לפני יותר מ 15 שנים.
טפלנו בה, בריטס ואני עד שהשיבנו לה את נשמתה. אך לעת-עתה לא המשיכה גיסתי את סיפור בעלה. התברר כי משפחתנו ידעה על האסון כבר מאותו רגע, שגייסי הנריק דה-לימה הגיע להמבורג, יום לפני חג הפסח. לפני שתינו העלימו את בשורת האיום עד עתה, בגלל קדושת החג וחולשתי הגופנית.
רק זאת עוד אמרה לנו בריטס, כי בעלה חזר לליסבון, כדי לנסות לקשור קשרים נסתרים עם בני משפחה, כדי לנסות ולהציל את יתר קרובי מן המאסר שהוטל עליהם. הדרך הידועה היתה תשלומים שמנים. אם יצליחו, ינסו לאחר מכן להבריח אותם כבודדים או בקבוצות קטנות מתוך ליסבון ומפורטוגאל.

במחרת המשיכה בריטס את סיפורו המזעזע של בעלה. גם ויולנטה עמדה על כך שתשמע את כל האמת, והבטיחה, שעתה, אחרי ההלם הראשון, היא תעמוד בכך.

משרדו של הנריק ואן דער בום וחברת הספנות היו ברחוב Rua St. Juliao, קרוב מאוד אחרי הכרך, שיועדה לטקס ה Auto Da Fee. שדרה רחבה, Rua Augusta, מובילה מן הכנסיה ומרכז האינקוויזיציה במורד אל כיכר Ribeira, עטור בנייני פאר גבוהים.

ביום המר והנמהר התלבש הנריק במדי קצין ספנות הולנדי והתפרב בקהל הולך וגדל, שבא לצפות במחזה העממי, אליו הוזמן בכרוזים ודרשות בכנסיות.

חלק מן הציבור היה במצב רוח חגיגי, דבר שזעזע את הנריק, אשר לא הראה זאת כמובן כלפי חוץ. חלק אחד בא כאילו כפאו עד, כנראה מפחד של התשדה והלשנה, או מרגשות אנושיים נסתרים כלפי הנידונים.

הנריק כובד בעמידה בשורה הראשונה, עקב מדין הזרים. לזה הוא קיווה, כי הוא רצה להעביר דמז לפאולו, אותו הכיר, שאנו יודעים על מצב העניינים. אולי יבין מכך, שאנו פועלים מאחורי הקלעים להצלתם, במדת האפשר. הרי פאולו יודע, כי האוניה "הלגולנד" של קפיטן ינסן עוגנת בקביעות בנמל הראשי, אחת לארבעה חודשים. היא היתה עוגן ההצלה בשביל קרובינו בליסבון. זה היה בודאי ברור גם לפאולו הפיקח!! עדיין הוא לא ידע על מספר אוניות הולנדיות, שבאות זה זמן מה לליסבון בענייני החברה המזרח-הודית. על כל אלה היתה מבוססת תוכנית ההצלה שלנו... הרי הפורטוגאליים רוצים בשיתוף פעולה הולנדי בנמליהם... הטקס המקאברי החל בשעה 10 בבוקר. הכומר המטיף חימם את האוירה בדרשה חוצבת להבות-אש נגד הכופרים הנדונים. לאחר חצי שעה הובלו הנדונים בשורה ארוכה ממקום המשפט במדום הגבעה, דרך העזרה אל הכיכר. כאשר עברו את קשת הכניסה לככר, לבושים בגלימות הכופרים וכובע מחודד לראשם, התמקד הנריק בפני כל אחד מהם, כדי לגלות את פאולו. לכן בחר לעצמו מעבר צר ליד השער. המובלים "רק לקלון ולחינוך מחדש" הובלו ראשונים. חלקם הראו סימנים ברורים של בלבול-חושים ואי-שפיות, אחרים נראו אדישים, אחרים חבולים.

הקהל קרא קריאות גנאי, ידק על "הכופרים הנפשעים", והראה סימני בוז והשפלה. ... ואז הכיר את פאולו, בהביטו באדישות על סביביו. הנריק השתעל ושינן בין שיניו בשפה ההמבורגית: *Kieke her, ike stah hier, Stoertebeker bugsiert* : "הבט הנה אני פה, סטורטבעקר ינווט אותך החוצה" (28*) *ju raus*... בשפתנו - "הבט הנה אני פה, סטורטבעקר ינווט אותך החוצה" (28*) פעמיים קרא הנריק משפט זה, כאשר פאולו עובר קרוב אליו. הוא קיווה שפאולו שמע בהיותו בהמבורג על שודד-הים הנועז סטורטבעקר, שהטריד קשות את השלטונות לפני כמה דורות... ויבין את המשמעות האקטואלית.

ואמנם, זה פעל! פאולו הפנה את ראשו לכיוון הקריאה, הביט כמה שניות ישר אל תוך עיניו של הנריק, חייך קלות, קרץ בעינו והמשיך כאילו לא קרה שום דבר מיוחד. אך אחרי כמה שניות נוספות הדביק את ההולך לפניו, נתקל בו כאילו שנכשל בהליכתו. הנריק ראה בבהירות שהוא אומר לזה שלפניו כמה מילים, כאשר זה מנסה לתמוך בו ולהרימו מן "הכמעט-מעידה" שלו. הכל נראה טבעי ביותר. הנריק חש, שהמסר נקלט. כנראה שזה שלפניו היה אחד מאחיו של פאולו, תודריגז או פרננדו, שהכירם רק על פי שמם, אך לא על פי מראם.

כל בני הקבוצה הגדולה הזו של "המתכפרים", גברים כנשים, היו לבושים בגלימה ארוכה, אשר עליה צבועה להבה אדומה גדולה, אשר פונה כלפי מטה. זה היה סימן ביטול גזר הדין של שריפה. הם הועמדו לאחר תהלכותם אל מול מקום הנידונים למות. הנריק ניסה להכיר ביניהם את בני משפחת דה-מילאן, אך עקב הלבוש האחד, לא היה יכול אפילו לזהות בין גבר לאשה.

אחרי זה הוכנסו שמונת הנידונים לשריפה ונקשרו אל עמודי הקלון שהוכנו עבורם. שאגת צהלה של קהל הצופים החרידה את חלל הככר... צמאי-הדם האדורים... כאן הפסיקה בריטס את פרטי תיאורה, כפי ששמעה מבעלה. היא רצתה לחסוך מאתנו, שתי המתאבלות, את הזוועה שהתחוללה שם. רק עוד זאת הוסיפה:

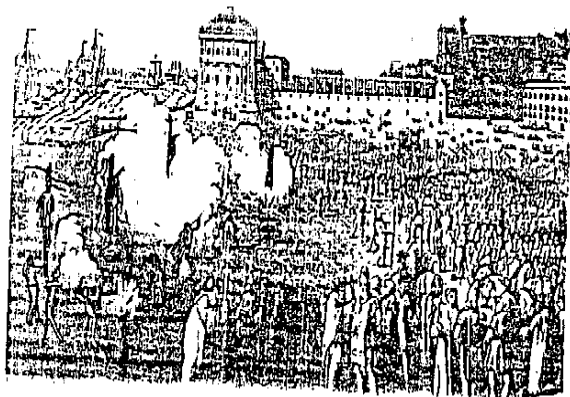
... שני כמרים נגשו מנידון אחד אל השני. כנראה רצו לסחוט הודאה בחטא ברגע האחרון, כאשר פחד המוות אווז במסכן ובמסכנה, ששת הנשים ושני הגברים...

... אז התמוטט לפתע הגבר שעמד לפני פאולו... שני כמרים התיזו עליו מים עד שהתעורר המתעלף מעלפוננו... ואשה אחת מן הנידונות למות נתנה צעקה ובקשה מאחד הכמרים להתוודות...

ואז ראה הנריק, כי משחרדים אשה צעירה מעמוד הקלון. נשמעה קריאתו של הכומר ירונימו דיאס שהכריז: "כי הנידונה למות, ביאטריז רודריגז, אשר עד כה סרבה

להודות בפה מלא בפשעיה נגד הדת הקדושה, התחרטה ברגע האחרון ומשלימה עתה את החסר. היא תמסר לכנסייה לשרת באחד המנזרים לכל ימי חייה.
 בכך תכפר על עקשנותה עד לרגע זה... זהו פסק דין הכנסייה הרחמניה, הכריז המטיף. - לעיני כל הקהל הופשטה ביאטריז מגלימת המוות, עליה מצוידת להבה אדומה אשר ראשה למעלה, והולבשה בגלימת "כפרה", עם להבה כלפי משה.
 היא הועברה לסוף שור המתכפרים... יותר לא היתה בריטס מוכנה להוסיף... אני הייתי גאה בבת-דודתי ביאטריז, כלתו האומללה של אחי האהוב גומז רודריגז, שבודאי הוא זה, אשר התעלף דקה לפני שארוסתו הועלתה על המוקד...
 ...ובכך והציל אותה מן המוות הנורא... כי כנראה מראה חתנה המתעלף גרם לה להחליט ברגע האחרון ממש, להראות סימן של נכבשות !!
 כן, היא היתה בחורה גאה ומודעת לרצונותיה ועקרונותיה, כך הכרתי אותה, לכן אהבתי אותה וידעתי, כי היא המתאימה לאחי גומז, הגא אף הוא !!
 אך איזה גורל מחכה לה עתה ? איזו חיים יהיו לה בין הנזירות האדוקות לדת האכזרית, אותה היא חשה על בשרה בצורה כה איומה ??... להיות משרתת במנזר לכל ימי חייה !!... החיים ניתנו לה, אך איזה חיים יהיו אלה בשבילה - האומללה... בלי להתחנן עם המיועד לה, כפי שקוותה זה שנתיים, כמוה כמוהו...

Um acto-de-fé

חריטת - נאושת דאז

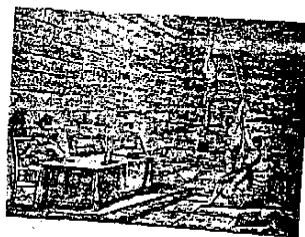
Squeira da Ribeira - Lisboa

מוסדות תאגידים

Squeira de Ribeira - תאגיד - דאז

צילום אירי דהיום

שכירת קפיקי הדיועות

עיני אש בכפות הרגליים

צידיק הדין...

מחשבות קשות עופפות אותי ואת ויולנטה, שלא רצינו לשמוע, אך מתארות לנו את הרגעים הקשים הבאים, בהם הועלו יתר השבעה באש, ביניהם אבי הקשיש ומדשתו הנאמן, אנטוניו ברבוסה-פורטוגאלי הגא, שונא הספרדים... איזה אסון ירד עלינו... אבל כבד מדכא אותנו... כיצד 'אוכל מעתה להמשיך ולחיות בצורה נורמלית, לצחוק עם ילדי ועם בעלי, כאילו כל זה לא נוגע לי? בעלי המאמין לימד אותנו כלל יהודי בסיסי למתאבלים על מות קרוב משפחה, המבוטא בקול במשפט אחד: אדוני נתן ואדוני לקח - יהי שם אדוני מבורך! כן, עלי עתה להגיע להכרה היהודית האמיתית - כי החיים והמוות אינם נתונים בידינו. עלינו לקבל הכרעת דין של אל-עליון. עלי להאמין בנצח הנשמה, הניתנת לאדם הנולד לתקופת חייו עלי אדמות, חוזרת למקורה בעולמות העליונים, ושם היא ממשיכה לרחף ולהשפיע על הממשיכים לחיות. אך יש צורך להאמין בכך ולפתח רגישות נפשית, כדי להתקשר עם נשמות הקרובים הקדמונים. רק אז מגיעים להשלמה עם החיים הנצחיים, גם אם נישלו החיים הארציים מאדם קרוב ואהוב. ועוד - כאשר מת אדם ביסורים קשים, נמרקו לו עוונותיו בחיי ההבל עלי אדמה.

.....

לאט לאט התרגלתי למחשבות עמוקות אלה וחשתי את האמיתות של האמונה היהודית, אותה לימדני עתה בעלי, ביגוני ובצר לי... שוב הבנתי, מדוע קשרה ההשגחה העליונה את חיי עם שמואל יחיא, צאצא של חכמי קסטיליה ואיטליה. חייו של אבי הקדוש לא יהיו מבוזבזים, אם אמשיך את רוח אבות-אבותיו, אשר לפני אינוסי פורטוגאל-לפני יותר ממאה שנים, -היו יהודים גאים וגלויים. אבי לא זכה בעצמו להגשים את מורשת אבותיו - אלא במותו כיהודי גא, אשר סירב להכנע לאינוסו-ומת מות קדוש... וכיפר על חייו כנוצרי אנוס מלידה... ועתה נגאלה נשמתו מבושה זו... בהכרה מלאה שבאה לו עת המבחן האחרון, הקשה מכולם... מבחן המוות... ולא ביקש רחמים ממעניו. אחרי כמה ימים באה ויולנטה אל חדרי ואמרה בהחלטיות: אינני נוצריה יותר - אני רוצה להיות יהודיה, אני מבקשת שתקבלו אותי בתוכם... סיפרתי זאת מיד לאלברטו והוא עשה את המוטל עליו. תחילה ניסה לבחון את החלטתה ולאחר שהשתכנע מרצינותה, אסף בית דין של שלשה גברים. ויולנטה טבלה בנהר-ונקרא שמה בישראל שרה בת אברהם. שלוש קוים מנין בביתנו. רצינו לכבד את זכר קדושי האינקוויזיציה, אבי ממוצא היהודי ואנטוניו ממוצא הקטולי-פורטוגאלי שמת על כבוד היהדות.

אשכבה לקדושינו הרוגי המלכות. בל"ג בעומר.

בעלי זימן את קרובינו מלונדון, מאנטוורפן, מאמסטרדם ומרואן בצרפת, להשתתף בתפילות אשכבה לזכר אבי הקדוש ומשרתו הנאמן. באו הרבה גברים, ותושבי המבורג לא ידעו את פשר הדבר, לראות כל כך הרבה סוחרים פורטוגזים בעיר. אלברטו הציע למשפחותינו לכבד את ההרוגים שנהרגו על כבוד היהדות. הכנו סעודה מכובדת. התקיימו תפילות ונאמרו דברים לזכר הקדושים. בתפילת האשכבה כינו את אבי הקדוש בשם העברי ישראל בן אברהם ואת אנטוניו משרתו בן אברהם אבינו. כך היה הנוהג, שאין לקרא לאדם שנטבל לנצרות, אך חזר ליהדות, או שנהרג על קידוש השם, בשם הטבילה הנוצרי שלו. (29*) אלברטו למד זאת מדודו החכם דון גדליה אבן יוסף יחיא, כאשר גדל אצלו בצעירותו, נימול וקבל שמו העברי בגיל שלוש-עשרה. חכם חשוב זה לימד אותנו את יסודות היהדות. לכן הצטיין בעלי בידע הרב שהיה לו בין יתר בני האנוסים. בהתכנסות המכובדת סיפר אלברטו על רבי עקיבא ועל יתר החכמים "הרוגי המלכות" בימי הרומאים, ועל 24.000 תלמידיו, שהיו על פי מסורות בעל-פה, מבין מורדי בר-כוכבא... לזכרם ולכבודם מדליקים בארץ-ישראל, בצפת, ובגלויות

שונות מדורות-אש בלילה ושרים משירי רבי שמעון בר-יוחאי.
כל אלה היו קדושים-מעונים שנשרפו באש, כי לא רצו להשמע לדרישות השליטים
הנוכרים ולהפוך ברית-אבות. עתה כיבדו את אבי האנוס ישראל בן אברהם ואת
המתגייר במותו- את בן אברהם אבינו, להמנות בין קדושי עם ישראל.

...בכיתי והייתי גאה. כך גם ויולנטה, היא שרה בת אברהם, חברת-נעורי והסבל.
זה היה שלשום. לאחר האירוע הקדוש והכבוד שניתן לאבי לאחר מותו, אני חשה
מחוזקת. נשמת אבי יודעת בודאי, כי השיג במותו הטראגי, מה שלא השיג בהיותו
בחיים : להמנות בין היהודים ולהחשב כבן-ברית אמיתי, שלא רצה להאנס גם
בזקנתו, לאחר שאנסו את הוריו לטבול אותו לכנסייה הקטולית כתינוק.
ויולנטה-שרה הפתיעה את כל הנוכחים בבקשתה, כי היא רוצה להנשא לירמיה
פריירה, הוא מנהל החשבון של אלברטו. הוא התגרש מאשתו הנוצרית, כי לא רצתה
לברוח עמו לאמסטרדם, כדי להיות שם ליהודיה ונשארה בעיר הולדתה Abrantes
אשר במעלה הטז"ו, בפורטוגאל. ירמיה לא היה מופתע. כנראה נדברו ביניהם כבר
לפני זמן. מיד הוכנה חופה אמיתית ושניהם קודשו לפני עם ועדה, כדת משה
וישראל. המעמד היה מרגש והיום כולו הפך למאורע שלא ימחק מזכרוננו...
סעודה מכובדת היתה מוכנה כבר מקודם לכבוד האשכבה, עתה הפכה לסעודת שמחה.

כל הנוכחים נשבעו לעשות כל האפשרי, כדי להציל את אמי, אחי ואחיותי וכן את
בת-דודתי משביים בצל הצלב והכנסייה, מן התופת הפורטוגאלית, ולהביאם להמבורג.
היה ברור, כי אין לדבר על כך. רק הגברים המעורבים ישירות במבצע הנועז,
ידעו כיצד יפעלו. כולם רצו לנקום בספרדים מעני עמנו, שאגדו גם את פורטוגאל
למזימתם האפלה לפני דורות, עינו אלפים מבני עמנו ושרפו אותם על מוקדי
האינקוויזיציה, אחרי עינויי-גוף ונפש אכזריים, בשם "דת הרחמים והאהבה"...
נרמז לי, כי התוכנית הוכנה כבר מקודם. עתה יקיימו עוד ישיבה סודית אחת כאן
בביתנו, ואחרי כן יצאו לדרך. מרגלים, גם מבין הפורטוגאלים הלאומיים, שלא
מעדתנו, יקחו חלק במבצע הנועז, כי גם להם היה חשבון להפרע מן השלטון
הכובש. לאבי ולאחי היו הרבה חברים מביניהם, והם ידועים לאנשינו.

נפשי ורוחי נרגעו. הבטחתי לבעלי האהוב, לגדל את בני ראובן כיהודי שלם
ולהתמסר לו ולחינוכו.

אלברטו נתן לי במתנה קופסה מהודדת מעץ ברזיליאני, ובקשני לנעול את יומני
בתוכה, כדי שלא יתגלה במקרה לעינים בולשות. לכן אני מפסיקה כאן את כתיבתו.
ל מ ע ן ש מ י ר ת ה ס ו ד !

מחקר בתיקי האינקוויזיציה

בהפסקה זו של יומנה של ביאטריז, ארכז עתה פרטי, ההאשמות והמשפטים מתיקי האינקוויזיציה בליסבון, כפי שנרשמו בשנים 1606-1609, בפורטוגזית. (30*)
השופטים נטפלים לכל בני משפחתו של הנריק דיאס מילאן ובני ביתם.
במשפט מעורב גם בן דודתו של אלברטו, VICENTE FURTADO, בנם של דודתו FRANCISCA DE PALACIOS (אחות א-מ-אלברטו) ובעלה DUARTE FURTADO.
הוספתי אודותיו ממחקר נוסף הדן על אישיותו, בשפה העברית. (31*)

כיתר הנאשמים, מוספרו גם בני משפחתו של הנריק דיאס מילאן בארכיון הלאומי של ליסבון, ולתיקיהם במוסד האינקוויזיציה הוסף סימן ההיכר הכללי של הארכיון: Arquivo Nacional Torre da Tombo = ANTT.

הנאשמים הם:

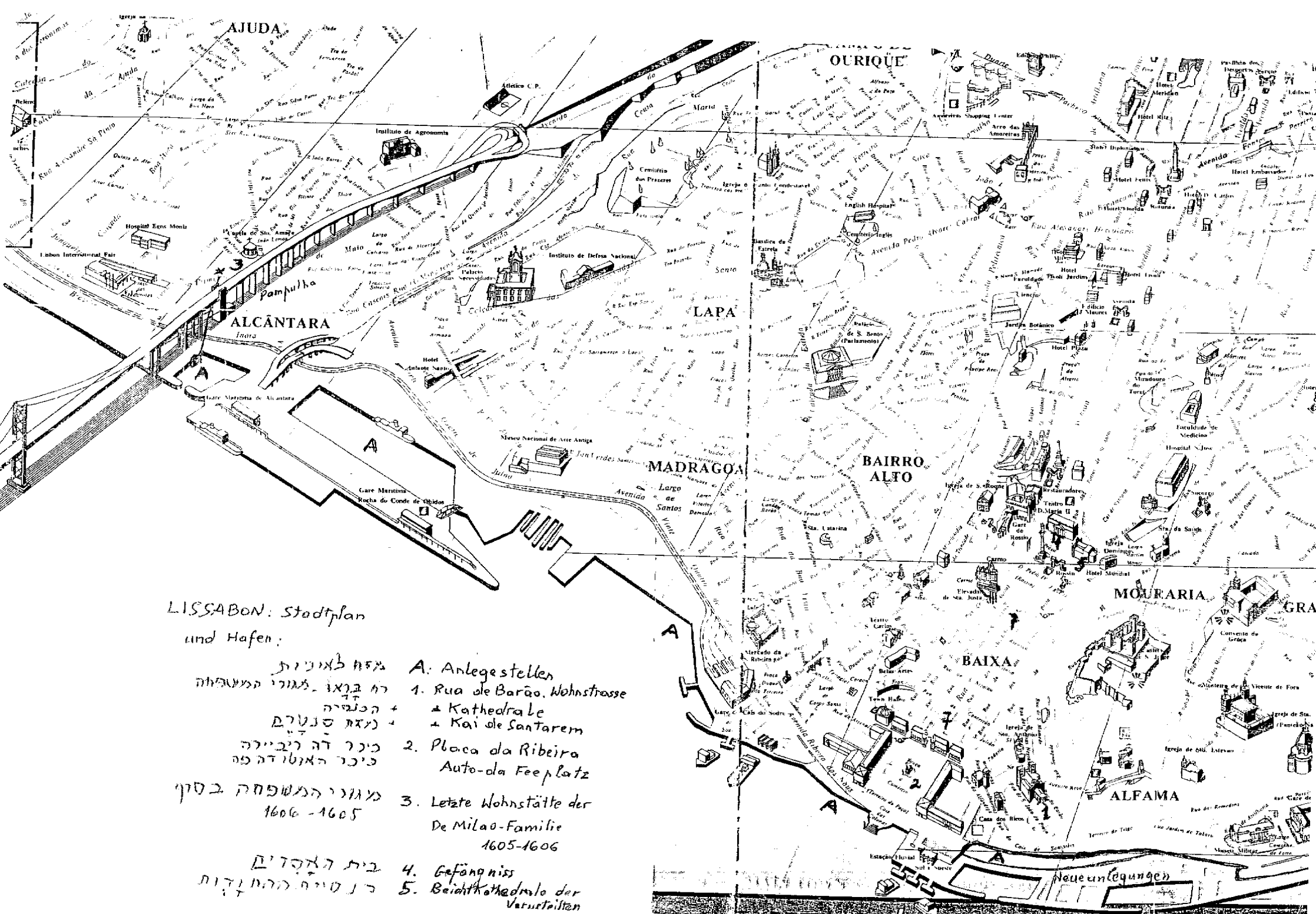
HENRIQUE DIAS MILAO- Nr. 6677 .מס.	הנריק דיאס מילאן	האב:
GUIOMAR GOMES- Nr. 6671 .מס.	גויומר גומז	האם:
GOMES RODRIGUES MILAO- Nr. 2499 .מס.	גומז רודריגז מילאן	הבנים:
FERNAO LOPES MILAO- Nr. 2523 .מס.	פרנאן לופז מילאן	
PAULO DE MILAO- Nr. 3338 .מס.	פאולו דה מילאן	
ANA DE MILAO- Nr. 279 .מס.	אנה דה מילאן	הבנות:
LEONOR HENRIQUES MILAO- Nr. 9389 .מס.	ליאונור הנריקס מילאן	
החוקר לא מצא את תיקה של הצעירה מן הבנות-		
ISABEL SANTIAGO HENRIQUES ?	איזאבל סנטיאגו הנריקס	
((לדעתי לא נפתח לה תיק, היותה קטינה בעת ההיא.י.ב.ב.))		
BEATRIZ RODRIGUES- Nr. 9407 .מס.	בת דוד: ביאטריז רודריגז	בת דוד:
BRANCA RODRIGUES- Nr. 7063 .מס.	ברנקה רודריגז	משלת:
ANTONIO BARBOSO- Nr. 289 .מס.	אנטוניו ברבוסו	משרת:
VICTORIA DIAS- Nr. 3331 .מס.	ויקטוריה דיאס	משרתת:
VICENTE FURTADO- Nr. 3333 .מס.	ויסנטה פורטדו	עד/נאשם:
FERNAO ALVARES MELO- Nr. 8051 .מס.	פרנאן אלוארס מלו	עד/נאשם:
GASPER FERNANDES FENSO- Nr. 17562 .מס.	גספר פרננדס פנסו	עד:
MANUEL SANCHES- Nr. 12439 .מס.	מנואל סנש	עד:
ANTONIO LOPES- Nr. 292 .מס.	אנטוניו לופז	עד:

מדגיש שקצתי, כדי לא לחזור על הפרטים שבתיאוריה של ביאטריז. רק אלה שחסרים באודיסאה המסופרת, ואשר הם פרטי ההאשמות של השלטונות, ומבהירים את תחומיהם המרושעים פורטו עתה. כן אוסיף את המסקנות המחקריות שלי המסומנות: ((בסוגריים כפולים ובראשי תיבות של שמי = י.ב.ב.))
כך מקוה אני להבהיר את הלא-נודע, כדי לתעד את מסון המשפחה לדורות!

א. מוסד האינקוויזיציה השתמש בנזירות המנזר הפלמי, מול בתי המשפחה בפרבר אלקנטרה, כמרגלות נגד המשפחה. מחלונות התאים הן צפו על תנועות הבאים וההולכים ודיווחו על "עובדות פיקטיביות" שהוזמנו לשם האשמת בני המשפחה. ב. אחיהם הצעיר של אנטוניו וויולנטה ברבוסו - פרנסיסקו FRANCISCO BARBOSO= הגיש רשמית את האשמתיו ב 23.9.1606. היה זה חודשיים לפני מועד הבריחה.

ג. ((יתכן, כי מלשין נוסף היה "מדיע שתול" בעסקי המשפחה, בשרות האינקוויזיציה. ראה להלן פירוט בעמוד הבא. י.ב.ב.))

LISSABON: Stadtplan und Hafen:

- מצא לאומית
רח בקצו - מגורי המשפחה
הכנסייה
מצא סנטרם
כוכב דה ריביירה
כוכב האנטו דה פה
- מגורי המשפחה בסוף
1606 - 1605
- בית האקדמיה
הנסיכה והחוקרים
1. Rua de Barão, Wohnstrasse
+ Kathedrale
+ Kai de Santarem
  2. Placa da Ribeira
Auto-da-Fee platz
  3. Letzte Wohnstätte der
De Milao-Familie
1605-1606
  4. Gefängnis
  5. Beichtkathedrale der
Verurteilten

נסיונות הבריחה שנכשלו פעמיים והמאסר:

ביום ה 7.10.1606 חזרו פאולו ואנטוניו ברבוסו לליסבון. השלטונות ידעו שאמנם באו מהמבורג, לא מברזיל. כן הם ידעו על נישואיה של ביאטריז לאלווארו דיניס וכן, כי האחרון התנהג בהמבורג כיהודי גלוי.

בליל ה 28 באוקטובר, שהיה ליל שבת, בין השעות 1-2 לפנות בוקר נאסרה כל המשפחה. היא לוותה על ידי סירה עם ארבעה גברים מזויינים. גם אלה נאסרו. ביניהם היה פאולו, שהתכוון לחזור לליסבון ולמדוד לאחור המשימה, כדי להסדיר שם עניינים כספיים. הוא לא היה מזויין.

המזוינים היו: ויסנטה פורטדו - VICENTE FURTADO

אנטוניו מנדס קרדוזו - ANTONIO MENDES CARDOSO

וקרובי המשפחה גספר פרננדס פנסו - GASPER FERNANDES FENSO

פרנאן רודריגז פנסו - FERNAO RODRIGUES FENSO

כל הנאסרים לא התנגדו פיסית למאסר. הם התכוננו למפגש אלים עם חיילי נמל ספרדיים, אך לא עם פקידי האינקוויזיציה. ארבעת המזוינים הובאו למאסר ב Escola Gerais, בית המדרש המרכזי לחינוך מחודש של כופרים, של הכנסייה הקטולית. מנואל סנשס, מזכירו של פרנאן לופז דה מילאן שוחרר במהרה.

הנ"ל נעלם לאחר זמן קצר מליסבון. הוא חי מאוחר יותר כיהודי גלוי באמסטרדם. מנואל סנשס רשום ברשימותיו של מלשין אחר, HECTOR MENDES BRAVO, יליד 1591 על פי עדותו, שחזר ליהדות גלויה בונציה, התישב באמסטרדם וגר גם זמן-מה בהמבורג ושמו היהודי דוד לוי בראבו. לעשר שנים לאחר התיידדותו, בשנת 1617, התחרט על שיבתו ליהדות, חזר לליסבון ולחיק הנצרות, אך כדי "להטהר מחטאיו", מסר רשימה ארוכה של נוצרים לשעבר שהתיידדו בגלוי בשלושת הקהילות הנ"ל. כמו אותו מנהל חשבונות של בית HENRIQUE DIAS MILAO, רשומים גם כל בני משפחה זו עצמה, הם ובני זוגם, כמו גם ALBERT DYONIS ואשתו, ביאטריז בת הנריק "כנוצרים חדשים" שחזרו לחיות כיהודים בגלוי. הלשנה זו עוררה פחד וחששות כבדים בקהילות, כי הרי רבים המשיכו לסחור עם ליסבון ועתה נחשפו לאחר שזהותם הכפולה נודעה ונרשמה שם.

במשפטו שהחל בדצמבר 1617 הוא מסר בין היתר, כי בשלושה בתים בהמבורג פועלים בתי-כנסת והם:

רודריגס פירס ברנדאו - RODRIGO PIRES BRANDAO

אלווארו דיניס - ALVARO DINIS

ראוי פרננדס קרדוזו - RUY FERNANDES CARDOSO

(32*)

((ראה תיקון גם בעמ. 152 בהערה (32*))

((אני מניח, כי מנהל החשבונות MANUEL SANCHES שימש כמדויק בשורות האינקוויזיציה בביתו של הנריק דיאס מילאו בליסבון, אולי כדי "לטהר" את עצמו מחטא של חוסר נאמנות לכנסייה הקטולית, ולכן אולץ "להוכיח נאמנותו" על ידי מסירת מידע אודות "מתיידיים" בסתר, כדרישתו של "המוסד הקדוש" כלפי חוטאים. כי עתה, אחרי מעצרה של המשפחה בנסיון הבריחה ב 1606, הוא שוחרר מיד, כנראה תמורת הלשנתו על תכנון הבריחה של משפחת דה מילאו ומועדה המדויק. באשר להלשנתו רבת ההיקף של HECTOR MENDES BRAVO בסוף שנת 1617, נראה לי, כי להלשנה זו היה משקל בלתי ידוע עד כה בבריחתו של ALVARO DINIS מהמבורג לטריטוריה של ממלכת דניה בשנת 1618 ולהתישבותו בעיר החדשה גלוקסטאט ב 1619. זאת בנוסף לסיבות האחרות שנודעו עד כה. גם טשטוש זהותו של ראובן הנריקס כבנו ושל אשתו ביאטריז הנריקס קשור להבנתי בהלשנה זו ובאחרות אפשריות בעתיד, כפי שיובהר הדבר בסיפורה המאוחר יותר של אמו ביאטריז. - י.ב.ב.))

המאסר. השחרורים והמשפטים:

בני משפחת דה מילאן ומשרתי-ביתם נאסרו בבית הכלא המרכזי של האינקוויזיציה בליסבון. המלווים המזוינים שוחררו כולם אחרי שנחקרו. דבריהם נרשמו כמובן. לאחר שנתיים וחצי נאסרו שוב שניים מהם: ויסנטה פורטדו ב 26.2.1609 וגספר פרננדס פנסו ב 28.2.1609. המאסר השני היה תוצאה של וידויים, עקב עיכובים ולחצים על אחד המחזים, פרנאן לופז מילאן.

שנתיים וחצי מאוחר יותר - האשמה חדשה.

יומיים לפני ה"אוטו-דה-פה" של ה 5.4.1609, יום הריגתו של הנריק דיאס מילאן ושל משרתו הנאמן אנטוניו ברבוסו, נאסר פרנאן אלווארו אף הוא שנית. ב 1606 שימש כעד ושוחרר. עתה הואשם בהתייחסות . העיכויים הקשים של האחים דה מילאן במשך שנתיים וחצי, הפיקו קורטוב של "הוכחות" בעבור האינקוויזיטורים, על כי אלה ומלויהם קיימו שיחות אודות מנהגים וחגים יהודיים. זאת לאחר חזרתו של ויסנטה פורטדו ומאוחר יותר של פאולו דה מילאן מביקוריהם בפלנדריה, לונדון והמבורג. אז, כך טענה עתה הקטגוריה הכנסייתית, הביאו הם משם לוחות-שנה של היהודים. הם דנו ביחד על תאריך יום הכיפור וקבעו אותו ל 11.10.1606 בשנה זו. לאחר שקבעו זאת, אף צמו ביום זה. "חטא" זה הושל כהאשמה על כל בית דה מילאן ומלוויהם באופן רישוראקטיבי, החל מסוף שנת 1608. ((זו היתה הסיבה הסמויה, מדוע לא שוחררו בני המשפחה, אלא להיפך, הוחלף מעתה סעיף האישום הקודם, בענין המסים והבריחה. י.ב.ב.)) מעתה נדרש מהם להכיר בחטאם, להתחרט ולבקש שהכנסיה תענישם ותשיל עליהם תקופה של חזרה בתשובה. עונש זה יבוצע בבית הספר לחינוך מחדש של הישועים, "Escola Gerais" אשר ברובע Santa Marinha. רק כך יוכלו להציל את חייהם מעונש כבד יותר : שריפה פומבית על המוקד. החוקר מדגיש, כי מעתה היה זה ענין של יוקרה של הממסד הקטולי, -הכמרים, החוקרים והתובעים. אלה דרשו עתה "הוכחה" פומבית לשלטונם האבסולוטי על האוכלוסיה". חשובה במיוחד היתה להם בקשת הכפרה של אבי-המשפחה, שהיה איש מכוגד ביותר בחוגים הכלכליים והחברתיים של ליסבון. אך זה החליט שלא לקחת חלק ב"משחק המוכתב" הזה, על פי הכללים האלה.

((עד כאן פרטים כללים על מהלך הסיבון האינקוויזיציוני של המשפחה והמלוים. להלן אצטט קטעים מתוך תיקיהם האישיים של המעורבים במשפטים המסובכים. פרופ. קלנבנץ הגרמני למשל, לא ידע להסביר, מדוע נשפט אבי המשפחה למוות, בו-בזמן שהואשם בענייני מס וכספים. הוא אף לא ניסה לשאול את עצמו שאלה זו, כותב רק "שהנריק דיאס מילאן עורב במשפטים מסובכים במשך כשלוש שנים, עד אשר נדון בסופם למוות". לכן מחקרו של סלומון חשוב כל-כך. י.ב.ב.))

תיקו של FERNÃO ALVARES MELO - פרנאן אלוורס מלו, מס. 8051. (33*)

ב 1609 נאסר הנ"ל שנית ועונה במשך שנתיים וחצי עינויים קשים ביותר, אך סירב להודות ולהתוודות על חטא התייחסות סמויה. ללבסוף הוכרז כ Negativo, דהיינו "כשולל ההאשמות". עונשו היה תשלום של 2079 reis, ונאסר עליו לעזוב את פורטוגאל לצמיתות. כן הושבע על השתתפותו הקבועה בכל התפילות והצומות של הכנסיה. התיק מכיל 78 דפי פוליו. מתבהר מקריאתו, כי ליווה את המשפחה בשני נסיונות הבריחה, כי חש התחייבות כלפי אחות אם המשפחה אנה ד'אנדרדה ובנה פרנסיסקו, כי אלה תמכו בו תמיד. כן היה מחויב לקרוב משפחה אחר, ל ג'ורג' רודריגז ג'ורג'. בנסיון הראשון השיט את הבורחים ממזחי Madeira אל ספינת הדייגים, שאמורה היתה להוציא את המשפחה אל לב-ים. אך בעל הספינה התחרט ברגע האחרון, לכן נאלץ להחזיר את המאוכזבים אל חוף הנהר. ((מתברר מן התיק, כי נסיון הבריחה הראשון מליל ה 21.10.1606 נעלם מידיעת האינקוויזיציה. רק הנסיון השני נודע למוסדות, אך לא נכתב באף תיק כיצד זה נודע להם. כאמור לעיל, אני מחשיד בהלשנה את מזכירו של פרנאן מילאן. י.ב.ב.)) הנאשם ידע אמנם, כי המשפחה הבורחת היתה חייבת לממשלה הרבה זהב, וכן כי רצו לברוח להמבורג, כי שם היתה להם בת נשואה לאלווארו דיניס העשיר.

מאחר והיו לו קשרים טובים עם מפקד מגדל השמירה Torre de Belem, אשר מתנוסס ביציאה מן הנמל, קיוו ממנו שיצליח לשכנעו לתת לאנשים לצאת את הנמל, במקרה ויתעורר הצורך בכך.

הוא נקב בשמות כל המלווים: ג'ורג', האחים פנסו, ויסנטה, פורטדו ומנדס וכן ארבעה מחיילי מגדל השמירה.

מתחילה לא רצה לקחת חלק בענין זה, כי אשתו אסרה זאת עליו, על אף שהיתה קרובה למשפחת ד'אנדרדה. היא חשדה בו, כי קבע פגישה לילית עם אשה זרה. מדוע לקח בכל זאת חלק? כי פאולו זה מילאן איים עליו, שאם לא יעזור למשפחתו, יצטער על כך בעתיד. בענין אמונתו הדתית, הרי לא דיבר לעולם בגנות הכנסייה, האמונה והממשלה..

.....

עד כאן תמצית הרישומים של בית-דין האינקוויזיציה. החוקר סלומון מוסיף: העד פרנאן אלוורס מלו ברח לאחר שחרורו מפורטוגאל. מאנטוורפן שלח לאינקוויזיטור ANTONIO DIAS CARDOSO את מכתבו הבא: 15.12.1612

"אם תרצה לדעת אודות חברך פרנאן ד'אלוורס, אותו עינית ואותו השפלת באותו-דה-פה של ה' 31.7.1611. דע-לך שהגיע להולנד. שם נימול ושם מצא לו אשה. הוא הפך עתה למומחה בעניני "המוסד הקדוש" ומלמד את כולם מהו מוסד זה. איננו מטושטש מאומה אלא מבהיר לכולם את שפלותו של זה..."

מאוחר יותר חי הנ"ל באמסטרדם, יסד שם את בית הדפוס הראשון בשפה היהודית-ספניולית בשנת 1616. ב' 1622 היגר לגלוקסטאט. ב' 1625 היה בהמבורג, שם הדפיס את 150 פרקי התהילים של דוד. ב' 1626 הינו מזכיר איגוד ה Dotar ((= גמילות חסדים. י.ב.ב.)) הוא נפטר בהמבורג בשנת 1632. מצבתו ומצבת אשתו קיימות עדיין בבית העלמין הפורטוגזי של אלטונה ב' Koenigsstrasse. שמו העברי הינו דוד אבן-עטר.

תיקו של VICENTE FURTADO - ויסנטה פורטדו, מס. 3333. (34%)

חודש וחצי לפני הוצאתם להורג של הנריק דיאס מילאן ומשרתו, הנוצרי מלידה, נאסר ויסנטה שנית. הוא שוחרר קודם, אחרי שהעיד על חלקו בנסיון הבריחה ב' 1606. מאסרו עתה היה תוצאה של הודאות תחת עינויים של האחים דה מילאן בשלהי שנת 1608. נדמה היה להם, שהיה זה ויסנטה שהלשין עליהם.

התיק מכיל 93 דפי פוליו בלתי ממוספרים. ויסנטה השתדל מאוד להוכיח את חפותו, בהעידו בגילוי-לב ותוך בכי וסימני חרטה אחרים. הוא פירט את יחסיו עם האחים דה-מילאן; עם קרוביו FERNANDES בלונדון; MANOEL CARVALHO ברוטרדם; HENRIQUE DE LIMA מאנטוורפן; PIREZ ו ALVARO DINIZ בהמבורג. באמצעותו נודע לאינקוויזטורים שאביו של אלווארו דיניס הוא FILIP DINIZ מאנטוורפן. ((אף אחד מחוקרי ההסטוריה בצפון אירופה לא ידע על אביו, כנראה הוסוותה הקירבה מחישובי בטחון שהיו נהוגים בין האנוסים. י.ב.ב.))

על פי דברי ויסנטה הושפע בביקורו בלונדון על ידי הישע LOUIS FERNANDES ובניו GABRIEL FERNANDES ו MANUEL RODRIGUES DE VEIGA.

((סלומון הוא היחידי מן החוקרים, אשר הבין שיעקב פורטדו אינו מ.ר. דה ויגה.))

הוא מסתמך על Izak Frins, חוקר הולנדי מדורות קודמים. י.ב.ב.))

כשהגיע ויסנטה ב' 1605 להמבורג, השתתף בביתו של אלווארו דיניס בחג הפסח היהודי. שם פגש הרבה פורטוגזים, אשר כולם לקחו חלק במנהגים היהודיים. ויסנטה התלהב מאוד. הוא מזכיר את האחים FERNAO DIAS ו DIOGO CARLOS; את DUARTE PALACIOS, שהינו בנו של בן-דודו MANUEL DE PALACIOS; את JUAN ALVARES האלמן, אשר קשור בעניני מסחר עם מ.דיניס. בביתו של דיניס הכיר האלמן את MARGARITE FERMANGOS והתחתן עמה. ויסנטה פגש שם את המשרתת

השחורה FELIPE, אשר שומרת את מצות היהדות. בחוזרו לליסבון, העביר הוא את התלבוטו אל האחים גומז, פרנאן ופאולו דה-מילאן. האחרון חזר אף הוא משם. הוא נפגש גם עם פרנאן אלווארס מלו וכולם התווכחו במקומות מפגש שונים, מה שלמד בצפון אירופה. הם חישבו, כי יום הכיפור של שנה זו חל ב 11.10. הם רוצים לצום השנה, כדי "להציל את נפשם". ויסנמה נתן למלו, שלא ידע שום דבר מחוקים אלה, את פסוקי דוד בשפה הקסטיליאנית ועוד כמה תפילות, כדי שיוכל להתעמק בהם מעט יותר. הוא עצמו קיבל ספר זה במתנה מ HIERONIMO FREIRE, שחי כיהודי גלוי בפלנדריה. אך עכשיו הוא ביחסים רעים עם מלו, בגלל ריב-כספים שהתפתח ביניהם לאחר מכן. -כן הודה, כי צם עם עוד ששה אנוסים, ששם מסר לחוקריו, ביום הכיפור 1607, בדירתו של DIOGO LOPES CARDOSO (35*). בגלל חרדתו הגלויה ומאחר והסתמך על כומר-היודי שלו, שרצה לשדך לו בחורה נוצריה מלידה, סוכם משפטו לטובתו, בתנאן יחיד, שעליו לעבור תקופת "לימוד מחדש" בבית הספר של הישועים, Escola Gerai. שריפת אבי משפחת מעט יותר מחודשיים לאחר מאסרו השני, ארבעה ימים לאחר שריפת אבי משפחת דה-מילאן בפומבי, שוחרר מן הכלא. אך רק יומיים מאוחר יותר נאסר שוב על סמך "הוכחות חדשות בענין חטא התייחדות". ((יתכן והוצאו באיום מפי בני משפחת דה-מילאן, בצל האוטו-דה-פה ? י.ב.ב.)) תיקו נסגר סופית רק בשנת 1615. אין ידיעות מה קרה לו והיכן חי בהמשך. הוא היה בנם של DUARTE FURTADO + FRANCISCA DE PALACIOS.

תיקו של GASPER FERNANDES PENSO - גספר פרננדס פנסו, מס. 17562.
גם הוא שוחרר לאחר נסיון הבריחה שהוכשל, לאחר מסירת עדותו. עתה נאסר שוב יומיים לאחר מאסרו השני של ויסנמה פורטדו. הוא הואשם כעוזר ישיר בנסיון הבריחה דאז. נולד בעיר הספרדית Badajoz, ליד גבול פורטוגאל, היה בן 24 כשנאסר ב 1609. היה בנה הבתאי חוקי של אשה נוצריה מלידה שהרתה לאנוס. היה נשוי ל BEATRIZ DA GAMA וסחר בבדים גזורים. חוקרי האינקוויזיציה נהגו עמו בחומרה מיוחדת, והוא עונה באכזריות. ארבע פעמים נמתח על גלגל העינויים ופעם אחת הופל בזרועות קשורים לאחור מגובה של עמוד תליה, עד אשר נותקו עצמות הזרועות מעצם הכתף. לבסוף נידון למוות. חייו ניצלו רק אחרי ששלוש מנשות משפחת דה-מילאן העידו לטובתו. בעדותן מ 16.8.10 מסרה אם המשפחה גזיזמר גומז-ובנותיה ליאנור ואיזבל, כי בנה ואחיהן פאולו שרבב אותו בהאשמותיו, רק בגלל חוב כספי שפאולו נשאר חייב לגספר פנסו. בדרך זו, כך טענו שלושתן, רצה פאולו להפטר מבעל חובו... הוא, הנאשם המעונה טען זאת מתחילת משפטו. עתה חיזקו קרובות פאולו את הפללת בנה ואחיהן. ((יתכן, והן עשו כך, לאחר שזה כבר הצליח לברוח מליסבון ולא היה חשש, ששוב יחקר על אמיתות טענה זו. רק כך יכלו להציל את המעונה, ידיד המשפחה מן המוות האיום. י.ב.ב.))
עונשו הופחת להיות חותר בכפיה בספינת Galleyo, ספינת עונשין, במשך 3 שנים. לאחר שנה של עבודת כפיה זו, ב 29.5.1612, חונן אותו האינקוויזיטור הראשי DOM PEDRO DE CASTILHO.

העד ANTONIO LOPES - אנטוניו לופז, תיק מס. 292, צורף זמנית לתאו של משרת הבית של הנריק דיאס מלאן, אנטוניו ברבוסה, כדי לרגל אחריו מבפנים. (להלן)
עדות נוספת, המפוזרת בקטעי המחקר של סלומון, אך לא צויינה ברשימתו, היא זו של MANUEL CARDOSO DE MACEDO - מנואל קרדוזו דה מקדו - תיק מס. 319. (להלן)
נוצרי מלידה זה צורף לתאו של הנריק דה מילאן, כדי לדווח לחוקרים מבפנים.

תיקו של ANRIQUE DIAS MILAO - הנריק דיאס מילאן. מס. 6677.

טקס האוטו-דה-פה השלישי מאז הכרזת הכפרה הכללית בשנת 1601, התקיים בככר Ribeira Square של ליסבון בתאריך 5.4.1609. כך כותב החוקר סלומון.

על פי רשימה של מוסד האינקוויזיציה עצמו, היה זה הטקס הרביעי מאז.

פרטיו בנספח הביבליוגרפיה. (36%)

"הנריק דיאס מילאן, גיסה בן ה-81 של אנה דה מילאן ודאנדרדה, אביהם של תשעה בנים ובנות מבוגרים, הוצא להורג בגלל כפירתו בהרשעה של התייחסות, עד קרוב לביצוע פסק-הדין. עינוי-דין של סוחר זה הידוע ברבים כבעל אופי אמין ומפורסם כקטולי ללא דופי, ואשר ביתו ברחוב Rua do Barao היה סימן היכר ידוע היטב בליסבון, עורר בודאי סנסציה". כך פותח סלומון את הקטעים, בהם הוא עוסק בו ובמשפחתו.

הוא מוסיף בהערות: (מס. 10,9) "אני מתכוון לפרסם מחקר-מונוגרפי נפרד אודות משפט מרגש זה, של ילדיו ובני-ביתו. הסטוריונים כ Denuce ו Kellenbenz שעסקו במשפחה זו, לא ירדו לסוף העניינים השמורים בתיקי האינקוויזיציה..."

קשיש זה הובל כמספר 71 ((מ 75)) לככר ההוצאה לפועל של פסקי הדין. הרשעותיו כללו פרט לנסיון הבריחה וההשתמשות לפרוע את חובות המסים שהוטלו עליו, האשמתו של פקידו הצעיר FRANCISCO BARBOSA שנרשם בתאריך 23.9.1606. הרישום נעשה חודש לפני נסיון הבריחה, שהוכשלה. על פיו ניהל הנאשם קשרים עם קבוצה קטנה של יהודים זרים, שהורשו לגור בליסבון ככאלה, בוילה של אחד בשם VASCO FERNANDES CAESAR, ואשר נקראו רשמית Judeos de Sinal, דהיינו יהודים מסומנים. ((האינקוויזיציה לא לחמה נגד כאלה בתקופה מאוחרת זו, אלה התמקדה בנוצרים החדשים, חשודים בכפירה או בסטייה! י.ב.ב.)).

הנאשם דיבר אתם בשפה זרה, מסר המלשין. ((קסטיליאנית כנראה. י.ב.ב.))

מאוחר יותר ביטל המלשין את עדותו זו, אך ללא הועיל.

...שנתיים וחצי לאחר מאסרו, ב-12.2.1609, חודשים לפני פסק-דין המוות, ביקר האינקוויזיטור ANTONIO DIAS CARDOSO בתאו של הנאשם הקשיש. הוא רצה לשכנעו שיוודה באשמה כלשהי ויבקש סליחה וכפרה. אך הנריק דיאס מילאן ענה: "גם כאשר כבר תקשרו אותי בעמוד ההריגה כדי לשרפני חיים, זה לא יספיק לשכנעני להודות במשהו שלא עשיתי..." בנוכחות שופטים נוספים הוקרא לפניו פסק-דינו למות וקשרו את ידיו מאחורי גבו, כנהוג לגבי נידונים למות.

מעתה הוא היה יכול להציל את חייו רק בכך, אם יצביע על זה שלדעתו האשימו ויוכל לתת סיבה הגיונית שתשכנע את השופטים, מדוע הנ"ל העיד עדות שקרית נגדו. אך עליו להודות ולהודיע, מי מבני משפחתו השתתפו עמו בחטא ההתייחסות, בו הוא מורשע... רק אז הודה לבסוף הנריק, שצם ביום הכיפור ב-11.10.1606. כן הודה, כי קיבל מויסנטה פורטדו, שהיה בנו של הסוחר העשיר והידוע בליסבון DUARTE FURTADO, ספרון קטן. הנ"ל הביא ספרון זה, ובו מחוקי תורת משה וימי צום של תורה זו, כאשר חזר מפלנדריה. הוא, וויסנטה קיבל אותו באנגליה, כך סיפר. לאחר שלשה-ארבעה ימים החזיר הנריק ספרון זה לויסנטה.

((הוא נזהר מאוד, שלא להזכיר את המבורג, כך בולט לי הדבר. י.ב.ב.))

השופטים שהיו נוכחים בתאו עת הוידוי הזה, החליטו בו-במקום, שזה לא מספק אותם, כי הוא מסר הודאתו זו ברישול ובלאי כל סימן של confitente, דהיינו בלי צער וסימן להתכפרות. לכן הם דנים אותו סופית "להשרף על המוקד".

((אין איזכור, אם הנדון ביקש רחמים, כדי שימיתוהו בחניקה לפני הישרפו. י.ב.ב.))

לתאו הוכנס עציר אחר, כדי לשמוע דברים מפי הנדון, בהחבא מן השופטים, ולמסור לחוקריו את דבריו אלה. היה זה נוצרי מלידה, יליד האיים האזוריים (Azores), מגואל קרדוזו דה מקדו. אחרי מעצר המשפחה ניסה זה לעזור לבתם הצעירה

ביותר, לאיזבל הנריקס ולבת לוייתה הנוצרית ויקטוריה דיאס. אלה שתיים, שהיו ביום המעצר ב 28.10.1606 דק בנות 16, שוחררו היותן קטינות.
בנוגע להן נרשם a abitrío dilitado, דהיינו "לשיפוט מאוחר יותר".
(זאת כמובן הסיבה, שסלומון לא מצא תיק מיוחד לאיזבל הצעירה. י.ב.ב.))
מנאל קרדוזו דה מקדו נאסר ונכלא לאחר שניסה להבריח את שתי הצעירות מליסבון, ביחד עם שני ילדיה הקטנים של אחותה הגדולה יותר של איזבל, אנה דה מילאן. הפעוטים גודלו בהעדר אמם על ידי בת דודת האם, BRANCA RODRIGUES, שלא היתה עם הבורחים, לכן לא נאסרה. ((אחות ביאטריז, כלת גומז דוזריגס))
דה מקדו היה חברו של פאולו דה מילאן וקרוב משפחה של האינקוויזיטור אנטוניו דיאס קרדוזו. כנוצרי טוב הסתכן בעבורן. עתה נכלא ונדרש לשתף פעולה עם הכנסייה ופקידיה, כדי לכפר על עוונות החמור. (תיקו מס. 319)
בשנת 1610 הוא נחקר פעמיים, באפריל ובמאי. ((אזכיר אותו עוד פעם בהקשר עם תיקו ומשפטו של פאולו דה מילאן. י.ב.ב.))
לאחר שנים הוא ברח מליסבון והצטרף לקהילת יהודי אמסטרדם, התגייס ושימש כשרת בית הכנסת. שם הוא סיפר ברבים, עודנו מזועזע מן המקרה:
"זמן קצר לפני הוצאתו להורג בשריפה, שפך הנריק דה מילאן לפני את מר-נפשו באומרו, כי אינו משם בכלל. וכי מעלילים עליו. טיעונו היו קורעי-לב... בלילה לפני מותו, ניסה הקשיש בן ה 81, על אף היותו חולה בדלקת של שושנה ברגלו, לברוח מכלאו דרך תעלה... אך בתפס." ((אין איזכור, הכיצד הצליח הכולל בידיו לצאת מתאו וכיצד ידע על התעלה? האם היתה זו תעלה שנחפרה במיוחד, או תעלה קיימת? נראה לי שהיו כאלה, שרצו להצילו, אך הדבר לא עלה בידם. י.ב.ב.))
התיק, המכיל 93 עמודי פוליו מסתיים עם פסק הדין הבא:

"האיש נידון למות בגלל התייחדות, הוא אנריק דיאס מילאן, יליד סנטה סומבה דאון. נשוי באופן רשמי עם גויומר גומז. הודאותיו הן פיקטיביות, בלתי מספקות ודו-משמעיות. לא התוודה מספיק.

ובמקור הפורטוגזי :

"HOMEM RELAXADO POR JUDAISMO x.n. ANNRIQUE DIAZ MILAO, natural de S.ta. COMBA DAO, ficto, diminuto, simulado confitento; emor em LX a casado com GUIOMAR GOMEZ ; por cofitete diminuto."

בתו איזבל ובת לוייתה ויקטוריה דיאס נכלאו אחרי נסיון ההברחה ב 1606 בבית הספר לחינוך קטולי Escola Gerais. עתה הובלו לאוטו-דה-פה להיות נוכחות בשריפת אבי המשפחה ומשרתו, כדי לכפר על מעשיהן הרעות. בתהלוכת ההתכפרות הובלה ויקטוריה כמספר 45 ואיזבל כמספר 46 בשורה העורפית. שתיהן היו אז בנות 19. לאחר מכן נכלאו שוב ועמן האם ויתר בנותיה.

תיקו של ANTONIO BARBOSA - אנטוניו ברבוסה, מס. 289.
אנטוניו ברבוסה הובל לשריפה כמספר ה 72 בשורה העורפית, צמוד לאדונו הנריק, לו שמר אמונים אל תוך המוות, על אף היותו נוצרי ותיק מלידה.
הוא סירב להפיל את המשפחה. אדרבה, לאחר שהואשמה המשפחה כמתייחדת במחתרת, לאחר שנתיים במאסר, הכריז הוא, כי גם הוא יהודי. מעת הסב את שמו לירמיהו. כן דרש מחוקריו להכיר בו כבנו של מלך ספרד, פיליפ השני.
כאשר לא האמינו לו שופטיו, הוא העמיד פנים כאילו הוא לא-שפוי וניסה אף לצום עד מוות. בשלב זה נכלא עמו ביחד פאולו, בן אדונו. אך לפני-כן הוכנס שותף לתאו, אנטוניו לופז, שהיה מכרם של ברבוסה ושל פאולו מלפני המאסר.
עתה היה על לופז לדווח על שיחותיהם, כדי להוכיח את חפותו-הוא מפשעים.

ארבעה ימים לפני ההוצאה לפועל של פסק-דין המוות, מסר לופז לאינקוויזיטורים, כי פאולו ניסה לשכנע את ברבוסו לחשוב באופן הגיוני ונורמלי, להפסיק לצום ולהביע חרטה. אך לופז דווח גם זאת, כי שני מכריו ניסו לשוחח ביניהם בשפה זרה, מיוחדת להמבורג, כדי שהוא לא יבין אותם. ((Platt-Deutsch = י.ב.ב.)) אך משרתו הנאמן של הנריק דיאס מילאן סירב גם עתה באופן החלטי לבטל את קבלת היהדות. אז פסקו לו סופית פסק דינו, להשרף חי על המוקד. ((בשביל הכנסיה הקטולית היתה קבלת היהדות על ידי נוצרי מזדווג סתירה לחי קשה מדי, מכה לפרסטיג"ה שלה. י.ב.ב.))

פסק דינו נרשם כדלקמן : ANTONIO BARBOSA, que tinha parte de xpao uelho, e foi queimado viuda . solt.ro natural de Madrid, por Judeo confesso, e foi queimado viuda . בעברית : "אנטוניו ברבוסה שייך למשפחה זו, נולד במדריד, בגלל אמונתו ביהדות נדון להשרף חי".

שלושת האחים גומז רודריגז, פרנאן לופז ופאולו דה מילאן נרדפו כבר לפני נסיון הבריחה ב 28.10.1606. כך מתברר מקריאת תיקי האישום שלהם.

תיקו של FERNAO LOPES DE MILAO - פרנאן לופז דה מילאן, מס. 2523. כשנה וחצי לאחר מאסרו הודה פרנאן לראשונה, כי קיים כמה מנהגים יהודיים. עד לתחקיר זה של בעל-פה ובכתב את טענתו של פקיד-המשפחה הצעיר פרנסיסקו ברבוסה, כי משפחת דה מילאן חגגה את חג הפסח באביב שנת 1606, זמן קצר לאחר חג הפסחא הנוצרי. היותו מלומד בענייני תרבות ותיאולוגיה הוכיח, כי המפליל המציא האשמתו זו : על פי לוח החודש נחוג הפסחא הנוצרי תמיד ביום הראשון של השבוע לאחר הירח המלא של ה Eximio, שהוא שויון היום והלילה שחל תמיד ב 20 לחודש מרס של השנה השמשית. חג הפסח היהודי חל תמיד בליל הירח המלא. מכאן שהחג היהודי נחוג תמיד לפני החג הנוצרי. לכן שיקר הפקיד הצעיר בטענו, כי הם חגגו את החג היהודי לאחר החג הנוצרי. פרנאן הוכיח גם ביתר כתבי הגנה שהגיש, חוכמה משפטית זהירה ומפוכחת, על אף שידע בודאי שלא זו תציל אותו ממות אם לא יודה בחטאים, ויבקש כפרה. כן נראה בעליל, כי נזהר מלסבך כאלה שלא נאסרו עד כה. ..אך יומיים לאחר שנספה אביו במוקד השריפה, והוא-עצמו ממשתתפי "תהלוכת הכפרה", ביקש הוא מיוזמתו להתקבל לרעיון, כדי שלא ימשיכו לענותו. באותו מקט של "כפרה" הוקרא פסק דינם של כל אלה שנחנוו מדין מוות. פסק דינו נוסח כך : "carcere e habito perpetua sem remissao" דהיינו : יעצר ויכלא לכל חייו, ללא חנינה. ((הוא היה רק בן 34, וכל חייו לפניו. י.ב.ב.))

ב 7.4.1609 הודה לפני השופטים בדבר נוסף : "בערך באמצע חודש אוקטובר של שנת 1606, כאשר הסתתר בסביבות הרחוב Calçada de Pai de Nabais, ביקרו אותו במסתורו פרנאן אלווארס מלו וגספר פרננדס פנסו. ((רק עתה ידע, כי שניים אלה היו כלואים אף הם, כי ראה אותם בין המתכפרים עמו באותו-דה-פה, יומיים קודם. עד עתה לא שירבב אותם בתוך עדויותיו, בחושבו שהם חופשיים. מעתה חשד, כי הם גילו בין-כה וכה את קשריהם עמו, ולא היה יותר טעם להמשיך ולהכחישם.

אגב: הדירה בה הסתתר, היתה שייכת לDIOGO LOPES CARDOSO, ובה צמו לאחר שנה ויסנמה פורטו ועוד 6 אנוסים. - ראה מקודם בעמ. 84. - י.ב.ב.)) המתוודה יודע על הנאשם מלו רק זאת, שהינו נוצרי חדש, אחיו של סוחר המשי PERO FERNANDES MELO, אשר גר ברחוב החדש - Rua Nova. לא ידוע לו יותר אודותיו. מלו זה סיפר לו, למתוודה, כי ידוע לו, כי כל המשפחה נאשמת על ידי "המוסד הקדוש" ונרדפת. צר לו למלו על כך והוא רוצה לעזור להם.

מלו חזר כמה פעמים על הצעותיו ללוות אותם, כאשר חזר וביקר אותם במסדרו.
הוא, המתוודה לא זוכר שהכיר את מלו מקודם. הוא גם לא יודע מי סיפר לו שהם
בצרה, אולי היה זה פנסו שהביאו למקום המסדר??
הוא מודה עתה, כי הרבה יותר מוקדם, בינואר 1606, טייל עם אחיו גומז רודריגס
ועם ויסנטה פורטדו בגבעות ליד הקפלה של הכנסייה ב Santa Amaro.
בהזדמנות זו סיפר להם ויסנטה, כי האב FRANCISCO CARDOSO, שהיה שדכן ישועי
ידוע, הציע לו לנישואין נערה נוצריה-ותיקה ואצילה.
הוא, המתוודה שאל אותו "הכי צד הוא, ויסנטה, מסכים להצעה כזו לאחר שהתלהב
כל כך מן היהדות בחוזרו ממסעו לפלנדריה?!"
ואז ענה לו ויסנטה, שעתה הוא חש נוצרי יותר מן הנוצרים הותיקים.

((נראה לי, כי פרנאן רצה להציל את ויסנטה, כי בינואר 1606 שהה הנ"ל
עוד בצפון, בהמבורג. הרי ויסנטה היה בן זדו של אלברטו, בעלה היהודי של
אחותו ביאטריז. פיינגולד טוען, כי ויסנטה לא התלהב מהצעת האב הישועי, חש
את עצמו נלחץ ומאויים. (?) בכל אופן עובדה היא, כי ויסנטה שוחרר יומיים
לאחר הגנתו של פרנאן עליו. אך יומיים מאוחר יותר, ב 11.5.1609, נאסר שוב.
מי הפליל אותו עתה? - י.ב.ב.))
אך שוב נדרש פרנאן לופז דה מילאן להעיד על מפגשיו עם ויסנטה מלפני

שלוש שנים. וזו עדותו החדשה:
"...פאולו, אחיו הצעיר ממנו, חזר ב 7 לאוקטובר 1606 מהמבורג. אז ביקר ויסנטה
אותם בביתם ב Alcantara. הנ"ל חזר מנסיעתו מוקדם יותר ורצה עתה לשמוע
מפאולו על קרוביו שם. פאולו הוא זה אשר אמר להם בהזדמנות זו, כי השנה חל
יום הכיפור היהודי ב 11 באוקטובר, דהיינו בעוד ימים מספר. כדי להבין על
מה מדובר, שלף הוא, פרנאן המתוודה, את הביבליה הלטינית שלו ועיין בה.
פאולו סיפר להם אז, כי היהודים האוריינטלים מתלבשים ביום זה אחרת מן
האירופיים, ולובשים בגדי לובן לכפרתם. הוא, המתוודה עתה אמר להם, כי זה לא
מוזכר בביבליה, ואין לנהוג בשונה מן הכתוב. פאולו שאלו, אם הוא פרנאן,
חושב עצמו במקרה לקראי? מאחר והוא לא הבין מה כוונת אחיו, הסביר לו
ויסנטה, כי קראים הם כת דתית שמפרשים דברי הביבליה באופן מילולי. כך למשל
אם כתוב לא תבערו אש במושבותיכם ביום השבת, הם הקראים מדליקים אש ביום זה
רק מחוץ לבתיהם. ((ברור, כי זו טעות בהבנה. י.ב.ב.))
ואז השאיל לו ויסנטה שני ספרונים כתובים בספניולית. אחד היו "פסוקי דוד",
בלי התפילה של אוגוסטין הקדוש - Gloria Patri, שחובה על נוצרים להוסיפה.
השני היה ספר תפילה עם המנהגים של שני ימי הצום השבועיים, בשני ובחמישי.
עוד סיפר ויסנטה, שמוסיפים יום צום חודשי לפני מולד הירח, הראש חודש.
((RESCODES במקור הפורטוגזי. י.ב.ב.))

אך פרנאן החזיר ספרונים אלה לויסנטה וזה מסרם לאשה המולטית ANTONIA RODRIGUES.

בשלב מאוחר יותר של חקירותיו, מסר פרנאן לטובת ויסנטה, "כי ספר פסוקי-דוד
היתה גירסה נוצרית, המיועדת ל ימי-צום של הקטולים האנגליקניים שלאחר
הפסחא וכי חלוקת הפרקים הינה על פי חלוקת כנסיה זו, לא היהודית."
זה תאם את טענתו של ויסנטה במשפטו-הוא, כי קבל ספרון זה כמתנה מאת
הנזיר הירונומיטי המפורסם HEITOR PINTO, וכי הוא הכיל את תפילת Gloria Patri
בתום כל אחד מפרקיו, כנדרש ממתפלל נוצרי.
((כאמור שוחרר ויסנטה, כנראה בזכות וידויו של פרנאן. על פי הנחתי, קיווה
פרנאן לעזרת ויסנטה בהיות זה חופשי, בקשריו עם משפחתו בהמבורג וביתר
מושבות האנוסים. אך עתה נאסר מיד זו הפעם השלישית. לדעתי הפליל אותו
מלו, שחשד בו, כי הוא זה אשר הלשין עליו, כי הרי נאסר לפניו ביומיום.
מיד אחריו הגיעו האינקוויזטורים אליו, אל מלו... י.ב.ב.))

המיתוס כאן לפינאן הוא טעות. המעיד לטובת ויסנטה היה פינאן אלגריס מלו

- מאוחר יותר הוקל עונשו של פרנאן ממעצר בבית הכלא ל:
- מאסר-בית לתקופה ארוכה ברובע Santa Marinha ליד בית הספר הכללי לחינוך מחדש Escolas Gerais.
  - לבישת גלימת המתכפרים, עם להבות-אש מצויירות עליה, לכל ימי חייו.
  - עליו להיות תחת השגחתם התמידית של מפקחי האינקוויזיציה.
  - הפקדת ערבון כספי גבוה להבטחה, שלא יעזוב את העיר ואת המדינה.
  - ((בתנאים אלה הוא סומן לכל חייו ונמנע ממנו לחזור למעגל החיים הנורמליים. עתידו נחסם לפניו לעולמים. י.ב.ב.))

כך מסכם החוקר סלומון את בדיקת תיקו, תוך הערתו, כי בעתיד ירצה לשכתב את משפטו המותח במיוחד של פרנאן במסגרת המונוגרפיה על כל משפחת דה מילאן: "לא נודע כיצד ומתי הצליח פרנאן לופז דה מילאן להמלט מפורטוגאל. אך כנראה היה באמסטרדם כבר בשנת 1610, כך ניתן להסיק מתכתובת בין סוחרים בעיר זו. חתימתו האישית מתאריך 27.3.1612 נמצאת בדיושום הרשמי של אמסטרדם ה National Records van Amsterdam."

תיקו של GOMES RODRIGUES DE MILAO - גומז רודריגס דה מילאן, מס. 2499 -

((החוקר סלומון פירט פחות פרטים מתיקו של הנ"ל, כי נאשם זה היה פחות מתוחכם ולא התפלסף עם חוקריו כאחיו פרנאן, דבר שריגש את החוקר. אך הוא מתאר בפרוטרוט את עונשו הכבד, כתוצאה מפשטותו ויושרו של גומז. לעומתו מפרט החוקר פיינגולד: "בעדויות של גומז רודריגס דה מילאן נמצא הרבה מידע מסוגים שונים אודות המפגשים בבתייהם של המשפחה ברובע Alcantara. על פי נתונים אלה, חושב החוקר, כי משפחה זו היתה מרכז ההתעוררות וההפצה של האמונה היהודית הישנה בעיר ליסבון."

מעדויות אחיו פרנאן יוצא, כי זה היה דודו של ויסנטה פורטדו, NANUEL PALACIOS, ששיכנע אותו להאמין ביהדות. הוא צם עם דודו ורק לאחר מכן בא אל ביתם וסיפר להם על כך.

כבר כתבתי, כי פרנאן העיד לטובת ויסנטה, אך גם היה פייכח די, להטיל את הסיבה להתייחסותו של ויסנטה בדדו של זה ולא במשפחתו-הוא.

בטבלת הגניאלוגיה של סלומון צוין ליד שמו של הדוד מנואל פלסיוס, כי הנ"ל נרצח. לצערי לא גיליתי בכתובים את רוצחיו.. הנרצח על ידי האינקוויזיציה באחד המשפטים בשנים הבאות ??

גומז רודריגס הודה, כי הוא ואחיו צמו עם ויסנטה פורטדו ב 11.10.1606.

בתום יום הצום שוחחו ארבעתם בביתם אודות הקדאים.

כמספר 32 הוצעד בתהלוכת המתכפרים של האוטו-דה-פה של ה 5.4.1609.

עונשו פורסם כדלהלן:

- לבישת גלימת מתכפרים עם להבות לכל חייו.
- חמש שנות עבודת כפיה כחותר על אוניית עונשים = galleyo.

הוא נמסר לרב-חובל ספרדי, שריתק אותו בשרשראות לספסל החותרים.

גומז ביקש הקלת עונשו הכבד מדי עבודו, כי הינו חלש מדי לעבודה זו, סובל מאפילפסיה וממחלות אחרות.

מאחר ונדרש לשלם תמורת זאת סך של 500 Cruzados, שלא היה ביכולתו לגייסם, בוצע העונש בפועל. רק לאחר שנה וחצי, בעקבות בקשות בכתב חוזרות ונשנות למוסדות האינקוויזיציה, נשלחה אליו ועדה רפואית מטעם הכנסייה.

זו קבעה, כי מצבו הגופני גרוע. ב 3.9.1610 הוקל עונשו. משפחתו ב Santa Comba Dao שילמה על סמך פקודת האינקוויזיטור הראשי DOM PEDRO DE CASTILHO דמי פדיון בסך של 300 קרוזדוס. זאת לאחר ששופטים נמוכים יותר בדרגה הטילו על המשפחה, לאחר התדיינות מתמשכת, סך של 200 קרוזדוס בלבד.

לכן נאלץ גומז לסבול בעבודת הכפיה במשך שנה וחצי.
מתי וכיצד הצליח מעונה זה להמלט מליסבון ? אין שום נתון בענין זה.
אך ב 16.10.1612 מתועד שמו באחת מרשימות הנוטריוניות של אמסטורדם.
((כדי לא לקטוע את ממצאי תיקי האינקוויזיציה, אוסיף פרטים מתועדים
אודותיו מאוחר יותר באמסטורדם, בשמות חילופיים שבהם שם. י.ב.ב.))

תיקה של BEATRIZ RODRIGUES - ביאטריז רודריגס. מס. 9407.
בת דודה זו, כלתו של גומז רודריגס דה מילאן, הובלה בשורת הנידונים לאוטו-
דה-פה במקום ה 68. מתחילה נידונה למוות, בגלל חרטה בלתי-מספקת של חטאיה.
זמן קצר לפני שריפתה למוות השלימה את החסר. בעקבות שינוי זה נחתם פסק
דינה החדש כדלהלן : נדונה להיות לבושה כל ימי חייה בגלימת-התכפרות, כאשר
על גלימתה מצויירות להבות-אש מופנות כלפי מטה. (במקור: insigne de fogo)
((פסק-דין זה מונע לחזור לחיים תקינים בתוך ציבור אזרחי י.ב.ב.))

תיקו של PAULO DE MILAO - פאולו דה מילאן. מס. 3338.
החוקר סלומון כותב: מתיקו ניתן ללמוד, שאולף למסור שמות המלווים המזוינים,
ששוחזרו לאחר מאסרם הקצר. הוא עצמו לא היה מזוין, לא היה עם משפחתו על
האוניה שניסתה להוציאם מימי הנמל, אלה על ספינת הליווי. בכל זאת נאסר ביחד
עם משפחתו. בהיותו מובל בשורת המתכפרים, נידון לשנת מאסר בבית הסוהר של
בית הספר הכללי Escolas Gerais. לאחר מכן עליו לגור תחת השגחת "מחנכים
מחדש" ושומרי בית הסוהר ברובע Santa Marinho, כאשר הוא לבוש בגלימת
המתכפרים. אך לעיתים נתפס ברובעים אחרים של העיר, כאשר הוא מתהלך לבוש
בגלימה חסרת שריוולים שחורה, כאשר חרב הגורה למוותניו. תלונות שונות מסוג
זה כלולות בתיקו. נסיון של בריחה בעזרת קרוב המשפחה של האינקוויזיטור
אנטוניו דיאס קרדוזו - MANUEL CORDOSO DE MACEDA נכשל, בדומה לנסיון
הברחה מוקדם יותר של שתי הבנות הצעירות ושני הפעושים, על ידי אותו ידיד
נוצרי אמיתי.

ואז, ביום בהיר אחד הודיע שומר בית הסוהר JORGE DE COSTA לממוניו, כי באחד
מסיורי הביקורת שלו, מצא בתאו של המתכפר את גלימת ההתכפרות שלו, כאשר זו
מונחת ומכופלת בצורה מסודרת על הכסא היחיד אשר בתא ! ועוד מסר עתה, כי
כמה ימים מוקדם יותר מסר לו פאולו את מפתח התא ואמר לו, לשומר, שישמור
אותו בידיו, כי הוא לא יחזור יותר.... עתה נעלם....
סלומון כותב רק זאת : ...בערך ב 15.1.1610 הצליח פאולו לברוח מפורטוגאל.

ועוד מציין החוקר: קריאת התיק מעורר התרגשות והשתאות....
((מוזר לי ולא מוסבר, כיצד לא הודיע השומר לממונים עליו על מסירת
המפתח לידו... ולא על הצהרתו הגלויה של האסיר, כי לא יחזור לכלאו ?
גם לא צויין, כי השומר נתן את הדין על "רשלנותו" עתה וגם מקודם,
כאשר טייל פאולו מחוץ לכלאו ברובעי עיר אחרים ועוד חגור בחרב....
אני מקבל את הרושם, כי שוחד סידר את אפשרות ההסתלקותו, פחות מ 10
חודשים לאחר פסק-דינו למעצר בפועל של שנה ! ((הנתונים מראים, כי
פאולו היה הראשון ממשפחתו שהצליח לברוח מן התופת. י.ב.ב.))

תיקי הנשים - אם המשפחה ובנותיה.
מעט פורסם על הנשים במחקרים. אם המשפחה GUIOMAR GOMEZ - גויומר גומז,
הבנות LEANOR - ליאנור ו ISABEL -איזבל אולצו להעיד בשבועה ב 16.8.1610.
הן הגנו על המעונה קשות GASPER FERNANDO PENSO בענין סכסוכו הכספי עם
פאולו, וכי זאת הסיבה שפאולו סיבן אותו בהאשמותיו.
((פאולו חמק כבר חצי שנה מוקדם יותר מליסבון ! י.ב.ב.))

משרתת-הבית ממנוצא סינני-הודי, VICTORIA DIAS-ויקטוריה דיאס הושבעה להעיד מוקדם יותר, ב-8.3.1610, בקשר לנסיכון הבריחה באמצעות הנוצרי מנואל קרדוזו דה מקדו, חברו של פאולו וקרוב משפחה של האינקוויזיטור הראשי. ניסו אז להוציא את שני הפעוטות של ANA DE MILAO-אנה דה מילאן, והצעירה ISABEL HENRIQUES מליסבון ונכשלו.

כל הנשים הנ"ל ושני הפעוטות ועוד בת הדודה שגידלה אותם במשך השנתיים- וחצי שאמן הוחזקה במעצר, BRANCA RODRIGUES-ברנקה רודריגס, כולל הצליחו לעזוב את פורטוגאל ב-25.2.1611.

אין יודעים כיצד !!
(סיפור הבריחה יסופר בכתב סתר - בהמשך .. י.ב.ב.)

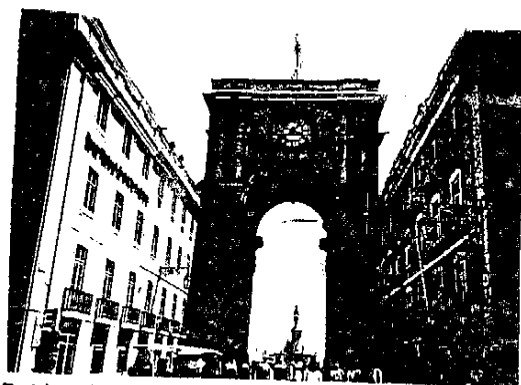

משפט של נאשם "בהתיידות".

מקום בית-משפט האינקוויזיציה - 2

1. רחוב Rua do Barão דה ברון והקטדרלה הגדולה
3. ככר האוטו-דה-פה בה הומאס הנריק דיאס מילאן ואשרתו הנאמן אנטוניו
4. מסלול הנידונים מ 2 ל 3.

הכניסה לשער כיכר האוטו-דה-פה מרחוב אוגוסטה, במסלול דאד... צילום דהיום.

מבט מתוך הככר אל מעלה רח. אוגוסטה, צילום דהיום.

פרק ז.

הגבלות-תבונה לבני המראנים

כמידע עובדתי ברצוני לציין במיוחד, כי החל מ 27.12.1606 נאסר על "נוצרים חדשים" לנסוע בתוככי פורטוגאל ממחוז אחד למשנהו, אלא אחרי תשלום תשלום מס מיוחד-fintas-, במוז המגורים ולאחר השארת ערבון בעל ערך כספי גבוה. מטרת מגבלה זו עבור צאצאי יהודים, גם אם היו נוצרים באמונה ובמעשה היתה, למנוע מהם להתרחק ממקומות מגוריהם, לנסות לברוח בדרכי היבשה או בדרך הים. הנמלים היו מעתה תחת שמירה קפדנית יותר מקודם, בעליל אחרי נסיון הבריחה של משפחת דה-מילאן בעלת השם הטוב ועתירת והנכסים, חודשיים לפני-כן.

.....

"...פאולו נענש בעונש הקל ביותר, יחסית ליתר הגברים. הוא שמר תמיד על יחסים טובים עם הלוציטאנים, ותיקי פורטוגאל. אלה שנאו את הכובשים הספרדים, התארגנו בתאים מחתרתיים והתכוונו למרד ולמאבק, כדי לגרשם מאדמת פורטוגאל. לאחר ששרפה האינקזיציה אחד מהם, את אנטוניו ברבוסה בעודו חי, התעורר אל של סימפטיה למען הנוצרים החדשים הנרדפים, בקרב לוחמי החופש. מקרהו של אנטוניו היה בשביל הפטריוטים הפורטוגאליים אות מבשר-רעות וזעמם הופנה מעתה בעקד נגד משתפי-הפעולה מתוך שורות בני עמם.

.....

כתב סתר מסתורי - מילוט בית הנריקס מפורטוגאל.

על גליל נייר, בכתב רש"י זעיר, נכתב סיפור המילוט המופלא של בני הנריק. הכתב אינו מתוארך ואין עליו חתימה. אך רק שמואל יחיא המלומד היה יכול לרשום אותו בכתב זה מפי האחים דה מילאן :

...בלילה אפל אחד מצא השומר אשר פייטרל מסביב לבית הסוהר-, בו היו כלואים נרדפי הכנסיה-, גולגולתו של פרנסיסקו ברבוסה, אחיו הצעיר של השרוף. הוא אשר גרם לדעתם לתפישת משפחת דה-מילאן ואחיו משרתה, אנטוניו ברבוסה. השומר מצא מכתב בחגורת החנוק למוות, שהופנה אליו אישית ובו אזהרה, שהוא יהיה הבא בתור, "אם יטריד את פאולו דה-מיפאן ויפריע לו"...!

אך גם זאת מצא השומר הנדהם : מרגלית יקרת ערך ...הוא הבין מיד את כללי המשחק החדשים....!

בלילה הבא הופתע בפינת הכלא האפלה על ידי האסיר פאולו, שהתיצב בדרכו ומסר לו מפתח-תאו באומרו, שישמרנו שלשה ימים ולילות, ישתוק... ולא יעז לספר עליו כלום, אחרת הוא ישלם על כך בחייו...ונעלם בחשכת הלילה.

שבועות לפני-כן צפה פאולו ממדומי גבעת הכלא אל שטחי העגינה בנמל. הוא הבין היטב את המסר אותו פלט הנריק דה לימה, אותו הכיר כהרף-עין בעת תהלוכת האוטו-דה-פה בריביירה סקוואר, תשעה חודשים מוקדם יותר . עתה, בלילות החורף החשוכים והארוכים-, כך חשב-, הוא הזמן המתאים של תוכנית מתואמת בין משפחתו בהמבורג והקפיטן ההמבורגי של ה"הלגולנד", להוציאו בסתר מליסבון האדורה. עתה חיכה להזדמנותו. הוא הכיר היטב את כל דרכי ליסבון בלילה...הקפיטן יכיר אותו עוד משהותו אצל גיסו ואחותו...והוא תפש את דקות-הרמז של דה-לימה על שודד הים סטורטהבעקר, המפורסם בעוז רוחו.

כן, הוא היה מוכן להסתכן, הרי גם קודם עשה צחוק משומריו וסובב בליסבון בלי פחד, בניגוד ל"חוק ולהוראות" שוביו ושופטיו. עתה יראה להם !! עתה, כאשר גילה לשמחתו את התלת-תרנית במזח בו עגנה בעבר, חיכה עוד לילה וירד לנמל. בדיחתו היתה עכשיו בהישג-יד: עטוף בגלימה השחורה, אותה ירש מדודו הנערץ גומז-, אח-אמו-, כמעט ואי-אפשר היה לראותו מתנועע בזריזות בסמטאות האפלות והצרות ביותר בכוון אל הנמל. הוא נזהר שלא יואר באור אחת

המנורות בצמתי הרחובות הראשיים של עיר הנמל ונע גמיש כמו חתול בצל קירות הבתים. ידו אחזה בחרב, גם היא ירושת דודו הקצין שנפל על מזבח המולדת...
...איזו מולדת? חשב עתה במרירות... הוא היה מוכן לסלק מדרכו אף בכוח הזרוע כל מי שיפריע לו אל החופש... אך לא היה צורך להוכיח זאת.
הוא חלף ליד שוטרי הנמל כמו צל, בלי שאלה חשו בו...
כפי ששיער מראש, היה רב-החובל מוכן לקראתו. הוא הכניסו מיד לתאו האישי, שהיה מוגן על פי חוק בין-לאומי מכל זכות משטרית לערוך בו חיפוש.
השכם בבוקר הרימה ה "הלגולנד" עוגן והפליגה ללא כל הפרעה ללב-ים...
---בהמבורג אפשרנו לו לנוח ולפרוק מלבו את כל צרותיו ומועקותיו, הקשבנו לסיפורי הזוועה של המאסר, העינויים, המשפט המסולף והרע מכל: האוטו-דה-פה ואכזריותם הבלתי-נוצרית של הכמרים המתחסדים... הוא לא סיפר בנוכחות ויולנטה, חברת אשתי, זוועות מות אחיה על ידי בני עמה...
לשם-מה הכאב והבושה על משתפי הפעולה מקרב עמה...??
אחרי ימים מעטים הוא תיאר לנו את תוכניותיו הנועזות, באמצעותן קיווה להציל את יתר בני המשפחה. רק אמצעי תשלום נאותים דרושים לו, כי "כסף ויחסיו הטובים עם המורדים יענו את הכל". כך ידע מנסיונו.
נתתי לו מלא החופניים מטבעות זהב ופנינים לשיחוד פקידים, כמרים ושומרים שלא מלאו את תפקידם המאולץ בהתלהבות יתרה; ובעקר כתשלום לידידיו, למשרות אירגון המחתרת הלוזיטאנית האנטי-ספרדית.

חצי שנה מאוחר יותר:

...כומר ישועי נודד, מלווה על ידי שלושה נזירים רזים רכובים על חמורים, התנהלו בשבילי הרי המרכז, צפונה מעיירת ההר Viseu. על חמור חמישי הובילו צידתם לדרך הארוכה. הם כבר נדדו שבוע ימים צפונה, לאחר עזבם את הבירה ליסבון. עתה עלו על שביל צר ביותר, שהתפתל לאורך מצוקים מזרחיים. משרתם היתה להגיע לפני לילה אל מנזר מוסתר בין הגאיות. כאשר הגיעו אל חומתו, דפק הכומר בדלת העץ הגבוהה בסימן מוסכם, ידוע לו. אם-המנזר בכבודה ובעצמה נגשה כדי לברר את זהות הבאים. לאחר בירורי דברים קצרים פתחה את השער הכבד כדי להכניס את הכומר בלבדו, ללא הנזירים הזכרים. הכומר היה מצויד בהוראה חתומה אישית על ידי האינקוויזיטור דום-פדרו דה קסטיליו. בהוראה זו נצטווה אם המנזר "למסור להשגחתו של הכומר והנזירים המלווים אותו, את שפחת-המנזר ביאטריז רודריגס. עליו להביאה לליסבון לתחקירים נוספים. לאחר שלושה חודשים של מסירת עדויות נוספות מפיה, היא תוחזר למנזר כדי לכפר שם על עוונותיה בעבודות הנקיין והכביסה של הנזירות. אין להוציא עמה את כל בגדיה, רק המעט הדרוש בימי הקיץ החמימים. יתר חפציה ימתינו לה בתא הבודד שהועמד לדשותה "ברגב חסדי הכנסייה הקדושה".
לאחר דקות מעטות הובלה ביאטריז הרועדת מפחד על ידי הכומר, אל מחוץ לחומות המנזר. שלושת הנזירים חיכו בצד השביל, כאשר פניהם מכוסים. הם לא יביטו באשה. ללא הגה מפיהם עזרו להושיבה על החמור החמישי, והשיירה יצאה לדרכה. מערבה הכומר רכב בראש, אחריו שני נזירים, אחריהם היא, ואחריה נזיר בעל זקן-פרא, רזה במיוחד. השיירה השתקנית וחמורת-הסבר הפחידה אותה והחזירה את השבויה האומללה אל ימי הכליאה האפלים בליסבון. כאן במנזר לפחות האויר צח, הציפורים מציצות, אין איומים עליה, הגם שחיה יסתיימו כאן ללא תוחלת וללא שמחת-חיים, כך הרהרה בינה לבין עצמה. עתה ניסתה להתרשם רק מן הנוף הנפלא מסביב ולשכוח את אומללותה ומה שמצפה לה שוב בעיר הולדתה...

לפתע השתעל המזוקן שאחריה, קרב עם חמורו קרוב אליה ובקול שקט ומוכר לחש לה: ב י א ט ר י ז - א ה ו ב ת י ו כ ל ת י - א נ י ח ת נ כ ג ו מ ז ושני הנזירים לפניך הם פרנאן ופאולו... אל תבהלי ואל תדאגי, אנו משחררים אותך משביך... אל תשמיעי קול... הכומר הוא אמיתי, אך הוא לצידנו... חכי עוד מעט עד שיעזוב אותנו לדרכו... ואנו לדרכנו...!

היא קפאה תחתיה. האם היא חולמת זאת ?? האם הדמיון מהתל בה ומצייר לה הזיות-שוא, פרי שאיפות לבה ???

אך לא, גומז המשיך ללחוש דברים שהבהירו לה שאין זה חלום, אלא אמת מופלאה. שלא יכלה כלל לחלום אותה בהקיץ או בשנתה.

אחרי שעות, כשהגיעה השירה לדרך ראשית, עצר הכומר ונפרד מהם בשלום ובברכות אדוקות. לאחר מכן פנה לדרך העולה לעיירה Viseu.

רק עתה יכלו לשחרר את רגשותיהם וליפול זה לזו לזרועותיהם, להתחבק ולהביט בגלוי זה בפני זה. אחי גומז אף הם חיבקו אותה חיבוק עז והיא לא ידעה את נפשה... הלילה היה חשוך לגמרי, אך פאולו ידע בדיוק לאיזה כיוון עליהם לרכב עוד כברת דרך, לפני שיוכל להסביר בחופשיות, מה עוד עומד לפניהם. כשהגיעו לאזור בעל צמחיה צפופה, הוציאו בגדי הנזיר. לאחר מכן קברו את לסבך. להחליף את שמלת הכפרה וללבוש את בגדי הנזיר. לאחר מכן קברו את שמלת-הבושה שלה, גזרו את שורה הארוך לתספורת גברית, השחירו את תוי פניה בפחם שהיה מוכן באמתחתם והאכילו אותה בפת טריה ובענבים טריים מתוך אמתחתם... עכשיו הורו לה להתחזות, מעתה לנזיר "חרש-אילם" עד לצאתם מפורטוגאל. ביאטריז התפעלה והתפעמה מכך, שהכל הוכן בשבילה במחשבה תחילה... לנס כזה לא יכלה לקוות כלל!

רק לאחר שהתחפשה לנזיר נודד וסגפן כמוהם, התישבו במעבה יער ליד נחל שוצף, ופאולו הסביר את המשך התוכנית למילות שני אחיו ובשבילה:

הוא, פאולו ופרנאן ירכבו מעתה דרומה, עד הגיעם לעיר הולדתו של אביהם הקדוש הנריק, לסנטה קומבה דאון. משפחת אביהם, הדודים ובניהם מוכנים כבר להמשך התוכנית. הם יכיננו שם שירה של 15 פרדות עם שקי-צימוקים לייצוא, מענבים שנבצרו במשך הקיץ. בעוד כעשרה ימים הם יחזרו עם השירה, מחופשים כמובילי פרדות, מלווים באכרי-ההר בעלי הכרמים, לווהבלת סחורתם.

גומז וביאטריז שנשפטו בעונשים כבדים, יסתתרו כל אותו זמן בבקתת-הרים נסתרת שנבחרה לשם כך מעט צפונה ממקום זה, בגיא עמוק ורחוק מכל שביל. בלילה ילוננו בה, אך ביום ישהו מחוצה לו בסבך שיחי-הפטל ליד המים.

בנוסף לפת ולפירות המיובשים שהוכנו בשבילים על ידי משפחות אביהם, יהנו ממי המעיין בשפע ומפירות פטל טריים. אסור להם לענות לכל קריאה, פרט לשריקה המיוחדת שהוא פאולו ידגים להם עתה, קטע מן ההמנון הפורטוגאלי המלוכני. בשמעם שריקה זו, יעלו מן הגיא אל השביל, בו יוביל אותם פאולו עוד מעט. השירה אמורה לעבור במעלה הרכס בשעות הבוקר המוקדמות בעוד כעשרה ימים. גם הם יתחפשו אז למחרס-סבל ואשתו. תפקידם יהיה להשתתף בהעמסת המשא אל סיפונה של אוניית מסחר, כשיגיעו לנמל פורטו, אחרי רכיבה של יומיים.

פאולו הכין בשביל שניהם עוד מעיל עליון מצמר עבה וסמיכה לכל אחד, על אף חום הקיץ הנעים בעונה זו. אך בגיא תמיד קריר יותר בלילה, כך הסביר להם. במקרה ובשעות יגלה אותם מישהו שם למטה, אולי נודד או פושע נמלט, יתחזו לנזירים תמהונים ומתבודדים, אחד מהם חירש-ואילם כאמור, והשני שמתענה "בצום של שתיקה". רק בסימני ידיים יגיבו על שאלות אפשריות...

לאחר שפאולו הוביל אותם רגלית אל תוך הגיא והבקתה, נפרדו תוך תפילה חרישית להצלחת המשימה. דמעותיה של ביאטריז המאושרת זלגו עתה ללא מעצור... אור השחר החל להראות מעל הרי המזרח, כששני האחים רכבו מן הבקעה זרומה. --- אחרי שבועיים, בעוד לילה, נשמעה השריקה ממעלה הבקעה, פעם ועוד פעם.

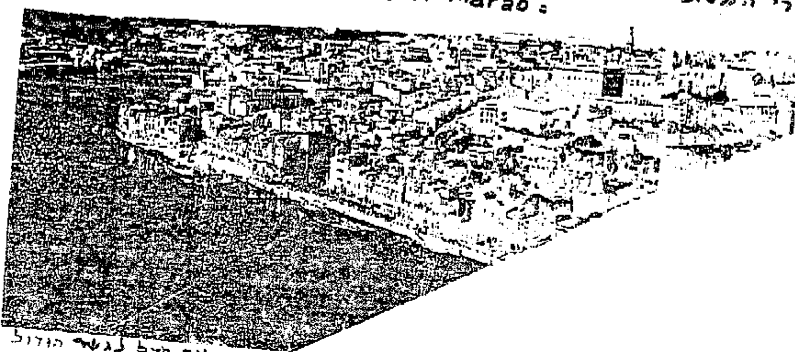

גומז ענה באותה שריקה. החפצים המעטים היו מוכנים זה כבר יומיים. הם עזבו את מסתורם האינטימי, בו נחו והתאוששו שניהם מתלאותיהם וצרותיהם, קרובים זה לזו כפי שלא חלמו, שימים כאלה יבואו אי-פעם. עתה חזר מעט סומק לפנייהם החיזורים וכוחם הגופני והנפשי השתפר. פאולו ופרנאן חיכו להם במרומי השביל עם שתי פרדות... גומז וביאטריז הולבשו עתה מחדש: הוא כמחמר, היא כאשת איכר, כי מעתה ירכבו לאור היום. רק בלילה אפל היה יכול לבוש הנזיר שעליה להטעות מישהו זר. בגדי הנזירים הוסתרו עתה בתוך כוך בצד השביל וזה נסתם באבנים. בעוד לילה, הם רכבו כשעתיים לכוון דרום. בהגיעם לדרך הראשית לאורך הרכס הדרומי שמעל נהר הדאורו, חיכתה להם שיירת הפרידות, כאשר לכל פרידה שקי-משא תלויים משני צידיה ואוכף רכיבה על גבן. לאחר ארוחת בוקר טובה מסביב למדורה, החל המסע המסחרי. במשך יומיים התנהלה השיירה הארוכה מעל לעמק הדאורו השוצף מערבה. הטבע והנוף היו מרהיבים. זה שנים חיו בתוך הקירות הטחובים והאפלים של בתי כלא ועתה הלכו בדרך אל החרות... היה עליהם להתאפק שלא לבכות ולצחוק מהתרגשות ללא מעצורים. בדרך הוסבר להם, כי מסתורם היה באחד האזורים הנידחים ביותר של צפון (38*) פורטוגאל. המנזר, בו נכלאה ביאטריז לפני יותר משנה, נבנה בשביל הנזירה של Pesqueira. כן, גומז החליט לזכור שם זה לתמיד, כי שם הוחזרה לו ארוסתו, לאחר ששניהם חשבו זה מכבר, שלא יפגשו יותר בחייהם. שם היו לבדם בפעם הראשונה מאז עינויים, ושם ידעו ימים של אושר, לו כבר לא ציפו יותר... --- לאחר שני ימי רכיבה הגיעו לעיר הנמל פורטו. שיירת צימוקים כזו היה דבר שגרתי ביותר לאזור זה ולנמל זה. ענבים וצימוקים היו מסחורות היצוא המבוקשות ביותר בחלקו הצפוני הזה של המדינה. אוניות הגיעו לנמל כל שבוע וכל חודש, במטרה לקנות מיבול הארץ. לכן איש לא שאל דבר בדרך. איזו חיים שלווים ונורמליים... לעומת שנות העינויים שלהם! הכיצד קיימים אלה זה לצד זה? כך שאלו את עצמם מסנווורים משמש, מחופש ומידידות אכרי-השיירה. בנמל הועמסו השקים על ספינת משא גדולה במיוחד, ושמה *Sierra da Queira*. כשעלו האחים וביאטריז על סיפונה הבינו מיד, למי האונייה. הם הכירו את רב-חובלה הצעיר במבט ראשון, על אף שגידל לאחורונה זקן של ספנים! זה היה גיסם מנואל נונס דה מטוס, בעלה של אחותם אנה ואבי שני ילדיה הקטנים. ההפתעה היתה מוחלטת אך גם השמחה. אך את השמחה גילו רק, לאחר שהורידם באין-דואים אל בטן הספינה. אף אחד לא הרגיש תוך המולת ההטענה, כי נעלמו שניים מסבלי השיירה ובת איכרים אחת. עתה יכלו להודות לאחיהם הנועז פאולו, מלא התככים, על הצלחת משימה זו. הוא עצמו לא החליף את בגדי העבודה, כי עליו לחזור עם השיירה לסנטה קומבה דאון. משם יתחיל בביצוע תוכניתו הנוספת, למלט את האם, האחיות ואת שני ילדיהם של אנה ומנואל נונס דה מטוס מתוך לוע הארי, ליסבון. מנואל מסר לידיהם שקית מלאה בפנינים ומתנות אהבה לאשתו ולשני הפעוטים, אותם לא ראה כבר יותר משלוש שנים. פאולו האמיץ ירד ליבשה.

.....

--- הספינה הפליגה לאחר עוד לילה של עגינה בנמל. לאחר שייט שקט ומאושר הגיעו לאמסטרדם, נמל האם של "השיירה דה קיירה". שם התודעו לקהילת היהודים הפורטוגזים והתקבלו בתשומת לב ובכבוד. הם הופגשו עם הרב אורי הלוי הזקן ועם בנו אהרון ובטאו לפנייהם את רצונם העז להתקבל במהרה בתוך קהל ישראל כיהודים גלויים לכל דבר. גומז ופרנאן ביקשו להימול בהקדם כדת משה וישראל. הוסבר להם שעליהם ללמוד כללי הדת היהודית, ממנה רק שמעו עד כה, אך למעשה לא ידעו אודותיה מאומה. כן, עתה היו בשלים לכך, אחרי שהכנסיה "לימדה אותם את אמיתותיה" האיומות.

1. הדרך מסלול קואבה-דון למנדר-2, למסלול בגיא-3, ולמסל פורטו-4
(המפה דהיום)
הקראים הרי הפמאנים
שם לב: הרי המסלור דאז, Serra de Marão עד היום!

אברהם אבינו
אברהם אבינו

הגעתי שבועיים אחריהם לאמסטרדם, בדרכי הביתה משייט לפרנמבוקו. מנואל דה-מטוס הביא מאפריקה המערבית זהב לתוכניות בענייני מטבעות; וצימוקים להכנת יין-כשר בשביל המושבות שלנו בצפון. אך "הסחורה" היקרה ביותר היו שלושת הניצולים שהביא מפורטו, בדרכו צפונה. לאחר ביקור קצר אצל הורי, הפלגנו כדי להביאם לביתנו, שם מחכה להם אחותם בקוצר-רוח ובגעגועים. הגענו כמה ימים לפני חג החנוכה, חג המכבים. זו הפעם הראשונה, שגומז, פרנאן ובת הדודה ראו הדלקת אורות הגבורה והם היו נרגשים ביותר. בשיחות לאור הנרות הם סיפרו הקורות אותם, ורשמתי את עקרי דברי הבריחה, אותה ארגן פאולו הנועז. אחותם פינקה אותם, ויאולנטה בישלה את מאכלי הנעורים מבית אמם והם התאושו יותר ויותר. הלואי ונראה בקרוב את יתר בני ביתם אצלנו, כן יהא רצון ה'.

על דף מגולגל שני, נכתבה עוד מודי סאה נעלמה.

על דף מגולגל שני, נכתבה עוד אודותיה נעלה...
...בערב ללא-ירח דהרה כרכרה קלה, רתומה לסוס מהיר, בדרך בין הגבעות
המיוערות שמובילה מן החוף מול ליסבון לסטובל. ישבו בתוכה שלוש נזירות
צעירות. העגלון הנמרץ, פאולו, הסיעה ישירות לנמל של סטובל, עד למדרגות האניה
הצרפתית שעגנה שם. פקיד הנמל והשוטרים נמנמו... רב חובלה הקשיש של האניה
הזמינם קודם לשתות בחברתו, לפני שיפליג בשעות הקרובות... כמה נחמד מצידו...
שלוש הנזירות עלו ללא עכוב בסולמות. הכרכרה נעלמה מיד והסולמות הורמו
חיש מהר. האניה הפליגה ללא שהות נוספת אל לב-ים. רב חובלה, הדוד אנטוניו
דיאס קסרס חיבק את בנות אחיו ליאנור ואיזבל הנריקס ואת בת-ביתן ויקטוריה
בחום ובאהבה. הוא הציג אותן לפני בתו היחידה, ליאנור בשמה אף היא, שסבלה כה
רבות במקסיקו לפני עשר שנים. הוא רצה שתכיר את בנות הדוד, שלא היה קשר עמן
עד כה. לאחר מכן פלט קללה נגד הכנסייה הנוצרית וידק לים...
הספינה שייטה עתה מסביב לחצי האי אספירל ופנתה צפונה לכיוון צרפת.

...חמש שעות מאוחר יותר, השעה היתה שתיים לפנות בוקר, ירדה קבוצה של סטודנטים שיכורים במדרגות שיודרות מרובע המגורים של ליסבון אל נמלה האמצעי. הם שרו שירים פטריסטיים פורטוגאליים ודחפו אחד את השני בצחוק פרוץ. על המזח נתקלו בשוטרי נמל שניסו לגדשם. התפתחה קטטה חמורה, ויותר ויותר סטודנטים זרמו אל מקום העגינה של שלוש ספינות המשמר. כל שוטרי הנמל נקראו אל הקטטה שהלכה וקבלה צורה של קרב ממש. במזח העגינה של האניה ההמבורגית לא נותר אף שומר אחד. כולם גויסו לעזור לחבריהם המותקפים, חמש מאות מטרים מזרחה משם. צוות האניה ישן כנראה, כי כל האורות עליה כבו זה זמן-מה.

האורות עליה כבר זה זמן-מה...
...מלח בודד שאיחר כנראה בנשף, התנדנד שיכור כלוט במורד המדרגות הצדדיות.
במרחק-מה מאחוריו נעו שלוש נזירות עמופות היטב. המבוגרת מביניהן צעדה בראש
ושתי הצעירות יותר החזיקו כל אחת ילד ישן בזרועותיה. איש לא שם לב אליהן.
כל השוטרים היו עסוקים עתה הרחק מכאן, בנסיון להחזיר את הסדר על כנו.
המלח ושלוש הנזירות עלו ללא שהות על האניה החשוכה. לא נשמע עליה כל רחש.
כשעלה השחר, -השוטרים, עייפים מן המאבק נגד השיכורים נמנמו-, הרימו מלחי-
האוניה את מפרשיה ואת העוגן, ובבריזת הבוקר יצאה ללא הפרעה את הנמל.
ליד מגדל השמידה "טורה דה באלאם" הוחלפו כרגיל סימני הברכות המקובלים.
לאחר שיזף של כשעה היתה האניה כבר בלב-ים. עוד כמחצית השעה והיא פגשה
במרחק את האונייה הגדולה, ובה נמלטה מן המים השריטות האדומים.

לאחר שיזם של כשעה הייתה האמירה שבו ביום
ספינת אוקיינוסים מהודדת מחוץ למים הטריטוריאליים.
על סירה העביר פאולו את אמו ג'ורג' גומז, את המשרתת ברנקה ואחותו
ילדיה מן ה"הלאגולנד" אל ה"א.י. דיאונסיסוס". שתי האניות שמו מעתה ביחד
צפונה. לקראת הצהריים ראו מרחוק אנייתו של הדוד קסרס ששה לפנייהם.
בהגיען שלושתן לנמל הצרפתי Bayonne, נפלו איזבל וליאנור לצרועות אמן,

והתנשקו עם אנה וברנקה ועם הילדים גונזלס והנריק הקטן.
אך גיבור האנטיסמאה היה פאולו. הוא הציל את כולן מגוב האונקוויזיציה.
כמו יעקב אבי-האומה מול עשו, חילק את המחנה לשני מחנות...
עמוסות בסחורות שנדרשו בהמבורג הפליגו לאחר יומיים צפונה והגיעו עם
הניצולות להמבורג, לאחר שנפרדו ליד Rouen מן הדוד אנטוניו דיאס קטרס, אשר
ניהל את האסטרטגיה של שלשת האניות. הוא הוכיח את נסיונו רב-השנים בספנות
ובמאבק נגד מעני משפחתו - וניצח.
הגענו לפני חג הפסח להמבורג. הפעם חגגנו חג חרות, כפי שלא חגגנו אותו
אף פעם. יציאה מן המיצרים של האינס בפורטוגאל.
יהא שם ה" מבורך.

גומז יתחתן בקרוב עם בת דודתו ביאטריז, לאחר שנימולו הוא ואחיו פרנאן.
שניהם רוצים להיות מעתה יהודים אדוקים, דבר שמשמח אותי.
גומז ופרנאן רוצים להתישב באמסטרדם, כי שם הקהילה גלויה, לא כמו כאן, שאין
לנו עדיין מעמד של יהודים גלויים.
במקומו של הנריק דה לימה, הם יפתחו שם סניף לחברתנו המוגדלת, חברת המסחר
והספנות "דיאונסי-הנריקס-סקיירה". המבורג יהיה מרכז החברה.
פאולו ינסה לפתח סניף בנמל הבלטי דנציג.
מנואל קרדוזו ינסה לפתח סניפו בלונדון. אנטוניו רוצה להשאיר כאן בהמבורג.
הנריק דה-לימה יתישב אף-הוא סופית לידנו בהמבורג.
בכוחות משותפים נוכל להגדיל את מסחרנו בכיוונים שונים: מפולין נוביל כמו
קודם תבואות לדרום. מבאיון אנסה ליצא מלח שיובא בחלקו מסטובל על ידי
משפחת קטרס, ובחלקו מופק ממימי מפרץ ביסקיה. בפולין מעוניינים במצרך זה.
שותפי, קפטן ינסן ואנוכי נוביל בקו זה, "קו דיאונסי".
גיסי יפתחו את קו האוקיינוס לדרום ביחד עם דה-לימה. קו זה יקרא
"קו בני הנריקס" לזכר חתני הקדוש הנריק דיאס מילאן, מבית קטרס.
להם שלוש אניות עם רבי חובלים מנוסים: ה"סיירה ד'אסטרלה", ה"פרנסיסקו
רודריגז מילאן" וה"סיירה דה קיירה". הם ישוטו בין ברזיל, מערב-אפריקה,
האיים האטלנטיים, הודו ואמסטרדם.
לכל משפחתנו המורחבת תהיה פרנסה טובה, בעזרת השם. העיר המבורג תתפתח
ותרויח מתנועת אוניותינו. אני מקוה שזה ישתלם לנו ולמעמדנו כסוחרים
פורטוגזים-יהודיים.
שיבורכו שליטי הולנד ואמסטרדם מכיוון שנתנו לנו מקלט מהוגן ומכובד.

הרופא ד"ר הנריק שמואל רודריגז-הכהן רוצה להתחתן עם ליאנור, אחות אשתי.
כך יהיה קשר נישואין כפול בין בני הדודה גויומר מנואל לבין בני אחיה
הנריק הקדוש. אנו מברכים קשרי-משפחה כפולים אלה.
פדרו דה-פלסיוס מקרובי, רוצה את איזבל-סנטיגו הנריקס, הצעירה מאחיות
אשתי, לאשה.
יברך הא-ל את משפחותינו ויתן לנו שלווה ופרנסה וצאצאים נאמנים.

האנטיסמאה היה פאולו. הוא הציל את כולן מגוב האונקוויזיציה.
כמו יעקב אבי-האומה מול עשו, חילק את המחנה לשני מחנות...
עמוסות בסחורות שנדרשו בהמבורג הפליגו לאחר יומיים צפונה והגיעו עם
הניצולות להמבורג, לאחר שנפרדו ליד Rouen מן הדוד אנטוניו דיאס קטרס, אשר
ניהל את האסטרטגיה של שלשת האניות. הוא הוכיח את נסיונו רב-השנים בספנות
ובמאבק נגד מעני משפחתו - וניצח.
הגענו לפני חג הפסח להמבורג. הפעם חגגנו חג חרות, כפי שלא חגגנו אותו
אף פעם. יציאה מן המיצרים של האינס בפורטוגאל.
יהא שם ה" מבורך.

המשך יומנה של ביאטריז, - שנתיים לאחר שהפסיקה לכתוב וגנזה אותה.

1 ביוני 1611.

... "יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם". רוח והצלח באו אל מעונינו...
עברו עלי שנתיים של מתח, של ציפיה מורטת עצבים, של חוסר אונים אישי.
אך אין להשוות קשיי עם העינויים והצרות אשר נחתו על יקירי, אחי ואחיותי
ואחי. ידי רועדות, כאשר אני מנסה עתה לתאר משהו ממה ששמעתי מפהם.
שנתיים נעלצתי להחזיק את מצוקות נפשי בקרבי, בלי לתארם מעל דפי יומני.
אלברטו, בעלי החכם אשר זאת עלי, מחשש של עיני-ברשם. אך עתה, ברוך השם, עבר
סיוט זה! יקירי כולם, פרט לאבי הקדוש, נמצאים עתה כאן עמנו בהמבורג.
אלברטו הבטיח לי, כי הוא יכתוב את פרטי הבריחה בכתב חכמי ספרד, כדי שלא
יתגלו על ידי בולשים למיניהם. כן לא יפרט שמות עוזרי פאולו שנשארו שם,
בפורטוגאל, האמיצים והנאמנים. גם אנו בערי הצפון עדיין לא בטוחים מרודפים
נסתרים ועוזריהם בקרב הכמורה הלותרנית, אשר משתפים פעולה עם הקטולים.
זאת הם עושים רק כאשר מדובר בנו, היהודים. אז הם מאוחדים בשנאתם העיוורת!
מוזר... כאשר אני נזכרת בעמדותי מלפני רק 6-7 שנים, הייתי שטופת מוח כמוהם.
התגאיתי אז בזוג המלכים הספרדים פרדיננד ואיזבלה, שרדפו את היהודים...
אך מה ידעתי אז על יהדות ויהודים?? רק רעות. לכן "הגיע" להם שיגדשו
מממלכת ספרד וירדפו אותם בפורטוגאל מולדתי. נורא! כאשר אני חושבת
עתה על סיסמאות השטנה שהחזירו בנו מילדות במוסדות "החינוך" של הכנסייה.
...עד אשר היינו צריכים לשנות את כוס התרעלה של האשמות-שווא בעצמנו.
האלוקים אשר פדה את אבותינו מצרים, פדה עתה אותנו מארץ התלאות והשקרים.

אך עתה לפי הסדר : באמצע פברואר 1610 הגיע אלינו הראשון - פאולו.
הוא היה רזה, אך אמיץ כתמיד. הוא הגיע יום לפני חג הפורים. אך לא היתה
לנו סיבה לחגוג ולשמח. הוא נשאר כאן עד אמצע חודש מאי...
לאחר חג הפסח הפליג, מצויד בהרבה זהב ופנינים, שהיו צריכים לשרת את הצלת
קרובינו. הוא ידע בדיוק כיצד לפעול ופירש תוכניותיו לפני אלברטו בלבד.
--- חצי שנה לאחר מכן, בדיוק לפני חג המכבים --- הפלא ופלא, הגיעו אחי גומז
ופרננדו ובת דודתי ביאטריז, כלת גומז. מראהו של האחרון היה עגום ביותר :
רזה להחריד, מזוקן ועיף למות. הוא לא יכול לדבר על מה שעבר עליו שם
בגהינום. ביאטריז, אותה הזמנתי לחדרי בהעדר אלברטו, ספרה לי דברים מסמרי
שיער, כיצד התעללו בו... היא אהבה אותו מאוד והם רצו להתחתן בהקדם האפשרי.
גומז רצה להוליד ילדים יהודים מלידה, "כנקמה" נגד הכנסייה הקטולית ולחזוק
העם היהודי. יצר הקיום היה הגורם המרכזי במחשבותיו ורק בזכותו החזיק מעמד
ולא התאבד, כפי שציפו ממנו מעניו. עתה רצה ל"הוכיח" להם, שהוא ניצח אותם,
והוא יחיה ויוליד יהודים ולא נוצרים! היא, ביאטריז חשה כמוהו, כי רצו
להמית אותה לאט לאט, ללא ילדים, במנזר הנידח בהרי צפון פורטוגאל.

הם זוג מן השמים.
פרננדו היה רזה אף הוא, שקט ומחושב כבעבר. שני אחי רוצים להיות יהודים
שלמים, ללמוד ולהימול. הוא, פרננדו סיפר לי גבורותיו של פאולו, אחיו הצעיר
ממנו בעשר שנים. לא יאומן, כיצד פאולו ארגן את בני גילו הלוציטאנים, שיתף
אותם בהתלהבותו לא רק "לדבר" נגד הכובשים הזרים, אלא "לעשות משהו" ממשי
לטובת הנרדפים על ידי כובשיהם...

בט"ו בשבט של שנת 1611, חודשיים לאחר בואם, בא מאמסטרדם המוהל הידוע
אהרון הלוי, ומל את אחי הגאים, כפי שרצו. היו אלה אביו החכם והוא, בנו
אהרון, אשר קיבלו את ראשונני האנוסים הפורטוגזים באמזן, הפנו אותם לאמסטרדם

בשנת 1593 ויסדו שם עם יעקב טירדו את הקהילה היהודית הגלויה הראשונה, אשר שמה נודעה עתה למרחקים, רק חמש-עשרה שנים לאחר יסודה. גומז ופרננדו רוצים להגר לשם, כי היהדות שם מותרת באופן רשמי ונמאס להם לחיות בהסתר תמיד וכאן בהמבורג עוד לא הכירו בנו כיהודים. עתה הכינו עצמם לכך בהימולם את בשר ערלתם. הם עברו זאת בקלות מפתיעה. ... ואז הגיע היום הנכסף, הגדול מכולם ! יומיים לפני חג הפסח, ב 28.3.1611 הביא אלברטו את אמי האהובה, את אחיותי ליאנור ואנה עם שני ילדיה ואת איזבל סנטיאגו לביתנו. גם בת-ביתנו ויקטוריה דיאס היתה עמנו וכן בת-ביתנו ברנקה רודריגז, המשיגת של אמת. זו שגידלה את שני הפעושים של אנה, בזמן שברנקה נמקה קרוב לשלוש שנים בבית הסוהר. אחותי המסכנה ! כמה סבלה נפשית מניתוקה מילדיה, בלי לדעת מה קורה עמם ומתי, -אם בכלל-, היא תשתחרר אי-פעם.

חג הפסח - חג החרות ול"ג בעומר - ימי שמחה אחרי הסבל.

ליל הסדר הראשון בו ישבה כל משפחתנו האנוסה לראשונה "מסובים כבני חורין" ליד שולחן הסדר ובמשך כל ימי החג, הרעפתי עליהם את כל אהבתי. כן, יכולתי להסביר להם הרבה ממנהגינו היהודים, הרי הייתי כבר ותיקה בעניינים אלה, זה חמש שנים. כמובן שאלברטו הוסיף והשלים, מה שהיה נחוץ להבנתם. הם התפעלו מידיעותי והיו גאים בי. אמי חשה עתה, עד כמה היא ואבי, -השם ינקום דמו-, צדקו אז, כאשר שכנעו אותי להשתדך לאיש זר לי במרחקים-אלברטו דיאוניס-, ששמעו עליו כי הוא יהודי מלומד וחופשי. כן, הוא היה בעל טוב ונאמן לי ועוגן הצלה לכל משפחתנו, בהכוונת השם יתברך. ביום השביעי של הפסח ארגן אלברטו "יזכור" יהודי בעבור אבינו הקדוש, שנספה על מוקד השריפה בזכות גאווותו היהודית. היה זה טקס מרגש מאין-כמוהו! בכינו מכל הלב והשתחררנו מעט ממועקתנו הנוראה. סוף-כל-סוף הכירה קהילת-היהודים בו וביהדותו. בטקס האזכרה הוסב שמו לישראל בן ישראל. גם למשרתו הנאמן נאמרה תפילת יזכור והוא נקרא בשמו העברי מעתה אברהם גר-צדק. ידידתי ויולנטה היתה עצובה ומאושרת בו-זמנית, כמונו, שהכרזנו בפומבי, כי היא מעתה בת-משפחתנו כאילו מלידה. היו אלה רגשות, שאינני יכולה לתאר אותם : עצב פיסי בלב ואושר רוחני בו-זמנית ובמעורב. שלא משוכח ! גם מנואל ואנשוניו הגיעו ממסעם המסחרי. הם הקדימו את אלברטו בכמה ימים, כי לא רצו להסתכן בקרבה יתרה לחופי פורטוגאל. הם הפליגו ביחד עם אלברטו, אך כשהוא פנה מזרחה, כדי לקלוט את הנמלטים זמן קצר לבריחתם, שמרו שני אחי מרחק בטוח מחופי חצי האי-האיברי, וניווטו צפונה עד קרוב לחופי אנגליה. רק אז פנו לכיוון אירופה המערבית. מה שבטוח, בטוח! כך פעלו תמיד. גם להם מגיעה תודה, הרי השתתפו במאמץ המשותף בדרכם-הם. מנואל וגומז היו הראשונים, שהציעו להורי להשתדך באמצעותי לאלברטו... הנסתרות לה" אלוהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם...!

בני האהוב ראובן, יחיד-לי לעת עתה, לקח חלק בשמחה הכללית. עתה היתה לו סבתא קרובה אליו. וכמה דודות ודודים פינקו אותו עכשיו לפתע... הכי הוא שמח עם בני דודתו גונזלס והנריק-נונס; הראשון היה מעט גדול ממנו, אך הקטן היה כמעט בן-גילו. לכולם הכנו מקומות מגורים מראש, בדירות ששכרנו. פאולו היה גיבורנו, ושבחנו אותו ללא קמצנות, כי זה הגיע לו. הוא היה פנטסטי. היו צריכים לכתוב ספר על מעשיו שם במסתרים, תוך סכנת-נפש כל העת.

והגיע יום גדול נוסף - ל"ג בעומר. ב י"ח באדר הוכנה חופה יהודית כדת וכדין ! הרבה בני משפחה קרובים ורחוקים הוזמנו ובאו מלונדון ומהולנד. זה היה ב 2 במאי 1611. רגשותינו לא ניתנות לתיאור כלל. וכל הקהל מבני משפחותינו - כולם היו קשורים כך ואחרת עם המבצע הגדול להצלת הזוג שבא

ענה בבדיית הנישואים... כולם חשו מעורבים. הרבה שמחה והרבה דמעות של התרגשות אמיתית הפכו את החופה והסעודה לאחריה לאירוע חד-פעמי. גומז ביקש לרשום בכתובה את שמו העברי החדש דניאל אל אבנצור. כן, הוא הצהיר, כי הוא חש כמו דניאל שניצל מגוב-האריות והכריז, כי אבינו עמד כצור איתן באמונתו מול האינקויזיטורים ועל כן הם דלוהו למוות. ביאטריז בקשה שתדעם כיהודיה בשמה החדש שרה רודריגז - כהן. (39%) היא רצתה לחדש כאחיה שם-משפחת אביה, שנאלצה להסתיר את שמה כהן בפורטוגאל. החתן נשא נאום מרגש עד דמעות, בהודו לכל הנאספים על התדומה שתרמו לחרותו ולחרות הכלה ולחרות כל המשפחה. הוא הבטיח, כי עם-ישראל יקבל עתה במתנה זוג יהודי אמיתי בזכות הערבות ההדדית של כולם. הוא ורעייתו יעשו מעתה כמיטבם, כדי לגמול לשושביני החתונה בכל דרך אפשרית, כיהודים וכסוחרים. אחי החליטו בו במקום, כי יאמצו מעתה את שם המשפחה אבן-צור, במקביל לשםם הלועזי המקורי. כן הבטיחו, כי כל משפחה צעירה שתקום מבניו של אבינו הקדוש, שלא זכה לדאות בחייו את עתיד בניו ובנותיו, - יקראו לצאצאים של הדור הבא הנרי קס, - דהיינו בני הנריק, בנוסף לשםם הראשון. היתה לנו מעט נחמה בשמחתנו ובנדר שנדרנו, להנציח את אבינו בנכדיו.

אמי היקרה חשה שעליה להיות מעתה יהודיה נאמנה, כפי שציווה זאת עליה בעלה-אבינו במותו, והשביעה את אלברטו, לאחר התרגשותה מחתונת בנה גומז, כי לא יקברו אותה בקברי הגויים מסביב, כי רק כיהודיה. הרי רק מעשה זה ימחיש לה, כי מעתה יהודיה היא בחייה ועל אחת כמה וכמה במותה. בגלל שבעלה לא זכה לקבר ישראל, היא חייבת בכך. אפרו של בעלה הקדוש לא הובא לקבר בכלל, אלא נשפך אל הים, כמו גם אפרו של משרתו גר-הצדק, לכן היא רוצה למות כיהודיה מרצונה החופשי ולהקבר כזו. אלברטו התרגש מאוד מבקשתה הנמרצת הזו והחל במשא ומתן עם בעלי הקרקעות אשר בסביבה. בגרף ארנסט השלישי מ הולשטיין-שאואנבורג מצאו הוא וידידיו, המרוגשים אף הם מבקשת אמי שתחיה, שותף מעוניין והעסקה יצאה לפועל. אתמול, ב 31 במאי 1611 חתם בעלי ALVERO DINIZ, בן דודו ANDREE FALLEIRO וחברם RUY FERNANDES CARDOSO הסכם רכישה של כפרת אדמה מחוץ לעיר. הם רכשו חלקה זו מאת ה GRAF ERNST der Dritte von HOLSTEIN-SCHAUENBURG. הנסיך הזה היה מעוניין בקשרים עמנו, כי ראה, כי אנו מביאים פיתוח ותנועת מסחר לאלה שקולטים אותנו. עד כה קברנו את מעט מתינו בבית הקברות הקטן שהוקצב לנוצרים קטולים, כי ככאלה נחשבנו כאן. (40%)

בקשתה של אמי הצדקת התקבלה בהתלהבות על ידי יתר בני הקהילה המחתרתית, וכל חבריה השתתפו בריכוז הכספים הדרושים. היה לנו מעתה בית קברות יהודי ראשון על אדמת צפון אירופה, הכל בזכות אמי הנחרצת. אפילו באמסטרדם עוד לא השיגו הישג כזה. גם מבנה-טהרה קטן הוקם, כמנהג היהודים, בחלקת הקבורה החדשה. האם אין לנו סיבות טובות להודות לבוראנו על חסדו הגדול עמנו ???... אני מודה לו השכם והערב, בשמחה רבה מהולה בעצב, על כי ניתן לנו לחיות, ולא רק למות, כיהודים נאמנים... גם אם בפרהסיה אנו מוגבלים. אך אמונתי התחזקה עתה מאוד ועוד נראה בתשועתנו הרוחנית גם בחיינו, כה יתן וכה יוסיף ה' עלינו ועל בנינו, אמן.

.....

((כאן חלה הפסקה ביומנה של ביאטריז, שחידשה כתיבתה רק במאי 1625. לכן משלב כאן -ומאחר יותר- כתביו של אחיה גומז רודריגז=דניאל אבנצור, אשר משלימות את ידיעותינו על קורות משפחתו וחייה בצפון-מזרח. מה שחסר בהן, אוסיף ממחקרים שנכתבו על ידי חוקרי ההתיישבות "הפורטוגזית" וממצאים שגליתי אישית.))

המבורג, מאי 1613 - אייר 5373 .

לאחר קוראי את יומנה של אחותי החכמה, הנני מבין חשיבותו בעבור הדורות הבאים, כן ירבו וכן ישגו. חשוב שידעו את אשר עבר עלינו וישתבחו בגורלם הקל יותר, בהולדם יהודים חופשיים יחסית אלינו. אנו נאלצנו לשלם בחיי אבינו הקדוש ובעינויים קשים. הכל תואר בנאמנות על ידי ביאטריז ועל-ידי בעלה אלברטו. עתה אחזתי בעט סופרים, כדי להשאיר לבני אחרי, - אברהם ויצחק ואלה שיוולדו בע"ה אחריהם, את צוואתי הכתובה.

התאספנו שוב כולנו בהמבורג ויושבים שבעה על אמנו יקירתנו המכובדת, מרת גויומר-אביגיל גומז, מבית דה מילאן, תנוח נשמתה בגן העדן. כל צאצאיה באו ללוותה לקבורתה, ומוקיריה באו לנחמנו בימי השבעה.

לאמנו היתה זכות ראשונים להקבר כיהודיה, לאחר דורות של אינוס אבותינו לנצרות, ללא יכולת להמלט מכך. כבוד אחרון זה נעשה לה בזכות עמידתה על העקרון ובזכות מעשיו הנמרצים של גיסי שמואל יחיא, - האלוקים ישלם לו שכר התמסרותו !

עזרו לידיו שניים מחשובי הסוחרים הפורטוגזים כאן; - וכל "בני האומה" בהמבורג, שמונים כ 125 נפש מאיש ועד אשה, השתתפו בקנין בית העלמין. (*41) פלא הוא בעיני, הכיצד כאן, שאין לנו זכות לחיות בגלוי כיהודים, עובדה היא כי בית כנסת לא מרשים לנו !, אך בית קברות יש לנו ! ובאמסטרדם יש בתי-מדרש ובתי כנסת שניים, אך בית קברות יהודי אין להם עדיין !!!??

נדמה לי, כי השנאה הנסתרת שמורגשת בין כמרי הכנסייה הלותרנית במקום מושבנו החדש, היה גורם בהחלשת רצון-החיים של אמי, זכרונה לברכה. היא סבלה כה קשה מגישה בלתי הגונה זו כלפיה, בת למשפחה אצילה, שם בעיר הולדתה, ליסבון. אחרי אי-הצדק והעינויים הבלתי-נוצריים שהרסו את חיינו שם, קיוותה לכבוד ושלווה פה בהמבורג. היא לא תיארה לעצמה, כי גם כאן תוסת האוכלוסיה לביטויי בוז ושטנה על ידי הרועים הרוחניים הנוצריים דווקא. בוז זה התבטא בקריאות אנאי מצד פשוטי העם דווקא, ביצאה לנפוש קמעה בסמטאות העיר ועל שפת הנהר היפה, האלסטר. היא לא יכלה לסבול יותר השפלות. מה שעבר עליה בליסבון הספיק לנפשה העדינה והגאה, ויותר...!! היא היתה מאושרת אחרי שניצלנו כולנו באופן פלאי, פרט לבעלה הישר; לראות את עתידנו מתגלה לעיניה כאן; לראות בחתונתי ובשידוך יתר בניה ובנותיה; להיות שושבינה בלדת שני בני הראשונים, -אברהם ויצחק, יתן ה' להם חיים. אחרי-כך חשנו, שכח החיים שלה הולך ונחלש. אני מניח, שביקור הקיץ שלה אצל אחותה אנה באנטוורפן, הוסיף על אכזבתה. דודה אנה המשיכה להאמין בדת הנוצרית, אחרי שגרמו לה עול כה איום ונורא. אמי ז"ל הבינה כנראה, שאחותה גרמה שלא מרצונה, לה ולנו להיות נרדפים, נעצרים ונידונים לבוז, לעינויים ולמות. דודה אנה שוחררה אמנם, אך לא לפני שמסרה לשוביה את כל פרטי הרכב משפחתה, ואנו במקום הראשון. הבנה זו בביקורה אצל אחותה, היא זו ששברה אותה סופית, כך נדמה לי להבין מאנחותיה, אחרי חזרה משם...

דודה אנה לא העלימה ממנה את הסחיטה המורלית שסחטו אותה, לאחר שלא יכלו לשים את ידם על רכוש המשפחה, כי אם דרכנו... כן, עתה נשברה אמא...
אחרי יום הולדתה ה-64, ימים מספר לאחר שעשו לה כבוד גדול, ביקשה לאסוף את כולנו, כי לפתע נחלש ליבה והיא היתה עייפה למוות. ערב אחד נרדמה ובבוקר לא התעוררה יותר. ה" לקח את נפשה למרומים בקלות כזו, מיתת-נשיקה ממש; - ניגוד משווע למות האכזרי שסבל בעלה לפני ארבעה שנים. איזה הבדל תהומי בין המוות האכזרי לפני המון אנשים שונאים ומריעים, שהוסתו לראות באבינו אדם חוטא עד חובת שריפתו למוות. זאת רק בגלל מוצאו מלפני שני דורות... הוא, שהיה כה מכובד בעיני-כל, עד לפני ימים מעטים בלבד...
(מה עבר בראשו בראותו שנאה יוקדת זו ? ...) ... לבין מותה השלו של אמנו, בקרב אוהביה ומכבדיה, בשנתה הלילית השקטה...
עתה יתאחדו נשמות שני הנאהבים והנעימים בחייהם, ובמותם לא יפרדו... אנו מתנחמים בכך !

ה" נתן וה" לקח, יהי שם ה" מבורך.

.....
לא רציתי לזכור בעצם את מה שעבר עלינו, העלבון גדול כל-כך, העצבים לא טובלים זאת ! אך עתה נראה לי, כי אין מפלט מעברנו ומוטב שנוריש לדורות הבאים ראיה בהירה וגלויה-כדי שידעו להזהר מחסדי הגויים, אשר הפכפכים המה! שלא יסמכו הם, ילדינו, על כבוד שמראים להם בהיותם רצוים לשלטון... כי חסד הגויים קצר מועד הוא... כדברי המלך המשורר, דוד : אל תבטחו בנדיבים!..

לאחר חופתנו היהודית כאן בהמבורג, נולד בכורנו. קראנו לבנו היהודי הראשון מלידה אברהם. הוא נולד בסתיו של שנת 1611. מאחר ואנו לא מן הצעירים, שמחנו כאשר התבשרנו על כי נתן ה" הריון שני לאשתי האהובה.
כאשר נולד בחנוכה 1612 בן שני, קראנו לו יצחק.
הסכמנו בינינו, כי אברהם ישא כשם שני את שם הנמל פורטו, כי שם יצאנו משבינו, לאחר שבועיים של המצאותנו בגיא הנסתר, שנינו לבדנו, כעין גן עדן ממש, לאחר שהתיאשנו כבר מן החיים. אברהם זה פורטו יסמל בעבור בכורנו את מקור מחצבתו, את יצאת פורטוגל שלנו, כדי שהוא יוולד כיהודי חופשי.
ליצחק יעדנו את שם אבי הקדוש, לכן יהיה שמו יצחק הנריקס.
כדי להזכיר את אביה של אשתי, הקדמנו את שם משפחת אביה, כהן, לשם אבי. לכן נקרא שמו בישראל יצחק כהן הנריקס.

....
בעת ההיא הייתי כבר פעיל מבחנה כלכלית באמסטרדם. היה לנו ברור, כי כדי לחיות כיהודים שלמים, עלינו לגור שם. בהמבורג אין חינוך יהודי וכן לא באנטוורפן ולא בלונדון, רק שם. אחי פרננדו חש כמונו. גם הוא רוצה להיות יהודי שלם, בודאי בגלל מסלולנו הזהה של השפלה וסבל תחת עול האינקוויזיציה.
- אחי מנואל ואנטוניו לא עברו את אשר עברנו, והם מסתפקים בידיעה שהם מבני ישראל, בלי צורך נפשי להוכיח זאת בנוהגי חיים אדוקים.
- גם פאולו גיבורנו, לא נוטה להגביל את עצמו בחוקי הכשרות והטוהר כמונו.
הוא נהיה לאיש קשוח ומחוספס ואין לתמוה על כך. בודאי ירש גם משהו מעבר משפחת אמנו. כל הגברים שם היו גיבורים לוחמים קשוחים - שלא חששו מאיש !!
אותנו הציל בעוז רוחו ובתכניו, שהיו יותר מאשר נועזים וחצופים !!
על כן נתונה לו הערכתנו המלאה, - גם אם נוסח חייו אינו נראה לי תמיד.

....
קהילת אמסטרדם גדולה מזו של המבורג ומונה כעת כבר כ-160 משפחות, שהם קרוב ל-1000 נפש, גדולים וקטנים.
שתי קהילות נפרדות התפתחו בעיר חשובה זו: קהילת "בית-יעקב", מייסודו של

יעקב טירדו, הוא יעקב בן יצחק - עם הרב אורי הלוי כמנהיג רוחני.
היא הזכרה רשמית כבר בשנת 1598 על ידי השלטונות.
התפילות מונהגות כנוהג יהודי אשכנזי, הטודסקוס, כי כך למד הרב הלוי וזנו
אהרון מאמזן השכנה.

הקהילה השניה, "נוה-שלום", עם החכם יוסף פרדו כמנהיג, נוסדה רק לפני שנה.
שם מושרות התפילות כמנהג יהודי ספרד מקדם, וזה כמובן קרוב יותר ללבי.
חבל שיש מחלוקת בין הנכבדים, אך מצד שני מתאמצים כולם, לעלות קהילה אחת על
השניה, וזה גורם מדבבן. זהו הצד השני של המטבע. רצוני שיתאחדו, כי מה טעם
במחלוקת פנימית, עתה שאנו בעלי אוטונומיה דתית ??
(44*)

....

כאן בהמבורג אין המצב דומה לאמסטרדם. אנו מתפללים בהסתר בדירות פרטיות
ואין מרשים הקמת בית כנסת בפומבי. היחיד שמבין כאן במצוות ובמנהגים הוא
גיסנו שמואל יחיא, אך הוא אינו יכול לתפקד כחכם הקהילה, שאינה קיימת באופן
רשמי. הוא מכובד ומוכר כסוחר בין-לאומי, אך לא יותר.
לפני שנה נרשמנו, פרנאנדו ואנוכי, כחברי הקהילה והאיגוד המסחרי הרשמי
של אמסטרדם, ומאז אנו פעילים שם בהרחבת המסחר המשפחתי, שאלברטו בהמבורג
מרכז אותו במשרדו. כך אנו מועילים לצד החומרי ומרוצים מן הצד הרוחני.
יכולים אנו להבטיח שם את עתיד בנינו גם מן הבחינה היהודית ואשתי,
שהולכת עמי בדרך אל היהדות, מסכימה בהחלט. עד כה היא גידלה את שני
פעוטיו בהמבורג, אך עתה לאחר מות אמן ז"ל, ששמחה לראותם גדלים לידה, אנו
רוצים לעבור סופית לאמסטרדם.

בחג השבועות ימלאו לדאובן הנריקס, בנם-יחידם של אחותי ושמואל יחיא, שש
שנים. הם החליטו בלב כבד ובהסכמתנו המלאה, לשלוח אותו לטובתו אתנו לשם,
כדי שילמד ב"תלמוד תורה" שהוקם לילדי העבריים בקהילת "בית-יעקב".
אחותי ביאטריז נדרה נדר לחנכו למצוות ולהוראה, אם יתגלה כשרונו בכיוון
הזה. גיסי מסכים עמה, עם כל הקושי להפרד ממנו בגיל צעיר זה ולמסרו לידינו.
זכויותיו של שמואל בשבילינו אדירות, ואנו רוצים לגמול לו על כך ונאמן
את דאובן זמנית באהבה. הוא ילד רציני ונבון והתקשר אלינו ואל שני בני
דודיו הקטנים, אברהם ויצחק, כאל אחים ממש.

לכן נשהה כאן בהמבורג עד אחרי "השלוחים", ונפליג לאמסטרדם.
אני שמח על החלטתנו שלא היתה קלה, כי סוף-כל-סוף אנו עוד די זרים כאן
בצפון. אלברטו לעומתנו הינו מומחה בשפות האזור וביחסי האנוש והמסחר.
אך אנו חייבים להיות עצמאיים, תוך שיתוף עסקינו עם עסקיו ושל יתר האחים.
באמסטרדם בתי מדרש לכל הגילים, עם חכמים בכל שטחי היהדות. בשבתות רוב
חברי הקהילה משתתפים בשיעורי תורה בכל הרמות, כל אחד לפי יכולתו.
אנו, פרנאנדו ואנוכי בדמה של "מתחילים", אך אנו לא היחידים, כל העת מגיעים
עוד ועוד פליטים כמונו מפורטוגאל, בדרכים נסתרות ולפעמים הרפתקניות.
אך יש בין הבאים, שלא רוצים להפרד ממנהגייהם הנוצריים, חוטאים במאכל, במשחה
ואף ביחסים אסורים עם נערות זרות... אחר-כך הם רוצים להתוודות ולבקש כפרה
מחכמי הקהילה, שהם חושבים אותם לכמרים יהודיים ולא נוצריים. אך זו טעות,
כך מוסבר להם: "ביהדות אין לחכם מעמד של מכפר וסולח! רק הקשר הפנימי,
שמושג במאמץ של למידת תורת-משה יומם ולילה, הוא המוביל את האדם אל רצון
הבורא, הקדוש-בדוך הוא". לחלק מהם קשה לתפוס את ההבדל העצום, בו יש לבסס
הכל על הכפפת הרגשות תחת השכל והידע - מתוך לימוד והשכלה. החכם אינו
ממלא מקום האלוקים עלי אדמות. תפקידו הזרקה והוראה. אני אוהב תפישה זו,
היהודית-המקורית. החכם יצחק בן-עוזיאל הינו זרשן דרמטי, אשר נראה לאלה
מבין בני אומתנו, שרוצים להיות חצי-יהודים וחצי-קטולים, קשוח מדי. (45*)
נרשמתי בשמי החדש דניאל אבנצור וכך אני חותם מעתה. אני חושש מאוד

מלהזכיר את בריחתי הלא-חוקית מפורטוגאל ואת שמי הקודם, כי אינני יודע על מי לסמוך וממי לחשוש... אך אני מקווה לעתיד בטוח, לי ולמשפחתי שעומדת להתרחב בהקדם, כך החלטנו, אשתי ואנוכי.

...

.....

בני, כאשר תגדלו, תקראו את דברי אלי המיועדים לכם כבוגרים :
"שמע בני מוסר אבין ואל תיטוש תורת אמן". תהא זו התחלת הצוואה של הוריהם
בשבילכם, כדי שתלכו בדרך היהדות, שניתנה לכם במתנה, ללא מאבקים !!

מקור משפחתנו הוא בצפון-מערבה ומערבה של קסטיליה-בספרד. אבותינו היו שם יהודים גאים, לפני שאוחדה ארץ זו עם ספרד הגדולה, תחת שלטונים הקטולי של פרדינאן ואיזבל הרשעים. אבותינו גורשו משם בגירוש הנורא של שנת 1492 והיגרו לפורטוגאל, אך נפלו מן הפח אל הפחת. הכריחו אותם להתנצר בכח ! ערי מושבותינו היו LA VEIGA, ליד הרי SIERRA DE QUEIRRA וכן SAN MILLAN בצפון, SALAMANCA, CIUDAD RODRIGUES ו CACERES במערב-ספרד.

פורטוגאל ישבו אבותינו ב ^{קדמ ב MILLAO בצפון} COVILHA וב SANTA COMBA DAO בהרי המרכז, ששמו SIERRA D'ESTRELLA. (הרי הכוכבים).
אב-סבי היה אנטוניו לופז, סוחר בסנטה קומבה-דאון ^{DIAS} BEATRIZ LOPES שם הסבתא-רבה. אב-סבתי היה פרנאן דה קרס, שחי באזור זה. שם אשתו לא זכורה לי.

סבי מנואל לופז היה פקיד מכס ממשלתי בסנטה קומבה ונטבל לנצרות בלידתו. סבתי, אשתו, היתה ליאנור בת פרנאן דה קרס. גם היא נטבלה בלידתה.

יש לנו קרובים רבים בני משפחה זו בהמבורג ובאמסטרדם. אנו-אביכם ואמכם, שנינו נכדי הזוג הזה: אמכם בת ג'ורמד מנואל דודתי, - ואני בן אחיה-דודה של אמכם, סבכם הקדוש והמעונה הנריק-ישראל דיאס דה קרס-מילאן.

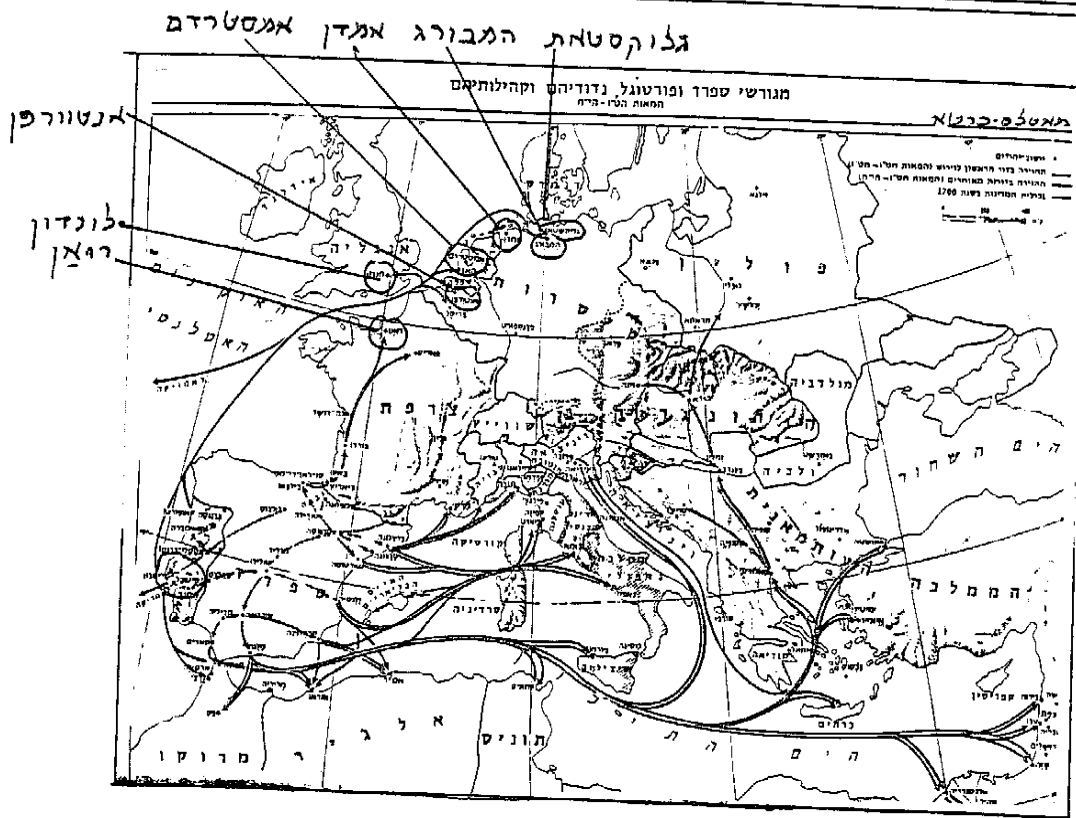
סבי מצד אמי זכרונה לבדכה, פרנסיסקו רודריגס מילאן היה קצין גבוה בצבא פורטוגאל המלוכנית העצמאית וקבל אות הצטיינות בעבור גבורתו. הוא נפל, כמו שני בניו - אחד גומז - שאת שמו ירשתי, והשני גספר, בעד המולדת ! סבי ודודי פרנאן נפלו בהודו, דודי גומז נעדר בים, מול חופי צפון-אפריקה. כאשר התחלף השלטון, לא הכירו הספרדים בזכויות המשפחה ועינו אותנו קשות.

הורי, -סבא וסבתא שלכם-, נולדו בהרי המרכז והתחתנו ב LISBOA בשנת 1569. בתחילה היו מכובדים מאוד בעיר, אך לבסוף הפכו שעירים לעזאזל בשביל הכנסייה הקטולית והשליטים הספרדים, ישלם להם אלוקים כגמולם הרע. סבכם, הנריק דיאס מילאן נשרף חי, בגלל שלא רצה להתוודות בהכנעה ובנמיכות-קומה, כדי לספק לרודפיו סיבה מסולפת להרשעתו, לעיני ההמונים....

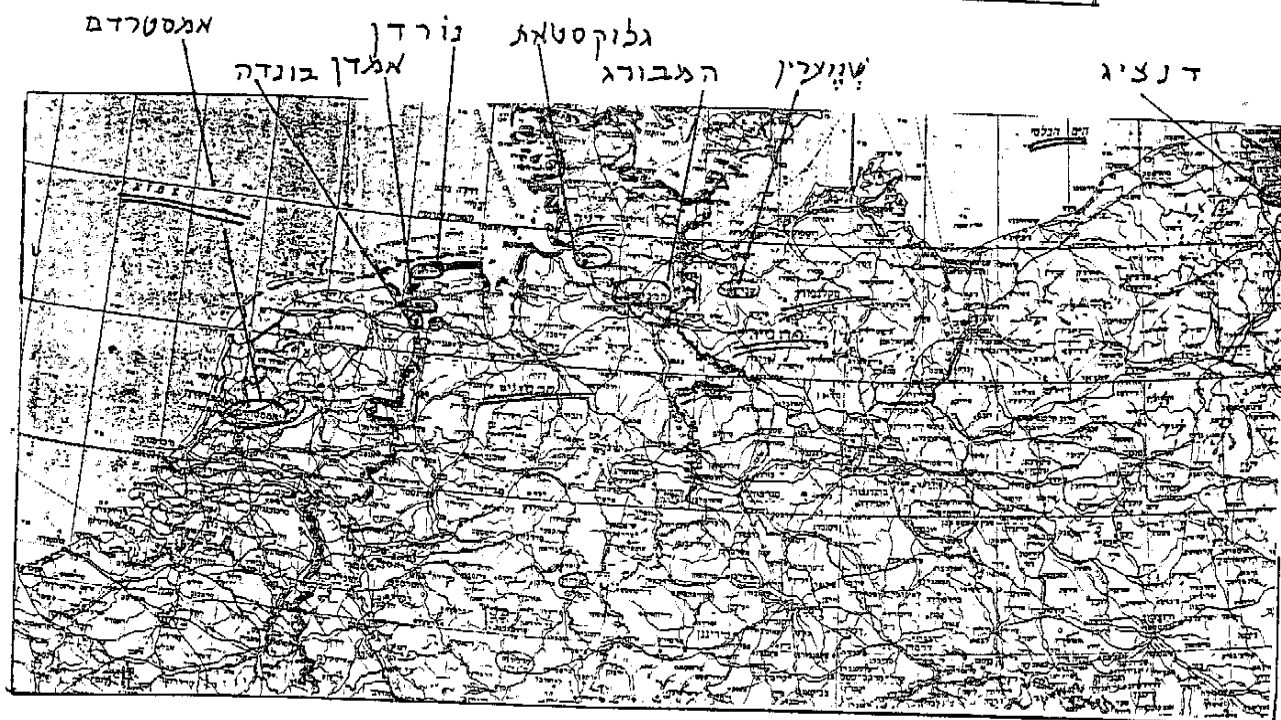
.....

יהיו דברי אלה לקח טוב לעתידכם. אל תבטחו בגויים, כי שליטיהם יקרבו אתכם, כאשר תהיו להם לתועלת, - וידחו אתכם כאשר להם יהיה זה נוח יותר. אל תסמכו רק על השרות הטוב שאתם תעשו לארץ מגוריהם ואל תשגו באשליות-שוא! זכרו זאת דוקא, כאשר מצבכם נוח במושבתכם !!
היו פקוחי-עין-ושכל ותעשו את הטוב לבני אמונתנו! תאמינו בתורת משה עבד ה' ובנותן-התורה - אלוקי השמים והארץ, הבוחר בעמו ישראל מבין העמים, כדי לו לעם סגולה לעשות את כל חוקי התורה הזאת, לטוב לכם. אמן

שמרנו צוואותי והעבירנו אותה לדורות אחרים. הבכור מכל משפחה יעתיק אותה
לאחיו ולאחיותיו הצעירים ממנו.
זכרו את הקודות אותנו ותלמדו את דקתם, עד אשר תירשו שוב את ארץ אבותינו
ויהיה סוף גלותנו. שם תפרסמו את דברי משפחת הנריס ובניו - כן יהא רצון.
המצוים - אביכם הדואג דניאל אבנצור ואמכם האוהבת שרה לבית רודריגס-כהן.

ישובי ההתישבות של בני הנריק

עובדות הסטוריות לשנים 1600-1620 מספרות מחקרית שדנה בהתישבות הפורטוגזים בצפון-מערב אירופה.

המצב בהמבורג ובאמסטרדם, עם גידול הישוב היהודי בהם.

קודם כמה פרטים על אנה ד'אנדרדה ובניה:
אחותה המבוגרת יותר של ג'ורג' גומז, -אנה ד'אנדרדה, נפטרה כמו ג'ורג' בשנת 1613, אך נקברה בבית העלמין באמסטרדם, לא כיהודיה.
גם בנה פרנסיסקו לא חזר ליהדות ונקבר ב 1621 בונציה כקטולי.
היה נשוי לברנקה, אחות ג'ורג' רודריגס ג'ורג'. פ.א.מלו טען במשפטו, כי בגלל קרבתו לאחרון, חש מחויבות לעזור למשפחת דה מילאן בנסיון הבריחה.
בתה של אנה, ברנקה, נישאה באמסטרדם לדיאגו טיישיירה דה סמפאיו, שהתפרסם מאוחר יותר כאברהם טיישיירה העשיר, שנימול בהמבורג כזקן בן 70, וגרם לכעס רב בחוגי הכמורה. אך ברנקה נפטרה כבר ב 1622 ואז נישא האלמן לאנה, גם אחת מנכדות של אנה ורודריג' ד'אנדרדה. היא זו אשר השפיעה על בעלה להגר להמבורג. על פי מקור אחר, היתה אשתו הראשונה ליאנור דה קסרס ממקסיקו, בתו היחידה של אנטוניו דה קסרס, אחיו של הנריק הקדוש.
אם זה נכון, היה מנאל טיישיירה בהמבורג בנם המשותף מנישואין ראשונים, כי נולד כבר ב 1610 בערך. (מקור המידע האחרון נעלם מרישומי; המידע זכור לי)

התפתחויות בהמבורג:

לאט, אך בהתמדה באו פליטים נוספים מפורטוגאל להמבורג, לאחר שמצבם של בני "האומה הפורטוגזית" היה טוב יחסית מבחינה כלכלית. זאת על אף מיסוי גבוה והתנגדות הולכת וגוברת של הכמורה הלותרנית ואגוד האזרחים, שהיו מיוצגים בסנט ההמבורגי. הראשונים היו קנאים לכנסייה הלותרנית, והם פרנסו את קנאת האזרחים בסוחרים העשירים, שהופיעו בפומבי בלבוש הדור, ענודי תכשיטים ונסעו בכרכרות מפוארות.

1 SCHUDT 375.8p-1 \ KAYSERLING 190-191 עמ' 311-312 ו- KELLERBENZ עמ' 30.

הפורטוגזים דרשו כתב-זכויות בתוקף ודיברו עם הסנט תוך הכרת ערך עצמם.
הם הזכירו לסינט, כי בשלוש השנים הראשונות (1604-1607) הם שלשלו לקופת העיר, בתשלום מכס בלבד, סכום של 10.000 מרק, זאת ללא המסים האחרים.

1-CASSUTO 375.8p, 5+3 FEICHENFELD עמ' 53.

כן נדרש מהם מס בגובה של אחוז אחד מסחורתם, תקנה שלא חלה על יתר הסוחרים.

קלננץ, עמ' 29.

הסנט היה בין הפטיש לסדן: בין האזרחים שהיו רוב תושבי העיר ודרשו גירוש היהודים המתחזים מן העיר, לבין הפורטוגזים שאיימו בהעברת המסחר להולנד ולמקומות אחרים, -אם לא יקבלו רשיון לישיבת קבע וכתב זכויות.

קוטו ופיינפלד עמ' 31

כנראה, בסוף העשור הראשון של המאה, האמת על היות הפורטוגזים יהודים בסתר, התחילה להיות גלויה. מספר של 125 אנשים מבוגרים שנוהגים אחרת משאר האוכלוסיה, ונוהגים אינו קטולי כפי שהציגו עצמם בתחילה, עורר התענינות הסביבה באורחם ורבעם. בשנת 1611 רכשו הפורטוגזים חלקת אדמה באלטונה, וזו שמשה אותם מכאן ואילך לקבורת מתייהם. לפני-כן נהגו לקברם בין הקטולים.

קוטו-כתב זכויות ל 275 שנה לישוב היהודי בהמבורג-עמ' 4.8

1902-MAX GRUNEWALD-קברות הפורטוגזים לאורך האלבה התחתונה-עמ' 73+130

יהדותם היתה אז כבר דבר גלוי.

עמדתם התקיפה ואיומיהם הממשיים של הפורטוגזים לעזוב את העיר ולגרור לפגיעה במסחר הבין-לאומי גרמו ליתר מוכנות של האזרחים לאפשר להם לגוד בעיר תמורת תשלום מסוים, בתנאי שהסינט יקח על מצפונם את נושא יהדותם.

אז פנה הסנט לפקולטת התיאולוגיה הנוצרית ב Jena ו Frankfurt a.d.Oder בשאלה, אם הוא יכול לקחת את הפורטוגזים תחת חסותם, למרות "אמונותיהם התפלות". (הפניה מ 2.8.1611)

תשובת פרנקפורט היתה, שהיהודים צריכים לערוך תיקון בתפילת "עלינו לשבח" (הכוונה כנראה לפסוק "... שהם משתחוים להבל לריק ומתפללים אל אל לא יושע". הכמורה רואה בפסוק זה כפירה בישו ובנצרות: "וריק" = בגימטריה "ישו" 316; בעוד "לא יושע" מרמז בברור לישוע... י.ב.ב.))

הפקולטה ביינה דדשה הרבה יותר: שהיהודים לא יציגו יהדותם בפומבי; שלא ימולו בניהם; שאסור להם להחזיק משרתים נוצריים; וכי עליהם להקשיב לדרשות הכמרים בכנסיות.

מעתה ראה הסינט את עצמו חופשי לאשר את זכות ישיבתם בעיר, בתנאי שימלאו אחרי 17 סעיפים בהסכם, אשר נחתם בפברואר 1612:

1. אין להתבלט בלבוש, בפאר, בחגיגות חתנים, פורים, סוכות ובלוויות המתים.
2. אין לפגוע בדת הנצרות, להתוכח ויכוחים תיאולוגיים עם נוצרים.
3. אין לגייר נוצרים ואין לערוך בריתות מילה בעיר.
4. אין לקנות בתים, אלא רק לשכרם מן האזרחים.
5. אין להתכנס בבתי כנסת. מותר להתפלל בבתי פרטיים, אך לא יותר מאשר בני 15 משפחות במקום אחד.
6. אין לקרא כתובים הסותרים את הנצרות ולא לכתוב כאלה.
7. אין להתחתן עם נוצרים ואסור לקיים יחסי מין עמם.
8. אין לסחור בימי א' ואין לנסוע בכרכרות ביום זה.
9. אין להם להתקהל ברחובות יותר מאשר 4-5 איש ביחד.
10. אין לפרש את התפילות, אלא להתפלל בלבד, בפשטות וללא תרגום.
11. אין למנות רב או להחזיק כזה.
12. אין להתגרש, אין להרשות נישואים פוליגמים ונישואי קרובים.
13. אין לקיים מסיבות חתונה מפוארות ויש לנהוג כיתר האזרחים.
14. אין להציג קומדיות ואין לנהוג ברבדבנות ובפאר.
15. אין להדליק הרבה נרות או אורות.
16. אין לתקוע בשופרות.
17. אין להם להתקרב לאסיפות עם, ועליהם למנוע גרימת כעסו של ההמון.

תמורת הגבלות אלה, במשך חמש שנים ותמורת מס שנתי כולל של 1000 מרק, התחייב הסנט להגן עליהם מהתקפות אלימות.

יש להדגיש, שאחרי חמש השנים הראשונות הוכפל המס השנתי ל 2000 מרק. אך אחרי חמש שנים נוספות אלה, ב 1623, הורחבו הזכויות הדתיות ונתן להם רשיון לפתיחת בית מטבחים לשחיטה כשרה, על פי דיני ישראל.

SCHUDT חלק 2, עמ' 268/9, SUTOR; 32.55, FEILCHENFELD, עמ' 5-6 + 11-12

באחת הרשימות הראשונות של הפורטוגזים, דהיינו קרוב ל 1612 מוזכר "דיניס ביחד עם אשתו, עם אמו ?" ((זו טעות החוקר ! צ.ל.אמם !))

ועם ילד אחד ועם שני גיסים שהיו עוזריו". בשנת 1619 נוסד הבנק ההמבורגי הראשון ובין המיסדים והממנים 12 יהודים. בין היהודים היה הנריק דה לימה שהשקיע סך של 28.511.81 מרק; בניו דוארטה-דוד 21.495.13 מרק; ודיאגו-גונזלס 17.333.14 מרק. קלננץ עמ' 119

רוב הפרטים סוכמו על ידי מנחות המסטר של בן-ציון אורדן-פינקוס מרמת-גן, תשמ"ג בעברית.

.....

בעד
מחז
הרו
לזר
של
קשר
באנ

נ

הא-
נבו
אבי
הא-
RA
נבו
הבן
שב
שלו
הא-
הא-
הא-
הא-
הא-
הא-

לז
הר
הש
הש

אנ
די
זו
אנ

הב
כו
מ
ה
ל
ס

מעשיו המתרחבים של אלווארו דיניס:

בעשור השני הרחיב אלווארו דיניס את קשריו העסקיים עם שליטים אזוריים מחוץ להמבורג. קשרים אלה היו לצנינים בעיני סנט המבורג, כי כך נמנע מהם הרווח הבלעדי שקיוו לו, כשסוחר היה תלוי רק בהם. עקב נגישותו של אלווארו לזהב מספרד דרך אפריקה, התחיל לפעול בהתכתו ובהטבעת מטבעות ע"פ הצרכים של השליטים הזרים. כך הפך ליצרן מטבעות לסכסוכיה-לאואמבורג ולמלכות דניה. קשריו במסחר כוללני הוזקו באמצעות גיסיו: פאולו יושב בדנציג, דניאל ופרנאן באמסטרדם, אנטוניו בהמבורג ומנואל נסע בין לונדון אמסטרדם והמבורג.

פרוט ונ ווכז על ידי החוקר הגרמני פרופ. קלנבנץ במחקרו על השפעת הפורטוגזים על התפתחות המסחר והכלכלה לאורך האלבה התחתונה במאה ה 17,

ברוק: Die Unternehmungen des ALVARO DINIS = היוזמות של אלווארו דיניס, בעמודי 214-230 וכן בקטעים רבים אחרים בספרו.

משפחות אחי ביאטריז הנריקס בהמבורג ובאמסטרדם.

האח פאולו דה מילאן נודע בהמבורג ובכל האזור הבלטי כ PAUL DIRICHSEN ובקהילה כמשה אבנצור. אשתו הראשונה היתה לאה ד'אנדרדה מאנטוורפן והשניה אביגיל דיניס, אחותו הצעירה של שמואל יחיא. האח הבכור מנואל קרדוזו דיאס מילאן קרא לעצמו בהמבורג ובאמסטרדם MANUEL TEIXEIRA. אשתו שרה גומז, הינה בת דודתו ברנקה (אחות הנריק הקדוש) ובעלה גבריאל גומז. בנם גבריאל מילאן נשא לאשה בת בנימין דיאוניס. הבן נודע מאוחר יותר כנציג השלטון הדני באי סנט טומס בים הקריבי, שבגלל אכזריותו כלפי הילידים נידון למות והוצא להורג בקופנהגן על ידי שלטון דניה. משפחתו העניפה המשיכה לחיות בעיר זו. ((בסוף המאה !!)) האח אנטוניו דה מילאן, שבא מברזיל, קרא לעצמו בהמבורג יהושע אבנצור. האח פרנאן דה מילאן עבר לאמסטרדם. לא מצאתי נישואין וצאצאים ברשימות. האחיות אנה היתה נשואה זה מכבר למנואל נונס דה מטוס, ומושבם המבורג. האחיות ליאנור הנריקס נישאה בהמבורג לד"ר הנריק כהן רוודריגס. האחיות איזבל סנטיאגו נישאה לפדרו דה פלסיוס, ממשפחת אם שמואל יחיא.

להסטוריונים: במשך המאה ה-17 היו שלשה גברים שנשארו את השם מנואל טישיררה: הראשון, אביהם של האחים פליירו-אבואב מאנטוורפן - 1540-1610 השני, מנואל קרדוזו דה מילאן בהמבורג. 1571-? השלישי, בן דיאגו-אברהם סניור דה סמפאיו העשיר. - 1610-אחרי 1700.

בני דודיו של שמואל יחיא:

אנטוניו פליירו-אברהם אבואב היה נשוי לאחות שמואל יחיא- אנה בת פיליפ דיניס ואשתו הראשונה- ג'סייה דה פלסיוס, גם אביגיל. זוג זה הם הוריו של החכם הנודע שמואל אבואב שנפטר בונציה ב 1642. אנדרה פליירו-יעקב אבואב נפטר בהמבורג ב 1639.

קלנבנץ, עמ 116-117

הם בניהם של מנואל טישיררה מאנטוורפן ואשתו פרנסיסקה דה סוליס, שהיא כנראה אחותה של אשת פיליפ דיניס, השליח. משפחות אלה היו מן המשפחות המובילות של האנוסים מאנטוורפן בשנות ה 80 של המאה ה 16. לשני האחים דה פליירו-אבואב היתה חבת מסחר על שמם "ANDREES + ANTONIO FALLEIRO" עד 1609. הם עסקו ביבוא סוכר בעקר.

שלב שני בהתישבות בני הנריקס : -באמסטרדם (הולנד), -ובגלוקסטאט (דניה)

מנואל טיישיירה וגומז-דניאל אבנצור פתחו באמסטרדם עסקים משותפים עם משה הנריק ובנו מרדכי זכות (ZACUTO) ביהלומים. גם זה, כאשר המרכז של המשפחה המורחבת הוא בהמבורג. כן המשיכו לעסוק ביבוא סוכר, טבק, יין, שמן ותבלינים. ב 1618 הוצא צו מאסר לאלווארדו דיניס בהמבורג, אך הוא הצליח לחמוק לאלטונה השכנה, שהיתה תחת שלטון המלך הדני קריסטיאן הרביעי. שני גיסיו נאסרו בפועל. (כנראה פאולו ואנטוניו). - מכאן והלאה העמיק אלווארדו את קשריו עם מלכות דניה והשיג זכות התישבות לפורטוגזים יהודים בעיר מבצר חדשה, שעמדה להבנות : GLUECKSTADT. ((על-כך נקרא בפרק הבא, במכתביה של אשתו ביאטריקס לבנה ראובן.))

דניאל אבנצור קרא לעצמו במסעותיו דניאל מהולנד=DANIEL DE HOLLAND וכן דניאל דה לה פיאדרה=D. DE LA PIEDRA, שהוא תרגום של אבן-צור בספרדית. פרטים נוספים על כל אלה במחקרו של קלנבנק, עמ. 32-45

רק ב 1614 הצליחו יהודי אמסטרדם לרכוש חלקת אדמה לקבורת מתייהם מחוץ לעיר ב Ouderkerk ליד הנהר Amstel. התושבים של כפר זה התנגדו לכך ללא הצלחה.

ב 1616 חתום דניאל אבנצור על איחוד שתי הקהילות "בית-יעקב ו"נוה שלום" במקום ה-23 מתוך 170 חותמים, אשר חלקם באו גם מחוץ לקהילה, מהמבורג ואיטליה. אין לי מידע גלוי נוסף על פעולותיו בעיר זו, אך מצאתי אזכור, כי היהודים הפורטוגזים הם אלה אשר גרמו ל"תור הזהב" של הולנד, וכדוגמה: "...בשנים 1621-1629 היתה ל SIMAO RODRIGUES GOMES הכנסה שנתיית של 90.000 פלורנטין Dutch-Yewish History עמ. 75-הפרק 117

ידועה לי הקרבה של גומז רודריגס עם SIMAO DE CACERES. האחרון ידוע לקלנבנק כסוחר בין-לאומי ביחד עם HENRIQUE DE CACERES, ואנני מניה, כי בשתי הידיעות ממקורות שונים, מדובר על חברתם המשותפת, כאשר שמם משולב. לא היה אדם בשם הנריק דה קסרס ולא בשם המשולב סימאן רודריגס גומז. גומז רודריגס חשש מעיקוב סוכני החרש של האינקוויזיציה אחריה, והשתדל להעלים את נוכחותו העצמאית. הדבר מוכח גם יותר מאוחר. -- ב 1621 התחדשה המלחמה בין ספרד לארצות השפלה. ספרד אסרה אז על כל מו"מ עם יוצאי הולנד. בעקבות זאת עזבו כרבע מכלל תושביה היהודיים את אמסטרדם, שהם בין 300 ל 500 בני אדם, והיגרו להמבורג. עקר פרנסתם של אלה היה יבוא מוצרים מן האמפריה הקולוניאלית של פורטוגאל.

מתוך אטלס הסטורי-תולדות ישראל-אלי נר-נו, עמ. 132.

--החל מ 1609 היתה העיר אמדן ונמלה תחת שלטון הולנד. ידוע לי, כי אלווארדו דיניס מהמבורג, מאוחר יותר פאולו מגלוקסטאט ויצחק כהן הנריקס בן דניאל אבנצור מאמסטרדם או מלונדון, ניסו להאחז בעיר זו. על כך מאוחר יותר. --ב 1639 אוחדו שתי הקהילות הפורטוגזיות והקהילה החדשה של האשכנזים, שבאו לשם החל מ 1636 לקהילת-אם אחת. מאז בלבד הפכה ק"ק אמסטרדם לקהילה הבולטת ביותר בצפון-מערב אירופה.

--על "הסכמות" האיחוד בשפה הפורטוגזית חתומים 80 גברים. במקום ה-51 רשום ISHAC... 78 ובמקום ה-68 ABRAM ISRAEL ובמקום ה-78 ABRAHAM ISRAEL de... !! W.Chr.Pieterse, D.L.Barrios ההסטוריה של הקהילה היהודית פורטוגזית. 1968 בהמשך יובהר לקוראים, כי אלה דניאל ובניו בזהות חדשה, לאחר הגירה ללונדון.

על ק"ק אמסטרדם: גרין ה'-עמ. 265-277; ע"ס ישראל-1107 פברואר, עמ. 280-287.

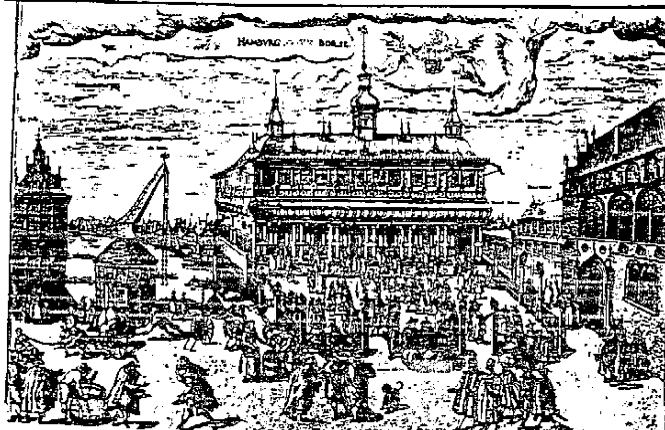

סיכום תאריכים ואירועים בחיי בית הנריק - חלק א."

1492-1391:	פרעות, גירושין ושמות של יהודים בספרד.
1492:	גירוש היהודים מספרד.
1497:	אינוס יהודי פורטוגאל לנצרות.
1528:	נולד הנריק בן מנואל לופז+ליאנור דה קסרס בסנשה קומבה דאון.
1549:	נולדה גויומר בת פרנסיסקו רודריגס מילאן וביאטריז גומז בקובילה.
1550:	הנריק ואחיו אנטוניו נשלחים לליסבון.
1570:	הזוג הנריק וגויומר נישאים בליסבון.
1573:	נולדה ביאטריז הנריקס בליסבון.
1574:	נולד גומז רודריגס בליסבון.
1580:	כיבוש פורטוגאל על יד ספרד.
1588:	השמת הארמדה הספרדית-פורטוגאלית.
1593:	יציאת פורטוגאל של קבוצת יעקב טירדו ונחיתתם בלונדון-אמזן-אמסטרדם.
1596:	אוטו-דה-פה במקסיקו ושריפת קטלינה דה לה קואיבה, אשת אנטוניו קסרס.
1598:	השמת שארית הצי של ספרד-פורטוגאל בנמל קדיס.
1598:	מות מלך ספרד פיליפ השני, האכזר.
1601:	מו"מ בין הנוצרים החדשים לכנסייה על הקלות וחרויות תמורת מס מיוחד.
1601:	אוטו-דה-פה במקסיקו ושחרורו של אנטוניו דה קסרס.
1602:	עצירת אנה דה מילאן-ד'אנדורה בליסבון.
1603:	היכרות בין ביאטריז הנריקס ואלבטרו דיניס בליסבון, בהסתר.
1605:	שחרורה של אנה ד'אנדורה ממעצר האינקוויזיציה. מות בעלה באנטוורפן.
1605:	הברחת ביאטריז הנריקס מליסבון להמבורג.
1606:	מאסר משפחת הנריק דיאס מילאן וקסרס בליסבון.
1607:	נולד ראובן בן שמואל יחיא וביאטריז הנריקס בהמבורג.
1609:	אוטו-דה-פה בליסבון והמתת הנריק דיאס מילאן ומשרתו על המוקד.
1610+1611:	מילוט בני הנריק ואשתו מליסבון להמבורג.
1611:	רכישת קרקע לבית-עלמין יהודי באלטונה ליד המבורג.
1612:	נולד יצחק כהן-הנריקס בן גומז רודריגס וביאטריז כהן-רודריגס.
1612:	גומז רודריגס ופרנאן דה מילאן ברשימה נוטריונית באמסטרדם.
1613:	פטירת האם גויומר-אביגיל דה מילאן בהמבורג וקבורתה באלטונה.
1613:	פטירת אחותה אנה ד'אנדורה באנטוורפן וקבורתה כקטולית.
1613:	גומז רודריגס דה מילאן ומשפחתו מתישבים באמסטרדם.
1614:	רכישת קרקע לבית עלמין יהודי ליד אמסטרדם.
1616:	גומז רודריגס חותם כדניאל אבנצור בהסכמת איחוד שתי הקהילות באמסט".
1617:	הקטור מנדס ברבו חוזר לליסבון ומלשין שם על מכריו היהודים בהמבורג ואמסטרדם ב 1618. הוא מפרט 120 יהודים עם זהותם הקודמת, מתוך כ 200.
1618:	אלווארו דיניס מגורש מהמבורג ונמלט לאלטונה עם משפחתו.
1619:	אלברטוס דיאניסוס מקבל פריבילגיות להתישבות יהודים בגלוקסטאט ומתישב בה עם אשתו ועם פאול דה מילאן=פאול דיריכסן.

הבנק הראשון
בהמבורג
ובנין הבורסה
בראשית המאה ה-17

הזיטה-נאולג

פרק ה'.

ביאורים הנריקס כותבת לבנה ראובן הנריקס מגלוקסטאט לאמסטרדם. - 1625

בס"ה 24 בניסן 5385, 1 במאי 1625.

בני יחידי ואהובי, ראובן.
בנעורי היה נהוג במשפחתנו, כי בהגיע בן או בת משפחה לגיל 18, הוריו הבהירו לו, או לה, סודות עברנו. היה בכך הכרח בליסבון, כי חיינו חיים כפולים, כאשר עברנו היהודי נשמר כסוד כמוס. ב"ה נחשך לך גורל עגום זה, ממנו נמלטנו בסכנות נפש ממש. אתה נולדת וגדלת כיהודי חופשי, ישר וגא במסורת אבותינו. עתה הגעת לבגרות ואבין מסכים עמי, שאכתוב לך מכתב גלוי ליום הולדתך ה-18. יש לנו סודות שלא העמסנו אותם עליך כל עוד צעיר מדי היית. אבקשך לשמור מכתבי זה עמך תמיד לזמנים מאוחרים יותר, כשתחתן עם אשה טובה, הראויה לך ולכבודנו.
...כשנולדת לפני 18 שנים בחג מתן-תורה, נגלתה לי דמות אבי המעונה, והשביעה אותי להקדיש אותך, את הרך הנולד, לחיי אמונתנו. אז כבר התברר לסבא שלך, כי ההישגים החומריים לא עמדו לו לזכותו, כי אם להיפך, הם אלה שגרמו לקנאת השלטונות ולמאסר משפחתו. גם אז עוד לא צפה את סופו המר והנמהר, אך נדמה לי, כי כנראה חש כבר, שעולמו קרב עליו. הוא נהרג על קידוש השם כיהודי, על אף שלא ידע הרבה על אמונה זו. פרי עמלו החומרי, בו השקיע כששים שנות חיים, רוב כספו וכל רכושו נפלו לידיהם הטמאות של מעניו-רוצחיו. אתה, שהנך מקדיש את נעוריך ללימודי היהדות, מכיוון שאנו, -אבין ואמך החלטנו לפרנס אותך כל עוד הנך לומד, אתה עתידנו האמיתי.
לצערנו הרב, לא נתן לי ה" עוד פרי בטן, אך אתה אהוב-נפשי לתמיד, בני-יחידי. דע זאת ראובן שלי. שהאלוקים יזכה אותך באשה טובה! אני משביעה אותך - גדלו ילדיכם ביושר, חנכו אותם לאמונת ה" ולאהבת הזולת, ולהליכות חיים מכובדות. שאחד מהם, הכי מתאים, יועד כאביו לדעת תורה. לא רב או חכם מוכרח להיות עתידו, חשוב יותר שיהא מחנך ומורה לתורתנו הקדושה, למען הדור אחיו. לכך הקדשנו אותך ואתה גאותנו. גם אבין, הסוחר ואיש המעשה, רואה בך את יורשו הרוחני של קדמוניו וממשיכם האמיתי. אבין נאלץ, עקב הנסיבות להתפרנס ממסחר. הישגיו החומריים המשרתים את בני אומתנו, מפרנסים גם את לימודיך. בני האהוב! אל תשכח לעולם את אחי היקר והנאמן דניאל ומשפחתו, אשר הם לך עתה באמסטרדם משפחה חמה ובית טוב! אנו סומכים עליך, על כי אתה יודע להעריך אותם על כן, בעומדך לצידם בכל אשר מקוים ממך. המשך לשמש את בני דורך כאח גדול ומורה לתלמודם.
אברהם בוגר, יצחק יהיה בר-מצוה השנה. שניהם נולדו כאן בהמבורג אל תוך ידי ממש ונשאתי אותם על זרועותי, כשאמם היתה זקוקה לעזרתי.
יעקב הקטן נולד כבר באמסטרדם ואינני מכירה אותו כמעט. טוב שרואים בך אח בוגר, כפי שסיפר לי בשמחה אבין, כאשר חזר מביקורו אצלך בסתיו האחרון.
אני מקווה לראותך בקרוב כדי לחבקך בזרועותי. לצערי, קשים עלי מסעות הים, הגם שאינני כה זקנה. כאשר נולדתי לפני רק 53 שנה בליסבון, אהבתי מאוד לשוט על אוניותינו. גם מסעי להמבורג היה לי כהרפתקה נעימה, פרט למתח הבריחה. אבין המבוגר ממני, -בקרוב נחגוג את ים הולדתו ה-60, -אוהב את הים והשייט בו, ובכלל הינו פעיל מאוד ומלא יוזמות בדוכות!
אודותיו רוצה אני לספר לך עתה יותר. אודותי תדע, כאשר אמסור לידך את יומני, אותו כתבתי במצוקתי הגדולה, כשציפיתי להצלת משפחתי מציפורני השטן! ובכן, כאשר היית בן ארבע שנים ניצלו יקירי, פרט לאבי הקדוש, סבך הנריקס,

תנחו נשמתו הצדקת בגן העדן. אותו הרגו על לא עוול בכפו.
סתך אביגיל-גיומר דרשה בתוקף להקבר כיהודיה כאן בהמבורג. לכן פעל אביך
עם שניים מידידיו, לרכוש אדמה לקבורת מתינו.
הכמורה כאן ורבים מן האזרחים הפשוטים חשבו זאת לבושה להם, על כי אנו
נוהגים כיהודים בכנות ובגאווה. מאז הם מנסים להצר את צעדי אביך, בהבינם,
כי הוא הרוח החיה והמנהיג לקבוצתנו, שבאנו מן הנכר. שלמנו הרבה כסף, הן
לתשלום מסינו והיטלי המסחר ורשיון המגורים, והן לפייס את נכבדי הגויים
בקרבם אנו חיים. אנו הנחשבים פורטוגזים, קדמנו את טובת העיר והסינט,
והנמל גדל בפחות משני עשורים בכפליים, לעומת התקופה לפני בואנו הנה.
ובכל זאת הטילו עלינו הגבלות חמורות ביותר, כיהודים, לא כפורטוגזים.
בביתנו ובביתם של שניים מנכבדי קהילתנו מתקיים מנין קבוע, אך אין מרשים
לנו לרכוש בית-תפילה או לבנותו בכספנו ואין מרשים לנו למול את בנינו
בעיר, רק מחוצה לה אפשרי הדבר. ועוד הטילו עלינו כל כך הרבה גזירות
מעליבות, עד אשר קצה נפשו של אביך משנאת-חינם זו כלפינו.
נזכרנו בפורטוגאל ובדיכיות המתפתחות, וכיצד הפכנו ממכובדים למבוזים.
כאשר הבין אביך, כי אנו "לא רצויים" כאן כיהודים, רק כסוחרים המעשירים את
קופת העיר, הוא-, שהיה כל כך גאה על יחסיו המצויינים עם פרנסי העיר, החליט
לשנות אף הוא מיחסו אליהם. הוא נפגע מאוד מן החד-כיווניות ביחסיו עמם,
לכן התחיל ליצור קשרים עם ערים אחרות, עם נסיכים ובישופים מעבר לנהר
בדרום ובצפון, כדי להבטיח לעצמנו אלטרנטיבה, במקרה ולא נמצא פה עתיד לנו
ילך, שיבטיח חיינו לא רק כפורטוגזים, אלא אף כיהודים גלויים.
יותר מעשר שנים טובות הקדיש אבא לפיתוח הכלכלי כאן ובכל-זאת חשש מקנאה
ועוינות בעתיד. "מיהו חכם? הרואה את הנולד", כך חזר ואמר לעצמו ולי שוב
ושוב. חשנו מאוימים בהמבורג ולא שכחנו את לקח אבותינו.
ובכל זאת חתם אף הוא על ההסכם המביש עם סנט העיר בשנת 1612, בעיקר מפני
שמכובדי ההנהלה עמדו לצידנו, כאשר עברו בשקט על העובדה, כי רכשנו אדמה
לבית הקברות שלנו מחוץ לעיר, אצל הנסיך מאלטונה. השקענו עתה הרבה מכספנו
מעבר לגבולה של העיר, ולא רק לתועלת המסחר שלה.
ברשותנו ארבעה ספינות טרנס-אטלנטיות, ועוד רב חובל המבורגי עם ספינתו
כשותף. קשרי המסחר שלנו משתרעים עד לברזיל, למערב אפריקה ולהודו במרחקים;
עם נמלי צרפת ואנגליה וכן עם פורטו וסטובל בחוף המערבי של ארץ מולדתנו.
ליסבון הוא טאבו בשבילנו, רק שותפנו עם ספינתו ממשיך לפקוד אותה, כבעבר.
עם ערי-ההנזה לובק וקיל יש קשר קבוע וכן עם דנציג במזרח הבלטיקום, אשר
היא השער לארצות פולין. דורך פאול אוהב אזור זה, אך קלל שם את שמו הטוב,
כאשר התנהג בכעס ובגסות עם פועלי הנמל ועם עבד אחד שקנה באפריקה.
באחרון התעלל יותר מדי ואינני מבינה בשביל מה היה צריך להסתבך במעשה
אכזרי מדי, לדעתנו? לכן אוסרים עליו להיות נציגנו שם. הוא עוזרו הקרוב
של אבא, שפדה אותו ממשפט חמור שם ושילם על כך לא מעט ערבו. $(46\%) + (47\%)$
כן, אנו לא שוכחים לדוד את פועלו להצלתנו, הוא אמיץ אך לא יודע לנהוג
באופן מתון, כאשר הזולת לא אויב לנו. הוא טוב לקרב, פחות לקרבה! מה לעשות?
בנוסף לצרה זו, הסתבך שם עם נערה גויה בת-טובים והיא הרתה לו. לא עזרו לו
טענותיו, הוריה שלחו אותה אחריו להמבורג, אוי לבושה! דאגנו לה לתשלום
הגון של 200 מרק לפרנסתה על חשבוננו. מטובי העיר לקחו אותה בחסותם, אך
הסיתו נגדנו, כאילו כל הפורטוגזים אשמים בכשלונו האישי הזה.
לפני-כן נפטרה אשתו הצעירה לאה ד'אנדרדה מקרובינו באנטוורפן והשאירה שני
יתומים קטנים, את יהושע הנריקס הבכור ואת דניאל אבנצור.
גדלתי אותם אצלי בבית, עד ששדכנו לו את דודתך הצעירה אביגיל דיניס,
אחות אביך. בני היקר! הזהר מנערות זרות, המעונינות בכסף, יותר מבנישואין!

דודיך דניאל ופרנאן הבינו מהר, כי המבורג לא עונה על צרכיהם הרוחניים. חושיהם התחדדו בסבלם בפורטוגאל והם בחרו באמסטרדם. אתה הרווחת מכך. וכן אנו הורייך הדואגים לחייך הטהורים ולהכשרתך הרוחנית. אביך ריכז בהמבורג את השייט והמסחר הבין-לאומי של "קו. דיאונזיס-הנריקס", לטובת משפחותינו אך לא פחות לטובת העיר שחשבתנו לעיר עתידנו ולמקלט לעוד יזמים מבני אומתנו, בהמלצתנו. היה לנו מה להציע לעיר זו בקשרים עם שווקים מרוחקים, ביבוא וביצוא, בידיעת שפות ועמים והגישה הכלכלית אליהם. נציגינו יושבים באנטוורפן, רואן, ננטס, בורדו ובאיון; לונדון, ונציה וליורנו. אביך התקשר כלכלית עם הבישופות של ברמן ועם עיר הנמל אמדן שנכבשה על ידי ההולנדים ב 1609. באמסטרדם קשרו דודיך קשר כלכלי עם משפחת SACUTO בענייני זהב ואבני חן. דודך מנאל נוסד זה מטוס הביא מטבעות כסף וזהב ממערב אפריקה. כך נפתחה לפנינו האפשרות להציע לנסיך אלטונה, להקים בשטח נסיכותו מפעל ליציקת מטבעות. אחרי שזה התחיל להשתלם, הציע אביך לשלטונות הממלכה הדנית גם בממלכתם, במחוז שלזויג-הולשטיין, מטבעה. על ידי התכת המטבעות הספרדיים לחומר גולמי יוכל ליצור מטבעות דניים, אף למכור אותם לדנציג ולפולין, דבר אשר יביא הכנסה לממלכה. הוא, אביך הציע איפה להיות היבואן של החומר היקר, יצרן המטבעות והמשווק גם יחד. תחשוב-נא בני, כמה חכם אביך מבחינה כלכלית ומעשית וכיצד הוא יודע להפעיל את כל הגורמים האנושיים והמסחריים, כדי ליצור פרנסה ורווח לכל אחד מן המעורבים; כיצד הוא מחבר חושים וקצוות מדרום לצפון, ממערב למזרח... אך עליה וקוף בה - ואין טוב בלי דע - או : לכל משבע יש שני צדדים ! כאשר נודע לסנט ההמבורגי על המו"מ עם ראש מנהל המחוז הדני של המלך קריסטיאן הרביעי (שמו Gert Ranzau), יצא הקצף שלהם על אבא. "הדנים מנסים להתחרות נגד המבורג בענייני מסחר, ועתה התחבר אבא עם האויב הכלכלי שלהם. כספנו לא זורם יותר לכיסיהם כבעבר, ואבא לא התיצב כמקודם להתיעף עם הסוחרים והמנהלה שלהם בהמבורג". כך הבינו, לא את הטובות שיצמחו גם להם. הסנט הזמין אותו למשפט על הפרת חוזה, וכאשר בושש להתיצב בהכנעה, שלחו שוטרים כדי לעצרו. אך סכנה זו נודעה לנו מחבריו הנאמנים ואבא נשאר באלטונה. בלילה חורפי אפל ברחתי בכרכרה אליו לאלטונה השכנה. עצרו אותי ליד שערי העיר ונאלצתי ללכת ברגל עד לעיריה. במקומנו עצרו אז את אחי מנאל ששהה בעיר ואת גבריאל גומז דה קסרס הצעיר, שהתלמד אצלנו כפקיד. בהתלמד אצלנו כפקיד. באלטונה היו לנו צרות נוספות. העגלון של אבא דרס ילד למוות ואז התנפל המון זועם עלינו ובמכותיהם גרמו לאחי פאולו נזק גופני קשה. שלוש עשרה שנה גרתי בהמבורג. בתחילה היו לי תקוות גדולות, ואחרי זמן-מה באו האכזבות. טוב היה בשבילנו, ששלחנו אותך מוקדם לאמסטרדם וחשכנו לך את הקשרים ואת הבושות. עתה כיוון אביך החכם את כל מאמציו לקבל רשיון מגורים בממלכת דניה. אך הוא, שיודע את ערכו, דרש תמורת שרותיו לכלכלת הארץ, פריבילגיות מוסכמות לעוד פורטוגזים, שהוא רוצה להציע למלך להזמין לפיתוח הכלכלה למחוזותיו. אך כדי למשוך אותם מהמבורג או מאמסטרדם, מלונדון או מאנטוורפן, חייב המלך לאפשר לנו חיים יהודיים חופשיים : בניית בית כנסת, רכישת בית קברות, זכות להעמיד חכם יהודי כרב על הקהילה, רשות לימוד תורה, חיתון יהודי וברית-מילה, רשות לקיים את חגיגנו בלי להסתירם, וקיום בית-דין יהודי לגירושין ופתרון פנימי של עניינים קהילתיים. בתחילה הציעו לנו להתישב בעיירה Krempe, אך אחרי מחשבה שניה, כאשר הובהר למלך כושרנו המסחרי, החליט לפתח עיר חדשה שתשמש כנמל מתחרה להמבורג. במתאר טירת Bluecksburg תוכננה עיר מבצר ושמה יהיה Blueckstadt, דהיינו

"עיר של מזל". אביך הכניס אותי לכל השיקולים. ממנו הבנתי, כי המלך רוצה ליצור נמל, שכל האוניות שנכנסות לשפך האלבה, תגענה אליו לפני שיתקרבו לעיר Stade אשר בחוף הנגדי של הנהר, אשר משמשת את הממלכה הסכסוכית; מכאן עוד כמה שעות של שיט עד אשר תוכלנה לעגון בהמבורג.

המבורג מנתה אז כבר 40.000 תושבים, אך המלך סובר, כי ברבות הימים תצומצם עוצמתה וגלוקסטאט תעלה עליה במסחר ובתושבים בגלל הגיאוגרפיה שלה. אנו הסוחרים הפורטוגזים וספנים פריזיים נרדפים בגלל דתם, נעשה את עירו "למלכת האלבה". אביך לא מסכים עם תיזה זו, כי הוא בעד שיתוף פעולה בין-לאומי, ולא בעד הסתגרות לאומית, שלא תועיל לקשרי-חוק. אנו רוצים סימביוזה עם המבורג ועם נמלי הים הצפוני, כדי ליצור איגוד בין-ארצי, דוגמת איגוד ההנזה, שקרנו ירדה במאה הנוכחית, אך בעבר הוכיח את עצמו מאות בשנים. כן רוצים אנו להשאיר בקשרים ידידותיים עם בני אומתנו בכל אתר ואתר ולא להתפלג מהם בגלל יצר השלטון האגו-צנטרי של המלך השחצן. כמובן שאבא לא גילה את דעתו לפני פקידיו המלך. משרתו העקרית, כרגע היתה למצוא מפלט בטוח לבני-עמנו, עם זכות רשמית לקיים את אמונתנו ואת מצוות דתנו. המלך, כך חושב אבא, יבין בעצמו, כי מסחר אפשרי רק תוך קשרים הדדיים עם עמים שכנים ולא תוך מאבק ומלחמה נגדם.

--- כבר ב 1619 נחתם הסכם עם פריבילגיות בשבילנו, שאין דוגמתם בערים אחרות, פרט לאמסטרדם. הוא כולל זכות קנין-קרקע ובניית בתים, בכספנו. ההסכם פורסם בכל ריכוזי הפורטוגזים בנכר. גם יהודים וגם בני האמונה הקלוניסטית מבין ההולנדים והפריזים שנרדפים בארצותיהם, זכאים לקיים את מנהגיהם בחופש מוחלט ויקבלו אזרחות דנית באכלסם את העיר החדשה.

--- אתה זוכר בודאי את בואנו לאמסטרדם, כאשר חגגנו את הנחת-התפילין שלך בערב החג ואת קריאת התורה בחג השבועות של שנת 1620. שטנו אז כבר תחת דגל הממלכה הדנית, הגם שביתנו בגלוקסטאט עוד לא היה מוכן למגורים, וגרנו באלטונה, שנתנה לנו מקלט זמני.

קראת אז את הפרשה בנימה הספרדית בבית הכנסת נוה-שלום ובכיתי מאוד, שזכיתי בכך. הצטערתי על אבי הקדוש ועל אמי זכרונה לבדכה, שלא ראו את נכדם הראשון כנער יהודי מחונך ומחונן בתורה... אביך התגאה בך, דודך ודודתך וכל רואיך בקהילה כמונו. נחשבת כבר אז לילד נבון וחכם, לומד ברצינות ומצליח.

כאשר עזבנו אותך בידיים כה טובות, נסענו לעיר-המזל החדשה ונבהלתי כהוגן! זו לא היתה עדיין עיר, אפילו לא כפר! תעלות ודייקים למניעת הצפות-ים חלקו את השטח הבוצי לחלקות קטנות. בין התעלות כמה בתי-עץ מפוזרים פה ושם, זו היתה "העיר". כאן יהיה לנו עתיד שאלתי את בעלי בחרדה נוראה! אך הוא ניסה לשכנע אותי, כי אנו מן הראשונים, החלוצים, ובעוד שנה-שנתיים תשתנה התמונה לגמרי. מה יכולתי להגיד? נאלצתי להסתגל לחיים באזור ביצתי, כאשר בכל צעד שקעתי ברגלי בבוץ, והסתכנתי להתחלק ולהתלכלך בלכתי אל השכן הקרוב ביותר. בתחילה שכרנו בית מעץ שהיה שייך לגזבר העיר בשם גאבל, עד אשר בנינו ביתנו הפרטי. כאן היתה לי לפחות הרגשה, שאני גרה בבית שלי, ממש שלי.

הבתים כאן עומדים על עמודי עץ, כמו בהמבורג באזור הנמל וגם בקיץ יורד פה גשם, אולי עוד יותר מאשר בהמבורג. ביתנו עומד ליד התעלה המרכזית ליד ככר השוק, אך בתחילה לא היה רחוב או שביל להגיע אליו. עתה זה השתנה באמת לטובה. אחי פאול קנה ב 1621 בית מוכן, בו רצינו להקים את המטבעה. הוא קורא לעצמו כאן פאול דיריכסן, שם שנשמע נורדי, דהיינו צפוני יותר. אך בעברית שמו עוד מהמבורג משה אבנצור. ביתנו ומפעל המטבעה הפכו בשנים הבאות מרכז לבני-בדיתנו, שבאו יותר ויותר בזרם דק, אבל מתמיד. אפילו מאמסטרדם באו כמה מכובדים, אחד מהם קיבל רשיון להפעיל כאן בית-דפוס יהודי, כפי שנכתב בהסכם עליו חתום אביך מן הצד שלנו. יוזמתו הינה יוצאת-מן-הכלל!

הוא גא בכך אך מאושר עוד יותר שיותר לו ולנו לקיים כאן את מצוות היהדות
ללא סייג. פרט למטבעה המשפחתית שלנו באו יהודים-פורטוגזים להקים כאן
מפעל לזיקוק סוכר לבן מן הגולמי החום, שמיובא מברזיל. נוצרה גם שותפות
בין נכרי-קלויניסטי לבין אחד משלנו להקים בית זיקוק למלח-ים מדנציג,
וגם ממפרץ ביסקאיה. המלח מיובא הנה על ידי אוניות קו דיאונים-הנריקס.
כך הוקם מפעל ליצור שמן-זית. הזיתים מיובאים על ידינו מנמלי פורטוגאל,
כאשר בני דה-קסרס והשותף ההמבורגי הם המובילים. כן מפיקים שמן מזרעונים
מקומיים. רוצים לייבא טבק ולעבדו כאן, להקים מפעל ליצירת סבון, מנופקטורה
לכלי-פורצלן ומפעל לעיבוד עורות; בקיצור: התוכניות מבטיחות גידול וחיזוק
העיר. בתחילה נבנו 60 בתי מגורים, פרט למבצר הצבאי, מבני העיריה וארמון
המלוכה המפואר ומתקני הנמל. הדייקים הוגבהו וחוזקו. בענייני מסחר, אנשינו
הם המשקיעים, המיבאים, היצרנים והמייצאים. הספנים הפריזיים נהנים משותף-
פעולה עמנו לא פחות מאתנו והיחסים ענייניים, על אף הבדלי הדת והמנטליות.
עקב הפיתוח המואץ זרמו הנה מאות בנאים, נגרים, זגגים, עגלונים, ספנים-
משיטי ספינות נהר שטוחות. כן קמעונאים, אופים ובעלי חנויות למזונות
ולמשקאות חריפים, כמו בירה ויינות; חייטים וסנדלרים, גלבים ורופאים, פועלים
פשוטים, משרתות-בית, קצבים ודייגים. החיים תוססים והמצב בשטח השתנה באמת
מהר, כפי שחזה זאת אביך. מפילו אני, האשה השברירית, נדבקתי מאוירת היצירה
אשר אני טובלת בתוכה כל העת. ההתקדמות מלהיבה גם אותי ולא רק את פקיד
המלך והעיריה, אשר ממש משפשפים את ידיהם בראותם צמיחת עירם במהירות הבזק.
בתחילה היתה למטבעה הצלחה מרובה. אביך עמד על כך, כי המלך ימנה מבין
אנשי אמונו משגיח על טיב המטבעות שהוא יוצר. הוא היה מודע, כי כמו בכל
עסק משגשג, יהיו מקנאים ומקטרגים מבין צרי-עין "ומקופחים", על פי הרגשתם.
הוא כבר התנסה בכך, כיצד "מקנאה מתעוררת שנאה". על אחת המטבעות הנפוצים
הטביע דמות המלך קריסטיאן הרביעי רוכב על סוסתו; על אחרת הטביע מאחורנית
מגן-דוד זעיר. זו היתה שגיאה, כי מיד החלו לחשושים על "מטבע העבריים", כפי
שהתפרסמו ברבים. אביך חש זכות לעצמו לסמן את היותו עברי גא ומצליח בסמל
משלו. אך לא כך חשבו אנטי-שמיים שנמצאים בכל מקום... נאסר עליו לייצר
מטבעות עם הסמל היחודי שלו. כן, עלינו לזכור, כי אל-לנו להתבלט כיהודים!
בשנת 1622 באו מאמסטרדם כמה מתישבים חדשים. מלחמת הולנד-ספרד שהתחדשה,
קטעה את המסחר בין שתי הארצות, עליו השתיתו הרבה מבני-אומתנו את פרנסתם.
לעומתם, יכלו מהמבורג ומגלוקסמאט להמשיך ולהפליג לנמלי חצי-האי האיברי.
כך נשתמרו קשרי המסחר של "קו דיאונים-הנריקס" עם כל המושבות מעבר לימים.
אחרי התגבורת הזו לקהילתנו, מנינו כבר 29 משפחות יהודיות ו 40 מבתי העיר
היו שייכים לבני-אומתנו.

בין הבאים היה איש מכובד מאוד, דוד אבן-עטר שמו. הוא נרדף כמונו בעבר.
הוא ברח ממולדתו ב 1612, התישב באמסטרדם, פתח שם בית דפוס בשנת 1616. (51*)
הוא חי שם בתקוה כי מעתה יוטב לו, בהיותו בין בני-ברית נאמנים אחד לשני.
עתה בני - שים לב היטב, למה שאני כותבת לך, כי גורלי הוא לעתידך הבטוח.
המכובד הזה, סיפר לנו סיפור עצוב ומדאיג מאוד: באחד הימים הגיע פליט מסכן
למראה, עני מדוד. הוא סיפר כי הוא אלמן, שהשאיר את יתומיו בונציה. מאחר ולא
מצא במה לפרנסם, בא לאמסטרדם כדי לבקש רחמים מאת אחיו העשירים.
בקהילה קבלו אותו כראוי, הלבישו אותו, תרמו לו כל אחד כנדבת-לבו. לעתים
הוזמן לארוחות בימי חול ובמיוחד בשבתות. לאט התגלה למארחיו, שהאיש סקרני
מדי; שואל שאלות הנוגעות לעניינים פרטיים, כגון ענפי המסחר בהם עוסקים,
קשריהם עם מקומות אחרים, מי הם קרוביהם ואף על מקורם ושםם הקודם לא
התבייש לשאול אותם... זה מאוד לא מקובל אצלנו, מתוך הסכמה הדדית אילמת.
חשדו, אולי יש לו מטרות לא כשרות בשאלותיו? כל בעלי המשפחות הוזהרו, שלא

לגלות לו, מה שמקובל שלא לגלות. אומרים, כי אחי פרנאן היה הראשון שעורר את פרנסי הקהל לשים עין על האיש. פרנאן נזכר במישהו מעברו, הגם שלא היה בטוח. האביון היה שמנמן ומזוקן, בו בזמן שזה שזכר מלפני תריסר שנים, היה רזה ומסודר יותר בהופעתו. אך מצמוץ העיניים שלו... בכל אופן, אחי ודודך דניאל התרחקו ממנו. יותר מדי סבלו ועתה היו חדי-עין וזהירים מפני זרים... מבקש הנדבות קרא לעצמו הקטור מנדס-לוי-בראבו, וטען כי הוא מוונציה. איש לא הכיר אותו. הגבאים דרשו ממנו לעזוב את עירם ואז הופיע בהמבורג. אך פרנסי המבורג הוזהרו מראש, ודאגו לקצר את שהותו בין בני האומה בשולחם אותו לדרכו עם תרומה מספקת כולל הוצאות נסיעה.

...אומרים, כי התעניין במיוחד לדעת על משפחתנו !!! עתה חשדו, כי אולי הוא מרגל מתחזה... ופחד גדול נפל על כל אלה שברחו מארצנו ורכוש רב עמם. הסקרן בעלם, לא יודעים לאן ? זה היה זמן קצר לפני שנאלצנו לברוח לאלטונה וראשנו לא היה פנוי לעניין זה. אך אמרו לנו, כי מקבץ הנדבות התעניין לדעת, היכן יוכל לפגוש את הסוחר המפורסם אלווארו דיניס ?? עקב האירועים הקשים שבאו עלינו אז, התעלמנו מלחשוב אודות האיש המוזר והדוחה הזה. עתה בני - שמע לקולנו: אנו, הורייך רוצים שיהיה לך עתיד שלו ובטוח !

לכן למד מנסיון העבר. דוד פאולו, שהינו מנוסה מאין כמוהו בתכסיסי הדודפים, אך יודע אף הוא להסוות דרכיו ולהכות אותם כדרכם, תומך בבקשתנו ממך : א ל ת ג ל ה ב נ - מ י - א ת ה ! אל תדבר אודותינו בנוכחות מישהו, שאינו ממשפחתנו הקרובה. שמך ראובן הנריקס, ולא יותר ! אף אחד לא צריך לדעת היכן נולדת, ומי הם קרוביך !! (52*)

אתה כמובן תזכור תמיד את שורשיך-הורייך, האוהבים אותך, גאים בך ורוצים שתהיה לנו בן נאמן ! אך בינינו לבין עצמינו לחוד ובין זרים לחוד !! בקש מדודיך שיספרו לך את קורות משפחתנו ותבין בעצמך. הרי בחור נבון אתה. אולי מחפשים אותנו ? הרי "סדרנו" אותם בסופו של חשבון, הגם שהרוויחו שם את כל רכושנו דלא-ניידי, אחרי שהרגו את סבך הנריקס.

מאוחר יותר אמסור לך את יומני שכתבתי במצוקתי הנפשית - עד עתה לא דברנו על הדברים הקשים שפקדו אותנו. פשוט לא רצינו שתפגע מרוע זכרונותינו. אנו חוששים עתה, כי לא שכחו ולא "מחקו" אותנו שם. אתה, כבן שמונה-עשרה צריך להיות מודע ועד לך-למען עתידך ! הרי אתה בננו היחידי ועובדה זו הופכת אותך למטרה רגישה לסחטנים אפשריים. לכן השמר לך, בני אהובי ! ...עתה, אחרי העיקר במכתבי, אספר לך, כי אחרי ההצלחה ההתחלתית שלנו "בעיר המזל", קרה כאן אסון טבע. סערת-ים אדירה, גשמים בלתי פוסקים וגאות בלתי מצויה שטפו לפני שלשה חדשים את העיר. הדייקים לא החזיקו מעמד וכל מה שעמד בדרכה של הגאות, נשטף כהרף עין. 200 מבנים נסחפו בגלים הגועשים. גם בקהלנו פגעה הסערה. מפעל הסוכר הוצף והרבה סוכר נמס ואיננו. כך ניזוקו בתי מגורים של כמה מאתנו. האוניה של אבא, שעגנה בנמל ניזוקה אף היא, אך ניתנה לתיקון. הרבה ממכרינו עזבו את המקום וטוענים שאין זו "עיר" ואין לה "מזל".

אנו נשארים, כי יש לנו אמונה בה" ואביך יודע, כי הקשרים מכאן, היותו נתין של דניה המלכותית, המה הכי מבטיחים. ובכן נתגבר על מכת-הטבע. מכתבי הארוך יגיע עם אבא אליך. אחרי החג בקרבתך, ימשיך לקשור קשרים הכרחיים עם ארץ בזהמיה ועם העיר פראג, בשליחות מלכנו, ירום הודו. באמסטרדם ימסור את אונייתנו לדוד מנואל והוא-עצמו ימשיך את דרכו ביבשה. אשאר לבד כחצי שנה, לדאבוני, אך התרגלתי למצב זה.

אתה בני אהובי - היה נבון ומוסרי, כך מבקשת ממך אמוך האוהבת ביום הולדתך השמונה-עשרה, בחג מתן תורתנו הקדושה. שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמוך ! אני מחבבת אותך בנשיקות אם אוהבת... ומקוה לראותך שם, בקיץ הבא, ברצות הא-ל... אמוך אביגיל הנריקס

ראובן הנריקס עונה לאמו ביאטריז

ק"ק אמסטערדם - י' בסיון 5385 - 15 ביוני 1625

בס"ד.

אמי הנכבדה והאהובה. שלשום חגגנו את חג השבועות. כיבדו את אבי ואותי בעליה לתורה לכבוד הגיעי לגיל ח"י שנים.

כן אמי היחידה ! שמחתי מאוד כשאבי מסר לי את מכתבך המפורט והמשכיל. אני קורא בו שוב ושוב, הרי הוא מלמד אותי פרטים רבים, שלא הייתי מודע להם. גם אבי שוחח הפעם עמי בגלוי על סודות חיינו. אני גא על כי אתם מתיחסים אלי עתה כאל מבוגר, המבין נפתולי גורלנו.

אבא הסביר לי גם את הסיבות, בגללן הוא נוסע עתה לשלזיה ולפראג, בשליחות מטעם המלך, אך גם לטובת אנשי ק"ק גלוקסנאט, שזקוקים לאפשרויות התישבות חילופיות, לאחר שנחרבה העיר. כואב לי על כי את צריכה לסבול יותר מדי, אמי היקרה לי מכל.

כן אמא, דודי סיפרו לנו על תלאות הנעורים שלהם, שם "במולדת". יתכן ולכן לא סיפרו את כל פרטי עיניהם, עד אשר הם "הוכרחו ממש" לברוח מארץ דת הכזבים, כדי לחזור לצור מחצבתם, - ליהדות, שהושתתה מהם מילדותם. זה מדהים ממש !!! הרי הם היו שבוים ממש בתפיסה הדתית והאזרחית הזו, בלי להבין זאת, עד אשר פגעו בהם המכות הנוראיות... ואז אולצו להבין !!

כמעט אי-אפשר להבין זאת בשכל האנושי - אך זוהי האמת המרה .

נברך את השם המבורך על לקחיו, גם אם קשים וכבדים המה להבנתנו.

כאן מודעים היטב, כי באירופה המרכזית והמערבית מתחוללת עתה מלחמה כאן מודעים היטב, כי באירופה המרכזית והמערבית מתחוללת עתה מלחמה מלוכלכת ואכזרית. "כל נסיך הוא מלך", או רוצה להיות כזה. (53*)

המלכים הפרוטסטנטים שבצפון נלחמים נגד מלכי-הקטולים-ההבסבורגים שבדרום. אבא תומך במלך הדני ורוצה לגייס לעזרתו בני-ברית במרכז אירופה. זו סיבת נסיעתו הנוכחית. הוא דואג בו-זמנית למצוא במרחקים שווקים לעסקי המטבעות שלנו. הוא הסביר לי כיצד סובך, כאשר מצפוני הדריך אותו לייצר גם מטבעות פעוטי-ערך בשביל כל שכירי היום הזעירים שזקוקים לקניותיהם היום-יומיות, מאכל ומשתה, לכסף עובר לסוחר; בחנויות, במסבאות וליתר צרכיהם המידיים. הנסיכים, הבישופים והסוחרים הגדולים דורשים רק מטבעות יקרים, כדי להחזיק בידיהם אוצרות קטני-נפח אך יקרי-ערך. הם לא דואגים להמון האנשים הקטנים, אלה שבונים את תשתית ממלכתם. לכן הם מגנים את אבא, על התחשבותו בפועלים. אני גא באבא, על יחסו האנושי בהבנת צרכי אנוש, הגם שזה סיבך אותו בין הפטיש לבין הסדן. אני מתחיל לחשוש, אמי היקרה, כי אבא האידאליסט דואג יותר לאחרים, מאשר לעצמו ולנו, הגם שהוא מתכוון "בדצינות וביושר" לטובת כולם. אני לא מתכוון לגנות אותו על כך, כי אני מבין שהוא ידיד-אמת לכל האנשים, דואג לכולם ומקריב עצמו בעבור כולם. אינו מבדיל בין בני-ברית לבין אלה שאינם מבני בריתנו; לא מעדיף עשירים על עניים; כולם מוצאים בו אוהד ותומך לצרכיהם. אז אני מכבד אותו על-כך וכמובן גם אותך, שאודותיך מדברים כאן רק טובות.

אמי היקרה : הבנתי את בקשתך והמלצתך. אני נחשב כאן להנריקס, הגם שיש פה כמה משפחות שמכונות כך. הבנתי את העבר וסכנות העתיד מאת דודפנו. .... !!! אל תדאגי, - אני מודע וער לסכנות. .... ! מתי כבר נגאל באמת ממש ?? מתי ינתן לנו לעזוב את הגלויות, כדי לחזור לארץ אבותינו ?? שם לא נחשב לזרים ושם נזכה לחיי חופש ובטחון ! הלואי בקרוב בימינו - אמן סלה !! אבא גילה לי לרגל בגרותי את עברו ועבר משפחתו המכובדת, מזרע דוד המלך. זו היתה הסיבה שהטביע על מטבע אחד את "המגן-דוד", וחשב זאת לטבעי, שיש לו

סמל משלו, כפי שיש לכל גוי אחר. אך אנו לא נחשבים לשווים, גם אם אנו תורמים את כל הידע והיכולת שלנו למען שליטים אחרים! כן, צריך לזכור זאת ולשאוף לגאולה השלמה, לא לחלקית, לה אנו זוכים עתה בערינו ובממלכותינו...

אמי: חישובתי את תאריך יום הזכרון המדויק של לקיחת חגי סבי הנריק, שאני נושא את שמו המכובד; כדי שאוכל לקיים יום אזכרה לו, לדאוג לתפילת משכבה לו ולנשמתו הקדושה והטהורה ולאמר קדוש לזכרו. היום המר והנמר של החמישי בחודש הרביעי לשנת 1609 למנינם היה יום א' בשבוע - א' דחודש ניסן, בו נתבשרו אבותינו בגלות מצרים על הגאולה הקרובה. אני מאמין שמותו של סבי הקדוש היתה גאולה לנפשו המעונה מגילולי העבודה הזרה, אותה כפו עליו מלידה. חכמי אמסטרדם פסקו, כי אין לקרא למקדש שם שמים ברבים בשם הטבילה שלו, כי כי אם ישראל. לעומת מקדש שם שמים ברבים, יש לקרא לאנוס ממקור ישראלי המתגייס - אברהם; ואם לא-יהודי היה, בן אברהם. (54*)

אני רועם הלכה מחודשת זו לדורות הבאים. שלושת בני דודי הם כאחים לי. אברהם הבכור דומה לדעתי בכל לאחיי הבכור. הוא יהיה, כך נראה לי, סוחר גדול, כמו דודי מנואל טישיריה. אביו לקח אותו למסעות-ים כבר לפני שנה כשהיה בן 12. כך ילמד ספנות ומסחר כבר מגיל צעיר. אגב, דוד מנואל שווה אצלנו כמה זמן, בחוזרו ממסעותיו-הים. יצחק הנקרא הנריקס כמוני, קרוב לי עד מאוד. לפעמים מוזר ומדהים אותנו, כיצד באות לנו מחשבות זהות, בלי שדברנו עליהן לפני-כן. דוד דניאל גילה לנו, -כאשר ספרנו זאת ליד השולחן-, כי את-אמא והוא, נישחתם באותה תכונה, כאילו שאת קראת את מחשבתו והוא את שלך. גם אתם חוייתם זהות מחשבות זו בילדותכם, כך אמר. כנראה שזו תכונה מורשת לנו, לי-בנך וליצחק בנו. בחנוכה תחול חגיגת הבר-מצוה של יצחק ואני מלמד אותו עתה קריאה בתורה והפטרה. אברהם, אותו הכנתי לקריאה לפני שנה, קרא היטב וכולם שיבחו אותי, על כי אני מורה מצוין. הרי היית אתנו לפני שנה ונוכחת בעצמך בהצלחתך. אני אוהב להורות וצדקת, כמו בדברים רבים אחרים שנוגעים לי, ואליהם כוונת כוונת אותי בהבינך את תכונותי.

באביב השנה הפליג יצחק לראשונה עם אביו לרוטרדם, לאמזן וללונדון. הסוחרים הגדולים נוהגים לקחת את בניהם עמם, להרגילם לים ולתלאותיו. יעקב עדיין צעיר, אך גם הוא רוצה להיות ימאי וסוחר. שתי הבנות הצעירות חנה ואביגיל חמודות ומתחנכות על ידי אמן, דודה שרה. (55*)

בסך הכל היה ביקורו של אבא כאן חויה גדולה בשבילי: ראשית מכיון שאינני זוכה להיות בקרבתו לעתים; שנית מכיון שהפעם הוא היה קרוב אלי במיוחד ושוחח עמי ארוכות. הגם שאינני סוחר ולא רוצה להיות כזה, יש לי ללמוד ממנו הרבה חוכמת חיים ונסיון עם אנשים ועם עולם ומלואו. דוד דניאל יביא לך מכתבי-זה. הוא רוצה לבקר, כדי שלא תחוש כה לבד. בודאי יקשור נסיעתו עם עסקי המשפחה, כנהוג אצלנו. במרחב הצפוני נקרא אחיי דניאל דה הולנד. באיים האזוריים בדרום הוא נקרא דניאל דה לה פיאזרה, תרגום לשם העברי אבן-צור. עמו יפליג בנו-בכורו אברהם דה-פורטו. אחיי רוצה גם לדון עמך בנוגע לעתיד כמורה עברי ולתלמוד-תורה. חכמי הקהילה מחשיבים אותי ככזה ומבטיחים, שאצליח במקצוע זה. אני מצליח גם כחזן וקורא בתורה בנוסח הפורטוגזי. מבטיחים לי ללמדני גם שחיטה וגם אומנות המוהל. אני רוצה באמת להתחיל ולהתפרנס בעצמי ולחוש מבוגר ועצמאי. הייתי רוצה גם לתמוך בכם בעתיד, כאשר תהיו זקוקים לכך בשיבתכם. בודאי אוכל לשמש בקהילה יהודית צעירה כמשרת בקודש!

אמי האהובה, אני בנך האוהב ומחבק אותך במחשבותי ושולח לך אהב כבודי-בן. בנך ראובן הנריקס.

שלוש שנים מאוחר יותר.

האב אלברט דניס כותב לבנו ראובן לאמסטרדם, בדצמבר 1628:

חנוכה 5389 - המבורג.

בס"ד.

בני ראובן-לאורי"ט.

אני כותב לך גם בשם אמך היקרה. בשנים האחרונות עברו עלינו ימים קשים. בלית-ברירה נאלצנו לחזור להמבורג, על אף מאמצי הכמעט על-אנושיים להפוך את גלוקסמאט למקום מגורינו הסופי. הגם שאני מקווה עדיין שהעיר תתאושש מן האסונות שירדו על ראשית צמיחתה, התלכנו לחזור לע"ע למקום שנות הנישואין הראשונות שלנו, כדי לטפל בבריאותה של אמך, שהתדרדרה לאחרונה. אחי הצעיר, הד"ר בנימין מוספיה-דיאוניסוס יעץ לנו לעשות כך. הוא רוצה לטפל אישית בתחלואי בעייתי ואמך האהובה. אישית אנצל את פסק הזמן המאולץ, כדי לחשוב בשקט על עתידנו. הר לפניך הרהורי בני לבין עצמי:

כאן לא כועסים יותר כבעבר, על כי ניסיתי להרחיב קשרי המסחר עם ערים וארצות שכנות. עתה מבינים ס.כ.ס. שאין עתיד לכלכלה קטנת-היקף מבחינה גיאוגרפית ומדינית. ברית של עמים וארצות מבטיחה את הכלכלה המקומית לתווך רחוק יותר, מאשר הצטמצמות למרחב הסביבתי בלבד. מיקומה של המבורג עם נמלה בשפך האלבה, אשר מאפשר הפלגה הרחק אל תוך היבשה מזרחה, היא אידיאלית לקשרים מן המושבות מעבר לימים עם חלקי אירופה הפנימיים. רק עכשיו, אחרי הנסיון הכושל של מלכי הדני, להפריע להמבורג כנקודת המפגש הבין-יבשתית; רק עתה מבינים חכמי הסנט את מה שרצו למנוע ממני בעבר אף לטובתם כיום, מתווך וסוחר. לכן קבלו אותי ביתר כבוד והבנה, לאחר שרצו לעצור אותי לפני 10 שנים בגלל ראיייתי המקיפה יותר. כאשר התחמקתי, גרשו אותי בבושת-פנים. עתה מבינים גם פה, כי האיוולת-המלחמתית בין מלכים קטנים וגדולים באירופה, מביאה רק הרס על חלק זה של היבשת. כל נסיך ומלך חושב רק על תהילת עצמו, על חשבון גויות נתיניו. כן בני, אני חושש לתקופה ארוכה של שפיכות דמים ללא תועלת והצדקה. מי ירויח ומי יפסיד? לדעתי כולם מפסידים בלבד !! בני יקירי, טוב שהנך מקדיש את נעודיך לערכים נעלים יותר, ללימוד התורה! כך רצתה אמך הרגישה, כאשר בחזיון חשה את נשמת אביה הקדוש, שציווה עליה להקדיש אותך ואת חייך לעולם הרוחני ולא לחומרי, בצאת נפשו מגופו המעונה.. "הוא למד זאת על גופו המת", כך שידר לה ממרומים בלידתה אותך. הוא הפסיד גם את חייו וגם את אוצרות החומר שעשה, הכל בגלל קנאת-אנוש בעושרו....

כן בני היקר: גם אני למדתי לאחרונה לקח כואב זה. אנוכי, שתדמתי כל כך הרבה לכלל מבחינה חומרית, מה נשאר לי מזה ?? רק קנאה ושנאה מצד אנשים ואסונות, שגזלו את הישגי הכלכליים. פרט לשטפונו גרמה המלחמה של השנתיים האחרונות לצמצום רכושי בגלוקסמאט.

כאשר פלשו ההבסבורגים, בראשות שרי הצבא האימתניים טילי מבוהמיה וולרשטיין מהבסבורג למחוז הולשטיין ביחד עם מלך הסכסונים, הם צרו חיש מהר על עיר המבצר גלוקסמאט. ממאי עד נובמבר 1628 היינו מכותרים מצד היבשה. גם הדרך היחידה לעיירה Krempa השכנה נחסמה לפנינו.

הצי הדני שלט רק על דרכי-המים בנהר האלבה, כאשר הנמל שלנו נשאר משענת-צי-מלכנו. בזאת צדק המלך כאשר הכין את הקמתה של עיר המבצר בשפך ה Rhin, על אף מגרעות השטח הנמוך והביצתי. עתה הוכחה האסטרטגיה של יועציו. (56%)

הצבאות הפולשים הפגיזו אותנו בתותחיהם והמוסקטרים צלפו על כל מי שנעזע על סוללות המגן. אחד הבתים שלנו נהרס, אך לא על כך אתלונן. חמור מכך הוא התערדות מצב בריאותה של אמך. הפחד התמידי, יומם ואף בלילות,

השהיה הכפוויה בת שעות רבות לאורך כל חודשי הקיץ בתעלות המגן הטחובות. - כל אלה פגעו בבריאותה. עצמותיה כואבות, לבה נחלש ונפשה עייפה מן התלאות. רק התערבותו של ריבון-העולמים הצילה אותנו מאובדן, יהי שם-השם מבורך !! לפתע באה גאות בלתי מצויה שהרסה אמנם חלק מביצורי המגן שלנו, אך הציפה בלילה את מחנות-האויב הצר, הטביעה רבים והניסה את הנותרים.

כל תושבי העיר, הנוצרים לכתותיהם והיהודים שיבחו את אדון העולם. להרבה זה הזכיר את הטבעת חיל-פרעה בים-סוף; ואת הצלת יונה ממעי הדג. ההצלה באה לאחר שחלק מתושבינו דרשו ממפקד המבצר להכנע, לאחר שראשי הציבור הסתלקו במרמה על אוניה והשאירו אותנו כבשר תותחים. לעת כזאת נוצרה אחווה בין האזרחים כולם, ללא הבדל מוצא, אמונה ומעמד אזרחי. האם יזכרו הרגשתם הנמצלת גם מאוחר יותר, כאשר החיים יחזרו לקדמותם ?? אחרי הכרעת השמיים נוצרה התדברות, שבסופה נחתם השלום בלובק.

אחרי עבור זעם, עזבו רוב אחינו הפורטוגזים את מה שנשאר לפליטה וגם אנו הפלגנו להמבורג, כדי להבריא את אמך ולעשות "חושבים".

אנו חוגגים עתה את חג האורים בקרבת אחי-אמך ומשפחותיהם. מצב רוחה השתפר לאחרונה ואני מקוה שחוסנה הגופני יחזור אליה.

בעוד כמה שבועות אחליט על עתידנו. יתכן ואחזור חלקית לגלוקסטאט, כדי לעזור בבנינה מחדש. לצערי מתו המעט ממנהיגי הסנט שלא ברחו באישון לילה, בדבר שפרצה עקב המצור. עצוב מאוד בין חורבות העיר.

המלך מזמין אותי לחזור כאחד מזקני הותיקים והמנוסים, כי לא נס כוחי והצנתי לו כמה תוכניות מסחר לקיזום וחינוש פני העיר. המלך מבקש לתת לנו עתה פריבילגיות טובות יותר, מאלה שנתן לנו בשנת 1619. אני דורש זכויות אלה, כמובן. אחרת לא תהיה ליהודים סיבה לבחור מושבם דוקא בגלוקסטאט.

אני מקווה שהעיר תחזור להיות מקום מתאים לקהילה יהודית עצמאית. (57*)

מקודם יש צורך לבנות מחדש את הסוללות והדייקים, בתים ומחסנים שקרסו; לחפור תעלות ניקוז לעוזפי המים, להקים מפעלי תעשיה ולחזק את הנמל. הצנתי למלך לייבא שוב מלח; לייצא בדי פשתה; להקים מנסרה ליד הנמל, לניסור גזעי-עץ המושטים הנה מן הפיורדים של נורבגיה, ומהם ייבנו הבתים החדשים. יזמתי להחיות הסכם מסחרי דני-ספרדי, לספק לספנים הפריזיים דרכוני-שייט ספרדיים, כשהם חתומים אישית על ידי, כנציג המסחרי של ספרד.

בהמשך יתישב ציר ספרדי ליד הנמל שלנו, ויספק חתימתו על כל ההפלגות. כך לא יוטרו יותר ספנינו על ידי שודדי-ים תחת דגל ארץ זו.

ועתה בני, שמע בקולי את אשר אבקש ממך. אתה הנך עכשיו בן 21 שנים. גדלת והיית לאיש. בוא-נא להמבורג ותשב עמנו לעודד את רוח-אמך ולעזור לי במלאכת החינוך וההוראה שהנך מומחה בה. דודיך ודודותיך רוצים שתהיה לבניהם מורה ומלמד בעניני היהדות: גיסי מנואל טישיריה; יהושע אבנצור-הוא אנטוניו דה מילאן; משה אבנצור-הוא פאולו דה מילאן; גיסתי ליאנור ובעלה ד"ר שמואל כהן-הוא הנריק רודריגס; גיסתי אנה ובעלה מנואל גונס דה מטוס; גיסתי איזבלה ובעלה פדרו דה פלסיוס ממשפחת אמי; - כולם ביחד ידאגו לפרנסתך המכובדת ! אתה תחוש עצמאות ותדווח את לחמך בכבוד, כפי שבקשת ! עוד תפקיד שיענין אותך : במשך שהייתי הכפוויה במצור בגלוקסטאט, הכנתי טיוטה של 30 דרשות-חג לשבתות ולפני מועדי ישראל, אותן יעדתי לקהילות הצעירות של בני אומתנו. הרבה שואלים וכמהים למחשבת-ישראל מקורית, שלא נשענת על תורות זרות, אותן ספגו בני דורנו בגלות פורטוגאל.

אני זקוק לך לעריכת דברי ולשיבוץ מקורות, כי הרי תלמיד-חכם צעיר הנך, ששקדת על התורה והתפילה. ידיעותי, אותן ספגתי בבית קרובי באיטליה לפני זמן, זקוקות לחידוש ולריענון. מי כמוך בני אהובי, מתאים להיות לי לעורך ?? יהיה לי העונג לשבת וללמוד עמך, אתה שזכית להמשיך את שושלת החוכמה של

בית דון יחיא, הגם שהנריקס אתה בקרא ! מגיעה לי הזכות להנות עתה מחדש מלימוד תורה בחברת בני המלומד. כך אחוש שלא לשוא עמלתי, כי דאגתי גם להמשך רוח אבותי המלומדים, חכמי התורה. מה דעתך על כך, בני ראובן ??

*****

מכתבי זה יגיע אליך אישית בידיו של דודך משה אבנצור. הוא בדרך לנמלה של העיר אמדן. בנורדן השכנה קנה אוניה בלתי-גמורה, אותה רוצה להשיט לאמדן כדי לשפצה שם סופית. כאן בהמבורג ניסה לבנות אוניה נוספת בשבילנו, אך הגילדה של ארגון בוני-האוניות גנבה לו את כל הכלים, כדי שלא יצליח לסיימה. קנאה ושנאה בכל מקום ובכל ענין. הם לא נותנים לנו דריסת רגל בארגונם ובמקצועם ! נקוה ששם בפריזיה יצליח גיסי יותר. (*58) גם דודך דניאל אבנצור רוצה לקנות למשפחתו בית באמדן, למען עתיד אחד מבניו שם. חשוב ליצור לעצמנו תחליפים, כי לעולם אין לדעת מה יהיה בעוד עשור. לקח זה נלמד על ידינו !

כשתבוא להמבורג, אל תזדהה כבני, אלא תציג את עצמך כתלמיד-חכם מאמסטרדם, אתה יודע מדוע ! אנו בינינו לבין עצמנו לא נשכח לנצח את קרבתנו האמיתית, אך הגויים לא חייבים לדעת זאת. הרי סיפרו לך על מה שקרא באמסטרדם וכאן לפני 11 שנים. לכן זהירות !!

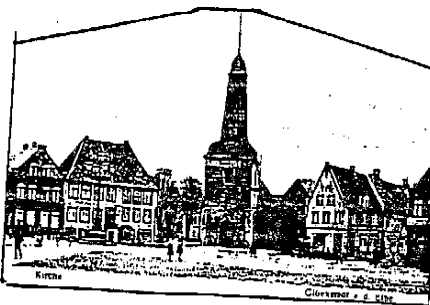
ואחרון לא פחות חשוב ! רשמתי על שמך את אחד הבתים שלנו בגלוקסטאט, וכן כתוב בצוואה שהכנתי. למען יהיה לך רכוש משלך, כשהגעת לבגרות מלאה. עוד לנו ארבעה בתים וחמישה מגרשים בעיר זו, חשוב שתדע על כך, ראובן הנריקס. אתה יורשנו היחידי ובשבילך עמלנו כל השנים.

אני מצפה לבואך ולעבודתנו המשותפת בהדפסת שלושים הדרשות. (*59) יש כאן בית דפוס מכובד עם אותיות עבריות. בעזרתך אזכה גם להשאיר משהו ממורשת אבותי לדורות הבאים, כדברי קוהלת החכם בסוף הרהוריו: "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות, נתנו מרועה אחד. ויותר מהמה בני הזהר, עשות ספרים הרבה אין קץ - ולהג הרבה יגיעת בשר. סוף דבר הכל נשמע, את האלו-הים ירא ואת מצותיו שמור - כי זה כל האדם."

באהבה רבה אביך שמזאל יחיא
ואמך אביגיל הנריקס-ישראל.

König Christian IV.

המבורג

המבורג

Glückstadt

בית הכנסת היה ברחוב היהודים/הפורטוגזים

למלכות-דניס היו 2 בתים כי האגם
ליהודים הנריקס היו 2 בתים ברחוב הנמל
למשה הנריקס - 3 - - - - - (שמואל)

מטבעות שהוטבעו לוי
אלוהינו דיניס

4 Schilling Lübeck bei der Glückstadt Münze des Albrecht Dürer, nach 1499
(Münze für Hamburger Glückstadt)

בגלוקסטאט
בשנים

1623-1620

Taler Christian IV von der Glückstadt Münze des Hansard Albrecht Dürer, 1622.
Münze von Glückstadt

תשעה חודשים מאוחר יותר:

אלברט דיאונסי כותב מהמבורג לאמסטרדם.

בס"ד

ק"ק המבורג - י" באלול ה"שפ"ט - 1 בספטמבר 1629.

לגיסי לדניאל ושרה אבנצור, הנכבדים והנעימים,

לאברהם, יצחק ויעקב, חנה ואביגיל החביבים.

בעומדנו בשערי שנת ה"שפ"ט, הננו לאחל לכם ברכת שנה טובה ומתוקה.

בהזדמנות חגיגית זו הנני רוצה להביע לכם בכתב בשמי, בשמה של אשתי אביגיל

ובשם בננו היקר ראובן, את מלא תודתנו והוקרתנו על השנים הטובות והמחנכות,

בהן שהה ראובן שלנו בביתכם החם. הייתם לו למשפחה אוהבת והוא זכה להתפתח

בקרבכם ובבית המדרש לתלמיד חכם ולמורה הוראה, אשר שמו הולך כאן לפניו

והוא רק בן שתיים ועשרים שנה.

אצלנו, קודם בהמבורג ואחרי-כן בגלוקסטאט מלאת התפוצות, לא היה מגיע לרמה

יהודית גבוהה כלל, כמו בצל קורתכם.

כנכד להנריק הקדוש, להחזיר העטרה ליושנה, לאחר שלשה דורות של אינוסים.

זכותכם תעמוד לכם בהצלחת בניכם בדרכי המסחר ובנותיכם בשידוכים מכובדים

בעתיד לבוא. שיהיה לכם רוב נחת מהם ומצאצאיהם. שנזכה כולנו לראות שלוק

וסיפוק מהם בערוב ימינו, ותהיה זאת נחמתנו על העיכויים והתלאות בימי

נעורינו ובגרותנו - אמן, כן יהא רצון.

מאז עזב ראובן את ביתכם בראשית השנה הנוצרית הנוכחית וחזר להיות עמנו,

השתנו חיינו מאוד ובמיוחד תוכניותי בשנה המבורכת הזו.

רעייתי הצדקת שכנעה אותי, וראובן תמן בדעתה המעמיקה-חשובה, שלאחר כשלוני

בתחזית העתידנית-מסחרית בגלוקסטאט... עלי לעשות פסק-זמן... ולהטיל על עצמי

שנת-שמיטה בענייני כלכלה. הרי כך הנהיגה תורתנו הקדושה על כל העוסקים

באדמה ובסחורה, לעשות אחת לשבע שנים למען התורה ולהאדירה.

קבלתי את דברי הכיבושין של רעייתי, להקדיש את השנה לעניינים רוחניים,

אותם זנחתי כמעט, בגלל מאמצי להתבסס כלכלית וחברתית "בעיר המזל", שלא

הביאה לנו מזל עד כה. (לא זנחתי את מאמצי כליל, אך דחיתי אותם לע"ע)

בעזרתו הברוכה של בני חידשתי את עולמי הרוחני והעליתי על הכתב את

רעיונותי, אותן הבעתי עד כה בעל פה ורשמים בשיוטות בלתי סופיות.

מאז בואו של ראובן, ערכנו אותם ביחד בצורה מסודרת ובעזרת השם הבאנו

אותם לדפוס, כאן בהמבורג. הקדשתי את שלושים דרשותי לבית-הכנסת הלא-דרשמי

עדיין, ל"כתר-תורה". כידוע לכם לא מרשים לנו לנהל חיי קהילה גלויים.

על כן מתקלקלים צעירינו לדאבון לבנו, כאשר אין לנו חכם כמנהיג רוחני מוכר.

הם שומעים דעות "מתקדמות" מפי בני גילם הנוכחים והולכים בדרכיהם, גם אם

הם באים לתפילותינו. אך לא מקבלים הסברים מסודרים על יהדות-אמת ושוגים

בטעויות הוריהם, שהביאו עמם מן הגלות הקשה דפוסי חשיבה נוצריים,

אותם הם מלבישים בצורות ונוסחים יהודיים, בלי להבין את תוכנם ופשרם השונה

מתורת-הצלוב. הפסטורים הלותרנים מזמינים אותם לדרשותיהם ואף לבתייהם

ושוב מחדירים למוחם מחשבות-פיגול במסווה של "קדושה" כביכול. חבל מאוד !!

לכן מקוה אנוכי, כי הדרשות, המיועדות לשבתות לפני מועדינו הקדושים, יזרעו

מעט אור-אמת על אמונתנו ודתנו הנצחית והנוער שלנו יקבל הדרכה טובה

לעתידנו, כקהילה יהודית ההולכת ומתחזקת. אם זה לא יקרה, הרי יחזירו אותנו

לאחור, כמו שם בארץ בה נולדנו וממנה ברחנו בעור-שינינו.

ראובן מלמד ומחנך אצל קרובינו כמורה פרטי, והילדים יוצאים מתחת ידיו

מחונכים יותר מאלה, שלא זוכים למנת-לימוד מינימלית, בגלל איסורי הכמורה.

הם מהווים עתודה צעירה לשלשת חדרי התפילה הקיימים בהסכמה עילמת של הרשות.

שם מתכנסים גברינו ונשינו בשבתות, בחגים, בחתונות ובבריתות שלא הותרו עדיין.

אנו פועלים בלי הרף לקבל הכרה בקיום מצוותינו באופן גלוי רשמי ויש סימנים טובים, כי בסופו של דבר יתגלו ויכירו בדתנו, כמו שמכירים בדת הסטולית להבדיל, הזרה ללומריהם לא פחות מאשר יהדותנו.

בני משפחותינו עודדו אותנו להכין דרשות מסודרות בכתב. וכך הבאנו בעזרת ידידים ומכרים את עבודתנו המשותפת לדפוס. גם אני הקדשתי חלק נכבד מהוני להדפסה זו, כהקדש ומעשר מעבודתי החומרית.

בפועלי זה מצאתי את אושרי ויהיה זה חלקי בחינוך הדור הנוכחי.

כ"ח שנים הקדשתי לחומר ולבנין-קהילתי; לעמנו הנרדף באזור זה, הצפוני. האם **כוחי** בוזבז לריק או לא? רק ימים יגידו. אולי יהנו מכך צאצאינו ואנו כבר לא נזכה לראות זאת בעינינו?!

אך עתה, בשנת ה' 65 לחיי, זכיתי גם לבסס את חיי הרוח בהמבורג, על ידי ספרי אשר כתבתי, בעזרתו הנבונה של בני המלומד.

אני מוכרח להעלות על נס את דעתה הנחרצת של אביגיל בת ישראל-הנריק, שדחקה בי באומרה: "כתוב ידיעותיך ביהדות". יהיה זה חטא בל-יכופר, אם לא תעביר לבנך ולדור הבא, מה שלמדת אצל חכמי דון יחיא בנעורייך. הרי אביך הסוחר הבין מה שאתה חייב גם אתה להבין: אדם צריך לעשות גם למען נפשו! האסון בגלוקסטאט הוא מצבע משמים, כי לא על החומר בלבד יחיה האדם, כי אם על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". טוב, אז בזה היא שכנעה אותי וזנחתי השנה את חזרתי לגלוקסטאט, כדי להעזר בראובן ולעשות לנשמתי.

בשני ימי ראש השנה הקרובים נחוגג הוצאת הספר בן ה' 322 העמודים, בדרשה הראשונה מפי החכם **רייבי אברהם אברהם**. יהיה לי כבוד גדול. ראובן לא רוצה להיות במרכז הפרסום, כי בצניעותו הוא מוען, כי "רק" היה מזכירי. החכם **אלווארז לומברוזו** בדק את כתב היד לפני הדפסתו, ואישרו מבחינה הלכתית. (60%)

אשתי מעודדת מכך, כי זו הפעם הראשונה בחיי-הנישואין שלנו, שאנו חיים בצוותא עם בננו הבוגר, -אנו-, שנאלצנו לחיות תקופות שונות בנפרד. העסקים שלי ונסיעותי הארוכות וכן חינוכו של ראובן מצלבים, נתנו לחייה גוון של בדידות רבה מדי. על כן אני מצטער ביותר. אך שנה זו היא הטובה ביותר, הלואי שנזכה בעוד רבות כמותה! אמן.

.....

עתה לעניינים אחרים. אנו מברכים אתכם לבגרותו של אברהם, בהגיעו לגיל 18 לפני חצי שנה. גם יצחק יהיה בוגר בעוד כחצי שנה. השנים עברו והם שותפים עמכם בסחר ובמסעות-ים. שמענו, כי קניתם בית באמזן השכנה, בשביל עתידו של אחד מהם. צעדכם נבון! גם פאולו מחפש להתבסס שם. כך יהיו לנו מאחזים בנמלים המפוזרים לאורך חופי הים-הצפוני. בגלוקסטאט התאזרחו לאחרונה הרבה ספרנים פריזיים, כדי לזכות בפספורטים ספרדיים, בעזרתי. כך לא ישדדו אותם הספרדים בחלקים דרומיים של האוקיינוס. גם אתם תהנו מפריבילגיה זו, החשובה לכולנו. אני מצדיק את שימושך בשם **DE LA PIEDRA** באיים האזוריים ומדיירה. סך-הכל רעיון טוב לתרגם כך את **אבנצור**. דודי באנגליה נהג כך לפני 45 שנים, כאשר נתן צליל אנגלי לשמו דון אבן דיניס בצורת דונסטון ד'אניס.

אין לנו ברירה אלא להערים כך על רודפינו, כדי להנצל מצרות חיינו. מכתבי יגיע אליכם דרך פאולו, הנוסע לפריזיה בדרך היבשתית, כי אונייתו החדשה עדיין בשיפוצים באמזן. גם אנו חושבים לנסוע אליכם בדרך זו בקיץ הבא, כדי שאשתי אביגיל לא תצטרך להטלטל בים, דבר שלא אהוב עליה.

האלוקים יברככם, ישמור וינצור אתכם באהבתו.

אני חותם בברכות משפחתיות - שמואל יחיא, אביגיל בת ישראל-הנריקס וראובן בר יחיא-הנריקס.

עשרה חודשים מאוחר יותר.

דניאל דה-לה-פיאדרה (גומז רונדריגס) משגר תשובה לג'יסן בהמבורג.

בס"ד

ק"ק דאמסטרדם-יוני 1630.

אחותי היקרה ביאטריז-אביגיל, ג'יסן אלברט-שמואל הנכבד.
מכתבי זה יגיע בידיו של בננו-בכורנו אברהם דה פורטו, המפקד זו הפעם הראשונה על אונייתנו החדשה LA PIEDRA. מנחה ומדריך אותו רב חובלה הוטיק של חברתנו המסחרית, הקפיטן Joon van Rotterdam. אחינו מנואל טישיררה שט לפנייהם, להנחותם בדרך. שמו המסחרי של אברהם הינו מעתה ANTONIO MILANO, כשם אחינו ודודו יהושע אבנצור. כך מועבר שם זה מדור לדור, כמנהגנו. מכתבך מלפני כמעט שנה, אלברט יקירי, הגיע לידי באמצעות אחי פאולו. בינתיים קרה לאחי ההרפתקני מקרה ביש. משום-מה חש פאולו צורך "בלתי ניתן לריסון", לפקוד עם ספינתו החדשה מאמון דוקה את... ליסבון!! נכון, רגש הנקמה לא התקרב בנפשו והוא רצה לתמוך בידידיו המלוכנים מלפני 20 שנה, בארגון מהפכה אנטי-ספרדית. הם ניסו זאת כבר כמה פעמים, עד כה ללא תוצאות ממשיות. משטרת הנמל הכירה מיד, כי זו ספינה פריזית והחרימה אותה עוד טרם כניסתה לנמל. הוא הצליח אמנם להזהות כנתיני דני-מלוכני ושחרר, אך מאחר והספינה לא היתה מצוידת בדרכון ימי דני-ספרדי ונבנתה בנמל האויב ההולנדי אמדן, הרי היא הוכרזה כמלקוח מלחמה על פי חוקי האיבה. (61*) פאולו נהג שוב בפזיזות ולא שט קודם אליך, לקבל מידן פספורט ספרדי. הוא תיאר לעצמו בודאי, שלא תשמח עם רעיונו המסוכן. כמה בלתי שקול! בתחילה עצרו אותו וחקרוהו ארוכות, אך כנראה הצליח להערים עליהם שוב, והם לא הכירוהו. הרי בזה הוא הצטיין תמיד, אך לא בשיקולי הדעת המוקדמים שלו. בודאי רעד לו הפופיק, אך עשרים שנה משנים את האדם. זקנו מקנה לו חזות שונה והפקידים הם מדור צעיר יותר. הרשו לו לרדת ליבשה ושם הצליח לגלות, כי בתינו חתומים על מנעול וברית של הכנסיה. אחרי קביעה זו, הסתלק משם מה שיותר מהר. בזה הינו מומחה מאין-כמוהו. בחוזרו על אניה זרה ולא על שלו, הבהיל אותנו פאולו כהוגן. תכונתו הסוערת לא התמתנה עם השנים. זכור לי כי גרם לך דאגות כבדות אז, כאשר פגע בכעסו בעבד שלו עד מות; וכן כאשר גרם להריונה הבלתי מבוקר של נערתו בדנציג. אתה היית צריך להוציא אותו מן הבוי, תוך סיכון שמך הטוב. כן זכור לי העלבון שנגרם לך, אז לפני שערי אלטונה, כאשר נאלצת לברוח עם ביאטריז באישון לילה! אך כמוני כן אתה יודעים אנו לזכור לו, לאחי הסוער, את עוז-רוחו ותכסיסיו להצלת כל משפחתנו. בלעדיו לא היינו נצלים מן התופת. כמוכן שהיה שליח ההשגחה העליונה, וזכותו זו תעמוד לו לעד. אסור לנו לשכוח זאת לדגה!! לכן מסקנתי גם עתה "גם זו לטובה. כך מכון אותי כנראה הקב"ה ואנו נאלצים להגר מפה לטובת כולנו בעתיד. לכן אני מקבל שינוי הכרחי זה כגורל משמים וטוב לי לחשוב כך. העתיד יגלה את צפונות גורלנו. חבל לי, כי פאולו הפסיד עתה את אונייתו השניה תוך זמן כה קצר. זו מלפני שנתיים, כאשר החרימו לו את כלי העבודה במספנת המבורג והוא נאלץ למכור את שלד הספינה בזיל הזול. ועתה הפסיד את ספינתו הפריזית החדשה, שערכה נטו מעל 10.000 ריכטלר, כולל סחורת ותשלום למלחים. זהו ענין מרגיז באמת. אך פאולו הוא איש ששורד תמיד בכל מצב ותנאי ואני בטוח שהוא יתגבר גם על פרשיה זו. בכך אין כמוהו. כשחזר אלינו עם הסיפור המפחיד הזה לאמסטרדם, התחלתי לחשוש, שמא כן הכירוהו ושלחו אחריו מרגלי-חרש, כדי לגלות את מושבנו. החשש הזה מלווה אותנו כאן כבר כשתים-עשרה שנה, מאז ביקורו של הקבצן הסקרן מדי בקהילתנו.

בהתיעצות עם ידידינו החלטנו להגד מכאן מיד. פרנסי הקהילה מחפשים כבר
מזמן דרכי התישבות חדשים לצעירי הקהילה, מאחר וגידול קהילתנו עבר את כושר
הקליטה הכלכלית והחברתית שלנו באמסטרדם. לכן גם דאגתי לקנות בית באמזן
השכנה, בשביל מי מבנינו בעתיד. (62*)

אלברטו ! עלינו להחליף בדחיפות את שם חברתנו המשותפת, כדי שלא יעקבו
אחרי אוניותינו. אין להזכיר את שם אבי הקדוש, שהינו להם כסדין אדום לפר.
לכן נקרא מעתה את ספינותינו בדרכון הימי "קו דיאונים-סיקירה", בהסכמתך.
בני בגרו וישמשו אותנו כתגבורת עם אוניותיהם הנוספות.
אני מתכנן הצטרף עתה למושבת אחינו בלונדון, שחיים שם כלפי חוץ עדיין
כקטולים. אני רואה שם עתיד כלכלי איתן יותר, כבסיס ימי מתאים לסחור משם
עם האיים האטלנטיים, להקיף את אפריקה ולהגיע להודו. זה ישרת את החברה
המזרח-הודית שלנו. אך בעקר אני דואג לבטחון משפחתי, מאחר ואני ברשימת
הבורחים מליסבון ברשימתם השחורה. נשאר כמובן בקשרי מסחר. לונדון תהיה
נקודת אחיזה חשובה נוספת לקו הספנות שלנו. מנואל אחינו הפעיל חלק
מקשריו מלונדון, עוד מראשית התישבותנו באזור הצפוני וזה הוכיח את עצמו.
אלה מחשבותי ותוכניותי.

התיעצתי עם מנהיגי קהילת אמסטרדם והם נותנים לי את ברכתם. באמצעותי, כך
הם מקוים, תתיהד קהילת-אחינו בלונדון, כי הרי קניתי הרבה זעת יהודית במשך
כמעט שני העשורים שאנו כאן. כך אוכל, כך הם מבקשים ממני, להעשיר את
המודעות ואת הגאווה-הלאומית של האנוסים בלונדון. אתה שמואל, מסכים בודאי
לרעיון, כי הרי אתה פעלת כל הזמן גם בענין זה כחלוץ לפני המחנה.
עתה בחזרה למשימתו העצמאית הראשונה של בכורי אברהם. אני מבקש שתכניסו
אצלך לענינים הנוגעים לשייט ולמסחר בהמבורג, אלטונה וגלוקסמאט. כך שהוא
יהיה המקשר שלנו מלונדון, יביא סחורות שאנו מייבאים מן הדרום ואתם תפיצו
אותם באזורכם ובנמלי הים הבלטי, וכן בכוון הפוך. תן לו לרכוש פספורט
דני-ספרדי, כך יוכל להפליג לאיים האזוריים והקנריים ללא סכנת החרמה.
בו-זמנית יגור בננו השני יצחק הנריקס בביתנו שרכשנו באמזן. שם יקלוט

סחורת ייבוא ויפיצן בעיר זו ובסביבותיה. גם הוא כבר בן 18 ובקרוב נזכה
לחתן אותו, כדי שיכבדו אותו במקום החדש כבעל-בית. כלתו הצעירה היא
ליאנור-לאה, בתו הבכורה של בן-דודנו סימון-יעקב זה קסרס, נכד לדודתנו
ברנקה גומז. אנו מחכים עד יום הולדתה ה 16 ואז נערוך להם חופה. כאן
באמסטרדם נהוג זה עשור לחתן את ילדינו בראשית בגרותם, כדי יפלו לרשתן
של-נערות גויות שעורבות לבנינו תמורת כסף. מנהג הנוכרים הוא ללמד את
בניהם דרכי איש בעלמה, כדי להפוך אותם "לגברים". אצלנו זהו מנהג פסול
מעקרו, שהביא לא אחת יגון ואנחה לבתינו המהוגנים ונוגד את טוהר מוסר-דתנו.
בגלל פרשיה אומללה כזו נאלץ להגד מכאן אחד ממכובדי העדה, דוד אבן-עטר
דה-מלו המדפיס. הרי אתם מכירים אותו עוד מגלוקסמאט ומהמבורג, שם הדפיס
את 150 פרקי התהילים של דוד המלך. גם אתה הדפסת אצלו, כך אני משער, את
שלושים הדרשות שלך. הוא ואשתו המכובדת לא היו אשמים בכך, כאשר אחיה רוי
גומז בן ה 22 הסתבך עם משרתת הולנדית והכניס אותה להריון. אז התעורר
גל עקור של אנטי-שמיות, כי הכנסייה לא הרשתה שנגייר אותה למטרת נישואין,
כפי שדרשו זאת ממנה הוריו האומללים, כדי להציל אותה ממצבה המבייש.
כדי לפדות את הבן מסכנת ההתנצרות, אותה הטילו עליו ראשי העיר, שילמנו אז
הרבה דמי-אל-יחרץ.

מאז קבעו חכמי העדה לצעירינו את חוכמת התנאים - "בן שמונה-עשרה לחופה".
אמנם כלות בנינו צעירות מאוד, אך מוטב כך, מאשר ליפול ברשת נערות-נמל
זרות או משרתות גויות חסרות איפוק. (63*)

אברהם יתחתו בחוזרו מהפלגתו הראשונה עם בת-גילו שרה לובטור, אתם מקבלים מידיו הזמנה לחופתו ומקוים אנו לחגיגה משפחתית מרהיבה, כאשר בננו הבכור יבנה בית יהודי חדש. ברוך אלוהינו שהחיינו והגיענו לזמן הזה !!

החופה נקבעה ל כ"ה בתשרי ה'שצ"א, יומיים לאחר שמחת-תורה ושבת בראשית. אנו מחכים לכם לחגוג אתנו את הושענא-רבא ושמחת-תורה לפני החופה.

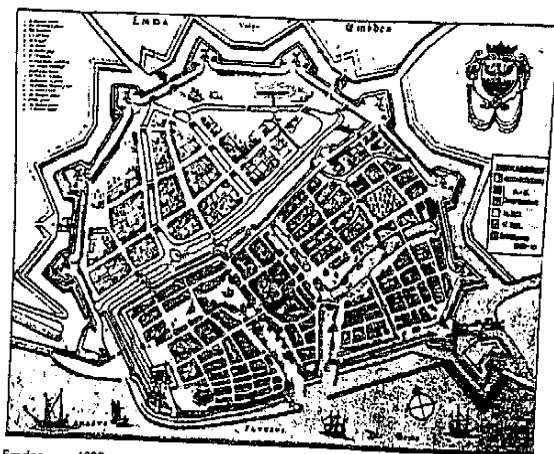
בשבת בראשית אני מזמין אותך, גיסי המכובד, לשאת דרשה מדרשותיך לפני קהלנו. כן הנך מוזמן להיות אחד משני העדים. החכם יעקב ספורטס יבא מאמסטרדם בשם מעמד החכמים, כדי לתת צביון הלכתי לחופה, זו הפעם הראשונה כאן בלונדון. באמסטרדם יודעים על 30 הדרשות שלך והחכם ספורטס יבקש ממך לכבד את קהילת אמסטרדם בעותק אחד, לשם הפצת רעיונותיך בקהילה זו. כך תהיה גם אתה מקובל ומכובד על ראשי הקהל שם. הם מחשיבים אותך כבר עתה כחכם.

הזמנתנו כוללת כמובן את ראובן, שהינו כאח לבנינו. הוא אשר תרם להם מחמתו ומידעותיו ביהדות והכין אותם לעלייה לתורה ולהנחת התפילין וכוון את מחשבותיהם לתורתנו הקדושה ולמחשבת ישראל.

עתה גם בעניני מסחר. אם תבואו עם ספינתך "א.י. דיאוביסוס", הריני מזמין 10 חביות של יין כשר מבורדו ויין "ש כנ"ל. אני מניח שיש לך הזרבה במחסנך, כי הרי אתה סוחר גם באלה. כן הבא-נא בדי-פשתן תוצרת האזור וכן סחורות עוברות לסוחר מסוג אחר. כך אוכל להציע לסוחר לונדון לא רק סחורה מן הדרום, אלא מעתה גם מן היבשת הצפונית. יהיה זה חלק מראשית הקשר המסחרי החדש שלנו, כאן. אני מתכוון לגרעיני חטה, חבלים ובדים למפרשים וכן עצי תורן מפולין. מהמבורג תביא מן הבירה המפורסמת עבור הגויים כאן. סחורה זו תגדיל את ערכנו בעיניהם. הכל כמובן גם על פי שיקולך !!

אחותי אביגיל, גיסי שמואל ואחייני היקר ראובן. קבלו את ברכותינו מידו בננו אברהם. באמתחתו הזמנות אישיות נפרדות לכל אחד מענפי משפחתנו. ברכת שנה טובה למפרע, מכולנו באהבה.

דניאל זה לה פיאדרה ובני ביתו.

Emden um 1620
Beide Fotos: L. Schumacher, Emden
תבנית העיר אמדן 1620 וביצוריה

נמל אמדן - ותכנית העיר

Emden von der Seeseite
Anfang 17. Jahrhundert
מראה אמדן מצד הים, ראשית המאה ה-17

תחילת תנועת

שלוש שנים מאוחר יותר, נפטרה ביאטריז הנריקס במפתיע.

פרק ו.

בס"ד

ק"ס המבורג - ט' בניסן ה'שצ"ג
20 במרס 1633

דודי דביאל, דודתי שרה ובני דודי היקרים - לאו"ט

אחרי שהשתתפתם בהצבת אבן המצבה על קברה הטרי של אמי-מורתי הצדקת, ולפני שמיהרתם למחרת להפליג בחזרה ללונדון בגלל סערות החורף המאיימות, הבטחתי לכתוב לכם יותר על שנותיה האחרונות ופטירתה הפתאומית והבלתי צפויה של אמי האהובה; - ה" נתן זה" לקח, יהי שם השם מבורך - ...

ראשית אשקוט את מצפונכם על החלטתכם הנכונה להפליג מיד למחרת, כי הנמל והאלבה התכסו בשכבת קרח עקב הכפור העז שפקד אותנו במחצית השנייה של חודש דצמבר. הפגתם בדקה האחרונה ממש. מקוים אנו, כי הים לא סער יותר מדי וכי הגעתם בחזרה ללונדון בשלום.

אבי-מורי ואנוכי נאלצים להתרגל למקומה הריק של אם הבית, שחסרה לנו מאוד. אנו יראי ה", לכן קבלנו את פטירתה הפתאומית כרצונו, הגם שלב שנינו בוכה במסתרים. היא כה חסרה לנו, שנהננו מחוסר לבה ודאגתה המתמדת לשלומנו. עתה אספר את השתלשלות מהלך אסוננו האישי :

לפני שנתיים חזרנו מחתונת אברהם עם שרה לובטו, מאודע נפלא בשביל כולנו. שהינו עמכם עד ראשית מרחשון. בדרך להמבורג סער הים יותר מן הרגיל. אמי היקרה ואנוכי, שאין אנו זאבי-ים כמוכם, הרגשנו רע מאוד. אך התנהגותם השלוה של הקפיטן ושל אבי נתנו לנו תחושה, שאין. בסערה כזו משהו חריג ומדאיג.

אך בשביל אמי היתה ההפלגה סיוט. כל החורף לא יכלה להתאושש. היא סבלה מדלקת העצמות, שנגרמה לה בתעלות ההגנה של גלוקסטאת בקיץ הרטוב של שנת 1628. דודי הד"ר בנימין מוספיה, הנקרא בפי הגויים במלכות דניה קורנליוס ינסן, טיפל בה היטב במשחות מרגיעות ובשמן דגים לחיזוק. קבלנו את עצתו, שאין לה להפליג יותר בים וגלוקסטאת לא מתאימה למגוריה בגלל הלחות. כאשר הזמנתם אותנו לחתונת בן דודי יצחק עם לאה מבית קסרס, כלתו העדינה, קבלתם בהבנה, כאשר באתי בלעדיהם עם דודי מנואל טישיריה ויהושע-אנטוניו אבן-צור, - וכי אבא נשאר עמה בהמבורג.

נהניתי שוב מאוד בביתכם, שהנו לי כבית-נעורי. שמחתי לפגוש את הזוג הצעיר אברהם ושרה והם מאושרים. אני חשתי את עצמי בקרבתם כרוק זקן, עם 25 השנים שלי. חתונת יצחק ולאה היתה מכובדת בחוג משפחתנו המאוחדת, - אלה שבלונדון, ואלה שבאו מאמסטרדם, אנטוורפן, רואן והמבורג.

ההפלגה הביתה עברה הפעם ללא סערות והגענו להמבורג כמה ימים לפני ראש השנה של שנת ה'שצ"ג, שחל הפעם ב 16 בספטמבר 1632, בימים החמישי והששי של השבוע. אמא ז"ל הכינה ארוחות נהדרות לשני ימי החג והשבת לאחריהם. ביום הששי לאחר מכן התכוננו לצום הכיפור שחל בשבת. אמא צמה ביום הקדוש ללא כל קושי. בנינו סוכה ואמה הכינה את סעודות החג הראשון של סוכות בבקשה, שנזמין לסעודת הלילה את כל אחיה ואחיותיה עם משפחותיהם.

הערב היה חגיגי מאוד ואמא זרחה מאושר. אמי ברכה את כל הבאים והזכירה את אביה המעונה, שלא זכה לדאבונה לראות את ילדיה נשואים באושר ואת נכדיו.

גם את אמה היא הזכירה וכי יש לכולנו להודות להשם יתברך על הצלתנו. אביה ואמה מנוחתם עדן מעקיפים בודאי עלינו משמים, שם הם מליצי יושר בעד צאצאיהם, החופשים מעול הרשע וחיים כיהודים אמיתיים, דבר שהם לא זכו לו. לאחר שנפרדו אורחינו, ברכה את אבא ואותי באומרה, שעשינו לה כבוד ושמחה

וכי היא מודה לנו על אהבתנו, אהבת-בעל ואהבת-בן שזכתה להם. היו אלה דבריה האחרונים עלי אדמה. במחרת לא התעוררה משנתה, אך נראתה שלווה ורגועה, כאילו היא נמה את שנתה הרגילה. רק נשימתה פסקה.

האלוקים קרא לנשמתה למרומים במיתת נשיקה, ללא כאב וללא יסורים.

תארו לכם הרגשתו של אבא בקומו לתפילה ובהעירו אותי... אינני יכול לתאר את היום שהיה חג ומועד, ובו נחה אמי את מנוחת המוות שלה בביתנו, שעוד אמש היתה בו ערה ומלאה נפש-חיים בחוג משפחתה... דודי, ד"ר הנריק רודריגס-כהן וד"ר בנימין מוספיה הצעיר הגיעו מיד לקריאתנו וקבעו שניהם, שלא זכורה להם מיתת-נשיקה רגועה מזו, לה זכתה אמי.

אחרי התפילה בא כל הקהל להיות עמנו ביום הכי מוזר בחיי, יום חג שהוא יום מות אמי! אין להביאה למנוחתה האחרונה, אין לקרוע בו קריעה ואין להתאבל בו. זכני העדה ביטאו היטב שוב ושוב את המיוחד בעזיבת הנשמה את הגוף תוך שנתה. בליל חג הסוכות. כולם אמרו, כי אין להתאבל, כי הקדוש-ברוך-הוא בחר לקחת את נשמתה הטהורה ללא כל יסורים. זאת בניגוד למות אביה הקדוש, שכיפר ביסוריו הנוראים לפני שנים, בעדה ובעד כל בני משפחתו, על הנצרות הכפויה.

ביום השני, א" דחול המועד-סוכות, ליווינו אותה לקבורתה לאלטונה, ללא הספד וללא סימני אבלות מקובלים. שוב ציינו כל ידידינו, כי אמא, זכר צדקת לברכה, הלכה לעולמה באותה צניעות, כפי שהתהלכה בין החיים תמיד: לא דעתה להקשות על אף אחד, רק להיטיב עם אחרים. הקבורה עצמה הוכנה על ידי נוכרים. הרבה יהודים ולא יהודים ליוו אותה בדרכה האחרונה. היתה זה לווייה חגיגית כמעט, לולא הרגשות הכואבים. אמא נקברה בקרבת קבר אמה המנוחה... בחלקה שנקנתה על ידי בעלה, אבי-מורי, על פי הפצרתה של סבתי מנוחתה עדן, שרצתה לבא אל קבר ישראל... כנקמתה במתעללי בעלה, כומרי האינקוויזיציה. רק צדיקים אמיתיים זוכים לפרידה מכובדת כזו מן החיים-עדיין...

ידידת נעוריה, ויולנטה אשת ירמיהו פריירה באה אל ביתנו ודאגה למחסורנו כל ימי החג. גם עתה היא נוהגת עמנו חסד, כבימים היותה חברתה של אמא זצ"ל, עוד מימי ליסבון. היא סיפרה לי עתה כל מה שלא שמעתי מאמא, משנותיהן כנעדות שחשבו עצמן נוצריות מתוך הרגל והאמינו בדת זו, ללא חקירה ושאלה. מה פלאיות הן דרכי השם יתברך!!

אם זכיתי בכל אלה להוולד ולגדול כיהודי חופשי, הרי זה בזכות אמי זצ"ל, בזכות אבי, - יבדל לחיים טובים - ובזכותכם שחונכתי בקרבכם באמסטרדם.

.....
ההמשך ידוע לכם. על פי קביעת אבי-מורי, הוכנה אבן מצבה מאבן גרניט קשה, שהובאה ממרחקים, כדי שתעמוד לעדות לעד. אבי ציווני לפקוד את קברה לפני כל יום חג, זכר לפטירתה בעיצומו של חג.

מועד גילוי המצבה נקבע לחודשניים מאוחר יותר. שגרנו שליחים מהירים להודיע על כך בכל מושבות משפחתנו. מאחר ולא יכולתם לכבדה בהלווייתה, עתה תכבדוה בודאי בגילוי האבן לזכרה. על טכס מכובד זה אינני צריך לפרט לכם, הרי באתם כולכם מכל תפוצותינו. נאמרו דברים לזכרה ואתה דודי, אותך אהבה יותר מכל אחיה, דברת אודותיה דברים נפלאים ומרגשים. תודה לך על אלה!

היתה לנו זאת לנחמת-מה, שכבדתם אותה ואותנו על אף תחילת החורף. אמי היתה זכאית ללא ספק להוכחת אהבתכם לה, בחייה ובמותה. יהא זכרה ברוך. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים - ותנוח על משכבה בשלום ובשלום - עם נשמות אביה ואמה, קדמוני הוריהם בגלות האנוסה - קדמוניהם בארץ ספרד - ולפניהם בארץ הקודש, בירושלים - תיבנה ותיכונן במהרה בימינו, אמן סלה.

.....
מאחר והפלגתם מיד למחרת, בגלל התחזית לסערות, שלג וכפור, הבטחתי לתאר לכם

ימי חייה האחרונים של אחותך ודודתכם. עתה כתבתם לעדות לעד... (65%)
עתה בדעוני לתאר לכם התפתחויות מעולם המעשה, כדי שישמר הקשר בינינו
גם בעניני העולם הזה.

אבי-מורי חזר לעסוק בעניני גלוקסטאט. גם בהיותו כאן בהמבורג, באו להתייעץ
עמו מדי חודש בחודשו. כך במשך כל שלושת השנים היותנו ביחד עם אבא. (66%)
אבא רואה בהאחזות בעיר זו בטחון ליהודי המבורג, כי עדיין מונעים מאתנו
לקיים יהדות גלויה. בדבר אחד שופר מצבנו כאן והוא, כי מאפשרים לנו שחיטה
כשרה כבר משנת 1624. זהו הישג חשוב, אך אבא לא מסתפק בכך, כי הרי כה רבים
הם זכויותינו בשיפור מצבה של כלכלת העיר בייבוא ובייצוא הבין-יבשתי.
ב 1619 השתתפו כמה מבעלי ההון שלנו ביסוד הבנק, ביניהם גם משפחת דה-לימה,
קרובינו. לעומת הדריכה במקום בעניני יהדות כאן, הרי גלוקסטאט הוא גן-עדן
בשביל בני אמונתנו. מפילו מאמסטרדם באו לשם יהודים טובים. לולא המלחמות,
היה מצב העיר טוב פי-כמה. עכשיו מספק אבא דרכונים דניים-ספרדיים לצעירי
ספנינו. המלך תומך בכך ואבא הינו בעל אימונו בעניני מסחר בין-לאומי.
שלושה דורות משלנו מהווים עתה את עמוד העזרה של עסקינו שם: אבא, דוד פאול
הצעיר ממנו ב 20 שנה ולאחרונה התפתח בן-דודנו הצעיר גבריאל גומז לאיש
פעיל ומצליח. בקהילה אנו קוראים לו שמואל דה קסרס. אבא סומך עליו, לאחר
שהתלמד מצד דוד מנואל טישוידה ונאסר עמו ביחד ב 1618, כשאבא נאלץ לברוח.
הוא מצטיין ביחסי-אנוש עם פקידי המלך. אחיו לסון-דוד וגספר-שלמה משייטים
בקו אמסטרדם-המבורג-גלוקסטאט ודנציג וביתר נמלי הבלטיקום. הוריהם הדוד
פרנסיסקו-משה והדודה אנה-שרה דה קסרס' היגרו לאחרונה מאמסטרדם להמבורג
בגלל מעשי האיבה התמידיים בין הולנד לספרד. הם מכובדים על הקהילה. (67%)
בקו הבלטיקום משייטים גם בניו של הדוד פאולו, יהושע הנריקס ודניאל אבן-צור.
ראשי הקונצרן הם כמובן אבא ודוד מנואל טישוידה. כל זה ידוע לכם בודאי.
אחיו של אבא, ד"ר בנימין מוספיה קנה לו שם כרופא, והוא משמש למלך המזדקן
כרופא אישי. אותי הוא מענין בעקר כהוגה-דעות יהודי בלתי מתפשר, שכותב את
דעותיו ללא בושה. הפסטורים בהמבורג לא אוהבים אותו, בהמעשה, ודורשים את
פסילת כתביו ואפילו גירושו מן העיר, כי הוא מפר את ההסכם עם הסנט. (68%)
לאחרונה נפטר לדאבון-לבנו המדפיס והמוציא לאור של כל פרקי התהילים.
דוד אבן-עמר דה מלו. לו אנו חבים את הוצאת שלושים הדרשות של אבא.
צר לי מאוד עליו ועל אשתו! כמה סבל עבר עליהם!! העינויים בליסבון;
מותו של בנם-יחידם אליהו באמסטרדם; הבושה שגרם להם אחיה הצעיר של אשתו
באמסטרדם, בגללה נאלצו לעזוב את העיר והתישבו תחילה בגלוקסטאט. כל אלה
קרו לפני השטפונות ב 1625. שם נפטרה בתם הצעירה ברנקה בלידתה השלישית.
שוב אסון בלתי נסבל. הרי הם חיתנו אותה לאחיה של אמה, -דודה-, כדי להרחיקו
מן החטא עם ההולנדיה הגויה שסיבכה אותם. ועתה אבדה להם הבת אותה חיתנו
עם האח-הגיס. כמה יכול אדם לסבול מכות משמים?? אך הם התנהגו למופת.
אמנם היגרו בכאבם להמבורג, כדי להתרחק גם ממקום אסונם הנוסף בגלוקסטאט,
אך כאן היה דוד דה-מלו במהרה לאחד מנכבדי העדה ונבחר לועד הקהילה ולגזבר
הארגון לעזרת יתומים ויתומות. מותו וקבורתו ארעו זמן קצר לפני מות אמי,
מנוחתה עדן. אגב, דוד פאולו לא סלח לו, על כי נמנע מלעזור לכם בנסיון
הבריחה מליסבון ב 1606, הגם שהודה מאוחר יותר, כי הצטער על פחדנותו אז,
וכי "בודק כליות ולב" שילם לו ביוקר על חוסר הרגישות שלו. אשתו היתה
זו, אשר לחצה עליו אז, להתחמק מחלקו בעזרה למשפחתנו המכובדת. הוא פחד שהיא
תלשין עליו, בגלל רגשי הקנאה שלה, בחושבה שהוא נעדר בלילה מן הבית, בגלל
אשה זרה שרוצה לצוד אותו בדשתה. "עתה שילמו שניהם בגורלם האכזרי על
אטימות-לבם לצדת אחרים", כך התוודה לפני אמי הנרגשת, זמן קצר לפני מות
שניהם. אסור לנו, כך אבקש מכולנו, לשמור לו טינה, אחרי סבלותיו. (69%)

עתה אלי ולעיסוקי : אני משרת את משפחתנו כאן כמורה ליהדות.
רוב הילדים לומדים עד גיל הבר-מצוה ואחר-כך מצטרפים הם לעיסקי אבותיהם.
מעטים נשלחים לאחר פרקי לימוד בסיסיים לאמסטרדם, כמוני, כדי לעלות בדרגות
הלימוד מעבר לידיעת קרוא-וכתוב, מעט חומש ותפילות יום-יום.
כך זה נהוג גם באמסטרדם. מה המצב בענין זה אצלכם בלונדון ?? (70*)
לולא קרבותי הרצויה לאבא, הייתי רוצה לגור שוב עמכם, הפעם כמורה למשפחות
הנכבדים אצלכם. אך בדור לי, כי כאן עתידי. אולי אוכל גם לתרום בעתיד
מידיעתי לקהילה המתפתחת בעיר שאבי רוצה ביוקרתה, בגלוקסטאט. אני יודע,
שבכך אשמח את אבי וגם אמי היתה תומכת בכך, כי היא תמיד הלכה עם בעלה,
אותה הוקירה והעריצה מאוד.

לאחרונה קראתי את כל כתביה השמורים בקופסת עץ מהודרת, אותה קנה לה
אבא מיד אחרי נישואיהם בהמבורג. בה הסתירה את סודות לבה בשנות המתח,
כאשר ציפתה לכם, שהייתם בשבי הכנסיה הקטולית.
אבא מסר לי קופסה זו כירושה למשמרת עולם והרשה לי לקרא את מחשבותיה,
כי לכך היא העלתה אותם על הכתב. מרגש מאוד לקרא על קשריה הרוחניים
עם אביה, כאשר זה נמק בכלל ובמיוחד כאשר נשמחו עלתה בלהבת אש השמימה,
וציוותה לבתו לחנכני ליהדות ולא למסחר. כך הוקדשתי מבטן ומלידה להיות
שונה מבני דודי. אני גא בתפקיד זה.
היא כותבת בין זכרונותיה מילדות, כי אתם שניכם, - האחות ואתה האח,
היו לכם קשרים מחשבתיים מיוחדים. כן, חשתי את הדמיון-המנטלי של שניכם
בהיותי בצל קורותיך במשך כל שנות נעורי.
לכן חשתי כל-כך טוב, בהיותי מורה לבניכם כבר מצעירותי.

מכתבי זה יגיע לידיכם באמצעות שמואל דה-קסרס אחיינכם.
מחר הוא מפליג אליכם, עם סחורה ממזרח אירופה. הוא בן-דוד אהוב עלי מאוד.
הוא יחוג אתכם את חג הפסח בימים הקרובים. אבא יבוא להמבורג וכאן נשב
לשולחן-הסדר עם כל משפחות דה-מילאן ורודריגס. הכנתי את ילדי המשפחות
לקרא קטעים מן ההגדה בנימה הנהוגה מימים-ימימה אצלנו הפורטוגזים.
אבא יהיה בעל הסדר, כך כולם מבקשים ממנו. מכבדים אותו ושומרים לו מקום
כבוד כראש המשפחה כולה, גם במסחר וגם ביהדות. אני שמח על כך ומקוה שאבא
יגבר על יגון לבו, עקב חסרונה של אמי ורעייתו האהובה, נשמתה עדן.
כמובן דואב לבנו על כי אנו ישובים ליד שולחן ליל הסדר ללא אמא וללא
מאכליה המצוינים והמיוחדים, זן הפעם הראשונה...
ברכות חג שמח לגאולה שלמה בקרוב. ברכותי המיוחדים לזוגות הצעירים.
בשם אבי-מורי וממני
ראובן בר יחיא הנריקס.

Plan von Hamburg 1594.

תכנית העיר המבורג - 1594

רובע המגורים של ביאטריד
וקרובי משפחתה, קרוב לנמל.

הכיתוב על מצבת בייאטריז המונחת
בבית העלמין במלטונה-Koenigstrasse.

A QUI

זאת

מצבת קבורת

אשת חיל עטרת

בעלה מרת אביגיל

אשת הגביר נכבד

ומאד נעלה כה"ר

שמואל יחיא לקח

אותה האלוהים

יום א' ט"ו לחדש

כסלו שנת השצ"ג

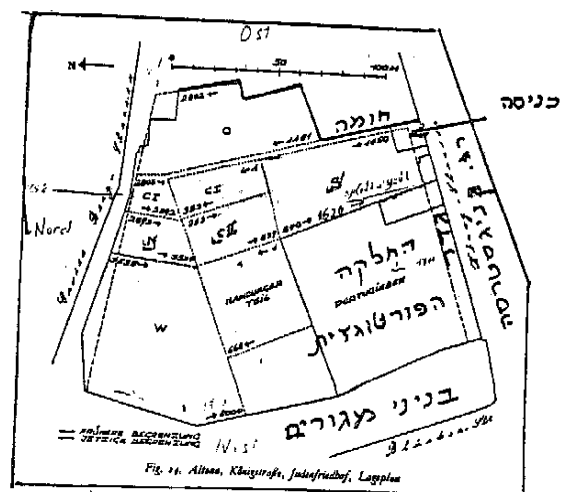
FALECED

משני צידי המצבה כיתוב בפורטוגזית :

ENDOMINGO IS DE RESHODS CKISLEV ANO 5393 QUE CORRESPOND : משמאל :
28 D'NOVEMBRE 1632

RESPOUZA OCORPO DABENMAYEN TURADA ABIGAIL MOLLER DE : מימין :
SEMUEL JAHIA

עוד אציין, שזו המצבה העתיקה ביותר של קדמוני משפחתנו, הקיימת עד היום.

בית הקברות היהודי - קניגסטרסה

חצי שנה מאוחר יותר כותב דניאל אבנצור לגיסו מ. זיאוניס להמבורג:

לונדון-כ"ה במנחם-אב ה"רצ"ג ; 1 באוגוסט 1633

בס"ד

גיסי הנכבד שמואל ואחייני היקר ראובן, שתחיו לאו"ט.
מכתבי זה משוגר אליך בידיו של בננו השלישי יעקב הנריקס כהן. זו הפלגתו
הימית הראשונה כרב-חובל צעיר. הוא מודרך ומלווה על ידי איש-ים מנוסה.
כך הנוהג אצלנו, שהצעירים צריכים להוכיח את יכולתם העצמאית, לאחר חמש שנות
הפלגה כנערי סיפון וכמלחים מתנסים בכל סודות הניווט.
יצחק, בני השני הפליג את הפלגת הבכורה שלו לאיים הקנריים לפני חתונתו,
כאשר אני אישית משמש לו כמדריך.
אבקשך להכיר ליעקב את השייט לים הבלטי דרך מיצרי סקאגראק, אך לא להרחיק
אל תוך הבלטיקום, כי הוא צריך להפליג הכי מאוחר ב 25 באוגוסט לנמל אמדן.
שם עליו להצטרף אל אחיו יצחק, כדי להשתתף במשא ומתן עם סנט העיר הזו.
אני מעוניין שילמד באותה הזדמנות איזה קשרים עומדים לפנינו, כאשר אנו
מנסים לכבוש שווקים חדשים ליצוא שלנו. אני נמצא כמובן אתם, כדי לנהל את
המשפט נגד איגוד הסוחרים המקומיים, ששמו מקל בגלגלינו שם. לך לא אחדש
מאומה, כאשר אני מניח, כי סכום כסף נכבד לידי פרנסי העיר ומילים מתאימות
יחליקו את אי-הנעימות עם הגילדה של הקרודינרים, 31 הסוחרים מקומיים.
וזה מה שקרה לזוג הצעיר יצחק ולאה בצעדיהם הראשונים שם:
לפני שנתיים, כאשר השגתי רשיון לקו-הספנות שלנו לאספקת סחורות לאמדן
ממושבות הדרום, וליצוא סחורות מאחוזות החקלאיות של פריזיה ללונדון;
הוסכם, כי אנו מוכרים לסוחרים המקומיים את סחורותינו בסימונות בלבד.
הבטחנו לספק תבלינים הודיים, משי ואורז מסין, סוכר וקפה ברזיליאני וכן
טבק ספרדי וצימוקים מפורטוגאל. כסוחר-ביניים קמעוניים ירוויחו המקומיים
חלקם באמדן ובכל האזור המשתדע מעיר זו אל תוך היבשת פנימה לאורך נהר
שיוט נהדר, האמס ותעלותיו. כך תהיה נוכחותנו כדאית בשבילם ובשבילנו.
שיטתנו היא להרחיב את אזורי המסחר בשביל הנוער שלנו ובאמצעותו.
מאחר וחסר לצעירים נסיון ביחסי-אנוש ובעיקר בהבנת נפש המקנאים שביניהם,
פרשו להם כמה מהם מלכודת ערמומית, שהסתבכו בה בתום-לב ומחוסר נסיון :
נאסד עליהם במפורש לסחור בקמעונות, יצחק ידע זאת היטב. אך אשתו הצעירה
לאה, בתמימותה, נפלה אל תוך הפח שטמנו לה : כאשר ביקרו אותה כמה משרתות
צעירות בבית בהעדר יצחק, וביקשו בתמימות מעושה שתמכור להן כמה סודרי משי
ומעט קוביות סוכר במשקל, נענתה להן לאה מתוך רצון לקשור עם בנות גילה
הצעירות קשרי קרבה וידידות. את שפתן היא מבינה, כי הרי הפריזית המדוברת
דומה להולנדית; - אך לא את הערמה הנסתרת אחרי חיוכיהן... לכן הזמינה אותן
לחזור ולבקר ותשרת אותן כידידתן האישית. היא לא חשדה בהן, התמימה !
כמובן יתכן, כי גם הנערות המשרתות פעלו מתוך תמימות בלי להבין כי
אדונייהן-שולחיהן מנצלים אותן כפתיון למלכודת.
אחרי כמה ביקורים כאלה הוזמן יצחק לפני הסנט והוגשה נגדו תלונה על
הפרת ההסכמים. גם יצחק לא הבין בתחילה מדוע מתנכלים לו, עד שהוסבר לו במה
"חטאה" אשתו הצעירה. טענתו, כי לא ידע על כך לא הועילה לו. דרשו ממנו עתה
לשלם קנס כבד מאוד, אסטרונומי ממש, או להסתלק תוך חודש מן העיר, תוך כדי
החרמת משאות שתי האוניות שהביאו לנמל שני דודיהם, אחי מנואל טישיריה
ובעלה של אחותי הקטנה איזבלה-סנטיאגו, -מנואל נונס דה ממוס .
אחרי שאלה פרקו את הסחורות בנמל, הפליגו השניים והשאירו ליצחק את מלאכת
המכירה. עתה חשכו עיני הזוג הצעיר, כאשר הבינו, מה כמה בנדיטים מקומיים
רצו לעולל להם בעורמה!!!

הם רק הספיקו להתרגל לביתם החדש, אותו קנינו ליד הנמל לפני זמן לא רב !

לכן הגעתי בדיוק בזמן עם סחורות ממאדירה והאיים האזוריים, כדי להבהיר לסנט העיר את ההפסד שלהם, אם יתמכו בכמה מאזרחיהם בענין אפל זה. אותנו ואת

ואת סחרנו יפסידו לעד ואנו נעשיר ערי חוף חילופיים. הם הבינו זאת מיד ! לכן העמידו שמירה על הסחורות, תוך נימוק רשמי שהחרימו אותן לטובת העיר. אחרת היתה זאת זכותם של סוחריו הגילדה לחלק ביניהם את השלל המופקר. שילמתי לעיר את השומרים ועוד קנס-כספי לטובת הקופה העירונית ונקבע מועד למשפט נגדנו על ידי הקרודינידים. רצה הגורל וזה נקבע לתאריך 6.9.1633.

אחרי בדיקתי התגלה שיום זה הוא ב" בתשרי, חג שני של ראש השנה. הודעתי מיד לשופט, כי יום זה קדוש לנו. נבוא למשפט, נתדיין בלי לחתום, אם יועילו בטובם לקבוע את שנת-המשפט בצהריים ולא בבוקר, כי אנו חייבים לקיים בבוקר את מצוות דתנו. הסנט תמך בי ונקבע, כי ישיבה מסכמת תתקיים ב. 12.9. ואנו נחתום על הסיכום ביום זה.

כפי שאתה מבין, גיסי, הסדרתי מראש את מהלכי העניינים, בתוספת נאותה לראשי העיר. הבהרתי לראש המגיסטר, אישיות חזקה ושמו ALTHUSIUS, כי דווחתנו תהיה גם דווחתו, זו של אנשיו וכן זו של הסוחרים המהוגנים של העיר.

נוצרה הזדמנות בלתי צפויה להתארח עם אשתי, עם שתי בנותינו הצעירות ועם יעקב, כדי לעשות שם את החג אצל יצחק ולאח. להם זו תהיה הפעם הראשונה לארח אותנו בביתם ולשולחנם במשך שבוע שלם. - לא לפרסום: לאה כבר הדה וללא קל לה, אך נקודה לטוב. הם יחושו עצמאות במשך ביתם ואחריות כלפינו, משפחתם.

מקודם כבר התעניינתי במצב הכללי בעיר זו ובסביבותיה. וכך סיפר לי סוחר אשכנזי זקן ושמו מאיר סלומון : הוא עצמו עשה כבר עסקים לפני 40 שנה עם מנואל רודריגס זה וגה הידוע, כאשר זה ליווה אניית פליטים-אנוסים מלונדון הנה ותיוך ביניהם לבין הרב אורי הלוי ובנו אהרון. הוא, מאיר סלומון קנה ב 1598 מידי דה-וגה קרוב משפחתנו, 6 אדירות של תבלינים ו 504 פנינים עגולות, כשזה המשיך אחרי 1593 לפקד את נמל אמדן מדי פעם.

כידוע, עבר אז הרב עם משפחתו לאמסטרדם והנהיג את קהילת הפורטוגזים הראשונה שם. כאשר חוברו הקהילות בית-יעקב ונוה-שלום המאוחדת יותר, לקהילה מאוחדת על פי נוסח הפורטוגזים, חזר הרב לאמדן ונפטר בשיבה טובה כאן. באמסטרדם התפללתי בבית הכנסת שלו, חתמתי על האיחוד הפורטוגזי, ואשמור את זכרנו לטובה תמיד.

בחודש אוגוסט לפני שנה שטף גל עכור של אנטישמיות את העיר אמדן, כאשר מלוה כספים יהודי פשט את הרגל. מטיף ארסי הסית את ההמונים, אך הסנט פרש את ידיו על נתיניו היהודים, כך סיפר לי. כך שאין לנו לחשוש גם עתה, כי הסנט מבין היטב את תוצאות הגירת היהודים המועילים מעיר זו.

אני מניח שפאולו סיפר לך, כי סיירנו כבר ב 1628 בכל האזור הפורה הזה, אשר משתרע כשפלה נרחבת מזרחה, צפונה ומזרחה. הארץ זרועה תעלות שייט. מול אמדן משתרע מפרץ רחב ידיים, ה Dollart בפי אנשי המקום, ולחופיו אחוזות חקלאיות רבות, אליהן ומהן ניתן להוביל סחורות על סירות הנהר הארוכות והשטוחות; אם בשיט לאורך הנהר אמס ואם בתעלות שיוט המשתרגות כענפי-גפן לכל כיוון. גן עדן ממש למסחר סימוני וקמעוני בשני הכיוונים.

לכן תקוותנו רבה שנוכל להצליח באזור זה. אם הקרודינידים יעשו לנו קשיים גם אחרי המשפט, לא נשאל הרבה שאלות ונמצא לעצמנו שווקים בפנים הארץ. האחוזות החקלאיות אינן כבולות בחוקי העיר, כי הן שייכות לאדונים מקומיים ולנסיכים אזוריים. יצחק ויעקב מדברים היטב בשפתם הדומה להולנדית ויסתדרו

מחקר

הקטעים הבאים מיועדים להבהיר לקורא-ת את המצב בשנים 1630-1650, על פי רישומים מסחריים שנמצאים בארכיונים במרחב הצפון-מערב אירופי. לשם יתר הבנה, רצוי לעיין בנספחים המסומנים מ (48%) עד (75%).

קר דיאונים-סקיירה בשנים 1650-1630

עם גידול המשפחות של האחים דה מילאן-אבנצור, התרחבו השותפויות של האבות אל בניהם. אלה לקחו מעתה חלק פעיל בהשגת ספינות וסחורות אל חלקי עולם שונים: מהמבורג וגלוקסמאט לים הבלטי, לנמל דנציג ולנסיכויות פולין, שהיוו מאז מחסן התבואה של המערב; לאנגליה, פלנדריה וצרפת ועד לחצי האי האיברי. מיבשת אירופה לאיי האוקיינוס האטלנטי במערב, בדרום ומעתה גם לאיים בים הקריבי-האנטילים הקטנים וחופי אמריקה הדרומית.

מלונדון, בה התישב סופית גומז רודריגס-הוא דניאל אבנצורדה הולנד, מעתה בין היהודים הנסתרים עדיין, -אברהם ישראל דה סקיירה, אל האיים מול חופי אפריקה ואף יותר ויותר לגואה אשר בהודו ולבסוף גם למדרס במזרח הודו. המקור הראשון = (1%), קלנבנץ עמ. 119, שכותב, כי הנ"ל היגר לבסוף ללונדון, שם הצטיין מאוחר יותר בעסקיו במסגרת החברה המזרח-הודית. עם ענף זה התחתנו מאוחר יותר ה TEIXEIRA מהמבורג. גם החוקר C. Ruth, במחקרו על התישבות האנוסים מזכיר פרט זה בעמ. 191. ברשימה הגיניאלוגית של אהרן ספרה מחיפה ניתן לגלות, כי בת יצחק כהן הנריקס מאשתו השניה רבקה, נכדה לגומז רודריגס, -ושמה שרה-, חותנה ליעקב טישיריה דה מטוס, - דור שלישי מאברהם סניור טישיריה, שעורר כעס רב בכמות המבורג, כאשר נימול בגיל 70.

Señal einreicher Nach Komme der reichen Teixeira in London Tochter des Isaac u. Simao de Sequeira
Geneirolet hobi.
היחיד מביין אנשי הקבוצה שלא היו לו בנים ממשיכים במסחר ובשייט, היה היוזם ועמוד השדרה של המשפחה: אלווארו דיאונים.

הוא השקיע את כל מרצו לחדש את מרכזיותה של גלוקסמאט, -הן כעיר נבנית מחדש אחרי המלחמה ואסונות הטבע של אמצע וסוף העשור השני-, והן כמרכז למסחר בין-לאומי-ימי. אלווארו, אשר אשתו מתה עליו ב 1632 בהמבורג (אף חוקר לא זיהה את מצבתה בהמבורג לפני !!), מוזכר שוב ושוב על ידי חוקרי האזור בתקופה הנדונה, כמדרבן ההתישבות הפורטוגזית בעיר זו.

ב-1629 הוא מפנה הצעה כתובה למלך דניה, כיצד לעורר מחדש את הפעילות המסחרית של העיר, אשר שליש מביתה נהרסו במלחמה ותושביהם עזבו אותה.

ב-6.6.1630 הוא מקבל בשביל הקונצרן שלו פריבילגיה לסחר של מלח עם ספרד.

ב-19.6.1630 הוא לוקח חלק פעיל להשגת פריבילגיות מחודשות לכלל "האומה הפורטוגזית", דהיינו לקהילת היהודים הפורטוגזים בגלוקסמאט.

ב-22.10.1630 נחתם הסכם מסחרי בין ספרד לדניה וזכות הנפקת דרכוני-מסע לפורטוגאל ולספרד היו בידי דיאונים כנציג המלך, עד 1640.

ב-1633 הוא בונה תחנת-רוח ליד הנמל, לניסור עצי-בנין שמובאים מנורבגיה. בשנה זו הוא מוכר קרשים לעירייה ומרויח תוך שנתיים 3600 רייכסטלר.

שנה מאוחר יותר נהרס המפעל עקב סערה והצפה. גבריאל גומז הינו שותפו ובשנים הבאות גדלה חשיבותו, כיורש דיניס.

ב-1636 הוא לווה מסוחר המבורג 1200 רייכסטלר לבניית תחנת ניסור חדשה.

ב-1637 הינו דובר ק"ק הפורטוגזים בהמבורג. מכאן שהוא מחלק מושבו לסירוגין בין גלוקסמאט להמבורג בשני העשורים האחרונים.

הנתונים ממקור (49%), Koehn, עמ. 141-146.

מן הרישומים, לא ניכרת הצלחתו המסחרית כבעבר ומוצאים אותו לעתים בהמבורג, שם הוא שימש מודיע כלכלי ופוליטי ליורש העצר הדני, הנסיך קריסטיאן ה-5. ב-1640 היה מונופול המלח עוד בידי הקבוצה דיניס-גומז, כשאחד מהם מיצגה בדנציג. בפריז היה הנציג RODRIGO DE CASSERES.

מקור (18), עמ' 28 + 139.

יתכן והנ"ל הוא גיסו גומז רודריגס, שנשא במקומות שונים ובזמנים שונים שמות-כיסוי שונים. (אולי הוא קרוב משפחה אחר). גבריאל גומז הינו שמואל דה קסרס, שעבד עם מנואל קרדוזו דה טישיררה מנעוריו בהמבורג, נאסר עמו ב-1619. כאשר נאלץ דיניס לברוח לאלטונה עקב המעצר הצפוי.

ב-1641 מלשין GASPAR BOCARRO בפורטוגאל על מכריו היהודים בהמבורג. ב-1643 משולמת לדיניס בהמבורג משכורת מלכותית-שנתית של 400 רייכסטרל מדניה בתוספת 200 טלר מהמבורג לשרותיו בתיווך עם ממלכת דניה. חשיבותו הפוליטית היתה נכרת. היא נסמכה על ויתקו, נסיונו והמוניטין שלו, שלא הוכרו בהמבורג לפני עשרים שנה. עתה השתכנעו, כי קשרים בין-לאומיים רחבים לא מקפחים את נמלה המתפתח של עיר ההנזה בשפך האלבה, אלא להיפך מועילים למסחרה. חוקרים לא גילו שהיה לו בן יחיד, מכיון זה לא עסק במסחר. לכן לא נרשם פעלו במיסמכים בעניני יצוא ויבוא, מסים, מכס ותשלומי תיווך. ראובן הנריקס מתגלה לעיני חוקרים הסטוריים רק ברגע שנרשם כאזרח חדש בגלוקסטאט בשנת 1646 ומצהיר, כי הינו מורה, שמש קהילתי וסוחר. אך גם מרגע זה "לא יודעים מהיכן הוא, בן מי הוא ואפילו מפקפקים אם מוצאו פורטוגזי, או האם רק בגלל נישואי בנו הבכור לבתו של יהושע הנריקס, הוא מאמץ את שם משפחתו של האחרון כשם חסות שיועיל לאזרחותו?" אודותיו, פרטים בהמשך.

ב-1643 מופקים שוב בקופנהגן ובקריסטיאנה (עיר בשלזוויג, צפונה מגלוקסטאט) מטבעות כסף של 4 פניג עם מגן-דוד = "מטבע העברים", Hebraermuenze. ב-11.5.1643 מבקשים הפורטוגזים בגלוקסטאט הארכת הפריבילגיות משנת 1629 לעוד עשרים שנה. כדי לשכנע, הם מציינים את חלקם בבניית בתים מכספים-הם וכותבים בבקשה: "כי לאלברטוס דיאונסי ישנם 2 בתים ליד האגם;

לקורנליוס ינסן,	3	"	(=אחיו בנימין)
ליהושע הנריקס	2	"	(=בן משה אבנצור)
לקונסלו לופז	2	"	
לפיליפו ג"ורג" דה בריטו	1	בית	
לפאול דיריכסן	1	"	מפואר (=משה אבנצור)

עמנואל רודריגס ג"ורג"ו בונה 1 בית יקר.

המקור: רישומים אזרחיים בארכיון המחוזי של שלזוויג-הולשטיין, מיקרופילם HM 1046-a.b.08 בארכיון לתולדות היהודים בנתי שפינצק-ירושלים.

ב-1643-1644 מתחדשת מלחמת שבדיה-דניה וצבאות שבדיה חודרים למחוז Holstein הדני, אשר גלוקסטאט ואלטונה הם בשטחה. כל הצי הדני מגויס למערכה. גלוקסטאט חשובה כמבצר ימי, אך המסחר ממנה נפסק לגמרי. עוד ב-20.3.1644 מתערב אלווארו דיניס לטובת ישעיה דה לימה אצל הנסיך קריסטיאן, בענין שליחות מסחרית לדנציג.

מקור (18), קלנבנץ הסתמך גם על Harquards II, P.99. בעמ' 81, הערה 106.

זהו כנראה הרישום הרשמי האחרון שענינו אלווארו דיניס. בגלוקסטאט הוא נחשב לזקן וערירי, שהנסיך פרידריך ה-3, המתחרה באחיו הבכור על המלוכה, אינו תומך בו, כי הוא לצד קריסטיאן. גם זכות הטבעת מטבעות נלקחה ממנו ואף ניסו להעמידו למשפט על פעילותו בתחום זה. אך עדיין היה נציג הפורטוגזים בסנט. ב-1644 הלשין בכור בניו של הנריק דה לימה מהמבורג, -DIEGO DE LIMA-, על כל ענפי האיגוד המסחרי בגלוקסטאט, המבורג ואמסטרדם, לפני שלטונות ליסבון.

מקור א: = (1?), קלנבנק, עמ. 39, מסתמך על Revah-2 ו Roth-3.

מקור ב: = (26?), G. Boehn, עמ. 22, מסתמך על Azevedo 1910, עמ. 15-20 + 185-198.

לפי השערת חזר המלשין אחרי הצלחת המהפכה האנטי ספרדית בשנת 1640 לליסבון, כנראה כדי לרשת את נכסי דלא-ניידי של משפחתו וקרוביהם, שהושארו מוחרמים בידי השלטון בעיר זו. לא נודע אם זכה בכך או לא !!

בכל אופן היתה הלשנה זו מתוך קונצדן המשפחתי מכה, קשה מאוד לבני כל המשפחות שחיו כיהודים גלויים בכל מושבות הצפון. אביו הנריק דה-לימה מתואר מאז כזקן מלנכולי ואלווארו דיניס כראש הקונצדן, איבד את כל עולמו. ב-1646 מתדיין יהושע הנריקס מול האחים גבריאל-לסון גומז וסלומון דה קרס על ירושת ביתו של אלברטוס דיאונסיס, בתיווכו של בנימין מוספיה. ביתו השני אינו בויכוח, עובדה אליה לא התייחס אף חוקר, שטחיות בניתוח מדעי !!

על פרשה זו במסמכים בשלזויג, בהמבורג 26\16 ובגלוקסטאט 27\17 ברישום בגרמנית מופיע המושג weylend בהקשר עם דיאונסיס, דהיינו "המנוח". פרט זה והעדר רישומים נוספים אודותיו לאחר מכן, יצרו כנראה את ההשערה, כי דיניס נפטר בסוף 1644 או ב 1645 בגלוקסטאט "זקן וערירי", כך מציין קלנבנק. ברור לי, כי היה כאן עירפול מכוון, מפחד המרגלים אחריהם:

א. (מחקרי הוכיח, כי ראובן הנריקס הוא בנו-יחידו, שהתאזרח בגלוקסטאט מאוחר יותר, ב. 28.7.1646 - ב.) גם קביעתו של קלנבנק, כי האלמנה של דיניס חזרה לאחר מותו להמבורג, שגויה בתכלית. הרי מצאתי את מצבתה, היא מתה עוד בסוף 1632! - בכתב היד שלי, עמ. 58 פרטתי בטבלה גינאלוגית את קשרי הקרבה בין הניצים. Koehn, מקור (49%) כותב בעמ. 145, כי דיניס מת ב 1644 בגיל המשוער של 68. בהערה 451 הוא מציין במכתב אל או מן (?) הנסיך קריסטיאן-5 מ 30.12.1642, שדיניס נולד בשנת 1576. לי יש דמז, כי נולד מוקדם יותר = ב 1565.

כנראה רצה להוריד את גילו במו"מ שלו עם הנסיך, מסיבות טקטיות-דיפלומטיות; או שהיתה טעות בהעתקת הספרות והיה צריך לכתוב 1567, במקום 1576.

במחקרים ההיסטוריים שהתחילו להתבצע מראשית המאה ה 20, לא מצאו את קברו. לא החוקרים היהודים Max Grunewald ב 1902 ו Alfonso Cassuto ב 1931-1927 ולא מאוחר יותר הגרמני Kellenbenz ב 1958 שמסתמך על רישומים ארכיוניים. מאחר ומצבתו לא נמצאה, מניח קסוטו בפשטות, כי זאת כושתה על ידי הכביש או בנין שנבנו על חלק מבית הקברות היהודי העתיק, או היא נמצאת בשכבה תחתונה מתחת למצבה אחרת, ו"ראוי לחקור ולחפור, כי האיש ראוי לכך".

יחיא, הוא אלווארו דיאונסיס, Isaac Cassuto 1920-1908, דודו של אלפונסו גילה את ספרו החשוב של שמואל שלושם הדרשות לשבתות ולחגים, שהודפס בהמבורג ב 1629. העותק שהיה ברשותו הפרטית, נמסר לאחר מותו לספריה הלאומית בהמבורג. עותק בלתי שלם נוסף נמצא בספריה רוזנטליה באמסטרדם.

הצלחתי לקבל צילומי חלקים של דפי הספר, המכיל 321 עמודים, והינן עתה בידי בשלמות. עתה אני מחפש מתרגם רציני, כדי לגאול את הדרשות בפורטוגזית לדורות אחרינו, על ידי תרגומן לעברית.

אך תגלית חשובה נוספת נפלה לידי והיא, כי שמואל יחיא לא נפטר בגלוקסטאט כפי שמניחים, אלא חי עוד בסוף דצמבר 1650 באמסטרדם, וחתום כעד לנישואי זוג יהודי: ABRAHAM do VALE מפורטו עם RAHEL AGILAR מהמבורג.

הוא רשום בתעודה כ ALBERTUS DEONYS ב 29 בדצמבר 1650, וחתם אישית A.D. מכתבו שיפורט להלן, יבהיר את האירועים שהביאו אותו לשם.

עדיין מנסה אני לגלות היכן נפטר ונקבר. האם באמסטרדם, בלונדון או אולי באנטוורפן, שם נקברו כנראה הוריו ??

ענה לענף השני של משפחתנו : גומז רודריגס ובניו והאודיסאה שלהם:

כנראה עבר אבי המשפחה ללונדון בראשית שנות השלושים, כפי שהיגרו רוב משפחתם, בני דה-קסרס בעת ההיא להמבורג. השנה המשוועת היא 1632-1633. חוקרים שונים מזהים את גומז רודריגס בלונדון כסוחר בין-לאומי מצליח, אשר אימץ לו שם עברי חדש : אברהם ישראל דה סקויררה.

על חייו של בנו השני, יצחק, נודעו לי פרטים מעטים ממחקרים: החוקר היהודי Max Markreich, אשר חקר את תולדות יהודי פריזיה המזרחית, כתב במכונת כתיבה, כי כבר ב 1650 היתה התישבות יהודית ראשונה בגבול המערבי של מזרז זה באחוזה BUNDE על ידי SIMON ISAACS.
Die Juden in Ostfriesland, 1378-1945 ראה מיקרופילמים (1-674)

אך מאחר והנ"ל נולד על פי אותו חוקר ב 1634 ב Emden, היה ב 1650 בן 16 בלבד. הגיוני לחשוב, כי זכות הישיבה נרכשה אמנם בשנה זו על שמו, אך זה היה אביו R. ISAAC מהולנד, שרכש את זכות הישיבה בשבילו. אולי גר אז הצעיר כבר באחוזה, לאחר שאביו יצחק התחתן בשנית בלונדון באותה השנה - 1650.

היום ברור לי, כי RODRIGUES ISAAC הוא יצחק כהן הנריקס בן גומז רודריגס, אשר ב 1633 רשום באמזן כ ISAAC COHEN HENRIQUES, כמתדיין נגד איגוד הסוחרים המקומיים שמכונים Cruideniers בהולנדית, Kruedeniers בגרמנית. צילום ההתדיינות בכתב-יד ובשפה ההולנדית נמצא בידי.

המקור (3-734) Ste I-318

"תיק הפורטוגזים" בארכיון המחוזי של Aurich בפריזיה המזרחית.

ביחד עם יצחק רשום JACOB COHEN HENRIQUES, שהינו כנראה אחיו הצעיר ממנו. אני מניח, כי הוא JACOB GOMES SERRA בלונדון מאוחר יותר, הגם שאין לי לכך אסמכתא. הנ"ל היה איש מרכזי בקהילה הלוונדונית, אחרי מות גומז רודריגס.

כבר בראשית מחקרי הנחתי, כי יצחק כ. הנריקס שהיה לו בית באמזן והיה מעורב בהתדיינות עם הסוחרים המקומיים ב 1633, הינו אביו של SIMON ISAACS, שנוולד בעיר נמל זה. הנחתי זו אפשרה לי לאמת את אמירת הרב דוקס מאלטונה, שאמר להורי תחת החופה, כי שניהם ממקור משפחתי אחד וכי הורי-הוריהם בעבר היו אחות ואח. את האחות גיליתי מוקדם יותר והיא ביאטריז הנריקס ובנה הוא ראובן הנריקס בגלוקסטאט. האח היה הסוחר הפורטוגזי בשם הנריקס באמזן, אשר בנו יכול להיות המתישב הראשון במקום BUNDE ומכאן שמנו המשפחתי BUNDHEIM. אך חסרו פרטים נוספים, כגון נישואיו של יצחק כהן הנריקס, פטירתו ומצבתו. חיפשתי את אלה באמסטערדם, אמזן ובהמבורג ובכל היבשת האירופית הצפון-מערבית ולא מצאתי כל סימן לכל אלה...! עד אשר מצא אהרון סקרה מחיפה את צוואתו של אותו יצחק הנריקס, עתה אלפונסו רודריגס וגם יצחק ישראל דה סקויררה בלונדון בהמשך מצאתי ברשימת נפטרי ק"ק לונדון את האב ובנו אברהם ויצחק דה סקויררה מרשימות אחרות התברר, כי שניהם עבדו כל חייהם ביחד כשותפים בסחר הבין-ימי

הצוואה נכתבה בערב ימיו, כשהוא קשיש מאוד, קרוב לגיל 104, ובה הוא מצוה על בניו מאשתו השניה, להעביר לאחיהם סימון איזאקס את חלקו בירושה ע"י שליח. הוא מתאר בדגש את מות אשתו הראשונה, היא לאה דה קסרס, בלידת בנה בכורה. לפיכך, קרתה טרגדיה זו בשנת 1634, כנראה באמזן.

אני מניח, כי התינוק היתום אומץ מיד על ידי סבתו, אם-היוולדת הנפטרת. את שמה לא הצלחתי לגלות. אך סבו, הצעיר יחסית עדיין, בערך בן 36 בלבד, הוא לפי הערכתי סימון דה קסרס, הידוע כסוחר בין-ימי מפורסם, אשר נולד בערך

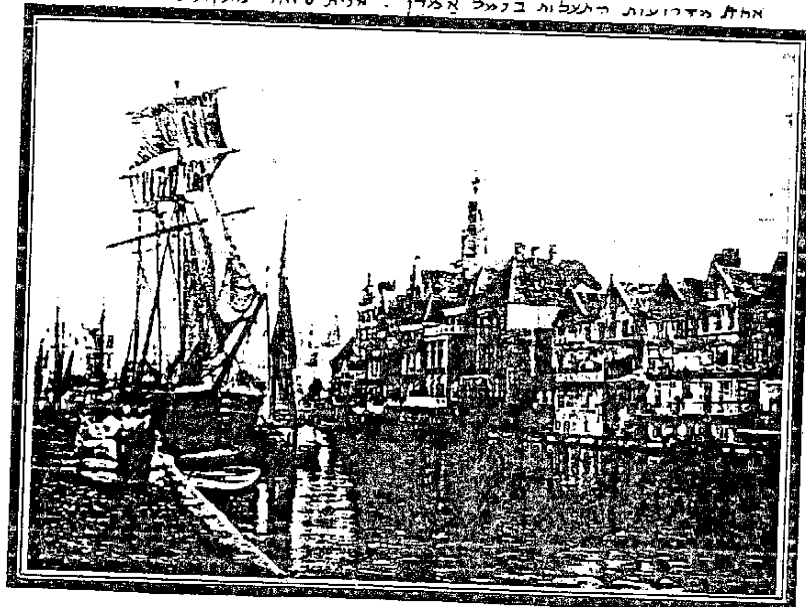
ב 1598 באמסטרדם לפרנסיסקו דה קסרס, יליד 1572 מפורטו, -משה דה קסרס בשמו העברי לדעת- מן הקבוצה הראשונה של יעקב טירדו באמסטרדם, שהיגר להמבורג ונפטר שם ב 1653. לפי סימנים רבים, הקשר בינו לגומז היה רב מאוד.

על משה קסרס - ראה פרטים בנספח, בסימן (673).

לכן אני משער, כי סימון איזאקס קבל את שמו הראשון סימון מאביו-מאמצו, סבו. אולי לא היו לזוג ילדים זכרים ? בשמו השני הוא נקרא כמובן בן יצחק. הסבתא היתה צעירה אף היא. לא ידוע, מי הניק את התינוק היתום ? מינקת או אולי יולדת המשפחה ? אולי היתה זו הסבתא בעצמה, שילדה בת באותה עת ? לאה דה קסרס היתה אם כך צעירות ממש, לא יותר מבת 17, כנהוג בקהילת אמסטרדם באותם ימים, כפי שתיארת זאת במכתב של דניאל אבנצור ב 1630. סימון דה קסרס ידוע אחרי 1630 כסוחר בהמבורג שהיה קשור עם לונדון והפליג בין המבורג-לונדון לאנטוורפן-הקטנים בים-הקריבי.

לפי הנתונים נולד יצחק ב 1612 בהמבורג, עבר עם הוריו לאמסטרדם, התחתן בגיל 19 עם לאה בת ה 16-17 וניסה להתישב כנציג אביו באמסטרדם. הצדה עם הסוחרים שם ואחר-כך מותה הטרגי של אשתו היולדת הצעירה, שב כנראה עם בנו הפעוט לאמסטרדם. בשנת 1643, כאשר התמוטט הצבא המאוחד של הסן והולנד הפרוטסטנטים לפני התקפת הצרפתים הקטלולים ואלה השלימו שוב את כניסתם על האזור, היגר כנראה אל הוריו בלונדון, עם בנו סימון בן ה 11. שם התחתן שנית רק אחרי שנים ב 1650 לערך עם רבקה מנדס. ואז עזב סימון ועבר ללונדון. אזור זה השתחרר כבר ב 1644 ממרות כנסייתית כל-שהיא והיה פריזי-עצמאי. בנם הראשון של יצחק ורבקה נולד בלונדון ב 1651 והוא אבי-אבות שושלת ההמשך של אהרון סקרה בחיפה.

אחת מדרכות העלילות במלך ארדן . אנית סוחר מקופת הסורטוגודים שלנו

במשך 12 שנים נדמה שנפסק קשר ההתכתבות בין שני ענפי המשפחה, זה שעתיד לצמוח ממנו משפחת גליקשטאדט, וזה שיצמח ממנו הענף השני, משפחת בונדהיים.

מכתבו הבא של אלווארד דיאוניס מבהיר לנו, מדוע נעלם מעיני הרישומים הרשמיים בגלוקסטאט ולכן גם מעיני חוקרי ההסטוריה כ 300 שנים מאוחר יותר.

.....

ק"ק דאמסטרדם, יום א" - כ"ח באדר ה'ת"ה. - 26.3.1645

בס"ד

ליקירי בלונדון, גיסי אברהם בר ישראל דה סקירה וב"ב, כבודכם ישגה ! סוף-סוף הצלחתי להנתק מדאגותי החומריות, כדי להקדיש את שנותי הבאות, בעזרת השם יתברך, רק ללימוד התורה. זכות-אבות זו מגיעה לי עתה, אחרי שהקדשתי עד כה את רוב שנותי לביסוס כלכלי ולישוב אחינו בני האומה הפורטוגזית בארצות הצפון, במלחמה מהם שפתחו לנו את שעריהם.

לאחר שנאלצתי לעזוב את גלוקסטאט בצורה בלתי מוכוונת, למירב דאבוני וגם לבושתי בזקנתי, גר אנוכי עתה בביתכם אשר אותו העמיד לרשותי אחין פרננדס, יבורך בדאגתו הכנה לי. הוא אמר לי שחסד זה הוא בהסכמתך המלאה, יישר כוחך. בגלוקסטאט היה מצבי לאחרונה בלתי נסבל, לאחר שהפסדתי את תמיכת המלך, בו האמנתי ואותו שרתתי בנאמנות זה עשרים וחמש שנים. גם מצבי הכלכלי התדרדר לגמרי, אחרי שהמלחמה הבלתי צפויה בין שבדיה לדניה סגרה לפני כל דרך להמשך סחרי עם הים הבלטי ממזרח, והים האטלנטי במערב ובדרום. בנוסף למבוי הסתום הזה הוחרמו שתי אוניותי המצוינות לטובת המאבק האכזרי של המלך שלנו, אשר שחצנותו שגברה עוד עם זקנתו, הרגיזה את מלכות שבדיה הגדולה, כפי שהרגיזה בעבר את מלכי סכסוניה ואת העיר החופשית המבורג, שכנינו הטבעיים.

ספינת הדגל של איגודנו המסחרי, ה "א.י. דיאוניס", נפגעה קשה בקרב ימי ליד איי יוטלנד, ועתה לא מוכנה ממלכתי לתקנה ולשפצה בטענה "שעבר זמנה"... זו מכה רגשית קשה בשבילי, כי עם אונייתי זו התחלתי את דרכי לפני 40 שנה. רק לפני שנתיים שפצתי אותה באופן יסודי והשקעתי בה המון כסף, על אף שזה כמה שנים לא הצלחתי להרויח כראוי לי. גם הספינה השניה, "המלך סלומון", אותה רכשתי בשותפות עם סימון דה-קסרס מהמבורג, עלתה לי סכום נכבד. פאולו הלווה לי 20.000 מרק ולצערי הלך כל הוני לטמיון ואני נשארתי חייב לאחין סכום זה. לא נשארה לי ברירה ומשכנתי לזכותו את ביתי השני בגלוקסטאט. את הראשון העברתי לזכות ראובן הנריקס. לא ציינתי ברישומי המקרקעין, כי ראובן הוא בני-יורשי, מסיבות מובנות לכך; ככתוב: "ולמשומדים ולמוסרים לא תהא תקוה... וגו'". שלשת בתי האחרים ומגרש ריק נוסף נאלצתי כבר קודם למשכן לטובת הסנט, כדי לכסות את חובותי לנושים אחרים. כך נשאיתי מחוסר-כל רכוש בעיר, אשר בבנייתה השקעתי את מיטב שנותי ואשר הייתי מוכר בה כמכובד ביותר. אך צדק דוד המלך בפרק צ"ה בתהילים באומרו: "40 שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו את דרכי". כן, רק עתה הבנתי כי רכוש עלי אדמות אינו עומד לי בעת זקנתי ועלי לחזור לצור מחצבתי כדי לזכות בסוף חיי לחיים אמיתיים !! כמה כואב לבי בזוכרי, כי רעייתי מנוחתה עזן, אחותכם הצדיקה, הזהירה אותי תמיד מתעתותי שחרון הרכוש שאוחזים כנראה ברוב בני האדם. נסיון החיים והמוות של אביכם היה תמיד לנגד עיניהם...

ואני התפתיתי לחשוב, כי כאן זה אחרת ולא יקרה לי דבר שכזה. אך הנסיבות המשתנות מוכיחות לי עתה, כי תהילת דוד בפרק קמ"ה: "אל תבטחו בנדיבים, בבן-אדם שאין לו תשועה"... חכמה וצדקה ממני !!!

מלכי ההפכפך קריסטיאן הרביעי הוא הוכחה כזאת לכך. איזה בושות גדם לי עת זקנתי והוא לא התבייש מלהסית נגדי את הממונה על המטבע, כדי להאשימני

בזיוף ובניצול מעמדי כטובע מטבעות מלכותי דני... איזו רשעות כדי להפטר עתה ממני, אני ששבת וזקנתי בשרותי לו ולמלוכתו. (76*)
נהפך עלי הגלגל ולא יכולתי להראות פני יותר בפרהסיה. גם קרובי הסתירו פניהם ממני, כדי לא להסתבך ברשת שטמנו לרגלי. (77*)

רק האחים סימון ושמואל זה קסרס (האחרון נקרא כאן גבריאל גומז) לא רחקו ממני והם אלה אשר יעצו לי להסתלק ממלכות הרשעה.

קשה היה לי הרעיון במאוד-מאוד. הכבושת גנב אנהג ???
אחרי לבטים כואבים ותחושת אין-אונים הסכמתי לבסוף ללכת בדרך הבלתי ליגאלית, כי לא ראיתי כל דרך כיצד להחליץ מן המבוך של נושים מכל צד, אשר היו עתה כזאבים ממש, שמתנפלים על בן חבורתם כאשר זה נפגע וקורעים אותו לגזרים ללא כל מצפון וללא התחשבות, גם אם הייתי אני להם בעבר לראש ולמגן. הסנא לא עמד לצדי, אני שהייתי חבר נכבד בו עד להפללתי על ידי נציב המלך בענייני מטבע. פתאום לא הכירו אותי יותר והפנו לי את גבם, נכבדי העיר כולם... !!! וכי חזאתי וכי פשעתי ?? - לא, גייסי היקר ובני ביתו !

תאמינו לי כי לא "חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם !" פשוט זקנתי ואין כבוד ואין חסד בגויים, אך גם בני עמי רחקו ממני, ואיה לי. כמסקימואים יוציאו את זקניהם אל הקרח, כדי שימותו שם בידי הדובים הרעבים ולא יהיו למעמסה על הצעירים... אך המשתמז הוא זה, שהרעיל פה את האוירה !! הנכם מבינים, כי ממורמר אני מאוד על הדור הצעיר ממני... שהתפלג. אך מודה אנוכי לאלקי כל בשר, אשר הנחני, בדרך אמת והחזירני אל מקור מחצבתי האמיתי, אל בית המדרש !!

וכך הוציאוני מתוך הבקעה :

בליל הפורים אחרי קריאת מגילת אסתר, -השנה זה היה במוצאי-השבת, התחפשתי לקצין-חובלים, בהשתמש במדי-הים הישנים שלי מהמבורג. פאולו העמיד לרשותי את ספינת-הנהר שלו והוא אישית השיט אותי לסטאדה, עיר נמל בצד הסכסוני של האלבה, שנשולטת עתה על ידי השבדים. הוא זה אשר הציל את אשתי המנוחה אביגיל, נשמתה עדן, מן התופת הליסבונית אלי להמבורג...; ועתה הוציאני מן המלכות הדנית להצילני מנושי וממאסר. ערמתי ותעוזתו יחודיים לו מאז ומתמיד. מעבר לנהר חיכתה לי אונייתנו המשותפת לך, לסימון - חותן בנך יצחק - ולי. אוניה זו הרי שטה זה שנים רבות, רשומה על שם אביך הנריק דה קסרס ועל שם סימון דה-קסרס תחת דגל שבדיה, בקו לונדון-המבורג-הבלטיקום. עתה היתה חכמתכם המשותפת מאז שנים, לעוגן הצלה לי, כדי להצילני מן הממלכה לה הייתי משועבד מרצוני 25 שנים ואשר פנתה לי עורף בצרתי ובזקנתי.

השכם בבוקר הטלנו עוגן בהמבורג. התפללתי וקראתי את המגילה בבית הכנסת "כתר-תורה" של משפחות אבואב-פליירו ועברתי את היום השמח והעצוב בשבילי בקרב קרוביני שם. - במחרת התפללתי ליד קבריהן של אשתי המנוחה וחותנתי, אותן כריתי להן בחלקה שקניתי עם ידידי מאז, מאת הגרף ארנסט פון שוואנבורג. בכיתי כפי שלא בכיתי בחיי מעולם, בזכרי את אזהרותיה של רעייתי הנבונה אודות חוסר אמינותם של שליטים ומשטרים: כל עוד הם נהנים ממך, הם נותנים לך כבוד ויקר, אך כאשר אינם זקוקים לך יותר, עוזבים אותך לאנחות ואף בוגדים בך! כמה צדקה ממני !!! הודיתי לה עתה מקרב לב, על כי כיוונה את בננו-יחידנו אל לימוד התורה ואל הוראתה.

ביום השלישי "כי טוב" הפלגנו לאמסטרדם. נודע לי מסימון דה-קסרס, כי חתנו יצחק הנריקס היגר סופית אליכם ללונדון, בקחתו את בנו-יחידו סימון עמו. לו, לסב ולאשתו היה קשה להפרד מנכדם, אותו גידלו באהבה במשך תשע שנים, בהיותם לו כהורים ממש, אחרי פטירת בתם לאה בלידתה את סימון הקטן. צר לי על יצחק בנכם, שעדיין לא התגבר על הכאב של מות אשת-חיקו הצעירה. בדרך סיפר לי סימון על הפחד שאחז את יצחק מלהתחתן שנית, כי השראומה של

נוכחותו בדימום למוות של היולדת לא עוזבת אותו ביום ובלילה. מסכן הבחור. סימון חושב, שחתנו חש רגשי אשמה ולא יכול לשכוח, כי לאה מתה בגלל ההריון שהוא אחראי לו. לכן הוא נמנע מאז מכל קשר עם צעירות וממשיך להתאבל על אשת נעוריו.

סימון סיפר לי עוד, כי משפחת מנדס הידועה באנטוורפן רוצה להשתדך לכם, ולחתן בתם רבקה ליצחק הנריקס בנכם. רבקה היא צעירה נבונה וחכמה, לא צעירה מדי ליצחק, שהינו בעצמו כבר בן 33. היא מבינה ללבו של האלמן השבור, בגלל התנסותו הטראומטית. דברו על כך בביתם והיא מסכימה. סימון דה קסרס חושב שאתם, אברהם ורעייתך תסכימו ואף תשמחו על קשר משפחתי חדש זה, שהינו מכובד מאוד מבחינת היחסין ואף מועיל מיתר הבחינות.

אני כותב דברי אלה באמסטרדם, גם כהמלצתי בענין זה, כי חבל על השנים הטובות של יצחק, העושה במרחקים ובים יותר מאשר ביבשה, הגם שזה מועיל לך בעסקיך. אך התרחקותו מחובת הקמת משפחה תהיה לדועף לו ולבנו-יחידו בעתיד. ימינו אנו, בני הדור הראשון בארצות הצפון, הולכים וכלים מאליהם ועלינו ליעץ היטב לממשיכי משפחתנו.

אני מתפלל ומקוה, שחתנו האוהב אותו ואת בנו סימון כצאצאיו ממשי, יצליח בענין זה, כפי שמצליח בקשריו האישיים עם כל רואיו. (78*)

ראובן, בנה יחידה של אחותכם הצדקת ושלי, גורם לי כבוד ונחת, בחנכו להבנת מצוות התורה את הדור השלישי בהמבורג. יעדנו לו את ביתנו הראשון בגלוקסטאט בעוד רעייתו בחיים והוא יודע זאת. בכוונתו להתישב לאחר רגיעה בביתנו ולחנך בעיר אשר השקעת בה שלישי מחיי, דור של יהודים מאמינים ויראים את השם. שמו הולך לפניו כפדגוגוס ופרנסי בתי הכנסת מתחרים על שרותיו כמורה בהכנת בני-מצוה לעלייתם לתורה.

כאן באמסטרדם מציעים לי מקום כבוד בנתינת שיעורי תורה לישישים בקהילה המאוחדת, המאורגנת בצורה נפלאה. יש כאן מוסדות תמיכה ליתומים וליתומות, תמחוי לעניי העיר, מתן בסתר ועוד ועוד מוסדות קהילה ראויים לשבח. אין דומה לכן בהמבורג, בגלוקסטאט ולא אצלכם בלונדון, שאתם חיים עדיין כיהודים נסתרים. סימון דה-קסרס חושב, שראוי שיעשה נסיון בעתיד הנראה לעין, לקבל הכרה ביהדות רשמית גם בלונדון. הרי אתה וחבריך מועילים כה הרבה לסחר הבין-ימי האנגלי; אשר אתם מגיעים לאפריקה ולהודו המזרחית בשייט מסביב לאפריקה; ולאיים ההודיים המערביים בים הקריבי ולחופי דרום היבשת החדשה.

ושוב אלי: מחשיבים אותי כאן כחכם, לאחר שדדשותי היו כאן לנושא לימודי ומקור לדדשות בבתי הכנסת. לכן הכבוד אלי מרפא את פצעי העלבון, אותם פצעו אותי בני העוולה הנזכרים בעירי. נכונים הם הדברים, כי "תורת חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מעושר". ראו לי למוד מנסיון אביך הקדוש ועתה מנסיוני-אני גם לעת זקנתך, גיסי היקר!

ענין אחר. אחי הצעיר בנימין מוספיה רוצה אף הוא להתישב סופית כאן, לאחר שייסדיר את עניני הרכוש האחרונים בעיר שבגדה בי. הוא כמוני, - מתפלץ מיחס הזלזול של השלטון הבוגדני כלפי, אך כואב לו ריב הירושה הלא מכובד של בני הדור השני על שארית רכושי. הגם שיש לי חוב כספי לאביו של יהושע הנריקס, לפאולו, הרי יהושע לא הוכיח עד כה את אמינותו לעניינינו. לו יכולתי, הייתי מצוה את הבית השני לגבריאלי גומז, שפועל רבות לטובת בני עמנו שם. (80*)

ועוד ענין אשר מחובתי להביא לידיעתכם: פה מדברים הרבה על המצב המדיני הרעוע במחוזות פריזיה המזרחית. אחרי כיבוש האזור על ידי הגנרל-הגרף Von Mansfeld ב 1622 התרוששו בעלי

המחוזות על ידי כובשיהם הגרמנים וזקוקים מאז לכספים ופיתוח מסחרי
כאור לנשימה ממש. הם משוועים למשקיעים !!! ב 1637 חדרו שוב צבאות
Hessen לאזור והמצב נהיה גרוע עוד יותר. עד עתה המצב שם מבולבל לגמרי.
אתה גיסי היקר, ניסית בעבר ליישב את בנך יצחק באמזן, שנשארה כל הזמן תמיד
תחת שלטון הולנדי. (81%)

קרתה אז הטרגדיה הכפולה של מות כלתך הצעירה וריב הסוחרים המקומיים
בך ובבנך. אז חשבת להתקשר ישירות עם בעלי המחוזות הבלתי-תלויים של
האזור הפורה הזה, כדי לסחור עמם ללא תיווך הסוחרים מאמזן. רצית אפילו
לרכוש זכות ישיבה אצל אחד הנסיכים, כך זכור לי ממכתבך.
שמע גיסי ויקירי אברהם ישראל, אינני יודע לך לא הזמן בשבילכם לרכוש שם אחיזה.
מאהבתי אותך ומכבוד לך על תקופת הנעורים הטובים של ראובן בצל קורתכם
החמה כאן בק"ק אמסטרדם, הנני כותב לך על השינויים הדרסטיים שחלו באזור
זה. על ידי מסירת מידע פוליטי חדש מן האזור, אוכל לגמול לך מעט טובה תחת
טובה. בשנים האחרונות הייתי לאינפורמטור מדיני הן למלכי הדני, לבנו יורש
העצר ובו זמנית גם לראשי הסנט ההמבורגי. הרווחתי אז את כבודי ואת לחמי
בדרך זו. הרי אנו בני קשרים בינלאומיים יותר מהם, יודעים שפות-נכר רבות
ומבינים בענייני העולם הזה יותר מהם.

לכן אני מציע לחכות לעת-עתה לתקופה יותר טובה, כי כל השקעה תיגזל על ידי
הזרים השולטים, שאינם מעוניינים בעוצמה כלכלית שאינה נשלטת על ידם !!
אם יתפתח משהו חיובי בעבורכם בפרזיה המזרחית אודיע לכם מיד.
העדפתכם את לונדון כמושב לך, היתה ראייה נבונה, גם אם לא מאשרים לך לחיות
כיהודים גלויים ממש, אך סוחרים עין בגלל הצלחתכם הכלכלית.

גיסי היקר, חגגו את חג הפסח הקרב בשמחה, ותשמחו עם סימון דה-קסרס, סבו השני
של נכדך סימון יצחק, שיגיע אליכם תוך ימים מעטים, בעזרת ה'.

מועדים לשמחה וחגים לששון, מאחל לכם שמואל יחיא אברהם.

30 הדרשות אותן חיבר שמואל יחיא והדפיס בהמבורג בשנת 1629. (הקדמה 25%)

עמוד 1

DARAS PARA DIA DE ROSA. S A N A H.

Pinião Universal e confirmada da maior parte do
Colégio denodados sábios bñ que no mez de Tyfi, foi
Criado o mundo, eponiño ordenação na *Thyphila de*
Myapó de oje dizez Ayom aras abelam. que he á tem
publicar que oje ha 3... annos que o Dio Criou
seu mundo e por ella razão nestle mesmo dia se affen-
em Tribunal a julgar suas Criaturas *em Tribunal in Ta habedim*, ser lo-
go bom que cada homem de Israel, todos os dias fahia afn qnento
diuina quando Ono Mothomem, comoq obrigação o aja Criado, egi,
deue obtemer observar. Em u mais deue fahel odia de oje possuio,
conca porcellante deldio, para remediar o que todo o rannozio,
obseruou. Foi certo amemre diuina quando criou o homem fizelo,
huá fombra, huá fi de todas ascofias, que porisso se chama o homem,
Holam Karan. Micro cósmos eponiño na sua criação dille el Dio *Namí*
Adam Bofalmeno. Ecomodix o Rababrou *apalaura Bofalmeno* diuina
de fi que querdizer fombra como temos dito, mas não confute a
perfeição do homem em que El Dio o aja Criado, à imitação de todos
os mundos, mas confute sua perfeição, em que creabhe p e imitar
à todos as coifas cria *as na parte bñ que nellas se acha, tisthoes*
Reat em lingua ptural que falando El Dio Com todas as coifas cria
oio, dille fahamos, infuamos neste homem todas as virtudes, que
se achis emnos para que tenha elle lugar de nos poder imitar
Namí Adam para que sua perfeição confute em *(ser falmos noñ)*
fombra, que así como afombra, mostra a causa de donde ella diuina,
assí este homem, fca Compendio de todas as Virtudes que com-
prendem

עמוד 321 (אחבון)

DARASSEGUNDO
DARSADO PARA REDU
ZIR ALGUMS DA NOSSA NA
CAOM AO VERDADEIRO CONHICIMEN
TO DEL DIO E DESVA SAALEI NO QUAL SE
PROVA SERALEI PERFEITISSIMA INMUAVEL QUE
Isaías fetrocra con outras enuñes allegoricas a este proposito as quass
elias como nascidos em Portugal não descauulo e fa-
guo con mayro, bem fize e lou-
uores ao Dio.

Ste Daras por bñ Respeitos fcañ deua impressio mas
quem for curioso edeficir libello o poder apedir ao Au-
tor que lhe fero mostrado e deixado que o Copie se fca
esta sua reñcio. tudo fca para louuor del Dio
fanco e Bendito e beneficio de fca
Pouo ffrat.

FINIS.

מכתבו הבא של שמואל יחיא שופך אור על הקשרים הנסתרים בינו לבין בנו ראובן, שלא התגלו לחוקרים. הידע שלהם מתבסס רק על רישומים אזוריים רשמיים שנשתמרו! הם לא פיענחו מצבות, עליהן חרוטים שמות עבריים ואינם מוכנים "להסתכן" ולהשליך שמות אלה על דמויות הידועות ברישומים הלועזיים. בתפישתם "המדעית", הם קוראים ליכולתי האנליטית-סינטטית זו בשם "הסתבכות בהיפותזה בלתי מוכחת". זו בעצם חולשתם, ולעומתם זהו כוחי בפיענוח הנסתרות מן הממסד הממשלתי דאז... והאקדמאי זהיום.

הקשר של האב + האם לבנם ראובן, הסתר לי בבידוד מנסיבות חייהם ומשמותיהם: הלועזי ראובן הנריקס ברישום האזורי מאמו ביאטריז הנריקס... והעברי ראובן בר יחיא-ל משמואל יחיא... על מצבת ראובן בגלוקסטאט.

בס"ד ק"ק דאמסטרדם, ט"ו בשבט ה'ת' (תואם ל 15.1.1650)

ראובן יקירי, לאורך ימים טובים.

מזל טוב להולדת בנכם-בכורכם, אותו קראת לכבודי מיכאל. השם יברך אותו ברוח אבותינו לעולם ועד, אמן. תזכו לגדלו למצוות ולמעשים טובים!

בראש השנה בקרת אותי והבאת לי את חיבורך החינוכי "שמחת פורים בעיר הבצורה ומהוללה גלוקסטאט" לעיון ולביקורת.

ביחד עם אחי המלומד בנימין עברתי על חרוזיך מלאי ההומור והתוכן. כן, ידעת לשלב הוראת העצים והצמחים של ארץ אבותינו בנושא הפורים, ביחד עם מגמתך החינוכית הבולטת: "שיפסיקו להתוכח ויגשו לעשות לטובת המטרה"! אם ידעו תלמידיך לצטט את ההצגה בעל פה ולהבינה, עשית מעשה לימודי וחינוכי רב. לא אנוכי ולא דורך היינו מגיעים לרעיון של שילוב כזה.

אין לנו כושר ההמצאה שלך בתחום זה ולא ידע פדגוגי כפי שיש לך.

אמך הצדיקה מנוחתה עדן, צדקה בהחלטתה לכוון אותך ללימוד תורה ולהוראתה. היא מבישה בודאי ברוחה משמים על בנה יחידה ומתגאה במעשיך הפוריים בתחום החינוך היהודי, בעיר ובקהילה שאנו יסדנו לפני 30 שנה. גם אם אוכזבתי לאחרונה קשות מהתנכרות המלוכה ובני קהילתנו היורשים אותנו, הרי אתה מנסה עתה לתקן את המעוות בעקביות ובמרץ, בלי להתחשב בדעת הגבירים המדומים החדשים. במיוחד התרגשנו "מתפילת המלמד", בבקשך שלום ורעות בין אחינו ותקוה לגאולת ציון וירושלים. אלוקים ישמור וינצור אותך עם משפחתך, שתפרה ותרבה מאוד!

כפי שסיכמנו לפני קרוב לחצי שנה, הנני שולח אליך פועל-דפוס עם הגלופות והמכונה, נייר הדפסה בכמות מספקת והדיו. הקהילה כאן רוצה להנות מפרי יצירתך ולקבל 50 עותקים, אחרי שמשתמשים גם ביצירת "שלושים הדרשות", בה עזרת לי לפני 20 שנה בהמבורג.

בן דורך יצחק יבוא עם אונייתו אליכם והתנדב להביא לך את האיש והחומרים. הוא רוצה לראותך ולנסות בו-זמנית לשווק מסחורותיו באזור.

יצחק הנריקס התחתן לאחרונה שנית, אחרי ששהה ללא אשה יותר מ 15 שנה. היה לו קשה להינשא שוב אחרי מות רעייתו הצעירה. אך עתה השתכנע, כי חובתו לקיים משפחה טובה, כדי להעמיד צאצאים לזכר אלה שלא הגיעו אל הנחלה ואל החופש, כמונו. אשתו רבקה מנדס מאנטוורפן היא בת למשפחה מפוארת וידועה.

דע לך בני היקר, כי אמך המנוחה ואחיה גומז, עתה אברהם בן ישראל (כך קוראים לו בלונדון), חשו קרבה מיוחדת וזהות מחשבה זו לזה מילדותם. המשך-נא בדרך זו עם בן דורך הקשור עמך רגשית, כך אמר לי מפודשות, מאז שהיית לו ולאחיו כעין אח בוגר, כאן באמסטרדם לפני שלושים שנות דור.

לאחרונה רכש צפונית-מזרחית מהולנד זכות ישיבה וחנות מצל אחד מאצילי פרוזיה המזרחית. נסיון זה היה זקוק למימון, כדי לשקם את אחוזתו, שנהרסה כליל על ידי הכובשים הזרים ממלכות הסן (Hessen), אשר שדדו מן התושבים השלווים והחרוצים את עדרי הבקר והטוסים, מהם התפרנסו מאז ומתמיד עד לפני הכיבוש האכזרי. ראש המשפחה האציל בנה לרגלי בית אחוזת משפחתו נמל קטן, כי אחוזתו נושקת את מימי המפרץ הנרחב. כך יכול יצחק לעגון ליד האחוזת בלי להשתמש בנמל אמדן, שם התעמדו לו בצורה נלוזה לפני שנים, עת חי שם עם אשתו לאה, ושם היא נפטרה, המנוחה. ליצחק נשאר זכרון עגום מן העיר ומתקופה זו ואינו רוצה לפקוד את נמלה בשום מחיר. אך עתה הוא דואג לבנו יחידו מאשתו לאה ז"ל, לסימון. הוא רוצה למנותו כנציגו שם, להעברת סחורות ולשיקום הישובים לאורך הנהר ולקניית תוצרת הארץ, הגם שסימון עוד צעיר מאוד ! אך יצחק חושב גם על טובת בנו ראשון זה, שלא ירגיש בודאי בנוח, עתה כשהתחתן אביו שנית. הוא חי עמו בלונדון שנים, ולמד ממנו את חוכמת הייבוא והייצוא. אני חושב שיצחק נוהג עם סימון בדרך נכונה, בהציעו לו התפתחות עצמאית, מעט רחוק מאשתו השניה, הצעירה מדי להיות לסימון לאם חורגת. הרי הוא עתה כבר בן 16 שנה והתבגר מהר עקב יתמותו, הגם שסבו סימון דה-קסרס וסבתו קיבלו אותו כאילו היה בנם ממש וגידלו אותו תשע שנים באהבה, עד שלקחו אביו יצחק עמו ללונדון, להוריו-הוא.

עתה שוב לחיבורך "שמחת פורים": כפי שסכמנו לפני חצי שנה, הכנתי את שער המחזה הלימודי והוספתי פירושים נחוצים, שיש להדפיסם בכתב "חכמי ספרד" הקדמונים. הטרנסקוס קוראים לו כתב רש"י, כי חכם אשכנזי זה השתמש בכתב זה לפרושו הנרחבים.

בעל בית הדפוס בבנישתי הכין שער על העטיפה כסגנונו וסמלו מעטר אותו. בתחתית עמוד השער הימני הטביע אומן הגלופות את סמלו, כנהוג. (82*) בודאי תבין את הרמז במשפט השער שחיברתי, הנוגע כביכול להמן, אך מבטא גם את מר-לבי על העלבון שספגתי בנעורי, כשחייתי כנוצרי אנוס בפורטוגל, אנטוורפן, קלן ובונציה. אף לסלונקי ברחתי, אך נאלצתי לחזור משם, כדי להציל את אבי ממחלת הכנסיה בוונציה. שילבת שינת לידתי בתוך הרמזים שבכותרת חרוזיך הפוריימים. מי יבין את אלה חוץ משנינו ?? (83*)

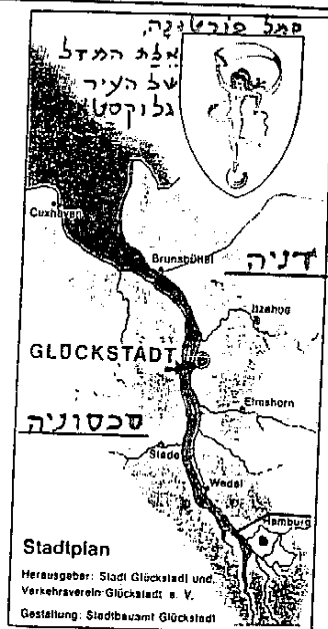
כל יתר העבודות, הדפסת הטקסטים והכריכה יש לעשות בגלוקסטאט. פועל הדפוס מנוסה ויספיק את הכל תוך שבועיים, וישארו לך חודש וחצי ללימוד המחזה, עד פורים באדר ב". לכן ממחר אני לשגדם מחר, יום שלישי "פעמיים כי טוב" אליך. החורף השנה נוח במיוחד למזלנו, מי הנהדות לא קפאו ואין סערות חמורות. יצחק מנוסה מאוד כרב חובל על אונייתו "Los Sequeiros", שבה הוא מפליג לאי מדירה ולמושבות ספרדיות. הוא נזהר מלהתקרב לפורטוגאל ולמושבותיה. הספרדים לא חושדים בו, כי הרשומים על אביו שמודים בליסבון, המורדת והאויבת את הספרדים והסגורה לפניהם זה עשר שנים. קהילת גלוקסטאט צריכה לתת למדפיס חדר-מלאכה, מקום ללינת-לילה וכמובן את מזונו והוצאותיו האישיות.

שיהא מפעלך החינוכי להצלחה, בני היקר ! ועתה בני, שמע מוסר אבירי ואל תיטוש תורת אימך ! יהיו דברי הבאים כעין צוואה לך ולבניך אחרריך :

אל תיטשו את שמות אבותיכם ! העבירו שמות האבות מדור לדור. אחד הנכדים ישא שם סבו מאב או מאם. מן הבנים על שמו הנריק-ישראל. אחד הצאצאים ישא את שם משפחתי המכובדת דון יחיא. אם משהו מבניכם או נכדיכם יעזוב את ק"ק גלוקסטאט, אותה יסדתי ביחד עם אמך הצדקת, שהלכה אחרי באהבה נצחית, זכרו את מפעלי ותקראו מי מכם בכינוי המקום גלוקסטאט. כך עשו אבותיך מצד אמך ז"ל, בקראם לעצמם דה קסרס,

דה מילאן, רודריגס, דה סקירה על שם ערי-מולדתם בספרד. כך מבקש לזכור את מפעל חיי ביסדי קהילה, בה יכלו אנוסים לחזור ליהדות גלויה. אתה יורשי וממשיכי היחיד מן הצד היותר טוב, החינוכי!!
אני זקנתי ועתה גם סבתי, וטוב עשית כי קראת את בנך-בכורך מי-כאל. ברור לי כי רצית בשינוי הקטן לשמור את ציווי אמך, נשמתה 'עד, למנוע מחורשי רעות להכיר את שרשיך, כי עדיין מסוכן הוא לחיים. אני הסכמתי עמה.
זכרונה לא סר ממני אפילו ליום אחד מאז מותה המוקדם מדי.
אך השם נתן והשם לקח, יהא שם ה" מבורך. הוא הנותן חיים והוא הנוטל.

יתן הא-ל, כי תוליד בנים ובני בנים יראי השם ושומרי תורתו. יהא זה הגמול לנשמת אמך הצופה עלינו ממדומים ולאבותינו שנאנסו לדת אשר אין חפץ בה. בבוא יומי, תנו צדקה לעילוי נשמתי ולרימדו תורת משה ומשניות לטיהור חייכם. אינני יודע מי יקברני והיכן, אך אחי הצעיר ממני בהרבה, ידאג לדרכי האחרונה וכמובן ישלח שליח להודיעך, בני. אני מחבקך בני - אביך שמואל יחיא.

אמסטרדם

מראה בית הכנסת המודטנאלי ובית הכנסת האשכנזי באמסטרדם, והרחוב שביניהם
פיתוח נחושת (1761)

מקורות המידע,

הערות והארות

לחלק הראשון של

האודיסאה לבית הנריקס

על הנתונים העובדתיים המפורטים להלן, מתבסס הסיפור הדמיוני של
יומנה של ביאטריז, -זמכתביהם של גומז דודדיגז, שמואל יחיא וראובן
הנריקס.

בחלקי המחקר המשובצים בין קטעי הסיפור, הובאו המקורות בגוף הטקסט.

מקורות המחקר וביאורים

- (1*) Die Portugiesenniederlassung an der unteren Elbe
עמ. 477. - 1955, Wiesbaden. Prof. Hermann Kellenbenz
- (2*) A.N.N.T. - Arquivo Nacional de Torre de Tombo- LISBOA
- (3*) Portrait of a New Christian : FERNÃO ALVARES MELO - 1569-1632
by Prof.H.P.Salomon -Paris 1982
- (4*) אטלס-כרטא לתולדות ישראל, כרך ימי הביניים, פרופ. ביינרט, איור מס. 71.
- (5*) ספר הדמעות, כרך ב", מאת שמעון ברנפלד - הוצ. אשכול, ברלין.
עמודים קפ"ב-רע"ו (182-276).
- (6*) שם, עמ. רנ"ה-רנ"ו.
- (7*) משיחיות בדור גירושי ספרד ופורטוגל, מאת ישעיהו תשבי.
מרכז זלמן שזר-ירושלים, תשמ"ה (1985), עמ. 17-52.
- (8*) Portrait of a new Christian-H.P.Salomon, עמ. 26-40.
- (9*) לקסיקון תולדות האנושות -ד"ר א. פוירשטיין-ערך 903.
- (10*) דברי ימי ישראל - ד"ר צבי גרץ (המהדורה העברית)
כרך ה" פרק ששיניסוד קהילות של אנוסים באמסטרדם, המבורג ובורדו.
עמ. 264-282
- (11*) פעמים-46\7, הוצ. מכון בן צבי. התשנ"א. חיפוש אחר זהות-
משפטו של האנוס ויסנטה פורטדו: 1605-1615. מאת ראובן פיינגולד.
עמ. 235-259
- (12*) היומן מבוסס על המקורות *1-*2-*3-*9-*10-*11. בשלבים מאוחרים
יותר בחיי ביאטריז בגלוקשטאדט והמבורג, מציין מקורות נוספים.
- (13*) על משפחת RODRIGUES d'EVORA ראה Prof.H.Kellenbenz, עמ. 480-485,
הטבלה הגניאולוגית של משפחתי, ע"פ Prof.H.P.Salomon. וכתב היד
שלי, כרך א" עמ. 35. רודריגו ד' אנדרדה היה נצר משפחת רודריגז
ד'אבורה העשירה ויורשו של איגוד סוחרים עשיר בבישופות LEIRIA.
אביהם של בני רודריגז ד'אבורה היה Dr. RODRIGUES DA VEIGA.
בניו חיו באנטוורפן, במקביל להורי אלברט דיאוניס, במחצית השניה
של המאה ה-16, כסוחרים נוצרים כנראה.
- אחד מנכדיו הוא לדעתי MANUEL DA VEIGA בלונדון, באמזן ובאנטוורפן.
הנ"ל נחשב בטעות כ JACOB TIRADO, ראש קבוצת האנוסים, שסופר עליהם
בכל המחקרים כראשוני היהודים הגלויים באמסטרדם. להלן בסיפורי, גרסתי.
- (14*) מאמר בידיעות אחרונות מאת יעקב כרוז : "המודיעין היהודי של
(מתוך אצלי) אליזבת הראשונה"
- (15*) חוקרים רבים עסקו בהתישבות הראשונה של אנוסים באמסטרדם, ביניהם
ד"ר צבי גרץ ב"דברי ימי ישראל". גם בבית התפוצות קיימת עמדת הסברה
בענין זה. המתעניין ימצא הרבה חומר כתוב בנושא, שלא אפרטו כאן.
סיפורי מפי מנואל רודריגז דה ויגה הוא סינטיזה שלי מכל המקורות.
יש שקובעים את המועד בשנת 1593, אחרים מאחרים אותו לשנים 1601-1604.
הנתונים הבסיסיים שכנעו אותי שהמועד הראשון הוא הנכון.
- ה.פ. סלומון שולל את הדעה, כי JACOB TIRADO הוא הסוחר MANUEL DA VEIGA.
הוא מסתמך על Izak Prins בקבעו כי טירדו היה JAMES LOPES DA COSTA,
בנו של FERO DIAS. לפי אחד המקורות הוא קרא לעצמו בעברית יעקב בן
יצחק. באמסטרדם כיהן כראש הקהילה עד 1612\1613. אז עלה לירושלים, כנראה
בגלל הפילוג בקהילה ומת שם. קבורתו לא נודעה.
- בספר Dutch-Yewish History, במרכז דינור-ירושלים, 1993 : לפי BARRIOS
משנת 1608 יעקב טירדו הוא GUIMES LOPES DE COSTA. כל חוקר והכתיב שלו.
מדהים בעיני היא העובדה, כי אף חוקר לא ניסה להסביר את השם TIRADO,

שמינו מלא "הזרז" או "המגורש" בעברית ! הזיהוי המוטעה של מנואל דה ויגה עם יעקב טירדו מבהיר דבר חשוב אחד: עד כמה טשטשו בני דור זה ואחריהם את זהותם. עובדה זו היא חשובה להעלמת עבר משפחתי. סיפורה של ביאטריז מבהיר את הפתרון שאני מציע לזיהוי המוטעה. במאמר על משפטו של האנוס ויסנטה פורטדו, ב "פעמים" 46\7-תשנ"א, עמ. 239-240, מספר הנאשם על ביקורו בלונדון ב 1605 בביתם של המתיהדים Louis Fernandes ובניו Manuel Rodrigues de Veiga+Gabriel Fernandes. שושלת הדורות של משפחה זו נראית לי כדלהלן :

Dr. Rodrigo da Veiga (ראה דור 1 ברשימה בעמ. 16)

Louis Fernandes

Gabriel Fernandes + MANUEL RODRIGUES DE VEIGA

- (16*) איש מן החוקרים לא טרח לשאול עצמו ולהסביר, הכיצד הגיע טירדו וקבוצתו עם אוניה אחת ללונדון, לאחר-כך עם שתי אוניות לאמזן ? הנוכחות בו-זמנית של מנואל רודריגז דה ויגה באמזן, והיותו הדובר של קבוצת טירדו בעיר הזרה, מסביר לעניות דעתי את טעות הזיהוי של החוקרים, בחשבם אותו זהה עם יעקב טירדו. הרי לאחרון לא היה פס ימי, והוא השתמש בשמו של דה ויגה, ברישומי המסחר והמנהל, היותו בחסותו של הסוחר בין-לאומי הידוע. באחד המקורות הוא נקרא יעקב בן יצחק. FRISICA JUDAICA, 1988-Entstehung der juedischen Gemeinde in Emden, Bernhard Brillling, 39. עמ.
- (17*) מתוך: (18*) פרטי הריגול והאשמת הריגול הנגדי כביכול, מתוך מקור *14, לעיל.
- (19*) מאמר עתונאי, שלא רשמתי את מועדו ואת המקור והמחבר נמצא בכתב היד שלי, כרך א" עמוד 32. המחבר מצביע על ספר הרפתקאות מאת דן צלקה, בהוצ. עם עובד- "פרחיה בין שודדי-הים", המתאר את אישיותו של דון שמואל פלאג"י. העובדות נלקחו ממסמכים שהוצגו לראשונה בתערוכה שנערכה בשנת 1956 במוזיאון ויקטוריה ואלברט בלונדון.
- מצאתי את רישום הפטירה של Don Samuel Palache בבה"ע Ouderkerk ליד אמסטרדם, לפיו הוא נפטר ב 16 בשבט 5376 (= 1616). הפרטים אודותיו נמצאים בכרמסת במיקרופילם HM2/44950 - Carton 13/No. 174, בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, בבית שפרינצק שבגבעת רם-יירושלים.
- (20*) רישום קבורת יוסף פלאחה ליד אחיו שמואל באודרקק, שם 13/No. 175 : הגביר יוסף פאלייג"י-בשנת 5399 (או 5409) = 1639 (או 1649).
- יוסף ירש לאחר מות אחיו שמואל את תפקידו הדיפלומטי. בנו יצחק פלאחה או פלאג"י, גם פלייג"י, היה ציר מרוקו בדניה ובארצות הבלטיות. אחת מבנותיו, חוה, ילידת 1627, נישאה לנכדו של פאולו דה מילאן בעיר גלוקסמאט, ומצבתה התפרסמה בגלל החריטה של "חוה והנחש". שמה החרוט "חוה בת יצחק פלייג"ינע", גרם לי כאב ראש רב, עד שהבנתי את הסיומת הדנית-גרמנית, המציינת את המין נקבה. ראה כתב היד עמ. 79 ו 97.
- (21*) ב"חולין" - פ"ב בתוספתא, מוזכר כמרפא פלאי ישוע בן פנטרא, גם ישוע בן פנטירי, שחכמים אסרו להזדקק לו. היהודים מפרשים כי פנטרא או פנטירי היה חייל רומי שבא על מרים, שהיתה ארוסת-איש. פרופ" פלוסר מסביר, כי המלה היא יוונית, ומשמעותה "בתולה". ואמנם היא נבעלה היותה עדיין בתולה מאורסה, כנראה באונס ע"י חייל רומי. מכאן הסיפור

- שהיתה בתולה בעת אינוסה, ומשם הדיונה הלא רצוי. מקורו הוכחש בצורת
אגדה דמיונית, שהפכה ליסוד הדת הנוצרית. כידוע מן המסורת הנוצרית,
לקחה לאחר מכן יוסף הנגר לאשה. כנראה הוא היה הארוס, שלא רצה להפקיר
אותה. בסיפור דמיוני זה, רצו להכשירה להיות נשואה ליוסף.
- (22*) שם זה, כמו גם כל יתר העובדות, לקוחים ממשפטי הנריק דיאס מילאן,
שפורטו במחקרו של פרופ. ה. פ. סלומון, ראה סעיפים (2*) ו (3*) לעיל.
- (23*) האוניות, מספרם ושמותיהם אינם מתועדים, אלה מומצאים. כך שותפו ההמבורגי
של אלברטו, שמו ואונייתו. העיסקה, כמויות הסחורות וסוגם, הם פרי
דמיוני, אך מבוססים על הכרת המסחר הבין-ימי של האנוסים באופן כללי.
בספר Dutch-Yewish History מ-1993, במרכז דינור בירושלים, נמסרה
הערכת הנפח של אוניות המסחר מתקופה זו בעמ. 72-הערה 87, כדלהלן:
בכו אמסטרדם-המבורג-ברמן-אמזן-דניה ונורבגיה - 160 טון
" 200 -
" 400 -
בכו אמסטרדם-לחצי האי האיברי ולים התיכון
בכו אמסטרדם-להודו המערבית והמזרחית
(הודו המערבית=האיים הקריביים וחופי אמריקה;-המזרחית=הודו זהיום)
(24*) מחקרים שונים מתייחסים לרופא ד"ר קסטרו, שפרסם ממחקריו הרפואיים:
M.Kayserling:1867 ; M.Isler:1875 ; H.Peters:1900 ;
Y.D.Peyre:1973 ; L.Samoggie:1964 ; H.Kellenbenz:1958
M.Komorowsky:1990
ראה : 1992 - Mein Vater war portugiesischer Jude, עמודים 72-78 .
- (25*) שנת הלידה משוערת, אך מבוססת על הנישואין בפועל ב 1606. בעתיד אציין
פרטים, שיחזקו השערת. תאריך הלידה פרי דמיוני ומתקשר עם עיסוקו
ויעודו השונים, מאלה של יתר בני המשפחה, אנשי המסחר, בעתיד.
- (26*) ראה מקור (3*), עמוד 47; ו Die Juden in Hamburg - 1590 bis 1990
Vierhundert Jahre Juden in Hamburg - Anno Herzig :
עמ. 31 - Die Sephardim in Hamburg in H. von Guenter Boehm
המוקד במקסיקו, בו נשרפו אשת אנטוניו ואחיה היה ב 8.12.1596
האותו-דה-פה בו הועמדה בתו לפני אנטוניו היה ב 25.3.1601
(27*) פרופ. קלנבנץ, ראה מקור מס. (1*) - כותב בענין שמות כיסוי והסוואה,
בעמ. 39, כי DUARTE DE LIMA הסתתר מאחורי השם HENDRIK VAN DER BOM.
לדעתי היה שם זה שמו של אביו של דוארטה-דוד בראשית המאה. כאשר פעל
בנו זה דור מאוחר יותר בעניני החברה של אביו, ברור לי, כי השתמש
בשם אביו, מיסדה, שנקראת על שמו. מכאן שם האב הנריק על בנו.
תיאורי, כי הנריק האב היה נוכח באוטו-דה-פה הינו ספרותי-דמיוני.
אך עיסוקו בליסבון בימי השלום אלה בין הולנד ופורטוגאל סביר, גם
אם אינו מתועד. גם חזרתו לעיר זו של בנו הבכור DIEGO והלשנתו על
עסקי משפחתו בהמבורג ואמסטרדם, כדי לרשת את הנכסים שם, מאוחר יותר
ב 1644, מאפשרים לי תיזה זו.
- (28*) המוזיאון להסטוריה של המבורג: Hamburg-Portraet\Heft 12/78 עמ. 8-10.
המכונה STOERTEBEKER היה שודד-ים מפורסם לשימצה בהמבורג, כי הטיל
חיתתו על ספינות ברית-ההנזה של ערי הנמל לובק, המבורג וברמן.
כיניו בא לבטא את שתייכותו המופלגת, ביכולתו לגמוע כוס בירה גדולה
בלגימה אחת. לאחר תקופה של שוד-ים מצליח, הוכרע לבסוף ב 1401 וראשו
נערף בפומבי בהמבורג. שמו הפך לסמל של עוז ללא מעצורים, הערצה וגנאי.
(29*) שו"ת ר' יוסף קארו לאה"ע הל' גיטין סימן א". ע"פ אהרן ואז דיאס
בספרו "חוט השני", עמ. 71. (בענין קריאת שמות עבריים לאנוסים).

(30*) פרטי המשפטים של משפחת דה מילאן מרוכזים בתיקי האינקוויזיציה בליסבון. קבלתי מידע על כך מחוקרת בעיר זו והפניה למחקר של פרופ. H.P. SALOMON - ראה מקור (2*, 3*). עבדתי ממנו תדפיס בן 50 עמודים. (31*) חלקו של ויסנטה פורטדו במשפט מובאים במקור (2*+1*). הוספתי פרטים חשובים מתוך חיבורו של דאובן פיינגולד ב-"פעמים" 7-46; רבעון לחקר קהילות ישראל במזרח; מכון בן-צבי, ירושלים 1991. שם החיבור: "חיפוש אחרי זהות" - משפטו של האנוס הפורטוגאלי ויסנטה פורטדו 1605-1615, בעמודים 235-259 של הספר המוקדש כולו ל 500 שנה לגירוש ספרד, ולתולדות היהודים והאנוסים בספרד. חשובים במיוחד לידיעותי היה הקטע על קיום תפילות בביתו של אלווארו דיניס בהמבורג, כבר ב 1605 (עמ. 242-244); קשריו עם משפחת דה מילאן בליסבון (עמ. 246-248); הרכב משפחתו (עמ. 251-253); ושל ומשפחת דה לימה (עמ. 245), והשתייכותו המשפחתית של מנואל רודריגז דה ויגה, שנחשב בטעות ליעקב טירדו (עמ. 239).

The History of the Marranos - Cecil Roth, 1930, P.228-236 (32*)

The strange case of Hector Mendes Bravo - Cecil Roth-Oxford University-H.V.C.A. (1-25) 221-245

H.P. Salomon מקור 3*, בעמ. 143-148 ו-159-160.

Die Sephardim in Hamburg-Guenter Boehm; Die Juden in Hamburg, S. 22+S.36 ff 14

תיקו בארכיון האינקוויזיציה בליסבון ממוספר במס. 12, עמ. 493

(33*) פרנאן אלווארס מלו הינו נושא מחקרו המונומנטלי של פרופ. סלומון, ראה מקור (3*). עקב מעורבות משפחת דה מילאן עם משפטו של מלו, זכינו לגילוי צפונות אבות משפחתנו בפורטוגאל.

(34*) בענין ויסנטה פורטדו ראה מקורות (3*) ו (11*)

(35*) פרט זה הוזכר ע"י דאובן פיינגולד במקור מס. (31*) בעמוד 249. חוקר זה מסיק, כי השפעת משפחת מילאן על חוגים של אנוסים אחרים, להאמין בתורת משה, היתה גדולה.

(36*) מתוך הספר: Historia dos principais actos e procedimentos da Inquisicao em Portugal.

Jose Lourenco de Mendonca + Antonio Joaquim Moreira, Lisboa -1980

בשולי הדף פירוט סכומי הכסף ששולמו לממשל ולאישים תמורת שחרורם

410 עמודי האינקוויזיציה ב 1601:

1 מיליון מטבעות זהב ועוד 800.000 דוקטים עבור המלך פיליפ הראשון;

50.000 קרוזדוס עבור הדוקס DE LERMA, ראש האינקוויזיציה;

40.000 קרוזדוס עבור JOA DE BORJA, הקונסול של פורטוגל בספרד;

30.000 קרוזדוס עבור FERNAO DE MATOS, מזכירו של הקונסול דנן;

30.000 קרוזדוס עבור PEDRO ALVARES PEREIRA, עוזרו.

ע"פ הרישום היה הטקס של אפריל 1609 האוטו-דה פה מס. 32 בפורטוגאל.

השתתף בו סגן המלך. בין הנדונים היו 30 גברים ו 38 נשים "שנחוננו",

אחרי שביטאו חרטה מלאה וביקשו כפרה. עליהם הוטלו עונשים ברמות

חומרה שונים, החל מחינוך מחדש תוך מעצר ועד עבודות כפיה על ספינות.

2 גברים ו 5 נשים נידונו לשריפה על המוקד, בפומבי.

- עד יולי 1611 נידונו 1251 אנוסים, מהם נשרפו 44 גברים ו 33 נשים

ויתר 514 הגברים ו 651 הנשים נענשו בעונשי התכפרות, ב 35 טקסים.

(37*) ראה מקור (3*) בעמודים 46-64.

(38*) ראה Road-Atlas, Europe, עמ. C2-32. הנהר Douro, המנזר ליד העיירה

Sant Joao Da Pesqueira וגוש ההרים בו הסתתרו גומז וביאטריז נקרא

עד היום Serra de Marao = הרי המראנים.

מסלול הבריחה ויתר מבצעי ההברחה דמיוניים ולא נתגלו ברישומים.

- (39*) למעשה לא גיליתי את שמה העברי של ביאטריז דודריגס-כהן, אשת אברהם ישראל דה סקירה. השם שרה הינה אפשרות סבירה, אותה אסביר בהמשך. דניאל אבנצור החליף שמו כמה פעמים בשנים לאחר מכן. האחרון, בלונדון, היה הנזכר כאן: אברהם ישראל דה סקירה. ההסבר מאוחר יותר.
- ע"פ השערת ביאטריז הינה ילידת 1588\86, כ-12-14 שנים צעירה מחתנה. בשנת האירוסין ב-1606 בליסבון היתה כבת 18-20, עת נשלח אחיה הנריק דודריגס לאפיפיור ברומא, להשיג בעבור עצמו ובעבור אחותו אישור להנשא לבני דודיהם: ליאנור וגומז בני הנריק דה מילאן. על האפשרויות מי היא בשמה העברי כנפטר; להלן - בסוף פרק ז".
- (40*) - 1902, Portugiesengraeber auf deutscher Erde-MAX GRUNEWALD עמ' 73 + 130. מזכיר את רכישת בה"ע ב-1611 מן הגרף ארנסט השלישי. - Gedenkschrift anlaesslich des 275jaehrigen Bestehens der Portugiesisch-Juedischen Gemeinde in Hamburg-Hamburg 1927 ALFONSO CASSUTO כותב בעמ' 5/4, כי ע"פ תיעוד משנת 1609 "... הם מטבילים את ילדיהם, ז.א. הם קטוליים ולא יהודים". כן קברו את מתייהם כקטולים עד 1611". המסמך המקורי ברשות הקהילה הפורטוגזית המבורג. - Zeitschrift Band 67, Judenfriedhof Altona-Prof. Freimark, 1981 עמ' 118\119 מפרט את המועד המדויק של העסקה הקרקעית הראשונה שלהם. כן מפרסם את כל המוסדות בהם שמורים כיום העתקים.
- (41*) המספר 125 מבוגרים ב-1612 מבוסס על חוקרים שונים, החל מקסוטו.
- (42*) עובדת היוולדו של יצחק הנריקס ב-1612 נודעה לי מצוואתו שנכתבה בלונדון, קרוב לשנת 1716 והוא בן 104! הצוואה נשמרת ב: הארכיון הנוטריוני, FOX-Principal Probate Registry, Court of Canterbury - London.
- אפרט תרגום המסמך המרתק בשלב מאוחר יותר!
- (43*) המספר 160 משפחות ב-1614 מתוך: Dutch-Yewish History, 1993 במרכז דינור בירושלים-גבעת רם.
- (44*) ואמנם ב-1616 אוחדו שתי הקהילות המתחרות מבחינה ארגונית-מנהלית. המוסדות שאוחדו היו "Talmud Tora Bet Jahacob" ו"Neve Salom's Bikur Holim".
- דהיינו בית הספר ובית החולים היהודיים. בתי הכנסת פעלו בנפרד. בהסכם האיחוד של ה-1616.5.25 חתם דניאל אבנצור במקום ה-23 מ-170. על החיים בק"ק אמסטרדם הפורטוגזית בעשורים הראשונים, ראה פרק מרתק בספרו של סלומון-מקור (3*) "אמסטרדם", עמ' 119-154, - ובתקצירי בעברית בעמ' 36-40.
- על ההסתבכות המינית של צעירים בעלי מוסר כפול עם צעירות לא יהודיות, ראה עמ' 135-138. הפתרון שנמצא לבעיה היתה הוראת חכמי הקהילה, להשיא בחורים בני 18-19 עם בנות צעירות מהן, בגיל 16-17 בלבד. מאחר והיתה חובת רישום נישואין גם במרשם התושבים, נוצרה התנגדות עזה שם, דבר שהביא להתערבות משפטית. הפתרון נמצא בהעלאת גיל הנערות-הכלות באופן פיקטיבי. פרט זה בעל ענין לנישואיו של יצחק כהן הנריקס בראשית שנות ה-30. ראה להלן.
- מקור חשוב על חיי הקהילה 200 שנים מאוחר יותר ועל נישואין בין צעיר יהודי לנוצרית, במחקרו של יעקב וז דיאס "חוט השני" על עבר משפחתו - 1991, עמ' 60-63.
- (46*) ראה "מבותינו" בשפה האנגלית 1990 - Vol.6, No.2 - Avotaynu. בעמ' 15 Sephardic Settlement in Poland - התיישבות ספרדית בפולין. "By 1605 DINIZ had established his main office in Hamburg..."

(47*) אחרי שהעניש פאולר עבד בהכאתו בשוט, מת המוכה. פאולר נשפט לגירוש מדנציג למשך 6 שנים. בעקבות זאת לקח אותו אלברט דניס כגזבר לעניני הטבעת מטבעות שהתחיל בכך באותו זמן בנסיכויות השכנות. קלנבנץ מקור (1*) - עמ. 79.

(48*) ראה מקור (1*) קלנבנץ מפרט בעשרות של עמודים (= 62-70 + 9\118 + 214-373) את פעילותו הרבה של אלווארד דניס בהמבורג, גלוקסמאדט ומרחב הבלטי; הן כיבואן של סוכר, מלח, תבלינים, ופירות טרופיים והן כטובע מטבעות. הוא שירת את המלך ובנו הנסיך קריסטיאן כמודיע, כספק וכאיש ביניים בינם לבין גורמים פוליטיים אחרים, וכנציג הפורטוגזים במרחב. בגלל שפע הידיעות, אינני מפרט מראה-המקום של כל פרט ופרט. עסקי המטבעות עמ. 214-263. הגירוש מהמבורג והבריחה-עמ. 221 + 364. ההתיישבות בגלוקסמאדט-עמ. 62-70. בענין זה מסתמך החוקר על קודמים לו: Dettleffsen, Grunwald, Cassuto, Jacobsen, H. Fausvoll, עמ. 62-20\63. ברשימת יבואני סוכר להמבורג בעמ. 478, רשום גם ALBERT DINIS וגם SIMON DINIS. האחרון לא מופיע באף רישום אחר ואני מניח שהוא שותפות בין SIMON DE CACERES לבין A. DINIS. כזו מצאתי גם בשם האמסטרדמי SIMON RODRIGUES GOMES, ראה בסיכום מחקרי, בתדפיס עצמו. מקורות נוספים הם גרונולד וקסוטו, שניהם מקור (40*): Max Grunwald - Die Juden in Glueckstadt-1902 עמ. 128-141; Alfons Cassuto-Die portugiesischen Juden in Glueckstadt- 1927 עמ. 1-31.

(49*) והמחקר של ארכיב העיר גלוקסמאדט Gerhard Koehn "איכלוסה של עיר ממשל המחוז - המבצר ומקלט המדיני Glueckstadt, מיסודה ב 1616 ועד לסיום בנייתה 1652. Neumuenster 1974. בעקר הפרק על היהודים הפורטוגזים בעיר עד 1652; עמ. 127-152. רשימות של הארכיון המחוזי של שלזויג-הולשטיין; 79 R, 3- חלק 3. עמ. 31-38.

(51*) ראה מקורות (3*)+(33*). דוד אבן-עטר הוא פרנאן אלווארס מלו, גיבור מחקרו וספרו של סלומון. פרטים עליו בתדפיסי בעמ. 72-73. (52*) -עובדה היא, כי אף חוקר לא זיהה את אישיותו של ראובן הנריקס. ידוע מן הרישומים האזרחיים של העיר גלוקסמאדט, כי התאזרח שם ב 1646. בעמ. 370 מניח קלנבנץ (1*) כי אלווארד דניס מת בגלוקסמאדט עירי ב 1645; אלמנתו חיה אז עוד זמן-מה בהמבורג. שתי ההנחות אינן נכונות. -אודות ראובן הנריקס תמה החוקר מאיזה מקור הוא? הוא אף מניח, כי אינו פורטוגזי אמיתי, אלא אימץ לעצמו את השם הנריקס, כי חיתן את בנו-בכורו מיכאל עם בתו של יהושע הנריקס, שמחה. לי ברור, כי השם מיכאל הוא המקבילה לשם סב הילד: יחיא-יחיאל. קלנבנץ מדגיש, כי "מוצאו של אביו של מיכאל לוט בערפל". עמ. 438-440. ברור לי, כי מוצאו עורפל במתכוון, עקב סכנת האינקוויזיציה הבולשת. סיפורי מתאד זאת. כל יתר האירועים, השמות, המספרים והתאריכים מבוססים על נתוני המחקרים השונים.

(53*) מדובר על מלחמת 30 השנים, 1618-1648, שהחריבה את אירופה המרכזית. הולנד וכנסייתה הפרוטסטנטית סבלה מניצחון צרפת הקטולית על האזור.

(54*) ראה "חוט השני", תולדות משפחה-1492-1945, מאת יעקב וז דיאס, 1991. עמ. 40-41, ע"פ שו"ת ר" יוסף קארו לאה"ע הל' גיטין סימן א".

בעיוני ברישומי המצבות של יהודי אמסטרדם הפורטוגזים מצאתי, כי שם ההורים לא נרשם עליהן עדיין בשנת 1800; כנראה כבר כ"מנהג המקום".

- (55*) ידיעת כל צאצאי גומז רודריגס, הוא אברהם ישראל זה סקירה, באה לי מהעתק צוואתו בלונדון: ANGLO-JEWISH NOTABILITIES, שפרטיה העקריים נרשמו על ידי אהרון דה-סקרה, מחיפה. על כך גם מאוחר יותר.
- (56*) ראה מקור (49*) בגרמנית: מוטיבים ליסודה של גלוקסטאדט - עמ. 24-26 מצבה הטופוגרפית של העיר. - עמ. 26-31 ובתדפיסי התמציתי בעברית: עמ. 3-6
- (57*) הפריבילגיות ניתנו ל ALBERTUM DIONIS לראשונה ב 7.7.1619 והמחודשות-משופרות בשנית ב 19.6.1630
- צילום המסמך המקורי בשפה הגרמנית העתיקה מצלי בתיק ST.E. I 418 פריבילגיות אלה שמשו כדוגמה את דורשי הפריבילגיות לפורטוגזים באמזן ב 1649 ושוב ב 1701; ובלונדון ב 1656.
- (58*) פאולו דה מילאן הקים מספנה לבניית אוניות ותיקונן באמזן ב 1628. בו-זמנית יסד שם חברה להובלה ימית. הוא קנה אניה בלתי גמורה בנורדן תמורת 4.000 טלר, השיטה לאמזן לגימור, תמורת עוד 4.000 טלר. בבית ברחוב Daalerstrasse-2 קיימת כתובת בעברית בזו הלשון: "מזל טוב בשנת שפ"ט לפ"ק" (=1629). ייתכן והוא נבנה או נקנה על ידו.
- (59*) ראה ה.פ. סלומון, מקור (3*) בעמ. 49-50 בהערה המפורטת מאוד מס. 12. בתדפיסי המתומצת הנפרד בעברית, ראה עמ. 17
- בעקבות ידיעה זו פניתי לספריה האוניברסיטאית בהמבורג וקבלתי מיקרו-פיש של יצירה זו, בה חסרים 16 עמודים.
- כן פניתי לספריה דונוטליאנה באמסטרדם וקיבלתי מהם צילום היצירה, בה חסרים 72 עמודים. למזלי יכולתי ליצור עותק מושלם (פרט לעמוד השער) של "שלושים הדרשות" המורכבות מ 321 עמודים מודפסים.
- ע"פ בקשת הספרנית באמסטרדם שלחתי לה השלמת החסר. בהמבורג לא ביקשו. פרופ. סלומון מסביר מדוע הוא בטוח, כי הספר הודפס ב 1629 בהמבורג ולא באמסטרדם. השם המלא בשפה הפורטוגזית הינו: Trinta discursos, ou Darazes apropiados paro os dias solemnes: e da contricao, e jejuns fundados na Santa Ley 5389 (= 1629)
- בתרגום חלקי: שלושים נאומים או דרשות מוקדשות לימי חג...?
- ...על פי חוקינו המקודשים.
- (60*) החכם אברהם אבוהב: ראה "אטלס עץ חיים" כרך ו', של הרב רפאל הלפרין עמ. 120... נצר ממגורשי ספרד. מושבו בהמבורג, שם הקים בית כנסת בשם "כתר תורה" בשנת ה'ש"ק = 1630. לפי מקור (1*) החזיקה משפחת אבוהב-פליירו העשירה ב"כ בדירתה כבר ב 1617. מהלשנת הקטור מ. בראבו בליסבון. החכם ALVARES LUMBROSO: על פי Kayserling p. 53, ראה מקור (24*), כתב יצחק קסוטו (להבדיל מאלפונסו קסוטו!) בכתב ידו על דף השער הפנימי של העותק ההמבורגי של "Trinto Discursos", כי הדרשות נבדקו ואושרו ע"י חכמי אמסטרדם ובמיוחד ע"י החכם אלוורז לומברוזו.
- (61*) בענין גניבת כלי המלאכה, ע"י הגילדה של בוני האוניות בהמבורג, על אף הרשיון שהיה לפאול דיריכסן, ראה: מ. גרונולד - מקור (40*) עמ. 129-130, הערה מס. 5 - בענין החרמת אונייתו החדשה מנורדן-אמזן ב 1628 והחרמתה ע"י הפורטוגזים, ראה מקור (1*) - קלנבנץ עמ. 207.
- בכרך א" של כתב-ידי הבסיסי, שהוא עיבוד ראשוני של מחקרי משנת 1985-1986, פרטתי מקרה זה בעמ. 53 ב'.
- מעשה ביקורו של פאולו בליסבון הוא תיאור סיפורתי בלתי מתועד, שלי. אך עובדה היא, כי ב 1640 הצליחו המלוכנים במרד וגירשו את הספרדים מארצם, לאחר נסיונות נפל שונים בשנים שקדמו להצלחה.
- תיאורי בא להסביר את העלמו של גומז רודריגס = דניאל אבנצור מאמסטרדם

והופעתו בלונדון בשינוי שם נוסף = אברהם ישראל דה סקירה.
 (62*) ב 1605 כבשו הצבאות המאוחדים של הסן והולנד את נסיכויות פריזיה המזרחית. מ 1609 היתה אמדן בשליטה הולנדית. ב 1644 השתחררו נסיכי פריזיה המזרחית משלטון מלכות הסן, אך אמדן נשארה הולנדית עד לשנת 1744 (100 ש" מאוחר יותר), כאשר כבשה פרוסיה את כל האזור.
 (63*) הפרשה תוארה בפרוט ע"י סלומון, מקור (3*) בעמ. 135-140, כולל ההלכה שנפסקה ע"י חכמי הדור הזה לצעירי ק"ק אמסטרדם. כן תוארה הטרגדיה שפקדה את דוד אבן-עמר אישית, הוא FERNAO ALVARES MELO. בתקצירי בעברית בעמ. 38 מוזכרת טרגדיה זו, שגרמה למלו להגר תחילה לגלוקסטאט ואחרי כן להמבורג, שם נפטר בשנת 1632. אשתו נפטרה אחריו ב 1635.
 (64*) החכם יעקב ספורטס נודע מאוחר יותר כחכם ראשי של ק"ק המבורג, אחרי שזו קבלה הכרה רשמית ב 1652. הוא שימש אותה בשנים 1665-1673 ועזב לאחר התקופה הסוערת של שבתאי-צבי, נגדו חיבר החכם כתב פולמוסי חריף שנודע כ "ציצת נובל צבי". מקור (26*) מזכיר ענין זה בקצרה בעמ. 30. קלנבנך, מקור (1*) כותב, כי בא מלונדון אותה עזב ב 1665 בגלל מגפת הדבר שם.

(65*) ברשומי הפטירה של החברה-קדישא הפורטוגזית בהמבורג = Livro dos Difuntos de KK. BETH ISRAEL-HAMBURGO, בהעתקה בארכיון המרכזי לתולדות קהילות ישראל, בירושלים, מיקרו-פילם HM 9414 a-i מצאתי את הרישום הבא :

ABIGAIL אשת SEMUEL BEN JESAJA (IBN JACHIA) הגבית 5393 ט"ו תשרי

במחברת בכתב ידו של אלפונסו קסוטו, בארכיון המרכזי הנ"ל, העתיק החוקר מצבות בה"ע באלטונה בשנת 1927. מצאתי שני רישומים :

7. ABIGAIL DE SEMUEL JACHIA ג'צ"ג ט"ו תשרי ה'שצ"ג

118. ABIGAIL Md de SEML JACHIA

(Md = לדעתי Madame)

ובעוד איזכור הוא כותב את שמה ABIGAIL JACHIA

באותה מחברת 1 Heft b, בעמוד 88 רשומות העתקות ממצבות, ושם כתוב

ט"ו כסלו ה'שצ"ג התואם את ה 28 בנובמבר 1632.

מאוחר יותר הזמנתי צילום המצבה ובו נראה התאריך שהעתיק קסוטו.

הצילום ותוכנו + תרגום המשפטים בפורטוגזית מצורף.

על שני הרישומים, שהם נכונים ללא ספק, בניתי את סיפור המעשה.

(66*) הפריבלגיות המחודשות והמשופרות לזכותו של אלברטוס דיאונסיס

מתאריך 19.6.1630. המקור (1*), עמ 64, ו ST.E. I 418 (העתק ברשותי)

- בשנת פטירת אשתו, ב 1632 היה דיניס בהמבורג ושימש מזדיע ליורש העצר

קריסטיאן ה-5, על כל הנעשה בה ובחוק לארץ. שולם לו תמורת שירות זה

סך של 400 רייכסטרל, שהוא שכר של רופא מלכותי אישי או כומר החצר.

אחת לחודש שוגר אליו שלית רכוב על סוס, כדי לקבל את המידע הכלכלי.

- ב 1634 שימש את הנסיך כספק סוכר, תבלינים ופרות טרופיים מן המושבות.

הוא צויד ב Generalpass = דרכון כללי, וכן כל עוזריו ומשרתיו.

- ב 1637 היה דובר קהילת הפורטוגזים בהמבורג.

- ב 1642 היה שוב מזדיע בהמבורג בשירות הנסיך וסוכן של פירות טרופיים.

כן תיוון בינו לבין המבורג. בניגוד למלך קריסטיאן ה-4, רצה בנו

הנסיך לשתף פעולה עם המבורג. בודאי היה לדיניס חלק בגישה זו ובקשר.

גם סנט המבורג שילם לדיניס משכורת קבועה בעבור שירותי תיוון אלה.

כל הפרטים מקלנבנך - מקור (1*).

מכל המסמכים עולה, כי דיניס חילק את מושבו בין המבורג לגלוקסטאט

לסידורגין. ידיעות נוספות המבוססות על מחקרים, בהמשך.

- (67*) MOSEH de CACERES : אחרון ברשימת 16 המיסדים של ק"ק אמסטרדם
ב 1596. המקורות:
- (1) מיקרו-פילם HM 810; HM 833 ו HM 861\2, בארכיון המרכזי לתולדות קהילות ישראל בירושלים, ע"פ כתביו של מ.מרקרייך=Max Markreich מן העיירה Leer ו Weener בפריזיה המזרחית, שנחשב להסטוריון של יהודי אזור זה. חוקרים אחריו טוענים שאינו מהימן מבחינה מדעית, כי השתמש ברישומים קהילתיים שהושמדו בהפצצות בנות-הברית, ולכן המאוחרים מטילים ספק בעובדות שהוא מביא, "מכיון שהם כבר לא יכלו לעיין בחומר זה". (!!) טיעונם השני הוא, "כי התבסס גם על מסורות". טיעוניהם מגוחכים ממש ! היגר מגרמניה לארה"ב ונפטר שם ב 1975.
  - (2) Daniel Levi de Barrios, עמ. 53. צילום הקטע מצלי.
  - (3) קלנבנק, מקור (1*) מזכיר אותו בעמ. 93-הערה 140. בו-זמנית הוא מזכיר את HENRIQUE DE CACERES ביחד עם SIMON DE CACERES כסוחרים בין-לאומיים שהיו מצויידים בכתב המלצה והגנה של מלכת שוודיה ומלך דניה בשנות השלושים של המאה.
  - (4) Dr. W.C.Pieterse- Livro de Bet-Haim de Amsterdama, עמ. 93. מזכיר אותו כראשון בין שלושת הפרנסים של ק"ק בית יעקב י"ג אייר 5374=1614, בענין הסכם חלוקת ביה"ע ב Ouderkerk בין קהילתו לבין ק"ק נוה-שלום.
  - (5) אחרון 71 חברי קהילת בית-יעקב באמסטרדם, מתאריך כ"ח אדר 5399, = 1639. אך כבר קודם, ב 1619 החליף אותו בדון עוזריו בתפקידו.
  - (6) A.Cassuto, ראה מקור (40*) משלם מסי קהילה בהמבורג, (מס. 22) וחתום כאחרון על החלטת הקהילה להסדר גבאים שם, מ כ"ח אייר 5412 = 1652. מכאן שהגר בזקנתו להמבורג, שם פעלו בניו.
  - (7) על פי רישומי קטוטו נפטרה ונקברה שרה אשת משה דה-קסרס באלטונה. Grabinschriften des juedischen Friedhofes in Altona- Heft 1, No 6 ב כ"ב חשון ה'ת"ג = 24.10.1652.
  - מצאתי את צילום מצבתה בביקורי שם ב 1985. לידה זו של בעלה :
  - (8) נפטר ונקבר שם משה דה-קסרס ב י"א דכסלו ה'ת"ד = 1.12.1653. ראיתי את מצבתו כאשר זו מבוקעת ע"י גזע עץ שצמח מתוך קברו. פרטתי את כל הפרטים, מכיון שאני חושב זוג זה כהוריו של SIMAO de CACERES, חוליה בהמשך המשפחה, כפי שאפרט בהמשך.
- (68*) בשנת 1640 הודפס בהמבורג חיבורו Sententia-Sacro Medica, והכמורה מכנה את מחברו בנימין מוספיה "כחצוף בעל שפה עוקצנית" ודרשה את גירושו מן העיר. הוא היגר שוב לגלוקסטאדט, בה שהה כבר ב 1623 ורשום בה 12 שנים, ע"פ מקור (49*) עמ. 139. ב 1632 מכר את ביתו ליד הנמל לחתנו יהושע בר משה אבנצור. ב 1634 מתה אשתו שרה-אביגיל בהמבורג. לזכרה הדפיס ב 1635 אצל-מנשה בן-ישראל באמסטרדם את "זכר-רב". ב 1638 הדפיס בהמבורג את מהדורתו השניה והקדישה לבנו השני של מלך דניה, פרידריך מנורבגיה ושלזויג-הולשטיין. הוא זה שירש לבסוף את המלוכה ולא הבן הבכור קריסטיאן החמישי, בו תמך אלברטו דיאונזיס. א.דיאונזיס הפסיד ע"י האינטריגה בבית המלוכה את מקומו בהירארכיה הדנית דוקא כשהיה זקוק לתמיכה, עת זקנתו.
- בנימין מוספיה חיבר עוד השלמה ותוספת למילון התלמודי של ראש המתיבתא ברומא, רבי נתן בן יחיאל, בשם "מוסף הערוך".
- מיחסים לו את חיבור "שמחת פורים בעיר גלוקסטאט", אך זו טעות, כפי שהסברתי בשחזור החיבור לכבוד מחברו האמיתי: ראובן בר יחיאל הנריקס, ב 1990 לרגל 300 שנים למותו.

רפאל הלפרין ב"עץ חיים", כרך ז' עמ. 125 מפרט את כל כתביו ותכניהם;
 "מוסף הערוך": הגהות בתוספת שורשים רבים וביאור מלים רבות מלשונות
 זרים, שנדפסו באמסטרדם ב 1655 ;
 "זכר-רב": ליקוט כל השמות והפעלים מכתבי הקודש בדרך הלל ותודה לה";
 "מי-זהב" על הרפואה ; "מי-הים" על סגולות המים ועוד פירוש על
 התלמוד הירושלמי של הודפס.
 קייזקלינג, מקור (24*) מכנה אותו MUSSAPHIA-DYONISE BENJAMIN
 ב 1646 היגר מגלוקסטאט לאמסטרדם ונחשב שם כחכם, ושמש כחבר ועד
 החכמים, ע"פ קסוטו מקור (40*).
 צ. גרץ, מקור (10*) בכרך ו' עמ. 67, מזכיר אותו כתומך נלהב בשבתאי-צבי.
 שמש כרופא אישי בחצר המלוכה הדנית תחת השם CORNELIUS JANSSEN
 וכמודיע בשרותה בעניני ספרד, פורטוגאל, הנמלים הצפוניים מחוץ לדניה,
 אוסטריה, פולין, איטליה, טורקיה, ברזיל ופרס.
 קיימות דעות שונות בין החוקרים מתי נולד; החל מ 1600 (קסוטו), 1606,
 ו 1609. בכל אופן היה צעיר מאחיו אלברט דיאוניס בכ 35 שנים. לדעתי
 היה בן אשה שניה של פיליפ דיניס-; הראשונה ביאטריז דה פלסיוס,
 השניה ביאטריז דה סוליס. לדעתי נולד בנימין באנטוורפן ב 1600.
 גם תאריך הפטירה שונה מצל חוקרים. מצאתי את צילום מצבתו בארכיון
 המרכזי בירושלים במיקרו-פילם HM2\4495a קופסא 8, מס 32.
 הטקסט דו-לשוני: עברית ופורטוגאלית. הפטירה י"ב כסלו 5435
 11.12.1674
תוכן המצבה וריכוז הפרטים בכתב היד שלי, כרך א' 58-60
 קלנבנק, מקור (1*) מציין בעמ. 475 כי היו לו 5 בנות וכן אחד, יעקב.
 האחרון התפרסם לאחר מות אלברט דיאוניס כאיש כספים של המלך הדני
 פרידריך ה 3, אתו קשרו הפורטוגזים קשרים טובים עוד לפני מות אביו
 קריסטיאן ה 4 ב 1648, שנמש את היהודים בשנות ה 30, כנראה מסיבות
 פוליטיות. (בקשר המסחרי עם ספרד ?)
 (69*) צרות המשפחה באמסטרדם וגלוקסטאט פורטו ע"י סלומון, מקור (3*)
 בעמ. 143-135. החוקר מספר, כי האנוס הצליח להבריה הרבה כסף אל מחוץ
 לפורטוגאל ומעריך, כי שאיפתו להדפיס דוקא יודאיקה נבעה מרצונו
 לכפר על הנצרות הכפויה עליו וכתודה להקב"ה על הצלתו ממלחמות
 האינקוויזיציה, אחרי עינויים רבים. גם ביסוריו המאוחרים הוא רואה,
 לדעת החוקר, כפרה על חטאיו בצעירותו. זו בעצם תפיסה נוצרית.
 (70*) לא היתה כמובן אז חובת לימוד. רוב הבנים למדו לימודי-יסוד יהודיים
 עד גיל 12 ונכנסו מאז לעסקי אבותיהם כמתלמידים. רק מוכשרים במיוחד
 ובעלי שאיפות רוחניות יכלו להמשיך דרגת לימוד של בית ספר ביניים
 עד גיל 15-16 בערך.
 לאחר מכן היתה להם אפשרות להמשיך במדרש הקטן ולאחר מכן במדרש
 הגדול. המקור "חוט השני" (54*) פרק ז' עמ. 75, באמסטרדם.
 מצוואתו של יצחק בן דניאל אבנצור ברור, שהנער למד רק עד גיל 12,
 ומאז הצטרף לעסקי אביו. על כך בעתיד.
 (71*) הקטע על רישום משפטי זה פורסם בשני מחקרים, שהיו לי למידע ראשוני
 על קיום של מי ממשפחת הנריקס באמזן בשנת 1633.
 Die Juden in Niedersachsen-Zvi Asaria ; 1979, Leer (1)
 וכך הוא כותב בעמ. 243: "הפורטוגזים מוזכרים לעיתים בקשר לתחרות
 שלהם עם הגילדה של הסוחרים המקומיים וזכויות המכירה של אלה.
 חוגי הקונים לא רצו לוותר על זכותם מול 31 הפריבילגיות של
 הקניינים הנוצרים בעניני טבק, קפה, סוכר קנים, אינגבר וסחורות

- קולוניאליות אחרות. בענין זה התלוננו ב 1633 הפורטוגיזים ISAAC C. HENRIQUES + JACOB J. HENRIQUES בסנט, על כי הגילדה של Kruedeniers שולחים משרתי משפחות ידידות לביתם, כדי לקנות מצלם טבק, סוכר וכו' כדי להאשים אותם אח"כ לפני השלטונות. מכיוון שלאחרי-כן סירבו הפורטוגיזים למכור בכלל מסחורותיהם, היתה התוצאה כעס של חוגי הקונים האמידים נגד איגוד Kruedenier".
- (2) Aurich, 1990, Die Juden in Emden, 1530-1806-Jan Lokers ; StaE 1 418 : וכך מתאר חוקר זה את הרישום הנ"ל על פי מקורו בשנת 1633 פנו הפורטוגיזים ISAAC COHEN + JAKOB COHEN HENRIQUES אל המאגיסט-ראט (=הנהלת העיר) וביקשו לחסוך מהם עונש על כי הפרו את זכויות הגילדה של Cruidenires (שהם סוחרים במצרכים קולוניאליים ותבלינים), מכיון שמכרו אורז, סוכר וטבק בקמעונות. עמ. 66, הערה 305. הוא מפנה את המעיין ל Schoeningh, Nr. 6 ולעזריה שהעתיק ממנו כמעט מילה במילה. יש אם כן שתי גרסאות שונות במעט בענין זה.
- (3) עקב חשיבות הענין להשלמת שושלת הצד של בונדהייס, בקשתי וקבלתי צילום המסמך המקורי מבידי הנוצרי ALKE JANSSEN מ Uttum בפריזיה. המסמך כתוב הולנדית ועוד לא פיענחתי אותו במדויק. החשוב הוא, כי שני האחים חתמו בכתב-ידם וברור מעתה, כי שניהם מכנים עצמם בשם הזיהוי COHEN HENRIQUES. רק תגליתי הבאה פתרה את בעייתי, לאן נעלמו אישים אלה בהמשך ? לא מצאתי אותם ברישומים מאוחרים יותר, לא באמזן, לא באמסטרדם, כי אם בלונדון. תגלית זו נגלתה לי רק בשנת 1993, לפני שנה !
- (72*) היהודים באמזן-יאן לוקרס, מקור (71*)-2, מביא ידיעה מדויקת זו בעמ. 67\66 בהתייחסו לקשר של פורטוגיזים עם יהודים אשכנזים וסוחרים נוצריים. תרגמתי את המלים בגרמנית העתיקה Stueber Spezereien ב-6 "אריזות של תבלינים". הענין הועתק ממסמך של Gemeentearchief Amsterdam ע"י Swaarts, P. 249\250, ובו יפוי-כוח של DE VEGA לבנו של הרב אורי הלוי ב 1604, לגבות בעבורו את חובו של מאיר סלומון. קלנבנץ-מקור (1*) כותב בעמ. 443, כי ב 1640 באה לשם אונייתו של מנואל רודריגז "השמש הזהובה" = Die goldene Sonne. הוא מן הראשונים אשר השתתף ביסוד החברה המזרח-הודית באמסטרדם בסך של 60.000 פלורנטין.
- (73*) פשיטת הרגל של מלוה כספים יהודי והסתתו של המטיף Johannes Placius מפורטים במקור הנ"ל (71*)-2 בעמ. 94-97.
- (74*) בעמודים יחידים שצולמו בעבורי ע"י שרות הארכיון הכללי באמסטרדם מתוך עבודה של W.C. Pieterse על חוקר הקהילה הפורטוגזית Daniel Levi de Barrios משנת 1968, בקשר לשמות שענינו אותי, קבלתי ביניהם גם עמ. 165. ברשימת חברי הקהילה מ 28 אדר שני 5399 רשומים ABRAHAM ISRAEL DE... ו ABRAHAM ISRAEL, ISHAQ... הם לדעתי אנשינו שפעלו מלונדון אך נשארו חברי ק"ק אמסטרדם, בלי לרצות לגלות את שמם החילופי החדש, לשם זהירות. הפרסום בשפה ההולנדית. יתדר העמודים נוגעים למשה דה קסרס מ 1593 והם 53, 57, 61, 93.
- (75*) הידיעה על חברה זו לקוחה ממקור אחד, כרגע לא זכור לי, לפיה הרויח SIMON RODRIGUES GOMES באמסטרדם בשנים מ 1619-1629 סך של 90.000 פלורנטין בשנה. לדעתי זו פירמה המורכבת משמות שני בני הדוד הנ"ל. כך אני מסביר גם את הרכב השמות SIMON + HENRIQUE DE CASSERES כשותפות בין סימון דה קסרס וגומז, הקורא עצמו הנריק דה קסרס, לזכר אביו המנוח. ראה מקור (67*)-3 קלנבנץ עמ. 93, בקשר לשייט מסחרי בין גטבורג בשבדיה-להמבורג-לאוסטאנד בפלנדריה-לדינקרק בצפון צרפת ומשם

לארי האנטיליים הקטנים בים הקריבי. קלנבנץ מקור (1%) עמ. 179, 178, 155. מזכיר את סימון דה קסרס ואחיו שמלונדון משייטים מנמל זה להמבורג ולאנטיליים הקטנים בראשית שנות ה-50. בהמבורג היה אמנם פורטוגזי בשם דוד פרנקו-גם סימון דיטריכסן, שקרא לחברה שלו בקשריו עם חצי האי האיברי SIMON RODRIGUES וגם SIMON ROIZ DE MALAGA, אך נדמה לי, כי ההדגשה של התוספת GOMES באה להפריד בין החברה מהמבורג לבין זו של אמסטרדם.

(76*) מקור (1%) קלנבנץ מתאר בעמ. 228: באוקטובר 1643 בא המלך אישית לגלוקסטאט, פקד על דיניס למסור מידית את חותמות המטבעה במשרד ראש-העיר, תוך איום עליו, שיבטל את חסותו ויטיל עליו עונש.

(77*) ברשת הוא מתכוון ללא ספק גם להלשנה של בן אחותו דיוגו דה לימה בליסבון. יתכן מאוד, כי ההלשנה עצמה היתה תוצאה של איבוד חסות המלך ותחושת ההפקרות שהשתררה בין אלה שהיו תלויים עד עתה בדיניס, ראש הקונצ'רן הבלתי-מעורער עד כה. הצעירים חששו מהתרוששות כללית והמלשין ניצל את חולשת הקונצ'רן, כדי לזכות "לפחות" ברכוש בליסבון. (78*) ואמנם, יצחק הנריקס=אלפונסו רודריגס כסוחר ויצחק ישראל דה-סקיירה בקהילה, התחתן שנית אחרי 16 שנות אלמנות עם רבקה מנדס בלונדון. המקור: אהרון סקרה בחיפה והרשימה הגניאלוגית שמובילה עד אליו.

הוא צאצא של הבכור שנולד לזוג זה ב 1651: JACOB RODRIGUES SEQUEIRAS, יעקב רודריגס סקייורס=BARTOLOMEU RODRIGUES בשמו הלועזי. הרב אליקים כרמולי ב"ספר דברי הימים לבני יחיא"-תר"י (=1850), ראה פרק "שושלת חכמי דון יחיא" בהקדמה שלי, עמ. 8 ו 11, מסכם את רשימת בני השושלת ב "שמואל נ' יחיא, רב ודרשן באמשטרדם, בעל-מחבר בלשון פורטוגיזי-שלושים דורות-נדפסו שנת שפ"ט... בעיר המבורג.

(80*) ריב הירושה מתואר במסמכים השמורים בארכיון המחוזי של שלזוויג-הולשטיין. הטוען לבית הוא PAWELL DIRICKSEN=פאולו מילאן. הטוענים נגדו הם גבריאל גומז ואחיו לאסון-דוד, שהיה נציג הקונצ'רן בדנציג. בנימין מוספיה כאחיו של אלווארו ויהושע אבנצור=אנטוניו מילאן פישרו בין המתחרים. צילום הקטע בכתה היד שלי, עמ. 58 + יחסי הקרבה. (81*) פרטים על המצב המדיני והתרופות האכרים ובעלי האחוזות מתוך: Weener, Geschichte der Stadt im Rheiderland- 1983

30 השנים, פרק 5, עמ. 29-31
(82*) סימן אומן הגלופות מסומן באותיות המשולבות CVS. הספרן והחוקר Herbert C. Zafren מ Hebrew Union College-Cincinnati לימדני, כי שם חורט הגלופה היה Christofel Van Siche. בעל הדפוס Benveniste (83*) משפט מובלט בשער המחזה נראה לי כצופן. האותיות התחיליות ה"ק במהופך = 1500 והסופיות ס"ה (בלי הל" הזעירה) = 65 וביחד = 1565.

ע"פ זה היה ב 1650 בן 85 שנה. ארכיבר גלוקשטאדט Koehn, מקור (49*) סובר, כי דיניס נולד ב 1576. משנת 1570 היו הוריו כבר באנטוורפן, וזה סותר הנחה אחרת, כי אלווארו נולד עוד ב Braga-פורטוגאל. נוסח הסגי-נהור הינו "הקצרת ימי עלומיו" במקום "הקצרת ימי זקנתו".

(84*) השם הנריכסן\הינריקס נשתמר בענף משפחה באלטונה, המבורג וקופנהגן. השם ישראל הועבר כשם פרטי לאחד מנכדי ראובן. בניו של נכד זה הפכוהו לשם המשפחה. בברלין חיתה משפחה ידועה מצאציהם עד לדור הורי. השם דון יחיא נשתמר בליטא ומבני המשפחה ידועים גם בארץ ישראל. שם משפחת חרל"פ בליטא וצפון פולין מבוססת לדעתי על ראשי התיבות של חיא-נאש גולי פורטוגאל (לא פולין, כפי שחושבין בני משפחה זו!) השם גלוקסטאדט נשתמר בהמבורג ע"י משפחת אמי וצאצאים חיים בישראל.

האודיסאה

Glückstadt Straße - am Hafen
רחוב ליד הנמל

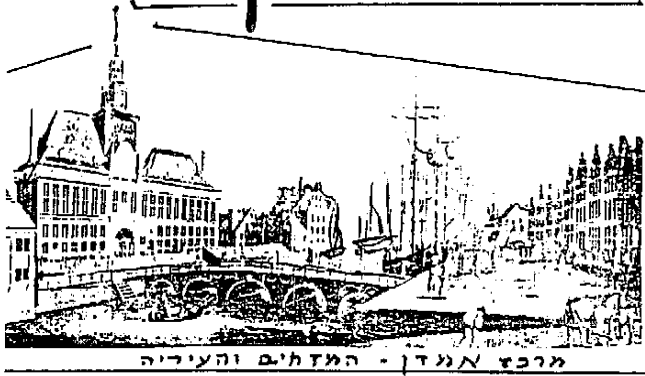
Glückstadt

Glückstadt, Friedhof
בית הקברות היהודי

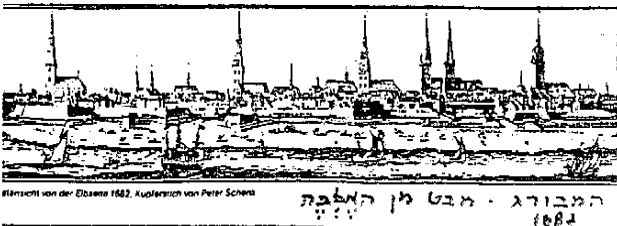
לבני

הנריקס

מרכז אמדן - המזחים והעיריה

מחקר

Stadtsicht von der Elbe um 1682. Kupferstich von Peter Schenk

המבורג - מבט מן האלבה
1682

BUNDE

בית
הממשלה
בגבעה
בונדה
משכן
משפחה
המקומיים
המקומיים
BOMEKA
בולקא

מקדש
DOLLART
דולרט

חלק ב'

סקירה כרונולוגית

המצב בשנים 1646-1660 מבחינה מדינית-כללית ומבחינה יהודית ומשפחתית.
עם תום מלחמת שלושים השנים (1618-1648).

במרכז אירופה ; בדניה וגלוקסמאט ;
באמסטרדם ; בפריזיה המזרחית ;
בלונדון ; בהמבורג .

מלחמות עקובות דם בין ממלכות מרכז וצפון אירופה זרעו הרס בכל הארצות היבשת הזו.

הנמלים המבורג ואמסטרדם, בה ישבו רוב אבות משפחתנו ובניהם, לא נפגעו ישירות במעשי האיבה ומכיבוש זר.

אך היהודים הגלויים היו מאוימים על ידי מלשין מקרבם, שחזר לליסבון שהשתחררה מעול הספרדים ב 1640. דיוגו דה לימה, בן אחותו של אלווארו דיניס רצה כנראה להשתלט על נכסי המשפחות שהושארו בפורטוגאל, אולי לאחר שלא הסתפק בחלקו בהמבורג, בריב הירושה על נכסי הקונצרן, שפרטיו נרשמו ונשתמרו ברישומים משפטיים בארכיון המחוזי של Schleswig-Holstein משנת 1646. המתעניין ימצא פרטים נכתב היו שלי, נון א" עמ' 85.

הלשנה זו ואחרות לא יכלו אמנם לגרום לתוצאות פטאליות מיידיות, אך מנעו המשך קשרי מסחר ישירים ואולי אף עקיפים עם נמלי חצי-האי האיברי. מכאן נבעו בודאי שינויי המקום ושינויי השמות של אבות משפחתנו וחיפוש אלטרנטיבות מסחריות לאזורים חדשים.

לכן לא יפלא, כי גומז רודריגס=דניאל דה הולנד היגר ללונדון וקרא לעצמו שם אברהם ישראל דה סקירה. בנו יצחק כהן הנריקס שינה שמו לאלפונסו רודריגס בענייני מסחר וליצחק ישראל דה סקירה בקהילה הנסתרית.

שבדיה השתלטה על הנקודות האסטרטגיות בים הבלטי, כולל האי יוטלנד מול נמל דנציג ויתר נמלי הייצוא והייבוא אל אסם התבואות של ארצות פולין. גלוקסמאט אמנם לא נכבשה על ידי השבדים אך כלכלתה סבלה ממצור בים וביבשה, פעמיים תוך שני עשורים. (1626-1627 ע"י סכסוכיה ו 1643-1644 ע"י שבדיה) אלווארו דיניס נחשב למת ב 1645, הגם שגיליתי שהסתלק משם בסתר לאמסטרדם.

ב 1646 פרץ בגלוקסמאט ריב-ירושה על נכסיו, כאשר בנימין דיאונים אחיו מנסה לפשר בין קבוצת פאולו דה מילאן-דיריכסן ובניו, לבין בני דה-קסרס. האחרונים, ובמיוחד סימון דה קסרס ואחיו שמואל=גם גבריאל גומז, הפכו לאנשי המפתח בקשריהם הנרחבים. הראשון ממרכזו אשר בהמבורג ללונדון ומשם לים הקריבי ולדרום אמריקה; והשני בחצר הממלכה הדנית ובמיוחד בגלוקסמאט. סימון היה אף מצויד בהמלצות שבדיות לשייט חופשי באזורי שליטתה.

ב 23.7.1646 מקבל ראובן הנריקס אזרחות העיר גלוקסמאט (לפי מכתב אלי מאת מזכיר Detlefsen-Museum, Blueckstadt) ומצהיר כי הוא סוחר, מורה ושוחט. בענין מסחרו, יש רק רישום אחד : ב 1648 ייבא יין שרף. ב 1649 רשום, כי הוא ממלא גם תפקיד של שמש בית הכנסת. אף חוקר לא גילה מיהו ומאין הוא, ויש אפילו ספקנים אם פורטוגזי אמיתי הוא, או האם הסתנף מתחת למטריה הפורטוגזית, לשם חסות. המחקר מתיחס אליו במעט וזאת רק בהקשר לבנו מיכאל הינריקס, שנשא מאוחר יותר לאשה את בתו של יהושע הנריקס. אני מניח, כי מיכאל נולד בגלוקסמאט בשנת 1650\1649 (כידוע השמות יחיא-ל ומיכאל הם זהים). בשנת 1671 קיבל

בן זה אזרחות העיר גלוקסטאט, ז.א. שהיה אז לפחות בן 21 שנה, כדורש.
לא נודע מי היתה אשת ראובן הנריקס, כי לא נהגו בדורות אלה לרשום נשים.
בשנת ה'ת"י = 1650 יוצא לאור מחזה לימודי שנושאו פורים והמן, ושמו :
" שמחת פורים בעיר הבצורה ומהוללה גלוקסטאט - ה'ת"י "

חוקרים לא ידעו לזהות את מחברו. אחד מהם מניח, כי בנימין מוספיה הדפיסו
באמסטרדם או בהמבורג. אך הכרונולוגיה וההקשרים התכניים אינם מאשרים תיזה
זו : בנימין דיאונים-מוספיה עזב את גלוקסטאט והיגר לאמסטרדם כבר ב 1646,
אחרי נסיונו לפשר בין הניצים על רכושו של אחיו הגדול אלווארדו בעיר זו.
באמסטרדם התקבל בנימין בכבוד וצורף כחכם ל"מעמד" וועד חכמי הקהילה שם.
המחזה הוא חינוכי ולימודי כולו, בו-בזמן שבנימין היה הוגה דעות, בלשן
ולקסיאוגרף מבחינת השכלתו היהודית, רופא במקצועו ולא "מלמד".

ניתוחי הכרונולוגיים-המשפחתיים והטקסטואליים מוכיחים, כי ראובן הנריקס
היה המורה ליהדות של קהילת גלוקסטאט בשנים אלה. זו מנתה אז 29 משפחות
יהודיות, לא אמידות, במיוחד אחרי משברים פוליטיים-כלכליים, כפי ניתן לקרא
במחקרו של ארכיון העיר Dr. Koehn משנת 1974. (ראה מקור 498)

(בשנת 1990 הוצאתי לאור מהדורה מחודשת של המחזה והפצתי!)
את הכתיב העברי-דני ג ל ו ק ס ט א ת, שאני משתמש בו כל עוד
אני מתאר תקופה זו, אמצתי ממעטפת המחזה .)

ב 1648 מת המלך קריסטיאן ה-4. במקומו הומלך עתה בנו השני פרידריך ה-3
ולא כמצופה, הבכור קריסטיאן ה-5. האחרון תמך כל השנים האחרונות בקשיש
אלברטוס דיאוניסוס בנסיונם המשותף לשתף את כלכלת דניה עם זו של העיר
החופשית המבורג. פרידריך לא תמך בגישה זו, אלא בגישה המתבדלת של אביו.
קלנבנץ (1*) סבור, כי המלך כעס על דיניס כבר ב 1644 וביטל את תמיכתו בו
בגלל קשריו המתמשכים עם המבורג.

ב 1649 קבל יהושע הנריקס אזרחות העיר גלוקסטאט. חוקרי התקופה לא ידעו
לזהותו כבנו-בכורו של פאול דיריכסן=משה אבנצור. הוא בן דודו של ראובן
דרך אמו ביאטריז הנריקס. גם עובדה זו לא הובנה ע"י ההסטוריונים.
יהושע תפס במהרה הנהגת הקהילה הקטנה, החלשה כלכלית. הוא נרשם כ Schiffer,
דהיינו ספן או בעל אוניות. תוארו הינו גם "דוואר מלכותי" ופעם אחת רשום,
שהיה גם מדפיס. כפרנס הקהילה היה שתלטני וארוגנטי והקשה על ראובן המלמד,
הגם שמאוחר יותר חיתן את בתו שמחה עם מיכאל בן ראובן הנריקס.
(אשתו הראשונה של יהושע היתה אחת מבנות בנימין דיאונים-מוספיה.)

כאמור זהיתי את המחזה הפורמי כיצירתו של המורה ראובן, באמצעותו ניסה
ללמד את תלמידיו על צמחי ארץ-ישראל מחד, לחנכם לאחדות מאידך, בניגוד
לנוכחות העקרה בתוכה גדלו בקהילה הקטנה. כל זאת במסגרת המאבק נגד הרשע
המן ובהבעת התקוה, כי "יהודה לא יצור את אפרים, ילכו יחד אל ירושלים ובאו
ציון ברינה..."

בשנים 1648-1649 השתוללו חבורות הקוזקים של חלמיניצקי האכזר במזרח
אירופה; שדדו, רצחו אנסו והרסו מאות רבות של קהילות יהודיות. זרם דקיק של
פליטי ת"ח-ת"ט הגיע לאמסטרדם מחד, ללובק, קיל ואלטונה צפונה יותר, מאידך.
הם, כיתר יהודי אשכנז שחיו במפוזר באזורים כפריים באירופה ולא הורשו לגור
בערים, נקראו Todescos בפי הפורטוגזים, דהיינו "גרמנים". השוני הרב ביניהם
לבין האחרונים; בשפה, בלבוש בנוסח היהדות, גרמה לתחושה של זרות, אפילו
חשדנות מסוימת אצל ה"ספרדים" המועדפים על ידי השלטונות; היותם עשירים,

משכילים ובעלי קשרי מסחר עם ארצות מעבר לים. הפליטים מן המזרח לעומתם, היו עניים מרודים וחסרי השכלה כללית. לכן הורשו לגור באמסטרדם, אלטונה והמבורג רק כבני חסות אצל הפורטוגזים, כמשרתים ומשרתות, לבלרים ופקידים. אמנם במשך השנים פיתחו "האשכנזים" קהילות עצמאיות, אך בתקופה הנדונה, באמצע המאה ה-17 היו תלויים ברצונם הטוב של נותני החסות הפורטוגזים הגאים במוצאם היהודי "האמיתי". כמובן שלא בא בחשבון בתחילה, כי משפחה פורטוגזית תרצה להתחתן עם "הטודסקוס, נחותי הדרגה והמעמד".

בשנת 1644 התאחדו ראשי השבטים הפריזיים בעלי האחוזות ומרדו בכובשיהם. בשנת 1649 נשתחררה פריזיה המזרחית מכיבוש צבאות הסן-Hessen. אלה רוששו את האחוזות הפריזיות לגמרי מנכסיהם החקלאיים; יבולים, בקר, צאן, חזירים, אווזים וסוסים מהם התפרנסו יושבי השפלה הזו.

ראשי השבטים הפריזיים הגאים נזקקו עתה להון, לייזמים ולקשרי מסחר עם העולם החיצוני.

העיר אמדן עם נמלה נשארה תחת שלטון הולנד גם בימי הכיבוש של צבאות הסן, גם עתה עת השתחררו נסיכי פריזיה משלטון זר. מצב זה גרם למתחים פוליטיים בין בעלי האחוזות החופשיים לבין סנט העיר אמדן, שהקשה על מעט היהודים שניסו לחיות בעיר זו כבר החל ממחצית השניה של המאה הקודמת, לסחור עם אוכלוסיית הכפרים בסביבת העיר. מצד אחד היו אזרחים סוג ב' באמדן, מוגבלים מאוד בסחר חופשי בעיר, מצד השני לא ניתן להם חופש פעולה לפעול מחוץ לעיר. באוגוסט אותה שנת 1649 השיגו פורטוגזים, אשר זהותם לא נודעה לחוקרים המאוחרים, שש פריבילגיות יחודיות להם באמדן. לא נשארו רישומים, אם אמנם התישבו פורטוגזים בפועל באמדן בתקופה זו. לכן טוענים רוב ההסטוריונים, כי הפריבילגיות היו יוזמת הסנט שרצה למשוך לעיר סוחרים כאלה אל עירם, תוך וויתור על חומרת הכנסיה והכמרים, אך לא הצליח בכך, כי הפריבילגיות לא היו מושכות מספיק.

המקור: "היהודים באמדן"- לוקס (718)-2, עמ' 67-69.

מותר לי להניח, כי רוחו של אלברטוס דיאוניס, שחי אז באמסטרדם, השפיעה על צעירי הולנד בנסיכונם למצוא אפיקי השקעה ומסחר לא רחוק ממולדתם העכשוית. אולי פעל אז מאחורי הקלעים? הרי הוא היה היוזם והפעיל בנושא זה כבר 45 שנים באזורי הצפון של אירופה!! הוא זה שיצר את אב-הטיפוס של פריבילגיות לפורטוגזים באזור כולו ב-1619 ושוב ב-1629, תוך תביעה ותנאי, שיותן להם להקים בית קברות, בית כנסת ומוסדות של שיפוט עצמי בעניני הקהילה והמשפחה. בודאי נודע שמו ברבים בין היהודים, הגם שחוקרים לא חדרו מספיק לפן זה של פעילותו רבת השנים, בהסתמך רק על רישומים רשמיים של השלטונות בתקופה זו. אני מניח, כי הוא עמד גם אחרי רכישת זכות הישיבה והחסות של נכדו הראשון של גומז רודריגס גיסו בבונדה דוקא, כאלטרנטיבה כלכלית מחוץ לתחום הסנט באמדן. יצחק הנריקס, עתה בלונדון יצחק ישראל זה סקיירה היה קשור רגשית למקום הולדת בנו, אמדן. בו-זמנית לא עזבה אותו הטראומה על מות אשתו לאה בעיר זו, אך לא רצה לנתק את עתיד בנו, היתום-מאם, מאזור הולדתו.

בודאי זה התאים גם למצבו האישי של בנו זה, סימון יצחק, כפי שנקרא בבונדה. השקעה בפריזיה החופשית מעול זרים, אשר רוחם הגא של ראשי האחוזות דמתה לזו של הפורטוגזים, - והראשונים הבינו את האחרונים-, היתה לכן גם אינטרס כלכלי הדדי: אלו ואלה יהיו תלויים בשיתוף הפעולה המסחרי, הכלכלי והכספי ביניהם.

כן כותב החוקר היהודי של פריזיה המזרחית, מקס מרקייין, מקור (678)-1.

בשנת 1650 נרכשת זכות ישיבה ראשונה במחוז העצמאי הפריזי על ידי יהודי;

הוא SIMON ISAACS, באחוזת BUNDE של משפחת BOMEKA הפריזית.

מחקרי האישי העלה, כי הכינוי Bunde בא מן הלשון הגרמנית העתיקה Biunda, שמשמעותו=אחוזה חופשית עצמאית, ללא תלות באדמות ציבוריות של שלטון אזורי.